

העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב

אלוף (מיל') שלמה ענבר (בורשטיין)

האיש שידע יותר מדי

בהשקט, בבטחה, בהצנע לכת
ובכל הכוח קדימה

שלמה ענבר (בורשטיין)

האיש שידע יותר מדי

בהשקט, בכטחה, בהצנע לכת
ובכל הכוח קדימה

העמותה להנצחת חילי חיל הקשר והתקשוב

שלמה ענבר (בורשטיין)

האיש שידע יותר מדי

בהשקט, בבטחה, בהצנע לכת
ובכל הכוח קדימה

העמותה להנצחת חילי חיל הקשר והתקשוב

The Man Who Knew Too Much

Shlomo Inbar (Burstein)

עריכה: דני דור

עריכה לשונית: בני מזרחי

עיצוב: סטודיו שוקי דוכובני

הדפסה: רפוס פרינטיב, ירושלים

המערכת עשתה ככל יכולתה על מנת לאתר את בעלי הזכויות של כל החומר (לרבות צילומים) שנלקח ממקורות חיצוניים. אנו מתנצלים על כל השמטה או טעות, ואם יובא לידיעתנו, נפעל לתקן במהירות הבאות.

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהעמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב.

© כל הזכויות שמורות

לעמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב, יהוד־מונוסון, התשפ"ד - 2024

מסת"ב 978-965-599-249-6 ISBN

© Copyright by The Association for the Commemoration of the Fallen
Soldiers of the IDF Signal Corps, Yehud-Monoson, 2024.

www.amutakesher.org.il

נדפס בישראל | Printed in Israel

תוכן העניינים

7	מוטו
9	הפתק
13	פרק 1: מאודסה ומוורשה - לשכונת שפירא
18	פרק 2: כיבוש העבודה - בדואר
24	פרק 3: אבא, אמא... הלו...!
32	פרק 4: הבן של יששכר בורשטיין
35	פרק 5: קצין קשר ב"הגנה"
43	פרק 6: מנפה - לחזית
52	פרק 7: שרה'לה
58	פרק 8: בה"ד 7 - סיבוב ראשון
63	פרק 9: מדריך ראשי בבה"ד 7
71	פרק 10: מלחמה בסיני
75	פרק 11: חוויה אמריקאית
79	פרק 12: שריונר
86	פרק 13: חזרה לספסל הלימודים - בטכניון
90	פרק 14: תכנון ובנייה לקראת מלחמה
95	פרק 15: סגן קשר"ר במלחמת ששת הימים
100	פרק 16: במוצבי התעלה
104	פרק 17: מפגש עם אהרל'ה יריב בחוף אכזיב
111	פרק 18: מ-300 אלף לעשרה מיליון דולר
122	פרק 19: בחזרה הביתה - קצין קשר ראשי
128	פרק 20: איבדנו את שרה'לה
131	פרק 21: מלחמה בהפתעה: הקשר לא הופתע ולא אכזב
144	פרק 22: במקום מנכ"ל הדואר - קיבלתי מו"פ ודרגת אלוף
152	פרק 23: מול בכירי הצבא האיראני
158	פרק 24: נספח צה"ל בושינגטון
166	פרק 25: אזרח
173	פרק 26: בית חיל הקשר: חבלי לידה לא קלים
178	פרק 27: הבית הרוחני של חיל הקשר

מוטו

נאמר לי שהאמריקאים מתנגדים למינוי שלי לתפקיד נספח צבאי בושינגטון. לא הבנתי למה. הרי בכל התפקידים האחרונים שמילאתי, מפקד 848, קשר"ר וראש מו"פ, עבדתי תמיד מול מקבילים לי בצבא האמריקאי. הם הכירו אותי היטב, ידעו מה אני נותן ומקבל. אז מה הסיבה להתנגדות הזו? לאחר כמה בירורים קיבלתי תשובה: "הוא יודע יותר מדי..." הסתבר כי זו הסיבה שבגינה האמריקאים התלבטו באם לאשר את המינוי.

הפתק

פתק קטן אחד, בבוקרו של יום היסטורי בתולדות מדינת ישראל, שינה את מסלול חייו. זה קרה ב־30 בנובמבר 1947, חודש בדיוק לפני שמלאו לי 19. סיימתי זה לא מכבר את לימודי בתיכון העברי הראשון בנתניה והתחלתי להתמחות ולעבוד בליטוש יהלומים במטרה לחסוך כסף כדי לממן לימודי כימיה באוניברסיטה העברית בירושלים. תוכניות היו לי, אבל המציאות הכתיבה שינויים דרסטיים.

עד היום איני יודע איך הצליחו לאתר אותי. גם לא שאלתי שאלות. הסתובבתי בכיכר וקופ בעיר. נדמה היה לי שחצי נתניה היתה שם... אף אחד לא הלך לעבודה באותו בוקר וכולם דיברו רק על דבר אחד: ההצבעה באו"ם שהתקיימה בלילה וההחלטה על הקמת מדינה יהודית.

לא הכרתי את האיש שפנה אליי לפתע. בחור נמוך קומה, ממוצא תימני, שהציג עצמו: "אני מפקד פלוגה בחי"ש, חיל שדה ב'הגנה', והורו לי למסור לך את הפתק הזה".

לקחתי מידיו את הפתק, התקדמתי לאחת הסימטאות שיוצאות מהכיכר, וידאתי שאיש לא עוקב אחרי ופתחתי את הנייר המקופל: "עליך להתייצב בבניין הדואר ברחוב יהודה הלוי בתל אביב. שם, בקומה השנייה, תקבל הוראות". בהמשך נודע לי שמו של האיש מוסר הפתק – יהושע בדיחי. לא ידעתי מה רוצים ממני, אבל היה לי ברור שהפקודה שקיבלתי קשורה להכנות ביישוב היהודי הקטן לקראת מלחמה קשה שתפרוץ במוקדם או במאוחר ושאני חייב לפעול בהתאם להוראה שקיבלתי. בדיחי עצמו, לוחם רב פעלים על אף גילו הצעיר, שהתנדב לצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה, נהרג חצי שנה לאחר מכן, כשפיקד על יחידת חי"ש בחטיבת אלכסנדרוני ולחם בקרב נגד העיראקים באזור

הכפר הערבי קקון צפונית-מערבית לטול-כרם. שנים רבות לאחר מכן גיליתי, להפתעתי, שהוא קבור לא רחוק מקברו של דודי, יוז'יק בורשטיין ואשתי המנוחה, שרה'לה, בבית העלמין בנתניה, ובפעמים שהגעתי לקברם עצרתי גם לומר קדיש ליד קברו של האיש ששינה את מסלול חיי.

נרגש ומתוח עליתי על אוטובוס שנסע מנתניה לתחנה המרכזית הישנה בתל אביב. משם הלכתי ברגל לבית הדואר הגדול בקצה הדרומי של רחוב יהודה הלוי, סמוך לכיכר המושבות, ודפקתי על דלת עץ בפתח אחד המשרדים בקומה השנייה, על פי ההסבר שקיבלתי מברדיחי. איש לא הגיב. חיכיתי כמה שניות ודפקתי שוב. הפעם בעוצמה רבה יותר. הדלת, קשורה לשרשרת, נפתחה למחצה ומצדה השני ניבטו אלי חצי פנים של אדם גבוה.

"את מי אתה מחפש?" שאל.

"שלחו אותי לכאן עם הפתק הזה ואמרו לי שאקבל הוראות מה עלי לעשות", השבתי והושטתי את הפתק.

האיש משך את הפתק מידי וקרא במהירות את תוכנו. "חכה כאן", הורה לי ומיהר לסגור את הדלת.

לאחר כמה דקות חזר ובידו כרטיס נסיעה באוטובוס: "תעלה על האוטובוס שנוסע לקיבוץ שפיים, שם כבר יגידו לך מה לעשות", אמר וסגר במהירות את הדלת.

חזרתי לתחנה המרכזית ואיתרתי את האוטובוס לשפיים, שמשום מה לא חנה סמוך לאחר הרציפים הקבועים, אלא באחד הרחובות הסמוכים. היה זה אוטובוס מאסף שבדרכו לשפיים עבר דרך פתח תקוה וכפר סבא. קיבוץ שפיים היה תחנתו סופית.

עליתי לאוטובוס והגשתי לנהג את הכרטיס שקיבלתי.

"אה, אתה מהחבר'ה?" שאל.

הנהנתי בראשי. לא ידעתי למה הוא מתכוון, אבל צורפתי לחבר'ה...

זו היתה נסיעה ארוכה. נוסעים עולים ויורדים, ובקטע הנסיעה האחרון נותרתי היחיד ברכב. אני והנהג.

האוטובוס עצר בכיכר קטנה בלב הקיבוץ. ירדתי ולא ידעתי לאן אני ממשיך מכאן. אחד החברים הפנה אותי לחדר האוכל. המקום היה ריק, מלבד חברה אחת שניקתה במרץ את השולחנות.

התקרבתי אליה. התברר שלא הייתי צריך לתת הסברים והיא שלחה אותי לשני צריפים סמוכים. נכנסתי לאחד הצריפים. ישבו שם כמה צעירים במדי חקי. שאלתי מי האחראי

והצביעו לי על אחד מהם. "שלחו אותי לכאן מתל אביב", אמרתי והצגתי את עצמי: "שלמה בורשטיין, מנתניה".

"הגעתי למקום הנכון", השיב מיד האחראי, בדק ברשימות ווידא שאני באמת שלמה, בנו של יששכר... הוסבר לי שהגעתי לקורס קציני קשר של ה"הגנה" וחבורת הצעירים - סוף-סוף הבנתי למי הכוונה ב"חבר'ה" - שפגשתי יתחילו יחד איתי קורס קציני קשר וביחד נהיה הגרעין המייסד של חיל הקשר בצבא הגנה לישראל שעוד טרם הוכרז.

זה היה הפתק הקטן ששינה באחת את מסלול חיי. לא עוד מלמש יהלומים או סטורנט לכימיה באוניברסיטה העברית בירושלים. את בגדי החקי שהבאתי משפיים, החלפתי בהמשך במדי צבא, אותם פשטתי רק כעבור 34 שנים, כשעליהם דרגות אלוף בצבא הגנה לישראל.

פרק 1

מאודסה ומוורשה - לשכונת שפירא

ממרום גילי, בתחילת העשור העשירי לחיי, אחד הדברים שאני מצר עליהם הוא שלא ניסיתי לחקור וללמוד יותר על ההיסטוריה של משפחות הורי. מי היו, מהיכן הגיעו, מה עבר עליהן עד שהחליטו לעזוב מאחור עולם מוכר, אם כי עוין במידה רבה, ולקבל את ההחלטה הגורלית: לעלות לפלשתינה. הורי לא עסקו בעבר רק בהווה ובעתיד. פְּנו חיים חדשים ולא קלים בארץ לא קלה. ואני, לצערי הרב, לא חקרתי. לא שאלתי יותר מדי. גם אני הייתי שרוי כל־כולי עמוק בתוך המציאות שסבבה אותנו. כשרציתי לשאול - כבר לא היה את מי...

אמי, יהודית, נולדה בעיר אודסה שבאוקראינה, בת ראשונה ליחיאל ופרידה אייזנשטיין. משפחה יהודית אורתודוקסית, שנחשפה כמו משפחות יהודיות רבות לרוחות החדשות שנשבו בקהילות היהודיות במזרח אירופה: ההשכלה והתנועה הציונית. סבי יחיאל היה כורך ספרים, ספרי קודש, וכינויו בקהילה היה "בוכבינדר". מהתמונות המעטות שנותרו מאז ניבט אלי אדם שאת פניו עוטף זקן ארוך והוא לובש קפוטת. מקצוע כריכת ספרי הקודש ליווה אותו גם בחייו החדשים בפלשתינה. תחילה ביפו ובהמשך בעיר צפת, לשם גורשה המשפחה במלחמת העולם הראשונה.

אינני יודע מה הביא להחלטה לעזוב את אודסה ולעלות לפלשתינה. אבל לאחר מסע ארוך, שנמשך שנה וחצי, מיטלטלת בדרכים, בעגלות, בספינות רעועות, הגיעה משפחת אייזנשטיין, סבי יחיאל, סבתי פרידה ושלושת ילדיהם, יהודית הבכורה, נחמה ואלתר,

לטורקיה ומשם, דרך סוריה ולבנון - לנמל יפו, שער הכניסה הראשי באותם ימים לארץ-ישראל. שם, בעיר הערבית, הם התגוררו בתקופה הראשונה שלהם, כשסבי יחיאל ממשיך לעבוד ככורך ספרי קודש. הקשר עם המשפחה העניפה שנותרה מאחור, באודסה, לא נשמר ועקבותיה נעלמו בסופה הנוראה שפקדה את יהודי אירופה ואוקראינה במהלך מלחמת העולם השנייה ושואת העם היהודי.

העות'מנים שלטו אז בארץ-ישראל, וזמן קצר לאחר הגעת משפחת אייזנשטיין, בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה, ולאחר שטורקיה הצטרפה לצדן של גרמניה ואוסטריה, החליטו שליטי ארץ-ישראל לגרש צפונה את כל היהודים שגרו באזור המרכז. החשש היה שהיהודים ישתפו פעולה עם האויבת הגדולה - בריטניה, ששלטה במצרים ונערכה צבאית להתקדם צפונה, דרך מדבר סיני, ולכבוש את ארץ-ישראל.

משפחת אייזנשטיין גורשה לצפת, עיר שרוב אוכלוסייתה ערבית לצד מיעוט יהודי קטן, שגייס את משאביו הדלים לעזרה הדדית למשפחות המגורשים, אם כי ללא הצלחה רבה, כי המצוקה הכלכלית הקשה לא הבחינה בין המשפחות הוותיקות למגורשים שזה מקרוב הגיעו. המשפחה הצליחה לשכור דירת חדר קטנה. יחיאל ניסה להמשיך להתפרנס מכריכת ספרי קודש, אם כי ביקוש גדול לא היה לכך בעת המלחמה ולנוכח המצב הכלכלי הקשה. המשפחה נקלעה למצוקה קשה, במיוחד לאחר שאבי המשפחה, יחיאל, המפרנס היחיד, נלקח לעבודות כפייה - כריתת עצים להסקה בצפון בעקבות מחסור גדול בפחם, ששימש בעיקר להסקת קטרי הרכבות, שבהן השתמש הצבא העות'מני.

המצב הכלכלי הקשה אילץ את האם, פרידה, לשלוח את יהודית לבית ספר נוצרי בעיר, שהיה קשור למיסיון. הסיבה העיקרית: בית הספר סיפק לתלמידים ארוחה חמה בצהריים. האב, יחיאל, לא ידע בתחילה שמדובר בבית ספר נוצרי שקשור למיסיון, וכשגילה זאת, באיחור רב, כעס מאוד, היכה את יהודית הקטנה והתירה בה שלא לחזור לבית הספר. המכות והאימים לא עצרו את יהודית, שללא ידיעתו המשיכה ללמוד בבית הספר הנוצרי. נוסף ללימודים רגילים, ולארוחות הצהריים החמות, למדה גם אנגלית וצרפתית - שתי שפות, לצד הערבית שאותה קלטה בקלות מערביי צפת - שירתו אותה היטב בהמשך.

באביב 1917, בעיצומה של המלחמה, פרצה בצפת מגפת טיפוס הבטן, ויחיאל, תשוש מעבודות הכפייה הקשות ומרעב מתמשך, חלה ולא שרד. בארץ-ישראל לא היו תרופות והתמותה היתה גדולה. לא רק בצפת. סבי יחיאל נקבר בבית הקברות היהודי בעיר, אך הקבר נעלם ברעידת האדמה הגדולה שפקדה את ארץ-ישראל ב-1927. סבתי פרידה נותרה לבדה. אלמנה עם שלושה ילדים: יהודית, נחמה ואלתר, מתמודדת לבדה עם תלאות המלחמה, המצב הכלכלי הקשה והמגיפות והרעב שהמשיכו להכות ביהודי צפת.

לימים סיפרה לי אמי, יהודית, איך החלה באותם ימים לפתח כישורים עסקיים ולתמוך בכלכלת המשפחה: במורדות הדרומיים של צפת, ככל הנראה סמוך למעיין קטן, נהגו הערבים לסחור בחיטה שהביאו מהכפרים. אמי, עדיין נערה צעירה, נהגה לרדת כל יום למעיין, לקנות חיטה מהסוחרים הערבים, לסחוב על גבה כל הדרך לעיר את הסחורה

שרכשה בזול ולמכור אותה במחיר גבוה יותר ליהודי העיר. הכסף המועט סייע למשפחה הקטנה לעבור את החודשים הקשים בצפת.

לאחר המלחמה עזבה המשפחה את צפת. האם, יחד עם נחמה ואלתר, חזרו למרכז, הפעם לעיר תל אביב, העיר העברית הראשונה שהוקמה ב-1909, בעוד יהודית, הבת הבכורה, עברה לבית הספר החקלאי שבנהלל. משם המשיכה לבית ספר "מיס לנדאו" בירושלים, שנקרא על שמה של המנהלת, מיס חנה לנדאו. היתה זו פנימייה לבנות, שנקראה בהמשך על שמה של אוולינה דה רוטשילד, שבה למדו, נוסף למקצועות הלימוד, גם מקצועות פרקטיים, בעיקר תפירה. זה מה שאמי למדה, ומזה היא התפרנסה בשנים הבאות.

באמצע שנות העשרים, לאחר שסיימה את בית הספר בירושלים, חזרה אמי יהודית לתל אביב, מצאה דירת חדר קטנה בשכונת שפירא והתפרנסה מעבודות תפירה. אמה, פרידה, גרה באותם ימים בשכונה חדשה שהוקמה בדרום תל אביב, כיום שכונת פלורנטיין. אחיה של יהודית, אלתר, נישא לצעירה אמריקאית, ובעזרת כספה, הלך בדרכי אביו והקים בית דפוס קטן ברחוב הקישון 26 בתל אביב, והתפרנס בעיקר מעבודתו כסדר עופרת ומהדפסת חוברות, פנקסי חשבונות שונים ועבודות דפוס שקיבל. שלא כאחותו, הבן, אלתר, נשאר דתי מאוד. פרידה, אמו של יהודית, נחמה ואלתר, התגוררה בחדר אחד מעל בית הדפוס, וככל הנראה סייעה לבנה בעבודותיו.

בשכונת שפירא פגשה יהודית אייזנשטיין צעיר יהודי, שהגיע לארץ-ישראל זמן קצר קודם לכן: יששכר בורשטיין.

יששכר בורשטיין, בנם של יצחק-שלמה ומלכה, גדל בבית אמיד ברחוב נליבקה שבמרכז ורשה. בן למשפחה עשירה שעסקה במסחר בעצים ועורות, חיה בבית מפואר, לצד בני משפחה נוספים, שגם הם חיו ברמת חיים גבוהה. למשפחה היה רכוש רב, שכלל גם מעון קיט באחוזה גדולה, מוקפת בכרי דשא, מחוץ לוורשה. זה היה בית אריסטוקרטי שהיה פתוח במידה רבה לדעות חדשות שאליהן נחשפו יהודי מזרח אירופה: תנועת ההשכלה והתנועה הציונית. בבית שמרו על מנהגים יהודיים, בחוץ השתדלו להיות פולנים לכל דבר: "היה יהודי בביתך ואדם בצאתך..." כדברי האמרה הידועה שאומצה כסיסמתם של אותם יהודים שהרגישו חובה לשמור על המסורת והמנהגים שלהם אבל גם להתערות, ככל האפשר, בחברה שסביבם.

האם מלכה נפטרה בוורשה, ויצחק-שלמה נשא אשה שנייה, רוזה שמה, שממנה נולד להם ב-1919 בן זקונים, יוסף בורשטיין, יוז'יק. שני הוריו, יצחק-שלמה ורוזה, נפטרו כשהיה בן שש, והוא הוכנס לבית יתומים יהודי בוורשה, שם שהה עד הגיעו לגיל 12. ב-1931 עלה לארץ-ישראל והצטרף לשני אחיו ואחותו, שהגיעו כמה שנים קודם לכן. במאורעות 1936 הצטרף יוז'יק כנוטר למשטרה הבריטית, השתתף בפעולות רבות כנגד הפורעים הערבים,

וב-26.9.39, בגיל 20, נהרג, לאחר ששוטר בריטי שהיה יחד איתו בעמדת שמירה, בבסיס טירה בצפון הארץ, פלט כדור במהלך ניקוי כלי הנשק שלו. שמו של יו"ק בורשטיין, שכנוטר עסק גם בהדרכת קשר, מופיע על לוח שמות חללי חיל הקשר במרכז עמותת חיל הקשר. הוא מונצח בעמותה כחלל הראשון של החיל.

כרבים מהצעירים היהודים בפולין, נחשף גם אבי, יששכר בורשטיין, לזרמים הציוניים ולפעילות תנועות נוער שהחלו להתפשט בוורשה לאחר סיום מלחמת העולם הראשונה. יותר מכול הרשימה אותו תנועת הנוער של בית"ר, שמנהיגה, זאב ז'בוטינסקי, הרבה לבקר במזרח אירופה ולעשות נפשות לתנועה הרוויזיוניסטית-הציונית. ז'בוטינסקי ריתק אליו בכל ביקור אלפי בני נוער וצעירים יהודים שנהרו לאסיפות שארגן ושבהן קרא לנוער היהודי לעזוב את הגולה ולחפש עתיד וחיים חדשים בארץ-ישראל.

יששכר, לימים אבי, נער חזק פיזית ובעל ביטחון עצמי רב, היה פעיל בתנועת הנוער של בית"ר ורשה ולא היסס להתעמת עם הגויים שהקניטו אותו ואת חבריו הצעירים בקריאות "ז'יד". באחת התקריות האלה, הוא וכמה מחבריו היכו את הצעירים הפולנים עד שאלה נזקקו לאשפוז. אביו של יששכר חשש שהצעירים היהודים ייעצרו בידי משטרת ורשה, שרוב אנשיה לא הסתירו את דעותיהם האנטישמיות, ועוד באותו לילה מיהר להבריח אותו לפריז, שם שהה כשנה וחצי, החל ללמוד פיזיקה ומתמטיקה באוניברסיטה, וב-1924 החליט לממש את חזונו של ז'בוטינסקי ולעלות לארץ-ישראל. בעקבותיו עלו גם אחיו ראובן ואחותו ג'ניה, ומאוחר יותר, ב-1931, הצטרף אליהם גם האח החורג, יו"ק. הסיבה שיששכר החליט שלא לחזור לוורשה, מעבר למניעים הציוניים, היתה, ככל הנראה, הניכור שחש לאחר נישואיו השניים של אביו והחשד שהקשר בינו לבין אשתו החדשה החל עוד כשאמו המנוחה היתה עדיין בחיים.

ליששכר היו קרובי משפחה בארץ-ישראל, איצ'ה וציפק'ה פלצוב, שהתגוררו בשכונת שפירא, ושם גם הוא גר בצריף קטן ששכר באחד הרחובות של השכונה הקטנה, אחת השכונות הראשונות שהוקמו בתל אביב, ונקראה על שמו של מאיר גצל שפירא, סוחר קרקעות ונדבן יהודי מארצות הברית.

אביו של יששכר, סבי, עקב מרחוק אחר התאקלמות בנו בארץ החדשה. באחד הימים הוא ביקש מידיד שהגיע לביקור בארץ-ישראל, שיבדוק איך בנו מסתדר ובאילו תנאים הוא חי. השליח חזר לוורשה לאחר כמה שבועות, וכשנשאל על ידי שלמה-יצחק איפה הילד גר, השיב: "בצריף".

"מה זה צריף?" שאל האב בידיש.

"זה בית קטן מעץ..."

"זה כמו ביקתה ביער?"

"פחות מזה".

השניים יצאו לרחוב והחבר הצביע על מתקן עלוב לאחסון פחי זבל: "זה מאוד דומה למקום שהבן שלך גר בו", הסביר לאב הנדהם...

פרק 2

כיבוש העבודה - בדואר

ב־1924, השנה שבה יששכר בורשטיין הגיע ל"צריף" שבשכונת שפירא, ארץ-ישראל היתה תחת שלטון המנדט שניתן לבריטניה על ידי חבר הלאומים לאחר תבוסתה של טורקיה במלחמת העולם הראשונה וסיום 400 שנות שלטון עות'מני. בניגוד לטורקים, שמעולם לא ניסו לפתח ולקדם את הארצות שתחת חסותם, לבריטים היה אינטרס ברור לקדם את תושבי הארצות שבהן שלטו. במיוחד אמורים הדברים לגבי ארץ-ישראל שיוחסה לה חשיבות אסטרטגית רבה, שכן השליטה בה אפשרה לבריטניה רצף טריטוריאלי שממנו ניתן היה להגן על תעלת סואץ, נתיב המים החשוב למזרח ובעיקר להודו.

ב־1918, עם סיום כיבוש ארץ-ישראל ועוד בטרם קיבלו הבריטים את המנדט מחבר הלאומים, חיו בארץ-ישראל כ־640 אלף בני אדם: 512 אלף מוסלמים, 66 אלף יהודים ו־61 אלף נוצרים. רוב היהודים היו בני היישוב הישן שהתגוררו בעיקר בארבע ערי הקודש: ירושלים, חברון, צפת וטבריה. זאת, נוסף לאלפים בודדים שחיו ביישובים קטנים, רובם יישובים חקלאיים שהוקמו בידי פקידי הברון רוטשילד. הטורקים, ואת זה גילו הבריטים בתוך זמן קצר מאוד, השאירו מאחור שממה והרס מוחלטים. 400 שנים של מערכת שלטונית ומשפטית רקובה ומושחתת, תשתיות ישנות ומתפוררות ומערכות דואר ותקשורת פרימיטיביים, שחייבו היערכות ובנייה מחדש כדי שיוכלו לשרת את האדונים החדשים של ארץ-ישראל, וגם את תושביה: הוותיקים והחדשים שהחלו להגיע מקרוב ומרחוק.

כפי שנהגו בקולוניות שלהם, הבריטים חוללו שינויים מרחיקי לכת באדמיניסטרציה והנהיגו מערכות שלטון ומשפט מתקדמות. כך היה גם בתשתיות: בכבישים, במסילות הברזל, באספקת המים והחשמל ובהקמת תשתית דואר וקשר. כדי לגייס ידיים עובדות ולהתגבר על מאות שנות הזנחה טורקית, הגיעו לארץ-ישראל פועלים מהסביבה הקרובה: ממצרים, מסעודיה, מעבר הירדן ומסוריה - בעיקר מחרן. כוח עבודה לא מיומן וזול, פועלים שחורים, מהגרי עבודה, שחולקו לקבוצות עבודה על פי המשימות והיעדים. חלקם, אגב, נשארו בארץ-ישראל לאחר שסיימו את עבודתם והתיישבו בערים ובכפרים כחלק מהאוכלוסייה שתקרא לימים פלסטינית.

לבריטים היתה שיטת ניהול שהוכחה בהצלחה במושבות אחרות שלהם. בכל אחד מהתחומים המרכזיים הוקמה מחלקה שטיפלה בכל הנושאים שבאחריותה, כשהמטרה היא להעתיק בקולוניות החדשות את שיטות העבודה שפותחו במשך שנים רבות באימפריה הבריטית. כך, למשל, הוקמה מחלקת הדואר והמברקה, שתחתיה הוכנס כל תחום התקשורת. הפקידות הבכירה היתה בריטית כמובן - מנהל המחלקה, המהנדס הראשי, מנהלי כספים ומחסנים - והפקידות הזוטרה והעובדים היו מקומיים. ערבים ויהודים. לצורך ביצוע כל פרויקט הוקמו קבוצות עבודה - השם האנגלי היה "פרטי" (PARTY) - שהורכבו בעיקר מהפועלים הערבים הפשוטים, "חורנים" כפי שקראו להם, אם כי היו ביניהם גם יהודים. כל קבוצת עבודה כזו נשלחה לשטח לביצוע פרויקט. מקימים מחנה קטן, אוהלים, ועובדים. בראש כל "פרטי" עמד, לא אחת, יהודי, משכיל יותר מהפועלים הפשוטים, ועל הקבוצה כולה הופקד מנהל עבודה, בריטי כמובן, שהיה אחראי על ביצוע הפרויקט. השכר היה זעום - 15 מיל ליום עבודה, אבל במצב הכלכלי הקשה שהיה בארץ-ישראל באותם ימים, לפחות אפשר היה להתנחם בעבודה קבועה.

צריך לזכור נתון אחד חשוב: באותן שנים הבריטים לא הצטיירו כאויבי היישוב היהודי. להפך. הם הגיעו לכאן בתוקף מנדט שקיבלו למטרה ברורה: להכין את תושבי ארץ-ישראל, ערבים ויהודים, לאפשרות שבתוך זמן קצר יהיו מסוגלים לשלוט בעצמם ולכונן שלטון עצמי. האיבה לבריטים התפתחה מאוחר יותר, לאחר שהתברר ששליטי האימפריה מעדיפים את האינטרסים הגלובליים שלהם - הקשר עם מדינות ערב ששלטו על שדות הנפט האינסופיים - על פני היישוב היהודי הקטן שקיווה שבריטניה תעמוד בהתחייבות שנתן שר החוץ בלפור לחיים ויצמן: הקמת בית לאומי בארץ-ישראל. בשנות העשרים ובתחילת שנות השלושים הבריטים נתפסו עדיין כמי שמפתחים תשתיות, מנחילים סדרי שלטון ומגינים על היישוב היהודי בארץ-ישראל. עדיין ללא "ספר לבן" וללא הגבלת עלייה לארץ-ישראל. לתנופה הטכנולוגית הגדולה בתקופת המנדט, ובעיקר בתחום התקשורת, היתה חשיבות עצומה בהתפתחות המשק היהודי בארץ-ישראל, התפתחות שלא היתה יכולה לקרות, לפחות לא בפרק זמן כה קצר, ללא אמצעי תקשורת מודרניים שפותחו על ידי הבריטים.

המנדט שקיבלו הבריטים, וגם את זה חובה להדגיש, היה אמנם זמני - אם כי לא הוגבל בזמן - אבל הבריטים התכוונו להישאר כאן ככל שיוכלו. ארץ-ישראל היתה חשובה מדי

עבור האימפריה הגדולה מכדי שישאירו אותה לנתינים המקומיים - יהודים או ערבים. אבל כדי להתאים את הארץ לצורכיהם צריך היה להקים תשתיות ולהנהיג שיטות מנהל מתקדמות ואת זה הם עשו כמעט מיידית, ובדרך גם הכשירו כוח אדם מקומי במקצועות טכניים. את הבולטים שבהם, ביניהם אבי, הם ייעדו לתפקידי ביניים, כפופים תמיד למנהלים הבריטים.

ואכן, תקופת המנדט הבריטי, מתאר דניאל רוזן בספרו "התקשורת בארץ-ישראל בתקופת המנדט הבריטי: דואר, מברקה, טלפון ורדיו", אופיינה בדפוסי פעולה מערביים: "המנגנון האזרחי של ממשלת המנדט הצליח תוך זמן קצר להניח יסוד לממשל מתקון, יציב ומסודר. הפקידות הבכירה היתה בריטית ועיקר המנגנון היה מורכב מעובדים מקומיים: מוסלמים, נוצרים ויהודים... הישגי שלטון המנדט בשנים הראשונות לקיומו היו משמעותיים. החקלאות שוקמה... הוקמו 200 בתי ספר יסודיים ברחבי הארץ; טיפול יסודי בניקוז כמעט חיסל את מחלת המלריה, מחלות העיניים כמעט נעלמו, הוקמו בתי חולים... נבנתה מערכת אספקת מים לירושלים, נסללו מאות קילומטרים של כבישים, רשת הרכבות שודרגה ומערכת הדואר והמברקה שוקמה ופותחה".

במילים אחרות, מחדלי 400 שנות הזנחה של השלטון העות'מני טופלו בתוך שנים ספורות בלבד מאז הכיבוש הבריטי של ארץ-ישראל ותחילת המנדט. "האנגלים הביאו לכאן מסורת של דואר עם ניסיון ודפוסי עבודה. משטר של סדר ומשמעת", תיאר מאיר גבאי, אחד מוותיקי הדואר בירושלים, "עובדי הדואר למדו די מהר שדואר בריטי זה משהו אחר: ראשונים התרגלו הדוורים שהגיעו מעתה לעבודה עם הופעה מסודרת, עם מדים רשמיים... אוי לדוור שהגיע לא מגולח או לא מצוחצח. המנהל הבריטי ידע להסביר זאת במשפט חד משמעי: 'דואר בריטי זה לא דואר תורכי'... ואת זה למדנו מהר". (מתוך ספרו של דניאל רוזן, "התקשורת בארץ-ישראל בתקופת המנדט הבריטי: דואר, מברקה, טלפון ורדיו").

זמן קצר לאחר שהגיע מפריז לארץ-ישראל, החל אבי, יששכר בורשטיין, לעבוד בדואר המנדטורי ביפו. שם למד לראשונה את סודות המקצוע והקשר שהפכו לחלק כל כך משמעותי בחייו, ובהמשך גם בחיי. כדברי הפסוק "אנו באנו ארצה לבנות ולהיבנות בה", הוא נרתם כולו לכיבוש העבודה. לא בפרדסים ובחקלאות אלא בבניית תשתיות תקשורת, שבלעדיהן לא ניתן היה לקיים שלטון מרכזי ומסודר. הוא התבלט במהרה בין קבוצת העובדים ב"פרטי" שאליה השתייך, והעובדה שלמד מתמטיקה ופיזיקה בפרז' לפני שעלה לארץ-ישראל סייעה גם היא כמובן.

אחד הפרויקטים החשובים של ממשלת הוד מלכותו בארץ-ישראל היה הקמת שדה תעופה מודרני שישמש את צורכי האימפריה כולה. הבחירה נפלה על העיר לוד, שנמצאה

מתאימה בזכות שטחים פתוחים רבים ומרכזיותה. יששכר, שהחל לעבוד זמן קצר קודם לכן בדואר המרכזי ביפו, שולב בקבוצת עבודה האחראית על הקמת תשתית קשר לשדה התעופה שהיה בשלבי בנייה. בהמשך, לאחר שהבריטים עמדו על כישוריו, מונה לעמוד בראש קבוצת עבודה שנשלחה לעיר עזה - עיר חשובה מאוד מבחינת הבריטים עקב הקשר שלה עם מצרים ותעלת סואץ - כדי להקים את תשתיות הדואר והקשר למחנות הצבא הבריטי שנבנו באזור.

השינויים שהובילו הבריטים בכל הקשור לתחום התקשורת היו מהירים ויסודיים: הוקם לראשונה שירות טלפוניה; נחנך קשר טלפוני בין ירושלים, יפו וחיפה והוצבו טלפונים ציבוריים בבתי הדואר שהוקמו. בתקופה העות'מנית לא היה שירות טלפוניה לאוכלוסייה האזרחית בארץ-ישראל, וב-1921, שנה לאחר תחילת המנדט הבריטי, כבר פעלו בארץ 700 טלפונים, בכללם טלפונים ציבוריים ב-22 בתי דואר. ב-1924, מתאר דניאל רוזן בספרו, היו בארץ-ישראל 34 בתי דואר, שבהם אפשר היה לטלפן בטלפון ציבורי ולשלוח מברקים, דברי דואר, חבילות והמחאות כסף. מקומה האסטרטגי של ארץ-ישראל, והעובדה שכל התקשורת בין לבנון, סוריה עיראק ועבר הירדן למרכז התקשורת הבריטי שהיה במצרים עברה דרכה, האיצה את תהליך הפיתוח המהיר של מערכות התקשורת: דואר, מברקה וטלפוניה, ואף הניחה ככל תת-ימי ראשון, בשנת 1927, בין עתלית לעיר לרנקה שבקפריסין, לטלגרפיה בלבד.

במקביל לכל אלה יזמו הבריטים מערכת להכשרת עובדים מקומיים בנושאי קשר ותקשורת ושיבוצם במערכות המתפתחות. עדות לחשיבות שייחסו הבריטים לעובדי הטלגרף והטלפון ניתן לראות בכך שבתחילת מלחמת העולם השנייה, כשצעירים יהודים רבים ביקשו להתנדב לצבא הבריטי כדי להשתתף במערכה מול גרמניה הנאצית, התנגדו הבריטים לגייס את עובדי הטלגרף והדואר שעברו הכשרה מקצועית, בנימוק כי עבודתם חשובה למאמץ המלחמתי וכי הם אינם יכולים לוותר על העובדים הטכניים.

פחות מעשור שנים לאחר מכן, במלחמת העצמאות, הסתבר שהבריטים לא היו היחידים שהתייחסו לקשר ולרשת הטלפונים כאל משאב אסטרטגי, ואבי, שהיה בכיר ב"הגנה", לא גויס כלל, והנימוק היה שעדיף שיישאר בתפקידו כאחראי על רשת הקשר בשרון וימשיך לדאוג לתפקודה התקין גם בעת מלחמה.

ב-1928 נפגשו הורי בשכונת שפירא בתל אביב. לצערי הרב, איני בקיא בפרטים היכן זה קרה בדיוק ואיך נוצר הניצוץ הראשוני, אבל האהבה פרחה והשניים נישאו בתוך זמן קצר. באותה שנה אבי היה עדיין בקבוצת העבודה שעבדו בהקמת תשתית התקשורת בשדה התעופה בלוד, ושנה לאחר מכן נשלח עם קבוצת העבודה שאליה השתייך לעיר עזה, שהיתה בעלת חשיבות אסטרטגית גדולה עבור הבריטים. הפעם הוא כבר היה בתפקיד

בכיר יותר - אחראי על "פרטי" - אחת מקבוצות העבודה. בעיר, אגב, התגוררו גם יהודים, אבל כולם עזבו אותה לאחר מאורעות תרפ"ט באוגוסט 1929. אבא היה בעזה כחלק מקבוצת העבודה שמקימה את תשתיות הקשר למחנות הצבא הבריטיים, ואמי, שכבר היתה בהיריון מתקדם, התפרנסה מעבודות תפירה שקיבלה.

נולדתי בבית החולים פרויד ברחוב בלפור שבתל אביב, בלילה שבין ה-31 בדצמבר 1928 ל-1 בינואר 1929. עיתוי מעניין שאפשר לי, לימים, להציג את גילי כצעיר יותר או כמבוגר יותר - בהתאם לנסיבות. אבי, כמובן, לא היה נוכח בלידה כמקובל בימינו אלה, ולאחר יומיים חזרנו ל"בית" שלנו. המילה בית מתארת את המקום שאליו עברו הורי לאחר החתונה: בית משאבות, "בויארה" בערבית, במרכזו של פרדס, דרומית לרחוב סלמה, לא רחוק מהשכונות הערביות של יפו. באותם ימים לכל פרדס גדול היתה באר חפורה ומשאבת דיזל שהעלתה את המים מהבאר והזרימה אותם לעצים. בבית המשאבה היו שני חדרים. בראשון המשאבה עצמה, ובשני, חדר קטן, שלושה מטרים על שלושה מטרים, היו כלי עבודה שונים לטיפול בתקלות במשאבה. החדר הזה, יחד עם הכלים והרעש הבלתי פוסק של משאבת הדיזל, היה ביתי הראשון בארץ-ישראל. לשם הגעתי מיד לאחר הלידה. בעל הבית שלנו היה ערבי נוצרי בשם יעוב ג'ואני, שהיה כמובן גם הבעלים של הפרדס שבו התגוררנו לא רחוק מבתי הערבים של יפו והכפרים הסמוכים. שכר הדירה בבית המשאבות עמד על 15 פרוטות לחודש.

עוד לא מלאו לי תשעה חודשים כשסערה גדולה פרצה בארץ-ישראל: מאורעות תרפ"ט וטבח שביצעו אלפי ערבים מוסתים במקומות שונים. 133 יהודים נרצחו ומאות נפצעו במשך שבוע, ששיאו היה טבח ביהודי חברון וצפת. אמי, בלב הפרדס השקט, מנותקת מהשכונות היהודיות, לא היתה מודעת כלל לעובדה שלא רחוק ממנה מותקפים יהודים ביפו והמזון ערבי מוסת קורא לטבוח בהם. אבי היה באותה עת בעזה.

זמן קצר לאחר שהחלו ההתפרעויות, הגיע אלינו ג'ואני, ערבי נוצרי, הבעלים של הפרדס ושל בית המשאבה, והזהיר את אמי: "אתם חייבים להסתלק מכאן מיד. אם יגלו שאתם כאן - יהרגו אתכם". הוא הביא איתו בגדים של ערבייה עבד אמי, ומשהו ארוך לעטוף אותי. וכך יצאנו מהפרדס: ג'ואני רוכב על חמור, אמי הולכת ברגל, יחפה, כמה צעדים אחריו כמנהג הערבים, מצמידה אותי חזק לגופה. כך עברנו כמה קילומטרים, את כל אזור סלמה, עד שהגענו לשכונת שפירא. איש ממאות הערבים שהתגודדו ברחובות השכונה לא יכול היה לדעת שהאשה בלבוש המסורתי שפוסעת יחפה אחר "בעלה" שרוכב על החמור - אינה ערבייה.

אמי השאירה מאחור את הרכוש המועט שהיה לנו, ונפרדה מג'ואני, הערבי שללא ספק הציל את חיינו, והגענו לשכונת שפירא, לביתה של ציפ'ה, דודתו של אבי. גם אבי, שעזב את עזה עם תחילת האירועים - ההתפרעויות לא זלגו לעזה אבל הבריטים חששו שזה עלול לקרות ומיהרו לפנות את העובדים היהודים מהעיר - הגיע גם הוא לשכונת שפירא ומצא אותנו שם, כמובן.

נשארנו במשך כמה שנים בשכונת שפירא. חיינו שם בתנאים מאוד קשים. אבי חזר לעבוד בדואר המרכזי ביפו ואמי המשיכה בעבודות התפירה שלה. אשה מאוד משכילה, דוברת חמש שפות, שבכל פעם שחברי ה"פרטי" של אבי נפגשו, היא הפכה לרוח החיה בזכות שליטתה בערבית - מול חברי הקבוצה הערבים, ובאנגלית - מול המנהלים האנגלים.

למרות תנאי החיים הקשים, החיים חזרו אט-אט למסלולם. לאחר כשנה אבי עבר לעבוד כקוון - איש צוות שמכין את התשתית לקווי טלפון וקשר חדשים באזור השרון, ולאחר זמן לא רב החל לנהל את קבוצות עבודה שהקימו את הרשת העילית של הטלפונים בנתניה ובכל אזור השרון, מחדרה ועד לפתח תקוה, ובהמשך היה האחראי על כל רשת הטלפוניה של האזור. המשכורת שקיבל עדיין היתה נמוכה, ואבי, אדם מאוד אינטליגנטי, הרגיש שהוא יכול להתפתח לכיוונים חדשים. לא רק אחראי על קבוצת עבודה שרובה ערבים "חורנים". אמי היתה זו שמנעה ממנו לעזוב את הדואר הבריטי. בחושיה הבריאים היא התעקשה: במצב הקשה שמסביב - תגיד תודה שיש לך עבודה. תמיד תזכור שעדיף עבודה קבועה ומשכורת בטוחה, גם אם השכר נמוך, על פני דברים לא קבועים - גם אם השכר יכול להיות גבוה יותר.

אמי התעקשה ולא ויתרה. אבי נשאר בדואר. בשנים הראשונות המשיך, אולי, להרגיש שהחמיץ משהו כשלא בחר ללכת לדרך עצמאית, אבל בהמשך, ללא ספק, חש סיפוק רב ממה שעשה ומחלקו בהקמת תשתית הדואר, שמשמשת עד היום את מדינת ישראל: עמוד ועוד עמוד. קו ועוד קו. אחת התמונות ששמורות אצלי, גם באלבום וגם עמוק בלב, היא תמונת אבי, ב־1933, מתקין רשת עילית בנתניה. הוא ניצב בראש עמוד טלפון מעץ, שאליו טיפס בעזרת מטפסים - ללא סולם. כפי שאמרתי: "אנו באנו ארצה לבנות ולהיבנות בה". לימים הסתבר לי שאבי היה זה שהתקין בנתניה את עמוד הטלפון הראשון ואליו חיבר את מכשיר הטלפון הראשון לשימוש אזרחי.

לאחר שקיבל לנהל את קבוצת העבודה בשרון, עבר אבי להתגורר במלון גרינשטיין שבנתניה, המלון הראשון שהוקם בעיר ואשר שימש בעיקר את הפקידות הבריטית באזור. אנחנו נשארו בינתיים בשכונת שפירא, שם נולדה אחותי מלכה, ב־1933, ושנה לאחר מכן נולד אחינו הצעיר, יחיאל. הבן הרביעי למשפחת בורשטיין, אברהם, נולד לאחר שכל המשפחה עברה לנתניה. בן נוסף, יהושע, נולד גם הוא כשכבר גרנו בנתניה ונפטר בגיל מאוד צעיר. לימים, כשבני מוטי עמד לשאת לאשה את חברתו, דליה, נפגשנו עם משפחתה: אמה כרמלה וסבה וסבתה מצד האם. הסבתא הפתיעה אותי בשאלה: "האם לאמא שלך קראו יהודית?"

השבתי בחיוב.

"דע לך", המשיכה האשה המבוגרת, "שגם אנחנו גרנו אז בשכונת שפירא, ואני ואמא שלך, יהודית, הובלנו ביחד אותך ואת כרמלה שלי בעגלות ילדים לטיפת חלב המקומית. הכרתי את אמא שלך ואני זוכרת אותה היטב..."

פרק 3

אבא, אמא... הלו...!

הורי אמרו שנולדתי עם טלפון ביד, וזו לא היתה הגזמה. הצעצוע הראשון שקיבלתי היה טלפון, והמילה השלישית שהוצאתי מפיו, אחרי אבא ואמא כמובן, היתה "הלו"...

מגיל מאוד צעיר גיליתי עניין בעבודתו של אבא. כשהייתי בן ארבע שלחו אותי משכונת שפירא לגור עם אבא במלון שבנתניה. כמעט שנה שלמה היינו רק שנינו במלון עד שאמא הגיעה עם שני הילדים הקטנים שנוספו למשפחה. אחי ואחותי. אבא הכניס אותי לגן ילדים שהיה לא רחוק מהמלון, וזו היתה הפעם הראשונה שבה נכנסתי למסגרת חינוכית. בבוקר אבא לקח אותי לגן, ואחר הצהריים, לאחר שהגן הסתיים, הלכתי לבדי, ילד בן חמש, מהגן לחדר במלון. כבישים לא היו, רק חול וחול. אבא קיבל מהדואר, לצורך עבודתו כמובן, סוס וכרכרה, וכך הוא התנהל בחולות, משגיח על התקנת עמודי הטלפון והקווים שעליהם היה אחראי.

לעגלה ולסוס היה שימוש משולש: הראשון - לצורכי העבודה השוטפת, בעיקר העברת עמודי הטלפון והקווים למקומות שנקבעו; השני - כלי תחבורה של המשפחה; והשלישי, לא פחות חשוב: לאבי היה היתר כניסה למחנות הצבא הבריטי באזור השרון, והוא ניצל זאת כדי להבריח נשק מהמחנות ל"סליקים" של ה"הגנה" באזור. אחד ה"סליקים" היה בבית שלנו, ובאחד הימים, במהלך עוצר בנתניה ומבצע גדול שערכו הבריטים לאיתור "סליקים" ונשק מוסתר, הגיעו חיילים גם אלינו. כלי הנשק הוחבאו מתחת למזרנים שעליהם שכבנו מתחזים לחולים, וכשהגיעו החיילים הבריטים אמא סיפרה להם שהילדים

חולים מאוד. הבריטים הסתלקו מיד ואני ראיתי שכל גופה של אמא רועד מרוב פחד.

בחדר הקטן שבמלון גרינשטיין, ובהמשך בבית בשכונת גבע, גיליתי לראשונה את עולם הקשר. את החפצים שאבי הביא מהעבודה. הרגשתי חשמל עוד בטרם ידעתי להגיד את המילה. בפנית החדר היה מכשיר, מחולל זרם, וידעתי שאם אני שם שתי אצבעות ומסובב גנרטור - משהו יקפיץ אותי מכאב. קיבלתי זרם. לימים הצעתי לחברים להחזיק רגע את שני החוטים כשאני מסובב את הגנרטור. כולם קפצו: הם מבהלה, אני מצחוק...

מכשיר הטלפון ריתק אותי. כילד קטן ניסיתי להבין איך הדבר הזה שמחובר בחוט לקיר יכול להשמיע קולות וצלילים. דמיינתי שאבא שלי הוא סוג של קוסם ושכל המכשיר המוזר הזה הוא חלק מאביזרי הקסמים שלו. בגיל מאוד צעיר ניסיתי לפענח את סוד הקסם שמאחורי הקופסה. פירקתי, בדקתי, בחנתי את החוטים שיוצאים מתוך הקיר.

בגיל חמש המשפחה התאחדה בנתניה ועברנו תחילה לצריף קטן, שהיה חלק מאורווה שאותו אבי שכר בחצר של משפחת דרקסלר, אחת המשפחות הוותיקות, ולאחר שנתיים, בעזרת הלוואה של עשר לירות אנגליות שקיבלו ההורים ממתווך קרקעות יהודי, תושב אביחיל השכנה, הם קנו דונם אדמה באזור, שנקרא אז שכונת גבע, לא רחוק מן המקום שבו נמצאת היום התחנה המרכזית של נתניה, ובנו במו ידיהם את בית המשפחה, שבו הם גרו עד אמצע שנות החמישים. המילה שכונה קצת גדולה על המקום כפי שהיה באותם ימים: זה היה אוסף של בתים, מרוחקים זה מזה ומופרדים משאר חלקי המושבה בפרדס גדול, "פרדס סמית", שהיה בבעלותה של אלמנה מבוגרת, וגדרות, שערים ושומר ערבי סגרו עליו מסביב. שם עברו שנות ילדותי. שם גדלתי לצדה של המושבה הקטנה, נתניה, שכמוני, התפתחה, התחזקה, ועיצבה את דמותה לעתיד.

הבית היה קטן. חדר אוכל, מטבח שבו בישלו על "פרימוסים", חדר להורים, חדר לבנים, לי וליחיאל, וחדר קטן לבת מלכה. בית צנוע, אבל סביבו עולם ומלואו. לאמא היתה מכונת תפירה "זינגר", ולצד עבודתה כתופרת טיפחה גינת ירק. היו לנו עזים ופרה שנתנו חלב שממנו אפשר היה לעשות גבינות וחמאה, ויום אחד גילינו שכמה תרנגולות הפכו את החצר שלנו לביתן החדש, ובזכותן נהנינו גם מאספקה סדירה של ביצים, שאותן למדתי לחפש במקומות מסתור שונים. אמא, שבה התקיים הפסוק "אשת חיל מי ימצא", תמיד חיפשה אפיקים חדשים להרוויח כסף: מורה למלאכה, תופרת, עובדת בבית חרושת לשימורים "פרימן". סמוך לבית היא גם פתחה קיוסק קטן לשירות עוברים ושבים, שהתפתח בהמשך לבית קפה ולחנוות מכולת. בשנים מאוחרות יותר היתה לה גם חנות דגים קטנה. היא קנתה דגים גדולים מהדייגים הערבים, חתכה אותם לחתיכות קטנות ומכרה לשכנים. ראשי הדג נשארו תמיד אצלנו ומולאו בכל טוב לקראת ערב ראש השנה או סדר פסח.

אמא לא בחלה בשום עיסוק. בתקופת מלחמת העולם השנייה הבריטים הקימו בחוף בית

הבראה והחלמה לפצועי מלחמה מחזית המזרח התיכון. מי שתחזק את המחנה היו חיילים איטלקים שנשבו בקרבות במדבר המערבי. התיידדתי עם אחד מהם, שבין שאר עיסוקיו, היה גם מבריש מיומן. הוא גנב מוטות ברזל מהמחנה הבריטי, הביא אותם לאמא, שמכרה את הברזל לסוחרים מקומיים. הידיד האיטלקי נהג לגנוב בשר וגושי גבינה צהובה ממקררי הצבא הבריטי, וגם אותם אמא מכרה במחיר מלא. כפי שכילדה בעיר צפת למדה לסחור בחיטה שקנתה בזול מהערבים ומכרה ברווח גדול – כך הצליחה להתפרנס בדרכים שונות גם בנתניה.

חינו בצניעות. צניעות יתר, אפשר לומר, אבל לא הרגשנו מסכנים. כולם הרי חיו כך, למעט כמה יוצאים מהכלל, ובראשם עובד בן עמי, ראש המועצה, שעליו ארחיב בהמשך. כסף לא היה בבית, שני ההורים עבדו קשה לפרנסתם, ובכל זאת, מהמעט שהיה לה, אמא קנתה לי כינור, ובמשך שנים דאגה שאתאמן איתו כמה שעות בשבוע. אחת התמונות ששמורות אצלי, היא את עצמי מגן בכינור, בעוד שאחי ואחותי יושבים על הרצפה ליד, עושים שיעורי בית או קוראים משהו מספר או מחברת, ובכל פעם שהם טועים, אני דופק לאחד מהם על הראש עם קשת הכינור... בהמשך אמא קנתה גם פסנתר, אקורדיון, ובגיל מבוגר יותר, עדיין נער, למדתי לתופף על תופים. כשנתניה חגגה ברוב עם את יום הולדתו של ג'ורג' השישי, מלך אנגליה, כאילו היה מלך ישראל (כן, היו ימים שבהם הבריטים עוד לא נחשבו לאויב המר) ותלמידי בית הספר צעדו לכבודו ברחוב הראשי, אני, שלמה הקטן, נשאתי עלי תוף גדול ותופפתי עליו על פי הקצב...

גדלנו בבית דל אמצעים, אבל עם הרבה נגישות לעושר תרבותי. העושר התרבותי היה לא רק בבית, גם מסביב, אבל לא כל אחד ידע איך לקטוף את פירותיו. למזל, שני הורי היו אנשים משכילים, ולמרות שבשלבם האלה של חינו הם היו עסוקים בהישרדות, ספגתי מהם את ה"אני מאמין" שמלווה אותי מאז ועד היום: כדי לצאת מהנחיתות שלך – אתה חייב ללמוד. להצטיין. מגיל מאוד צעיר הייתי קטן. ילד רזה וחלש. לא יכולתי להצטיין בזכות הכוח הפיזי, גם לא הייתי ספורטאי דגול, אבל היה לי חוש שישי שהורה לי את הדרך: ללמוד ולהצטיין. והצטיינתי. כילד וכנער הפכתי לאחד המובילים בכיתה. לא רק בלימודים – התעודה שלי היתה די משעממת, רק טוב מאוד – אלא מנהיג חיובי. מנהיג שמוביל אחרים בעקבותיו. לזה הגעתי קודם כול בזכות הערכים שקיבלתי בבית. אבי ואמא, כל אחד בדרכו, עיצבו את דמותי. אבי בזכות התמדתו, כישרונו והעלייה בדרגות ובמסלול התפקידים הניהוליים בדואר הבריטי ואמא, אשת החיל, שאפשרה לארבעת ילדיה ללמוד ולהתקדם תוך שהם סופגים לתוכם את המטען התרבותי שהיה בה תמיד.

עוד בטרם מלאו לי שש התחלתי ללמוד בכיתה א'. היינו ילדים בני מזל: ילדיהם של כל שועי המושבה למדו יחד איתי בכיתה. הבת של עובד בן עמי, האיש החזק בנתניה, הבת של גוטהילף, סגן ראש המועצה, הילדים של גד מכנס, ממייסדי העיר, ולא רק הם. ההורים המשפיעים דאגו שנקבל חינוך בסטנדרטים הכי גבוהים שאפשר. המורים הכי טובים. גם

מנתניה וגם מיישובים אחרים. מורים שהשקיעו בנו מעל ומעבר. למדנו תרבות יהודית, היסטוריה עתיקה של המזרח התיכון, למדנו ציונות דרך הרגליים. הקפדנו על עברית נכונה: "עברי דבר עברית" לא היתה רק סיסמה, אלא דרך להטמיע בנו את השפה העברית - שפת התנ"ך.

תוכנית הלימודים בבתי הספר היהודיים, עממי ותיכון, נקבעה אמנם על ידי מחלקת החינוך בוועד הלאומי, אבל ליישובים עצמם היתה אפשרות לבחור את צוותי ההוראה. וכך הכרתי את עובד אמיתי, מנהל בית הספר היסודי, אדם ומחנך מיוחד במינו. כששמע שתלמיד חלה ונעדר מלימודים, רכב עוד באותו יום על אופניו כדי לבקרו ולברר מה מצבו. וכשילד אחר הגיע לבית הספר עם מכנסיים קרועים, והיו לא מעט כאלה, הוריו קיבלו עוד באותו יום מכתב ובו בקשה שהדבר לא יישנה.

המורה לתנ"ך והיסטוריה, המחנך יצחק מוסקוביץ', שהגיע אלינו מאחד מיישובי הגליל, יחד עם אשתו הגיורת חנה, ריתק אותנו בסיפורי התנ"ך וההיסטוריה היהודית וידע להוביל אותנו בשבילי ארץ-ישראל לאותם מקומות שעליהם סיפר לנו בשיעורי התנ"ך וההיסטוריה. למדנו להכיר את ארץ-ישראל התנ"כית דרך הרגליים והעיניים. בתיכון למדתי בעל-פה פרקים שלמים בתנ"ך, יותר מ-200, ואת חלקם אני זוכר עד היום.

סיפורי התנ"ך וגיבוריו מילאו את כולי, את רוחי ואת דמיוני. הנביא ירמיהו, נביא הזעם והאמת, גרעון שמכה במדיינים, שמשון הגיבור, דוד המלך שהרחיב את הממלכה הקטנה, שלמה החכם מכל אדם, בר-כוכבא, גיבור שרק טרומפלדור השתווה לו, ועוד רבים - כולם גיבורי ילדותי. כשטיילנו לתל חי ופסענו בדרך המובילה משם לכפר גלעדי, באותו מסלול שבו נשאו את טרומפלדור לאחר קרב תל חי, ראיתי בדמיוני איך מובילים את גיבור המערכה, יוסף טרומפלדור, ואת חבריו למאבק הגבורה, כל הדרך מתל חי הפגועה לכפר גלעדי. ניצבתי ליד אנדרטת האריה השואג וחייתי לרגע אחד את סיפור קרב הגבורה.

תמיד אמרתי שכל מה שנוטעים כך בגיל צעיר, גירסא דינקותא, משתרש כך ונובט בהמשך. שם, בתל חי, במערת המכפלה בחברון ובירושלים ניטעו בי ערכי הלאומיות והציונות. שני ערכים שמלווים אותי מאז ועד היום. גדלנו על סיפורי הגבורה בתנ"ך ובהיסטוריה היהודית הקדומה ואלה נטעו בנו את אהבת הארץ וחיברו אותנו להקשרים של התקופה שבה חיינו. מכאן אהבת הארץ והאמונה בצדקתנו. מכאן הכוח הנפשי - מאז ועד היום - להילחם על ארץ-ישראל ההיסטורית ולהנחיל לאחרים את תעצומות הנפש ואהבת ישראל וארץ-ישראל.

חברתי הטובה באותם ימים, גם בבית הספר העממי גם בתיכון, היתה חנה בן עמי, בתו של עובד בן עמי, ראש המועצה. התואר של בן עמי היה ראש מועצה, אבל הוא היה הרבה מעבר לכך. בן עמי היה כלי-יכול בנתניה. כל דבר נעשה בדברו וברצונו. גם על שם

המקום - נתניה - הוא אחראי, לאחר ששכנע יהודי עשיר מהעיר דטרויט בארצות הברית, נתן שטראוס שמו, לרכוש חלק מאדמות אום חאלה, הכפר הערבי שניצב על גבעה גדולה בחלקה המזרחי של המושבה. היישוב הקטן, שהוקם על האדמת שנרכש ושהפך מאז לאחת הערים הגדולות והחשובות במדינת ישראל, נקרא על שמו של אותו נדבן יהודי - נתן-יה...

משפחת בן עמי גרה בבית מפואר על גבעה במרכז היישוב. בכל פעם שהגעתי לשם, והגעתי הרבה כי חנה ואני למדנו ביחד בשעות הערב, לא הפסקתי להתפעל מעושרה של המשפחה. גם עושר כלכלי וגם נכסים תרבותיים. בארון ספרים גדול בספריית הבית היו ספרים נדירים, לפחות עבורי, בתוכם ספרי היסטוריה של דובנוב וקלאוזנר, ספרי תנ"ך עתיקים עם פירוש וספרי היסטוריה יהודית וכללית. בימים שאבי התנהל עם עגלה וסוס, או עם אופני דואר אדומים שקיבל בהמשך, בן עמי ישב בניחותא במושב האחורי של מכונית השברולט הגדולה שלו, כשנהגו המסור, אברהם לבנת, בונדי, לימים גם הוא אחד מעשירי המדינה, מסיע אותו ברחובות המעטים של המושבה. בן עמי השכיל להתיידר עם בכירי המנדט, עשה אמנם לא מעט לכיתו בעזרת הקשרים הענפים שיצר, אבל גם פעל רבות למען המושבה שהתפתחה במהירות, והצליח לקדם תוכניות בנייה ורכישת קרקעות במקומות שאחרים כשלו. הוא היה איש של חזון וידע להופכו למציאות. לימים, כראש העיר ובהמשך, לאחר מלחמת השחרור, השכיל להפוך את נתניה לכירת היהלומים של מדינת ישראל, כששכנע אנשי מקצוע מומחים ליהלומים לעזוב את העיר אנטוורפן ולעלות מבלגיה לנתניה כדי להקים כאן מרכז גדול לליטוש ולעיבוד יהלומים.

בגיל 13, בעיצומה של מלחמת העולם השנייה, חגגתי בר מצווה. את ההפטרה למדתי אצל המורה למוזיקה שלי בבית הספר, שהיה גם חזן בבית כנסת. החל דיון גדול: מה ילבש הילד ביום המיוחד הזה. תפירת החליפה לחתן בר-המצווה הפכה לשיחת היום בבית. לא הרחק מהבית שלנו, בכרך קטן, ישב חייט מבוגר, דואק שמו, ואמא הביאה לו חליפה משומשת של אבא. דואק פרס אותה, והצד הפנימי שלה, שלא היה דהוי, הפך לצד החיצוני של החליפה שלי... לחליפה צריך היה להתאים חולצה לבנה, ואמא לקחה ציפית לבנה ומהבד תפרה חולצה. את המכנסיים תפר דואק משיירי החליפה של אבא, ואת הגרביים אמא סרגה מצמר.

לכבוד האירוע המרגש זכיתי לשני דברים חדשים: נעליים חדשות, שברור היה שמאוחר יותר יעברו לאחי הצעיר, ושעון שנקנה בחנות "שור" בנתניה, עם רצועת מתכת מוזהבת. מובן שנאמר לי שאוכל לענוד את השעון רק לאחר שאעלה לתורה ובתום טקס בר-המצווה.

לחגיגת בר-המצווה, שהיתה בחורף, שהרי נולדתי ביום האחרון של חודש דצמבר, הגיעו

בני משפחה וחברים של אבא מהדואר הבריטי. היו שם גם כמה מנהלים ערבים שאבי הזמין, ביניהם גם מנהל הדואר של טול כרם. המתנות שקיבלתי היו בעיקר ספרים. שניים מהם ריגשו אותי במיוחד: כתיבי ביאליק וטשרניחובסקי. שני ספרים, שיחד עם סיפורי התנ"ך שכל כך אהבתי, עיצבו את אישיותי כבר בגיל צעיר ועזרו לי להתחבר ליצירה יהודית מיוחדת, שמתארת את המולדת היהודית, שהיא המהות והעיקר של העשייה הציונית שלנו.

סיימתי שמונה שנות לימוד בבית הספר היסודי והורי התלבטו בשאלה: מה הלאה. סיימתי בהצטיינות, אחד משלושת המצטיינים בכיתה, לצדה של חנה בן עמי, הבת של, אבל אז התעוררה בעיה. התברר שבנתניה לא היו מספיק תלמידים כדי לפתוח בית ספר תיכון. הורי בדקו אפשרות לשלוח אותי ליישוב אחר, ואז נמצא פתרון: בית ספר תיכון שילמדו בו לא רק תלמידים מנתניה אלא גם מיישובים סמוכים. הוקם בית ספר טשרניחובסקי, והייתי בין עשרת התלמידים הראשונים שלמדו בו בכיתה החמישית. בית הספר היה במבנה של שתי קומות. למדנו בקומה השנייה, ומעל הכיתה שלנו היה פתח קטן, שממנו אפשר היה להשתחל לקומה נוספת. לימים הסתבר לנו שבקומה הנוספת היה "סליק" גדול של ה"הגנה". אחד מחברי לכיתה השתחל ועלה לשם יום אחד דרך הפתח הצר וירד משם לאחר כמה דקות כולו נרעש ממה שראה. עוד באותו לילה, לאחר שנחשף, פונה ה"סליק" מבית הספר. לא חשדנו שמעל ראשינו נשמר אחד מסודותיה החשובים של ה"הגנה".

נתניה היתה עיר לאומית מאוד, עם גרעין גדול של אנשי בית"ר והתנועה הרוויזיוניסטית, שהיו חברים באגודת "בני בנימין", ארגון שנקרא על שמם של בנימין זאב הרצל ובנימין רוטשילד. עובד בן עמי היה מזכיר הארגון, ולימים יושב ראש המועצה. בנוסף היו, כמובן, הציונים הכלליים ואנשי תנועת העבודה. עם השנים קם בנתניה גרעין חזק של ארגון האצ"ל, ובהמשך גם לח"י, לצד ה"הגנה" כמובן, הארגון הגדול והחזק מבין השלושה. החלוקה היתה בדרך כלל על פי אזורי המגורים. "רמת טיומקין" היתה ידועה כשכונה בית"רית, בשכונה שלנו, גבע, היה ריכוז גדול של חברי ה"הגנה". במהלך שנות הארבעים, ככל שרבו התקריות עם הבריטים, הוקמו חומות גבוהות בין שלושת הארגונים, והשיא היה, כמובן, בתקופת ה"סוזן", שבה הוסגרו לבריטים חברי אצ"ל ולח"י.

האיבה בין הארגונים הגיעה גם אלי, ובאחד הימים, כשכבר הייתי ב"הגנה", חבר טוב שלי, איש אצ"ל כמובן, הפליא בי את מכותיו, כאילו אני זה שאחראי להסגרת אנשי המחתרת... באותם ימים היתה לי ידידה טובה, דבורה שפיצר שמה, שכמוני, היתה גם היא קשורה ל"הגנה". היינו חברים טובים. דיברנו לא פעם על הנטיות הפוליטיות שלנו, שנינו באנו מבתים סוציאליסטיים, והנה, יום אחד דבורה שפיצר נעלמה מחיי. לא הבנתי מה קרה, וכשהתחלתי לבדוק גיליתי שבהשפעת אחיה הגדול היא עשתה תפנית של 180 מעלות, עברה ללח"י, ומאז הפכתי לאויב... לא ראיתי אותה יותר גם לא בתנועת הנוער "מכבי"

שאליה השתייכתי.

הייתי כמעט בן 16 כשהתנדבתי ל"הגנה" ועברתי את טקס הקבלה הידוע לארגון: השבעה סודית על אקדח וספר תנ"ך, לאחר שנלקחנו לחדר חשוק, בבית הספר שבו למדנו. הפעילות שלי ב"הגנה" הצטמצמה בעיקר באימונים עם מקלות - קפ"פ, קרב פנים אל פנים - בהעברת מסרים והודעות ובהברחת חלקי אקדחים מנתניה למושב בית יצחק, כמה קילומטרים מזרחה. את חלקי הנשק החבאנו בתוך הבגדים, צעדנו ברגל לבית יצחק, ושם מסרנו את האוצר לאחד מראשי ה"הגנה" ביישוב. בכל התקופה שבה הייתי ב"הגנה" ראיתי רק אקדחים מפורקים. מעולם לא יריתי באקדח או בכלי נשק אחר. לא התעמתי עם החיילים הבריטים, למעט באירוע אחד, "השבת השחורה" ביולי 1946: לאחר "ליל הגשרים" - מבצע גדול של הפלמ"ח - שבמהלכו פוצצו 11 גשרים שחיברו בין ארץ-ישראל למדינות השכנות במחאה על מדיניות "הספר הלבן" ומעצר פליטים ניצולי שואה שביקשו להגיע לארץ-ישראל - הטילו הבריטים עוצר בכל הארץ, ועשרות אלפי חיילים החלו לחפש "סליקים", בערים ובעיקר בקיבוצים. הייתי כבר בן 16, חבר "הגנה", ונשלחתי עם צעירים נוספים לקיבוץ גבעת חיים כדי להתערב בין המקומיים ולנסות להקשות על החיפושים. הזיכרון שיש לי מאותו יום היה של צנחן בריטי שרודף אחרי עם אלה וחובט בישבני...

ידעתי שאבי ב"הגנה" אבל רק בהמשך הבנתי איזה תפקיד חשוב היה לו. כשהתמנה לאחראי על הקמת רשת הטלפונים באזור השרון, הוא הפך לדמות מפתח בארגון. קצין הקשר של ה"הגנה" בכל אזור השרון. השליטה שלו ברשת הטלפונים אפשרה להעביר מידע חשוב לשירות הידיעות של הארגון, גם בשל הקשרים הטובים שהיו לו בצמרת הדואר הבריטי וגם כתוצאה מהאזנה חשאית לקווי הטלפון של הצבא והמשטרה, שהיו חלק מהרשת שהוא היה אחראי עליה. זאת, נוסף לצידור קשר וטלפונים שהצליח להעלים מהמחסנים הבריטיים ואלה שימשו לתקשורת של הארגון. לימים נודע לי שלצד המרכזיה הגדולה בנתניה, ששימשה את הבריטים, היה עוד חדר קטן, נסתר, באחריותו של אבי, ובו הוא ריכז את כל פעילות הקשר של ה"הגנה" באזור השרון, שהוא היה אחראי עליו.

נתניה היתה לא פעם תחנה סופית של אוניות המעפילים שהצליחו לפרוץ את המצור הבריטי ולהגיע לחופי הארץ. גם לחופי נתניה וגם לחוף כפר ויתקין הסמוך. השיטה היתה להתקרב כלילה במהירות לעבר החוף, להתחמק מספינות המשמר הבריטיות, שחששו להתקרב לסלעים שבקרבת החוף, ואז לעגון. האנשים שבחוף, שהוזעקו מבעוד מועד מבתיים לסייע, יצרו מיד שרשרת אנושית במים שנשאה את המעפילים אל החוף. בדיוק כפי שכתב נתן אלתרמן באחד משיריו הידועים: "הם נושאים את עמם עלי שכם". אבי, בתוקף תפקידו כקצין הקשר של ה"הגנה", ידע תמיד מראש על הגעת ספינת מעפילים והיה נוכח שם תמיד, על החוף, בתפקיד איש קשר בין הספינה המתקרבת לבין תחנת החוף.

למרות שגם אני כבר הייתי ב"הגנה", לא שיתפו אותי בסודות ההעפלה, אבל כמעט תמיד ידעתי מראש שמשוהו קורה. איך? בכל פעם שאבא ואמא החלו להתלחש ביניהם בידיש, כדי שאנחנו, הילדים, לא נבין מה הם אומרים, ידעתי שהם מסתירים ממני את ה"זקס" - סוד - בלשון "ההגנה" והפלמ"ח, שהפך גם למילה נרדפת למבצע חשאי.

גם לאמי היה תפקיד חשוב: היא היתה בין אלה שקלטו את המעפילים עם הגעתם לחוף. חלקם הוסתרו בפרדס הגדול, "פרדס סמית", לא רחוק מהבית שלנו, ורבים שוכנו בבתי התושבים, גם בבית שלנו, לכמה ימים עד שהבריטים סיימו את החיפושים אחריהם ואז ניתן היה לפזרם במקומות יישוב נוספים. כל זאת ברוח הכרוזים שהופצו ביישוב: "לא לצריפין תהא דרכם של המעפילים כי אם לבית העולים..."

בשנים האלה, היחס של היישוב העברי בארץ לבריטים השתנה מהקצה אל הקצה. גזירות "הספר הלבן", האיסורים על הקמת יישובים חדשים וההגבלות על רכישת קרקעות, הפכו את הבריטים לאויב הגדול. כל דבר שהיה קשור לבריטים הפך מוקצה. בבית הספר למדנו אמנם אנגלית, אבל השתמשנו בשפה החדשה כדי לקלל את אנגליה ואת החיילים הבריטים שהסתובבו ברחובות. האצ"ל היה חזק מאוד בנתניה, ואחת הפעולות הנועזות ביותר שביצע הארגון - חטיפת שני הסרג'נטים הבריטים ותלייתם בתגובה לתלייתם של לוחמי המחתרת - נעשתה בעיר. שם הם נחטפו, הוחזקו במקום מסתור בעיר, ונתלו.

באותם ימים עברתי חוויה שללא ספק הושפעה מהאיבה הגוברת בין היישוב היהודי והצבא הבריטי. כנער הצטרפתי לאגודת "זבולון", אגודה ימית שהכשירה צעירים בני גילי להשיט סירות ולצאת להפלגות במטרה שהאימונים יכשירו אותנו לסייע בהמשך להבאת מעפילים לחופי ארץ-ישראל.

באחד הימים יצאנו להפלגה ארוכה ממעגן בעתלית. שתי סירות מפרש, בכל אחת מהן שישה צעירים. בלב ים, כשאנחנו מול חופי עזה, עצרו אותנו ספינות משמר בריטיות. החיילים עלו לסירות והפכו כל מה שהיה שם בחיפוש אחר נשק או אמצעי לחימה אחרים. לאחר שלא נמצא דבר, הם רתמו את שתי הסירות לספינות שלהם וגררו אותנו מעזה לנמל חיפה. רק לאחר יותר מ-24 שעות, כשגילו שלא חזרנו מלב ים ובהתערבותו של אבא חושי, אז ראש עיריית חיפה, הורשינו לעזוב את הסירות ואת הנמל והגענו ברכבת חזרה לעתלית.

פרק 4

הבן של יששכר בורשטיין

לאבא, וזאת למדתי עם השנים, היה מעמד מאוד חשוב בנתניה ובאזור השרון כולו. זאת, גם בזכות התפקיד בדואר הבריטי וגם בזכות התפקיד השני שלו, החשאי יותר: קצין הקשר של ה"הגנה" במרחב השרון. ועל כך אמר לי לימים סימון בר זמרה, מורי האהוב לזמרה וניהול חשבונות מבית הספר, ששלוש המשפחות החשובות בין מייסדי וותיקי נתניה היו משפחת בן עמי, משפחת שקד – ומשפחת בורשטיין. הראשונה – כי זו משפחתו של עובד בן עמי, השנייה – בזכות האחריות על הקמת תשתית מערכת המים בנתניה, והשלישית, כי יששכר בורשטיין היה האיש שעל פיו יישק דבר בכל הקשור לדואר ולטלפונים: מי יקבל מכשיר נחשק, היכן יוקמו מרכזיות ויעברו הקווים ועוד. ועדיין לא נכנסתי לפעילותו החשאית החשובה של אבי לא פחות כקצין הקשר של ה"הגנה".

לא פעם נחשפתי למעמדו המיוחד של אבי: יחד עם חברי לכיתה הלכתי לא פעם לבית הקולנוע היחיד שהיה בנתניה. כסף לכרטיסים לא היה כמובן, ונהגנו להתפלח לאולם דרך חלון פתוח, שפנה לחלקו האחורי של גן ציבורי. ממנו השתלשלנו למסדרון, חיכינו עד שיכבו את האורות, ובשקט, בלי שהסדרנים ישגיחו בנו – נכנסנו לאולם.

באחד הימים נתפסנו והובאנו לאחראי על בית הקולנוע, שמאוד הופתע לראות אותי בין המתפלחים: "אתה הרי הבן של יששכר", הוא נוף בי, "אתה תמיד יכול להיכנס בדלת הראשית בלי כרטיס. למה אתה צריך להתפלח כמו כולם?"

הסברתי לו, וגם לאבי בהמשך, שכל הכיף זה להיכנס ככה עם כל שאר המתפלחים.

כך היה גם כשהגעתי עם אבי לתחנה המרכזית בנתניה. ליד כל אוטובוס היה תור ארוך. אנשים חיכו לעתים שעות עד שהצליחו לעלות. ואנחנו? מיד כשהסדרן ראה את אבא הוא פילס לו דרך לראש התור, ובתוך שניות כבר היינו בפנים.

אבא היה איש חשוב בנתניה. מקור לגאווה גדולה. לימים, כשהבנתי מה עשה ואיך התקדם מתפקיד לתפקיד, ראיתי בו מודל לחיקוי. הבנתי עד כמה כבד היה המשא שעל כתפיו ועד כמה צלחה דרכו. הוא הרי לא בא מהתחום הטכנולוגי. מעולם לא למד בצורה מסודרת ואת דרכו פילס בעצמו. הוא היה צריך גם לבצע את המטלות והמשימות במסגרת תפקידיו וגם להתעדכן כל העת בטכנולוגיות חדשות, במכשירים חדשים, ובדרכי תקשורת שהשתכללו עם השנים. השינויים הטכנולוגיים היו רבים ומהירים, ואבא השתדל שלא להישאר מאחור.

מגיל מאוד צעיר ביליתי איתו. במרכזיה, בעבודה על הקווים החדשים. הכרתי את המכשירים שאיתם עבד, למדתי להפעיל ולהשתמש בהם. מעת לעת, כשהמהנדס האנגלי הראשי, צ'יף אינג'ינייר, הגיע לביקורת שגרתית במרכזיה שאבא היה אחראי עליה, אמא ואני נקראנו לדגל. לילה שלם ניקינו את המכשירים, הברקנו את כל חלקי המתכת ועברנו על כל החיוטים. אבא היה מודע לנטייה שלי לתחום הזה. האמין שאלך בדרכיו, אבל בניגוד לו, רצה שאגיע לאחר שאלמד באופן מסודר את כל יסודות המקצוע. כדי לקבל הכשרה בסיסית, נשלחתי ללמוד את יסודות החשמל והמרכזיה האוטומטית במעבדה בבית הדואר שבתל אביב, שאותה הקים מהנדס בשם ויינרמן. אבא גם דאג שאירשם לבחינות של הדואר המנדטורי במטרה להישלח ללמוד שנתיים בלונדון על חשבון המנדט הבריטי ולחזור לארץ-ישראל עם תואר ראשון בתורת החשמל. נרשמתי לבחינות, אבל בשלב זה רציתי מקצוע אחר, והשאיפה שלי היתה ללמוד כימיה באוניברסיטה העברית בירושלים. כדי לחסוך כסף, גם לשכר לימוד וגם למחיה בעיר, התחלתי להתמחות בליטוש ובעיבוד יהלומים, תחום מבוקש מאוד בנתניה באותם ימים.

אלא שהאירועים סביבי הסיטו אותי לכיוון אחר לגמרי.

ב־29 בנובמבר 1947, כ־ט בנובמבר, היישוב היהודי כולו עצר את נשימתו והמתין לתוצאות ההצבעה באו"ם על ההחלטה להקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל. עשרות אלפים יצאו לרקוד ברחובות בשעת לילה מאוחרת לאחר שהסתיימה ההצבעה ונודעו התוצאות: 33 מדינות בעד לעומת 13 שהתנגדו. נסללה הדרך להקמת המדינה, אם כי היא תהיה ארוכה וקשה, ולעתים אף כמעט בלתי מושגת.

בלילה שבו התקיימה ההצבעה נשלחתי עם עוד כמה חברי "הגנה" צעירים כמוני למה שהגדרתי כמשימה "הקרבית" הראשונה שהוטלה עלי: עם כמה פחים כבדים מלאים בשמן, נשלחנו לעמדת תצפית לכיוון מזרח, למרגלות הכפר אום חאלה. הורו לנו לצפות כל העת לכיוון מזרח, ובמידה שנבחין בשיירה גדולה שמתקדמת לכיוון נתניה, עלינו לשפוך את

השמן על הכביש בתחילת העלייה לכיוון העיר, ובכך לגרום לרכבים להחליק על השמן ולא לאפשר להם לעבור את העלייה. החשש היה שאם ייוודעו תוצאות ההצבעה באו"ם, יתארגנו אנשי הכנופיות בכפרים שממזרח לנתניה וינסו לפרוץ לעיר ולפגוע בתושבים היהודים. אנחנו נהיה אלה שיעצרו אותם.

יצאנו לדרך, סוחבים עלינו את הפחים הכבדים. בשעת לילה מאוחרת התמקמנו במקום, חילקנו בינינו את המשמרות וחיכינו לשיירות שלא הגיעו. לפנות בוקר קיבלנו אישור להתקפל ולהחזיר את פחי השמן המלאים למקום המפגש.

בשעת בוקר מוקדמת חזרתי הביתה והתבשרתי לראשונה על הדרמה הגדולה במרכז האו"ם בניו יורק. ניסיתי לישון כמה שעות, ובערב יצאתי למרכז העיר, לכיכר ווקופ, שם התגודדו המונים, עדיין נרגשים מההחלטה שהתקבלה, עדיין לא מעכלים את העובדה שאנחנו בעיצומו של רגע היסטורי: לראשונה לאחר אלפיים שנה תקום מדינה יהודית בארץ-ישראל.

ושם, בין ההמונים החוגגים, ניגש אלי אדם לא מוכר, נתן לי פתק מקופל וסימן את תחילתו של מסלול חדש בחיי.

פרק 5

קצין קשר ב"הגנה"

לא ידעתי איך הגיעו אלי ובחרו בי לקורס קציני הקשר הראשון של ה"הגנה". אני מניח שאבא ידע לכוון אלי. יכול להיות שגם המהנדס התל אביבי, ויינרמן, שהכשיר אותי אצלו במעבדה, העביר את שמי לאנשי ה"הגנה" שסימנו אותי כאחד שמתמצא בנושאי קשר ויכול לסייע בעת הצורך. משיחות עם שאר החניכים בקורס, הבנתי שגם הם הגיעו בעקבות המלצות עליהם. הם נבחרו אחד אחד, בקפידה, בזכות כישורים טכנולוגיים והתאמה לתפקיד, בשיטת חבר מביא חבר.

הייתי הצעיר מבין 20 החניכים שהתחילו את הקורס שנמשך כחודשיים וחצי. עוד לא בן 19. היינו 19 בחורים ובחורה אחת. הבחורה היתה זיוה ארבל, קצינת הקשר הראשונה בצה"ל, שהתפרסמה לאחר שתמונה שלה שותה מכר מים\ שצילם בוריס כרמי ופורסמה בעיתון "במחנה" בעיצומה של מלחמת השחרור, הרשימה כל כך את המשורר אברהם חלפי, שהוא התיישב וכתב את "שיר הכד". מרדכי זעירא הלחין ושושנה דמארי שרה: "הוי חבל, חבל, חבל שגם אני אינני כד". היתה זו זיוה ארבל, קצינת הקשר בגדוד השלישי של חטיבת "יפתח", שב-14 במאי 1948, בעיצומו של מבצע של הפלמ"ח לפיצוץ גשרים ומעברי מים כדי להקשות על צבאות ערב הפולשים, הודיעה ברשת הקשר: "לפני כמה שעות הודיע בן-גוריון על הקמת מדינה - מדינת ישראל..."

הקורס היה המפגש הראשון שלי עם טכנולוגיה ושיטות צבאיות אמיתיות. למדנו מבוקר עד ערב. קורס מרוכז מאוד, עם מדריכים מעולים, כולם אנשי קשר ותיקים ב"הגנה"

ובפלמ"ח. חלקם שירתו בצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה. מיוצאי הצבא הבריטי למדנו נוהל דיבור, שיטות הצפנה וקוונות שדה. מאנשי הפלמ"ח קיבלנו בעיקר מורס והשתלמנו באיתותים, שזה מה שהפלמ"ח עשה בשנים הקודמות. היינו כל כך מרוכזים באימונים, שבארוחה למשל, כשרצינו שמישהו יעביר לי את המלח, לא ביקשתי כמקובל - תעביר לי את המלח בבקשה - אלא דפקתי אותות מורס על השולחן. והוא הבין כמובן.

בקורס פגשתי את ישעיהו למברגר, "אישי", שעליו אמרתי תמיד שהוא היה המנטור שלי. "אישי", לימים ישעיהו לביא, שנשלח לאחר המלחמה על ידי בן-גוריון ללמוד הנדסת אלקטרוניקה באוניברסיטת קולומביה שבארצות הברית, היה בין אלה שהניחו את היסוד לחיל הקשר. עוד קודם לכן הקים את תחנת הרדיו הראשונה של ה"הגנה", תחנת שידור מחתרתית - תלם שמיר בועז - וגם היה זה שהקליט שריקה של שורה מתוך "התקווה" - "התקווה בת שנות אלפיים" - שפתחה בכל יום את שידורי התחנה. "אישי", בעל הקול השקט והרגוע, לימים קצין קשר ראשי בצה"ל, ימשיך להיות דמות משמעותית בחיי וילווה את הקריירה הצבאית שלי. אני תמיד אומר שבסיועו הגעתי למה שהגעתי בקריירה הצבאית שלי. הוא הגיע לשפיים פעם או פעמיים בשבוע, תמיד במכונית שברולט של ה"הגנה" שהעידה על מעמדו בארגון, והעביר לנו שיעורים מרתקים. חוברות לימוד בעברית לא היו כמובן. הכול היה ראשוני כל כך. אנחנו היינו אלה שכתבנו את חוברות ההדרכה הראשונות ששימשו את הבאים אחרינו.

צה"ל עדיין לא היה קיים, גם לא חיל הקשר כמובן. היינו שייכים לשירות הקשר, גוף שהקימה ה"הגנה" עוד ב-1937, בעיצומן של מאורעות 1936-1939, כשנולד הצורך לשמור על קשר עם נקודות יישוב מבודדות באזורים שונים בארץ. באותה שנה החלה ה"הגנה" להשתמש בקשר רדיו שיחליף את איתות הראייה, והוחלט להקים שירות קשר ארצי שיקבץ את כל העוסקים בנושא הקשר לשירות מקצועי אחד, בשליטה מרכזית: שירות הקשר של ה"הגנה".

ל"הגנה" היו ארבע רשתות רדיו: רשת "אבינועם" שקישרה בין המטה הארצי לבין היישובים השונים; רשת "גדעון" ששימשה את כל נושא ההעפלה, גם באירופה וגם בארצות המזרח; רשת "תמר" שהוקמה רק ב-1943 ושימשה לקשר בין מטה הפלמ"ח והיחידות בשטח; ורשת "שרה" שקישרה בין משרדי הסוכנות היהודית בירושלים לבין המשרדים בלונדון ובניו יורק. רשת זו, אגב, נפרצה בשלב די מוקדם על ידי המודיעין הבריטי, שהצליח לפענח את שיטות ההצפנה שלה, ובעקבות זאת היה צורך דחוף להחליף את כתבי הסתר וליצור שיטות הצפנה חדשות. הקשר העיקרי בתקופת ה"הגנה" היה קשר קווי, וקשר הרדיו, שהופעל מ-1937, היה רק לגופים ניידים ולמקומות שבהם לא ניתן היה לקיים קשר קווי.

רשת "אבינועם", כפי שמתארים דניאל רוזן ומיכאל נגל בספרם "שבעים שנות חיל הקשר והתקשוב", התמקדה בתחילה ביצירת קשר רדיו אמין בין המפקדה הראשית של ה"הגנה" בתל אביב לבין ירושלים וחيفا, ובהמשך החל להתפתח הקשר ליישובים השונים שבהם הוקמו תחנות רדיו. ב-1937 פעלו 12 תחנות רדיו עם 25 אלחוטנים, ושנתיים לאחר מכן

גדל המספר ל-38 תחנות רדיו עם 105 אלחוטנים. בסוף 1947, כשהתחלתי את קורס קציני הקשר בשפיים, פעלו כבר 184 תחנות רדיו עם 250 אלחוטנים, ביניהן תחנת הרצליה בגליל ים שפיקדתי עליה כקצין קשר נפת אשר.

למען ההיסטוריה, חשוב להזכיר כי לאחר מאורעות תרפ"א, שבהם הותקפו שכונות יהודיות בירושלים לאחר חגיגות נבי מוסא, נרצחו שבעה יהודים, נפצעו יותר מ-200 ונגרם נזק רב למבנים, השתמש זאב ז'בוטינסקי, אחד ממקימי הגרודים העבריים במלחמת העולם הראשונה, באיתות ובדגלים בירושלים, במטרה לשמור על ביטחון שכונות העיר. בהמשך, איתות ראייה - מבוסס סימני מורס הן בדגלים והן בפנסים - שהיה אפקטיבי לטווחים של עשרות קילומטרים ושהיה אמצעי קשר חשוב ב"הגנה" עד המעבר לקשר רדיו ב-1937.

בקורס קציני הקשר למדנו במלוא הרצינות. את יסודות הקשר - אלחוטי וקווי - וגם את מכשירי הקשר השונים, בעיקר מק 300 ו-536, שני מכשירי קשר נישאים, ומרכזיית שדה ששימשה אותנו בתחנות הקשר שהקמנו בהמשך. בינואר 1948, שלח בן-גוריון את יעקב ינאי, "יאן", ראש שירות הקשר הראשון, לרכוש ציוד קשר בצפון אמריקה. לאחר מלחמת העולם השנייה הצטברו בקנדה ובארצות הברית עודפים גדולים של ציוד קשר ואביזרים, שחלקם יוצרו במיוחד עבור הצבא האדום. המלחמה הסתיימה ולא היה למי לספקם, וחלקם נרכשו בידי שירות הקשר והוברחו לארץ-ישראל בדרכים שונות. על חלק מהמכשירים שהגיעו אלינו, בעיקר על מק-19, שנקרא אז מק-191, היו עדיין כתובות ברוסית.

במהלך הקורס הכרנו את "צבר", משדר מורס שאפשר היה להסליק אותו עם מכשיר רדיו תמים ושממנו אפשר היה גם לשלוח אותות מורס וגם ליצור קשר דיבור אלחוטי. מכשיר זה פותח במעבדות של שירות הקשר, וכמה עשרות יחידות כאלה אף סופקו לבריטים בתקופת "השיתוף" כשגבר החשש שהגרמנים יצליחו להתקדם במדבר המערבי ולכבוש את מצרים ואת ארץ-ישראל. התוכנית הבריטית, בשיתוף עם פיקוד ה"הגנה", היתה להקים מרחב מוגן לאורך רכס הכרמל, לרכז שם את כל היישוב העברי ולהפעיל כוחות מיוחדים, בעיקר אנשי פלמ"ח, למשימות מודיעין וחבלה נגד הכוחות הגרמניים לאחר כיבוש הארץ. לצורך זה אימנו הבריטים כ-350 אנשי פלמ"ח, שקיבלו שיעורים ממדריכים בריטים והוכשרו לנהל לוחמה זעירה, כולל לימוד אמצעי קשר שונים שהיו בשימוש הצבא הבריטי. גם הצנחנים הארצישראלים שנשלחו לאירופה הכבושה במהלך המלחמה - חנה סנש, חביבה רייק, אנצו סירני ואחרים - למדו מורס בבית ספר לקשר בקהיר, כשהמדריכים הם ארץ-ישראלים.

לאחר שהגרמנים נבלמו במדבר המערבי, שינו הבריטים את יחסם. האימונים הופסקו,

ופיקוד ה"הגנה" נדרש להחזיר את כל אמצעי הלחימה, כולל מכשירי הקשר שהיו בידי הלוחמים. חלק מאותם מכשירי קשר מצאו דרכם ל"סליקים" של הארגון.

באותן שנים הצטבר ידע רב בנושאי קשר אצל חיילים ומפקדים ששירתו במקצועות קשר בצבא הבריטי במהלך המלחמה, גם אצל חיילים מארץ-ישראל וגם בקרב חיילים יהודים ששירתו בצבא הבריטי, ואלה סייעו לנו בהמשך. זו היתה תרומתו הגדולה של "יאן" להקמת חיל הקשר. "יאן" לא היה איש קשר. אמרו עליו שהוא לא הבין הרבה בקשר, אבל הבין הרבה בבן-גוריון... ולקראת נובמבר 1947, כשהבינו שמתקרבים לשעת הכרעה צבאית, לא מול הכנופיות המקומיות אלא מול צבאות ערב, "יאן" אסף את כל מי שעסק בקשר בצבא הבריטי, ומינה אותם למדריכי קשר, ובמקביל נסע לצפון אמריקה כדי לרכוש ציוד קשר לקראת העימות המתקרבת. וכך, כשהחל העימות הצבאי הגדול, לאחר הכרזת העצמאות, היו כבר לוחמי קשר שקיבלו הדרכה בסיסית וידעו לתפעל ציוד שהגיע מעבר לים.

אנחנו שקדנו על לימוד תורת הקשר בשפיים, והיישוב היהודי מסביב היה כבר בעיצומה של מלחמה קשה. עדיין לא נגד צבאות ערב הסדירים, אלא בעיקר נגד הכנופיות המקומיות, שנעזרו בצבא ההצלה של פאוזי קאוקג'י, צבא מתנדבים מסוריה, שפלש לתחומי ארץ-ישראל עוד לפני סיום המנדט. זו היתה בעיקר מלחמה על הדרכים. יישובים נותקו, שיירת הל"ה נלכדה וכל לוחמיה נרצחו בדרך לגוש עציון, ירושלים היתה במצור ממושך, ובנו הטמיעו שוב ושוב את חשיבות רשת הקשר במלחמה שאנו עומדים בפתחה. הרגשנו היטב את הלחץ בחזית הלחימה, ומפעם לפעם, על פי דרישות שהגיעו ממטה ה"הגנה" והפלמ"ח, חניכים הוצאו מהקורס כדי להצטרף כאלחוטנים ליחידות לוחמות, בעיקר בחזית ירושלים. אחד מהם, בנימין רבינוביץ' - "רבי" קראנו לו - עבר בשלום את הקרבות הקשים בפריצת הדרך לירושלים, אבל נהרג כמה חודשים לאחר מכן בקרבות מול הצבא המצרי ובניסיונות לכבוש את משטרת עיראק סואידן בדרום.

הקורס הסתיים באמצע פברואר, וכולנו נשלחנו ליחידות השונות. היינו מפקדים, עוד לא קצינים. עדיין לא קם צבא הגנה לישראל. עוד לא היו דרגות ומדים, אבל באותו זמן מפקד ניכר באיכותו, במהותו ובמעשיו. סמכותך כמפקד לא נסמכה על דרגת הקצונה שלך, אלא בזכות איכותך כמפקד.

לאחר סיום הקורס הוצבתי בנפת אשר, שתחום האחריות שלה היה מכפר הס בשרון ועד לפאתי פתח תקוה. הארץ כולה חולקה ל-12 נפות, כמניין שבטי ישראל. מפקד הנפה שלי

היה מנדל כהן. אני מונית לקצין הקשר של הנפה כולה. החיילים שעמדו לרשותו של מפקד הנפה השתייכו לחיל משמר, חי"מ, גרוד 133. בדרך כלל היו אלה חיילים מבוגרים יחסית, פחות מנוסים, והתפקיד שלהם היה לתפוס אזורים שנכבשו בקרב ולהישאר שם כחיל מצב. היו גם צעירים, חברי היישובים השונים בנפה, אבל רובם גויסו בהמשך לחטיבות הלוחמות בחזית. המרחב כולו, מהכרמל ועד לפאתי תל אביב, היה באחריות חטיבת אלכסנדרוני שהוקמה בפברואר 48 והורכבה מארבעה גדודי חי"ש, חיל שדה, והיא ניהלה את עיקר הקרבות, גם נגד הערבים המקומיים וגם נגד הצבא העיראקי שפעל בהמשך בגזרה.

הגעתי לתחנת הרדיו של הנפה שהיתה בקיבוץ גליל ים, שם גם היתה מפקדת נפת אשר. זו היתה הפעם הראשונה שבה ראיתי תחנת רדיו פעילה. הנושא היה כל כך חשאי שגם לנו, קציני הקשר הראשונים של ה"הגנה", אסור היה לדעת עליו. רק לאחר שנכנסתי לשם בפעם הראשונה הבנתי את גודל האחריות המוטלת עלי.

בתחנה, שהיה לה גם תפקיד מבצעי וגם לוגיסטי, ישבו חמישה אנשים: אח ואחות, בני משפחת צ'יזיק מהרצליה, מבוגרים ממני בכמה שנים, ועוד שלוש צעירות, דולי, ציפקה ורינה, מורסיסטיות - כך נקראו אלה ששידרו וקלטו את הודעות המורס - וצפניות. בחורות אינטליגנטיות מאוד, שביצעו היטב את המשימות שהוטלו עליהן.

יש תחנה, יש צוות שמאייש אותה, אבל אין לי מחלקת קשר. אין לי אנשים שידאגו לקשר, שיאיישו את התחנה, שיעבירו הודעות בין המפקדה ליישובים השונים, שיסללו את הקווים ויפעילו את מכשירי הרדיו.

זו היתה המשימה הראשונה שלי. למצוא אנשים ולהקים את מחלקת הקשר של הנפה. איך עושים את זה? אלה הם ימי טרום המדינה. עוד אין צבא, אין בקו"ם, אין מחלקת כוח אדם שאפשר לגייס דרכה אנשים. צריך להמציא דברים חדשים ושיטות חדשות.

בנפה חיכתה לי "מתנה" נהדרת: אופנוע גדול שהוצע לי. אני בחיים לא רכבתי על אופנוע. בנתניה היו לי אופניים, השתמשתי לפעמים גם בעגלה של אבא, אבל אופנוע?

"אתה יודע לרכוב עליו?" שאלו אותי.

"בטח", עניתי מיד. ידעתי הרי שברגע שאגלה שמעולם לא רכבתי על אופנוע, יהיו קופצים רבים על הכלי, וידעתי שאני מאוד זקוק לכלי תחבורה שיאפשר לי להגיע במהירות לכל התחנות ביישובי הנפה.

בלי שאיש הרגיש, התאמנתי ברכיבה. אני קטן ורזה, האופנוע גדול וכבד, וכמובן נפלת כמה פעמים, כעסתי על האופנוע, כעסתי על עצמי, אבל לאחר כמה ימי אימונים יצאתי לדרך. התחברתי לכלי. לדגם הזה קראו "אריאל", אופנוע מתוצרת אנגלית ששימש את המשטרה הבריטית והגיע אלינו בדרך כלשהי.

יחד איתי הגיע לנפה עוד אחד מבוגרי הקורס, עמנואל מילר, לימים מאור. הוא סיים את הקורס, אבל לא הוסמך כקצין אלא כמש"ק קשר. שנינו עבדנו ביחד. בחור חרוץ, מבריק,

מקורי מאוד, ואני יכול לומר בפה מלא שחלק גדול מההצלחה שלי בנפה - בזכותו. עמנואל גר בכפר שמריהו שהייתה מושבה קטנה, שבה כולם הכירו את כולם. על פי הצעתו, התחלנו שנינו לחרוש את הבתים עם רשימה שהוא הכין. חיפשנו חבר'ה צעירים שסיימו ללמוד ונקראו עתה לדגל. נכנסתי לבתים, פגשתי את הצעירים, הסברתי להם מהו תפקידי ומהן המשימות שעומדות בפנינו. אני הקטן מדבר על ציונות ומדינה יהודית וצו השעה. באותו רגע ובאותו מקום - אני הסמכות. אני מייצג את הצבא שבדרך. עדיין אין צווים רשמיים, אבל איש מאלה שפנינו אליהם לא סירב. בתוך שבוע השלמנו את הרשימה. 30 מגויסים. היו לנו אנשים. עכשיו צריך היה להכשיר ולהפוך אותם למחלקת קשה.

ייעדנו את המתגייסים החדשים לארבעה סוגי תפקידים: את הצעירים שלמדו חשמל או שעסקו בתחום - ייעדנו להיות קוונים, מתקיני רשת קווי, שבאותם ימים היה הקשר העיקרי עם היחידות השונות. אלה מביניהם שהיו בעלי אופנוע, והיו שלושה כאלה, הפכו לרצים; צעירות שידענו שהצטיינו בלימודים בתיכון אומנו להפעיל קשר, וצעירות שראינו שיש להן כתב-יד יפה - איישו את משרד הקשר.

חיפשתי מקום שבו אוכל לאמן את המחלקה. בקיבוץ גליל ים לא היה מקום מתאים, ולאחר חיפוש מצאתי בית נטוש במושב רשפון הסמוך, שם התמקמנו למשך שבועיים. למדנו, התאמנו ותרגלנו. בלילה כולם ישנו על ערימות חציר שהיו בחצר הבית ובבוקר השתמשנו במים מברז שהיה בחצר. אלה היו התנאים ואף אחד לא התלונן. בבוקר ובערב אכלנו לחם עם ריבה, ובצהריים הצעדתי אותם לבית משפחת איצקוביץ' שברשפון, שם חיכתה לנו ארוחת צהריים. לא שאלתי מי שילם עליה. עד היום אני לא יודע מי שילם, אם בכלל.

זו היתה רוח התקופה היפה והמאתגרת, שבה שפר מזלי לחיות. תקופה הרת גורל מבחינות רבות. ימי התקומה והתקווה הציונית-יהודית לחיות במדינה משלנו. כולם התגייסו ותרמו. אני לא שאלתי יותר מדי שאלות כשהושע בריחי הגיש לי את הפתק בכיכר ווקופ בנתניה; צעירי השרון ביישובים השונים לא היססו כשהגעתי לקרוא להם להצטרף למחלקה שהקמתי, ומשפחת איצקוביץ' ידעה שהנערים הצעירים שאוכלים בביתם יקבעו, יחד עם צעירים רבים אחרים, באם נזכה סוף-סוף להגשים חלום של דורות.

במסגרת 14 ימי האימונים שקבעתי, העברתי למחלקה גם אימוני נשק. ירינו במטווח מאולתר בתת-מקלע, הסטן היחיד שהיה לנו - הסטן שלי. אז גם עברתי חוויה טראומטית, שבה כמעט נהרגתי מנשקי שלי. תוך כדי אימון ירי ניגשתי למטרות לבדוק פגיעות, כשלפתע צרור קצר עבר כמה סנטימטרים מעלי. עד היום לא ברור לי אם היתה זו אחת החניכות שירתה, או שהיה זה הסטן, שכידוע, יכול היה מעת לעת לפלוט צרור ללא התראה מראש. נשכבתי על הקרקע וכולם רצו לעברי בבהלה, משוכנעים שאיבדו את מפקד המחלקה שלהם.

סיימנו שבועיים מרוכזים של אימונים והרגשתי שהצלחתי לגבש תחת ידי מחלקה טובה

שתעמוד בכל המשימות שנקבל. ואכן, הם כולם הוכיחו עד כמה הבחירה בהם היתה נכונה. לאחר סיום הקורס, המחלקה עברה לכפר סבא, קרוב יותר לאזורי הקרבות העיקריים שהיו ממזרח לכפר סבא, בעוד שמפקדת הנפה נשארה בקיבוץ גליל ים. קיבלנו מבנה של גן ילדים בכפר סבא וממנו התחלנו לפעול. אני קיבלתי חדר בדירה בהרצליה, פחות או יותר באמצע הדרך בין המפקדה בגליל ים והתחנה בכפר סבא, והתניידתי בין שני המקומות. תחת ידי היתה עתה מחלקה מסודרת: קוונים שארגנו קשר קווי לעמדות של הנפה, רציים שהעבירו הודעות ומברקים, קשרים וקשריות ששידרו הודעות מורס ומזכירות במשרד. כמו ברשפון, גם בכפר סבא גילינו את הרוח המיוחדת של אותם ימים, אף מבלי שביקשנו זאת: שכנים התארגנו להכין לנו ארוחות חמות במשך כל החודשים שהיינו שם. זו היתה הרוח שאיחדה את כולנו, את הלוחמים שבחזית ואת האזרחים שמאחור.

טיפין-טיפין החל להגיע גם ציוד קשר שנזקקנו לו. בהתחלה בטפטוף איטי, אבל עוד לפני שהבריטים עזבו את הארץ, הצליחה ה"הגנה" להשתלט על מחסן עודפים של הצבא הבריטי בחיפה ולגלות שם אוצר בלום: קילומטרים של כבלי טלפון, תופים לפריסת הכבלים, מכשירי קשר תקינים ועוד אביזרים שונים. כל אלה הגיעו בתוך זמן קצר לנפה ופתרו את מצוקת ציוד הקשר. במקביל, החלו להגיע גם כמויות גדולות של אותו ציוד שנרכש מעבר לים, בעיקר בארצות הברית ובקנדה: מכשירי קשר נישאים, מכשירי קשר להתקנה ברכבים, ציוד קשר קווי, מכשירים לקשר קרקע-אוויר, מכשירי איתות ראייה ואביזרים שונים - סוללות ועמודי אנטנה. בצבא הצעיר, שהוקם והתגבש תוך כדי לחימה, הבינו את חשיבות הקשר ואת העובדה שבלי תקשורת עם היחידות בחזית, קשה יהיה לנצח. אם ערב המלחמה שירתו בשירות הקשר כ-600 איש בתפקידים שונים, בסוף המלחמה כבר שירתו בחיל הקשר כ-3,500 איש. זו היתה אחת התובנות המרכזיות של מלחמת השחרור: חשיבותו של חיל הקשר, שהוא בהגדרה חיל תנאי, כלומר - בלעדיו אין אפשרות לקיים צבא, טקטיקה ואסטרטגיה. בלי קשר אי-אפשר לפקד ובלי לפקד אי-אפשר להילחם ולנצח.

עדיין לא נלחמנו נגד צבא סדיר. עיקר הלחימה היתה נגד אנשי הכנופיות, הערבים הפלסטינים, שנעזרו בחיילים חצי סדירים מצבא ההצלה של קאוקג'י. מולנו, כקילומטר וחצי ממזרח לנו, היתה כפר סבא הערבית, כפר עוין שעליו התנהלה מלחמה קשה. שלוש פעמים עבר הכפר מיד ליד עד שלבסוף, ב-13 במאי, יום לפני הכרזת העצמאות, נכבש סופית. 29 לוחמים מחטיבת אלכסנדרוני נפלו בקרב על כיבוש הכפר שעשה לנו צרות רבות.

מפקדת ה"הגנה" הפעילה אז את "תוכנית ד" שמטרתה העיקרית היתה לעבור ממגננה למתקפה וליצור קשר טריטוריאלי בין גושי היישובים השונים תוך שליטה בצירי התנועה המרכזיים. חטיבת אלכסנדרוני, שהיתה אחראית על המרחב שבין חיפה לתל אביב, תקפה

את הכפרים הערביים ממזרח לנו. הקרבות היו קשים ולמחלוקת הקשר היה תפקיד מרכזי בהם. הקוונים היו תמיד בקו האש. מסתערים יחד עם הכוחות הקדמיים, אבל במקום לירות קדימה הם פרסו קווי טלפון, חיברו אליהם מכשירים ודיווחו מיד לתחנה שלנו על מצב הכוחות. גם אני הייתי שם לא פעם, מלווה את הכוחות הקדמיים ודואג שהמשימה תבוצע.

היינו עדים גם לאירועים קשים. באחד הימים, לאחר שכוח מגדוד 33 מחטיבת אלכסנדרוני כבש גבעה קטנה, קקילומטר ממזרח לכפר סבא, והקוונים שלנו סיימו להעביר את הקו ולחבר את מכשיר הטלפון, הוחלף הכוח הכובש בידי כיתת חי"מ, שנשארה לאייש את הגבעה. במהלך הלילה ניסינו ליצור איתם קשר - ללא הצלחה. אף אחד לא ענה לטלפון. חשבנו שאולי הקו נותק בעקבות הפגזות שהיו בשטח שבינינו לבין המאחז הקטן, ובבוקר שלחתי שלושה קוונים לעבור לאורך הקו ולברוק שהוא תקין - עד הגבעה.

מכיוון שהקו חשוף על הקרקע, הדרך הטובה ביותר לברוק את תקינותו היא להרים אותו, להחזיק בו ולהתקדם. הקוונים הגיעו לקרבת הגבעה שעליה התמקמה כיתת החיילים ולא מצאו ניתוקים בקו. ממרחק של כמה עשרות מטרים מהכוח שלנו, הם החלו לקרוא לכיתה שנשארה על הגבעה. לא היתה תשובה. הם עלו על הגבעה ונתקלו במראה נורא: כל שמונת אנשי הכיתה שחוטים, ללא רוח חיים. ככל הנראה, הם נרדמו בלילה, וכוח ערבי חזר לגבעה ושחט את כולם. מחזה איום. נדרשתי לשיחות מוטיבציה רבות ולא קלות כדי לעודד את שלושת הקוונים ולאפשר להם לצאת מהמשבר.

ב־14 במאי, ביום שבו הכריז בן-גוריון על הקמת מדינת ישראל, הייתי בכפר סבא הערבית, הכפר העוין שנכבש יום קודם בידי לוחמי אלכסנדרוני. עסקתי בהקמת תחנה חדשה בכפר הכבוש ולא שמעתי שיש לנו מדינה. גם לא עסקתי בזה. היינו ערוכים לשלב הבא של הלחימה. הפעם לא רק נגד התארגנויות מקומיות. ב־15 במאי, מיד לאחר ההכרזה על הקמת המדינה, נכנסו צבאות ערב הסדירים למערכה: המצרים מדרום, במטרה להגיע לתל אביב, הירדנים באזור ירושלים, העיראקים בעיקר בגזרה שלנו, הסורים בחזית עמק הירדן, והלבנונים בצפון המדינה.

האויב שניצב עתה מולנו היה שונה מערביי ארץ-ישראל: מולנו ניצב צבא סדיר, הצבא העיראקי, מאורגן ומצויד היטב, והמשימה שקיבל היתה להתקדם מאזור קלקיליה לכיוון נתניה ולחצות לשתיים את המדינה החדשה, שקמה רק כמה שעות קודם לכן.

פרק 6

מנפה – לחזית

מה־15 למאי לחמנו מול צבאות סדירים. לא רק התארגנויות של ערבים מקומיים ללא מסורת לחימה וללא פיקוד מתאים. מולנו, כאמור, התייצב חיל המשלוח העיראקי, כוח גדול יחסית שמנה אלפי חיילים מאורגנים בחטיבות ובגדודים, מצוידים בשריוניות, בתותחים, בטנקים וגם בכמה מטוסים ישנים מתוצרת בריטית.

לאחר שכוחות מחטיבת גולני מנעו מהעיראקים להשלים את המשימה הראשונה בתוכנית המבצעית שלהם, כיבוש עמק הירדן במטרה לנוע לעבר עפולה ומשם להתקדם לעבר חיפה ולהתחבר לכוח שיגיע מהצפון, נערך הכוח העיראקי באזור קלקיליה וטול כרם, על הגבעות שממזרח לכפר סבא, למשימה חדשה: לנוע לעבר כפר יונה ולהמשיך לנתניה. אלה היו המותניים הצרים של המדינה שזה עתה קמה, ואם יצליח הכוח העיראקי במשימתו, הוא יתקע טריז עמוק בין קלקיליה לנתניה, וינתק בין שני חלקי המדינה.

גם היערכות הכוח העברי הלוחם עברה שינוי עם תחילת הפלישה של צבאות ערב. במקום 12 נפות הוקמו עתה ארבע חזיתות: חזית א' חזית הצפון; חזית ב', חזית השרון; חזית ג', חזית ירושלים; וחזית ד', חזית הדרום. בראש כל אחת מהחזיתות הוצב אלוף והוקצו חטיבות לוחמות: שלוש חטיבות פלמ"ח לצד חטיבות נוספות שהוקמו במהירות לקראת תחילת המערכה. ההתארגנות הנכונה, בעיקר בזכות חזונו של דוד בן-גוריון, שלחץ על מפקדי ה"הגנה" להיערך לקראת מלחמה כוללת ולא מול כנופיות מקומיות, אפשרה להציב בכל החזיתות כוחות שיבלמו את הצבאות הפולשים. הבעיה העיקרית היתה ציוד

לחימה. הצבא, שזה עתה קם, היה דל באמצעים והתבסס בעיקר על נשק שהוצא מתוך ה"סליקים" שבהם הוסתר בתקופת המנדט. רק בשלבים מאוחרים יותר, במהלך ההפוגה הראשונה בקרבות, החלו להגיע משלוחי נשק ואמל"ח, בעיקר מצ'כוסלובקיה, באישור ברית המועצות כמובן, וגם הם הועברו מחזית לחזית על פי צורכי המטה הכללי.

דוגמה מצוינת לדלות הציוד שעמד לרשות הכוחות הלוחמים, קיבלתי בשלב מאוחר יותר, לאחר שמונתי לקצין קשר קווי בחזית ב'. השתתפתי באחת הישיבות המבצעיות במטה מפקד החזית, אלוף שלמה שמיר, קצין בכיר, יוצא הצבא הבריטי, שמילא בהמשך תפקידים בכירים בצה"ל, ביניהם מפקד חיל האוויר ומפקד חיל הים.

באותה ישיבה, שבה דנו בהתקפה על הכוח העיראקי שהתבסס באזור טול כרם וקלקיליה, השתתפו כמה קצינים שלא הכרתי, חלקם דיברו יידיש ואחרים רוסית. אני סגן צעיר, בן 19 וחצי, קצין קשר קווי של החזית, יושב בשקט ושומע על מה מדברים. אחד מדוברי הרוסית, בדרגת סגן-אלוף, יוצא הצבא האדום במלחמת העולם השנייה, ניגש למפה שהיתה פרוסה על הקיר, והחל להסביר ברוסית שוטפת - מישהו מהנוכחים דאג לתרגום סימולטני - את התוכנית שלו להתקפה: "כאן נציב את התותחים, הטנקים וכוחות החי"ר ימתנו מאחור, ולאחר הרעשה ארטילרית של עשר דקות הם ינועו בתנועת מלקחיים, כוח אחד מדרום וכוח שני מצפון, כשאש מרגמות רצופה מתקדמת לפני הכוח המסתער..."

לרגע אחד לא הבנתי. יש לנו את כל הנשק הזה ואני כלל לא ידעתי על כך?

הסתיים הדיון ונשאאתי בחדר עם אלוף שמיר לאחר שכל הקצינים האחרים עזבו. הוא ראה את מבטי התמה, ומיהר להרגיע אותי: "עזוב, החבר'ה האלה חושבים שהם בצבא האדום ומשתתפים עכשיו בקרב על ברלין... הלוואי שהיה לנו את כל מה שהם רוצים. תותחים, טנקים, מרגמות... אבל לנו יש רק את עצמנו. חיילים שלרבים מהם אין ניסיון קרבי גדול. הם נלחמים עם רובים צ'כים, מקלעים ישנים וכמה תותחי שדה ומרגמות. עם זה אנחנו צריכים לצאת לקרב ולנצח..."

ואמנם, עם זה יצאנו לקרב ועם זה גם ניצחנו. עם נשק דל אבל עם מפקדים ולוחמים שלא ויתרו. מפקדים ולוחמים שידעו שאי-אפשר לוותר. שאין ברירה אחרת. רק ניצחון.

עד המעבר לתפקיד קצין קשר קווי בחזית ב' נשאאתי בנפת אשר, שם נמשכה הלחימה מול הכוח העיראקי. אחד הקרבות הקשים בגזרה היה סביב קיבוץ רמת הכובש, קיבוץ שניצב בגבורה מול התקפות רבות. גם של הכוחות המקומיים, בעיקר מטירה וקלקיליה, וגם מול הכוח העיראקי שהתעקש לכבוש את היישוב שמנע ממנו מלהתקדם לכיוון מערב. מגיני הקיבוץ לחמו בחירוף נפש. גם חברי הקיבוץ וגם פלוגה מגדוד 33 של חטיבת אלכסנדרוני, בפיקודו של יוסף הראל. במהלך אחת ההפוגות שבין הקרבות, הייתי עם אנשי הקשר על מגדל המים שבקיבוץ רמת הכובש, כשלפתע נפסק הקשר עם הנפה. התברר שהסוללות

של מכשיר הקשר 300 שממנו שידרנו התרוקנו. לא היו במקום סוללות זרוביות. עליתי מיד על האופנוע ומיהרתי לחזור לתחנה בכפר סבא להביא סוללות חדשות. בדרך מישוהו סימן לי לעצור. עצרתי ולקחתי אותו איתי. לא רציתי להשאיר יהודי לבד באזור שעדיין היה מאוד מסוכן לתנועה. מיהרתי מאוד, ובאחד הסיבובים, ליד מושב צופית, הבחנתי במרחק כ־150 מטרים ממני בקבוצת תלמידים שמתחילים לחצות את הכביש. סטיתי לתעלה בצד הדרך והתהפכתי. לא נפצעתי. גם האופנוע לא נפגע. למקום הגיעו כמה אזרחים. ביקשתי מהם שיטפלו בטרמפיסט שנפצע ושיעזרו לי לחזור עם האופנוע לכביש. המשכתי לתחנה בכפר סבא וחזרתי לרמת הכובש עם הסוללות והקשר חודש.

לימים פגשתי את אותו טרמפיסט שזיהה אותי ושאל ספק בתמיהה ספק בנזיפה: "איך זה שלא באת לבקר אותי בבית החולים...?"

לך תסביר שהמלחמה עדיין לא הסתיימה ושהדבר האחרון שחשבתי עליו היה אותו טרמפיסט. ניסיתי להיות מנומס ולהסביר לו שגם את אבי, ששכב באותו זמן בבית חולים, לא היה לי זמן לבקר. התברר שאבי, שאמנם לא גויס לצבא בשל התפקיד החיוני שלו, יצא באחד הימים להתקין קווי טלפון לא רחוק מטול כרם. החלה הפגזה כבדה של הארטילריה העיראקית, אבי נפצע ופונה לבית החולים בילינסון שבפתח תקוה. הפציעה היתה קשה, הוא איבד את ההכרה ונחשב כמת. אחד הרופאים שהתבקש לאשר את מותו, גילה להפתעתו שה"מת" עדיין חי. אבי הובהל לחדר ניתוח בבית החולים בילינסון, נותח מיד בידי פרופ' אשכנזי שהובהל משווייץ לסייע בניתוחים במהלך המלחמה, ובראשו הושתלה פלטינה שהציקה לו מאוד מאז. לא ידעתי על הפציעה. הייתי כולי עסוק בלחימה ובפיקוד על מערכות הקשר, ורק לאחר שבוע שמעתי שאבי נפצע קשה ומאושפז בבית החולים.

לאבי, כמו גם ליהודים אחרים שעבדו בדואר המנדטורי, היה עתה תפקיד משמעותי ביותר: שיקום והקמה של כל התקשורת החדשה במדינה, שזה עתה קמה. לאחר החלטת החלוקה ב־29 בנובמבר ועם תחילת מעשי האיבה, נוצר תוהו ובוהו בשירותי התקשורת. הבריטים התפנו ללא העברת השלטון בצורה מסודרת – וכל שירותי הדואר והתקשורת נקטעו באחת. לא היה קשר טלגרף או טלפון בין תל אביב לירושלים או לחיפה, בין חיפה לגליל ולעמק הירדן וליישובים היהודים שבנגב. גם הקשר הבינלאומי הפסיק לפעול. אבי, שלא גויס לשירות פעיל עקב התפקיד החיוני שהחזיק, שימש למעשה כקצין הקשר של המרחב והיה בין אלה שלקחו על עצמם את המשימה החשובה: לשקם את המערכת שנפגעה ולספק שירותי דואר, טלגרף וטלפון, תוך שהם מספקים במקביל גם את צורכי הצבא הצעיר. הם עשו זאת כמעט בצמוד לכוחות הלוחמים, לא אחת תחת אש כבדה. ללא נחישותם ומסירותם של העושים במשימה החשובה הזו, מלאכתם של הלוחמים בשדה הקרב היתה קשה בהרבה.

אבי יששכר, איש שאהבת הארץ והקשר ליוו אותו עוד מימיו הראשונים בארץ-ישראל, המשיך לעבוד במשרד הדואר עד 1965. לאחר שפרש החל לסייע לאחי הצעיר, אברהם, בעסק התכשיטים המשפחתי. בעיקר בשליחויות שעשה לספקים בתל אביב. הוא נפטר

ב־1987, בן 80 במותו. אמי יהודית, אשת החיל, נפטרה ארבע שנים אחריו, בגיל 84, בעיצומה של מלחמת המפרץ, לאחר שנחנקה כשלבשה את מסיכת האב"כ במהלך אחת מאזעקות ירי הטילים.

לקחתי חלק פעיל בקרבות בגזרת נפת אשר. לא רק בתוקף תפקידי כקצין הקשר המרחבי. באחת הפעמים התנדבתי לצאת לסיוע, שמשימתו היתה לנסות ולאתר כוח עיראקי שהערכנו שהתמקם על אחת הגבעות שממזרח לכפר סבא. יצאנו בשני ג'יפים. אני באחד מהם וקצין החבלה בג'יפ השני. בינינו לבין רכס הגבעות הפריד שדה רחב, שבו גידלו דורה. בשל הקרבות באזור, הערבים לא קצרו את הדורה, והשתילים הגיעו לגובה של שני מטרים ויותר. נכנסנו לתוך השדה ומיד התברברנו. הכול היה צפוף. האבק היתמר, וכל ג'יפ פנה לכיוון אחר. בשלב מסוים, כדי לזהות זה את זה, ירינו באוויר. בסופו של דבר, מצאנו את הדרך החוצה והתקרבו לסוללת הרכבת, שלא הרחק ממנה הערכנו נמצא הכוח העיראקי. צפינו לעברם ולא ראינו כל תנועה. החלטנו להמשיך בתנועה רגלית. טיפסנו על הגבעה והתברר שהעיראקים ברחו כמה דקות קודם לכן. הם ראו את התנועה שלנו בשדה הדורה, שמעו את היריות וחשבו כנראה שגדוד שלם מסתער לעברם.

דיווחתי שמצאנו את העיראקים, ושאפשר לשלוח כוח שיתמקם על הגבעה שהם ברחו ממנה. לצערך, לא היו באותו שלב כוחות רזרביים לביצוע המשימה. חבל. יכול להיות שממש אפשר היה להתקדם ולכבוש את קלקיליה, עיירה ערבית גדולה שנותרה מחוץ לשטח ישראל ועשתה לנו צרות רבות בשנים שלאחר מכן.

במקרה אחר הייתי שותף לאחד האירועים המכוננים של המלחמה: פתיחת כביש ואדי ערה, שנחסם לתנועת רכבים שלנו מיד לאחר הכרזת האו"ם. לאורך הכביש, שחיבר את מרכז הארץ עם אזור טבריה-עמק הירדן וצפונה משם, ישבו כפרים ערביים שרבים מתושביהם נמנו על הכנופיות החמושות שניהלו את המערכה נגדנו. באחד הימים התנדבתי לצאת לסיוע לאורך הכביש כשהמטרה היתה לפתוח אותו לתנועת כלי רכב שלנו. בפקודה שקיבלנו נאמר לנו לנוע מאזור קיבוץ עין שמר, גבול הגזרה הצפונית שלנו, ולהתקדם עד שנפגוש כוח שיגיע מצפון. המפגש היה באזור אום אל-פחם. עברנו בכביש כמעט ללא הפרעה למעט כמה מחסומי אבנים, והתחבקנו עם הכוח שהגיע מצפון. כביש ואדי ערה, עורק תנועה מרכזי, שחיבר כאמור בין מרכז הארץ לאזור טבריה והצפון – נפתח לתנועה ולא נחסם עוד.

כששמעתי איך שני כוחות אחרים נפגשו בהרי ירושלים ופתחו את "דרך בורמה" – כוח אחד שהגיע מירושלים וכוח אחר מאזור הר-טוב – הבנתי והזדהיתי עם ההתרגשות הגדולה ועם המהלך ההיסטורי שהביא למעשה לסיום המצור הארוך על ירושלים.

כפר סבא הערבית, כפר עויין, עבר מספר פעמים מיד ליד, ולאחר הפעם האחרונה שבה הצלחנו לכבוש את המקום, חיילי מחלקת הקשר של גדוד 133 מנפת אשר סללו קווים בין כפר סבא הערבית לזו הישראלית. באחת החושות העבותות הוקמה מפקדת הגדוד וממנה נסלל קשר קווי ליתר הגורמים הכפופים.

אחד הקוונים במחלקת הקשר היה אהוד טטרקה, שבנו, רפי טטרקה היה לימים סגן ראש השב"כ. אהוד היה בן יחיד, חשמלאי במקצועו, שאני אישית גייסתי אותו למחלקה ובביקור בביתו הבטחתי לאמו שאשמור עליו אישית לבל יאונה לו כל רע.

באחד הימים החלה הפגזה מסיבית של העירקים ואחד הפגזים, פגז מרגמה 81 מ"מ נפל במרחק שלושים מטרים מהמקום בו עמדנו, ומהפיצוץ נותק הכבל הקווי שחיבר בינינו לבין כפר סבא היהודית. אהוד טטרקה נטל פלאייר ואיזוליר-בנד במטרה לחבר מחדש את הקו שנותק.

נזכרתי בהבטחה שנתתי לאמו והחלטתי לתקן את הקו בעצמי על מנת שלא לסכן אותו. קראתי לו לשוב לאחור וניגשתי לקו הקרוע. בעודי עוסק במלאכת חיבור הקו חשתי בעורפי תחושה מוזרה. פתחתי בריצה משוגעת לאחור ושניות לאחר מכן נפלה פצצת מרגמה במקום בו הייתי אמור להיות. ניצלתי ממוות בטוח. לו אהוד טטרקה היה שם במקומי, ספק רב אם היה יוצא משם בשלום ואז הייתי מפר את הבטחתי לאימו. וגם בנו לא היה סגן ראש השב"כ...

והיה אירוע נוסף ששנינו היינו מעורבים בו. קווי הטלפון היו גלויים על הקרקע לאורך קו הגבול בינינו לבין העיראקים, וידענו שהם מנסים מפעם לפעם להתחבר ולהאזין לקווים. באחד הימים לקחתי את אהוד לבדוק אם יש חיבורי האזנות לקווים. תדרכתי אותו לגבי כיוון ההתקדמות לאורך הקווים - מצפון לדרום, והסברתי לו שבאזור שוכב מארב של כוחותינו שיודע שאנחנו מגיעים מכיוון צפון. כל מי שמגיע מדרום - אויב.

יצאנו לדרך. בשלב מסוים טטרקה, שהיה בן האזור, החליט לקצר את הדרך ולשנות מסלול. אנשי המארב זיהו פתאום משהו שמגיע מדרום ופתחו באש. למרבה המזל, הכדור שכוון אליו פגע בשמורת ההדק של הסטן שלו ואיבד מעוצמתו. הוא אמנם נפצע קשה, נותר נכה, אבל בחיים.

האזנה לרשתות הקשר ולקווי טלפון היתה תמיד אחת הדרכים להשיג מודיעין בזמן אמת - גם לנו וגם לצד השני. האזנה לקווי הטלפון מתבצעת על ידי חיבור לכבל הטלפון ויירוט השיחות. כך אנחנו עשינו וכך גם האויב. כבלי הטלפון נפרסים בדרך כלל לאורך קילומטרים רבים, ובדרך יש לא מעט מקומות שבהם ניתן להתחבר ולהאזין. יש גם דוגמאות שבהם האזנה כזו הכריעה קרבות.

דוגמה מפורסמת היא הקרב על סן סימון בשכונת קטמון שבירושלים. כוח של לוחמי

הפלמ"ח כבש את המנזר אך כותר בידי כוחות גדולים של ערבים מקומיים. במקום התנהלו קרבות קשים ורבים מהלוחמים נפגעו. לכוח היו כ-20 הרוגים וקרוב ל-80 פצועים, ביניהם סמל רפאל איתן, רפול, לוחם פלמ"ח. בשלב מסוים, כשמלאי התחמושת והאספקה התקרבו לקו האדום, התקבלה החלטה לסגת כל עוד הדבר אפשרי. לא ניתן היה לפנות את הפצועים והוחלט להשאיר לכל אחד מהם רימון-יד, כדי שיוכל להתפוצץ יחד עם הערבים שייכנסו למנזר לאחר הנסיגה.

בעוד הכוח שנותר נערך לנסיגה, הגיע מברק מהמפקדה הראשית בירושלים שבישר שגם הצד השני לקראת שבירה וכי הוא עומד לסיים את הקרב ולסגת. לימים התברר שהש"י, שירות הידיעות של ה"הגנה", האזין לקו הטלפון שבין הכוח שכיתר את סן סימון לבין מפקדה עורפית ושמע שנערכים לסגת מהמנזר. בעקבות המברק בוטלה פקודת הנסיגה של לוחמי הפלמ"ח. מנזר סן סימון נותר בידינו והוכרע הקרב על שכונת קטמון בירושלים.

יצחק שדה, מפקד הפלמ"ח, טבע אז את המשפט: "זכרו, כשיורד גשם - נרטב גם האויב. מנצח מי שמחזיק מעמד רגע אחד נוסף". בוגרי הקרב, ובהם דוד אלעזר, דוד, חזרו על האמירה במהלך קרבות צה"ל במלחמות הבאות.

מעבר למשפט המכונן, ולמורשת הקרב שהותיר אחריו קרב סן סימון, קיבלנו כולנו שיעור חשוב בחשיבות השמירה על ביטחון שדה ועל הסכנה הגדולה הרובצת לפתחנו כתוצאה מהאזנת אויב.

אחד הקרבות הקשים בגזרה היה על הכפר קקון, כפר ערבי גדול, צפונית-מערבית לטול כרם, שבמרכזו תל, תל קקון. באזור הכפר ישב כוח של צבא ההצלה שהטריד, גם בירי וגם בניסיונות תקיפה, את קיבוץ המעפיל הסמוך. בהמשך התמקם באזור הכפר כוח גדול של חיל המשלוח העיראקי, חטיבה משורינת, והוחלט לכבוש את הכפר. כוח גדול של חטיבת אלכסנדרוני, שתי פלוגות מגדודים 33 ו-32, בסיוע מרגמות, תקף את הכוח העיראקי ב-5 ביוני ולחם בקרב גבורה במשך כמה שעות, קרב פנים אל פנים מול המגינים העיראקים, שהוכרע לא אחת בעזרת כידונים וקתות הרובים. בהמשך הצליח הכוח מחטיבת אלכסנדרוני להדוף כמה התקפות נגד, כולל כוח עיראקי גדול שתקף עם טנקים ושריוניות וקיבל גם סיוע ממטוסים.

מאז קרב קקון, אחד הקרבות הקשים ביותר שהתנהלו בגזרת נפת גה, ותבוסת כוח המשלוח, לא ניסו העיראקים לחדש את התקפותיהם על יישובי האזור.

הגעתי לקקון לאחר הקרבות הקשים כדי לסייע בהעברת קו הטלפון ובהקמת מרכזיית שדה. המראות היו קשים. חלק מהפצועים וההרוגים מבין לוחמי החטיבה - 16 לוחמים מאלכסנדרוני נפלו בקרב על קקון - שכבו עדיין בתעלות שבהן התנהל הקרב. זו היתה הפעם הראשונה בחיי שבה ראיתי לוחם שלנו ללא רוח חיים. אחד המפקדים שנהרג בקרב

היה יהושע בדיחי, מפקד פלוגה בגדוד 33 בחטיבת אלכסנדרוני. האדם שאיתר אותי ב־30 בנובמבר בכיכר ווקופ בנתניה ושלח אותי לקורס קציני הקשר בשפיים. פגשתי אותו כמה פעמים במהלך הקרבות בנפה. אני קצין הקשר והוא מפקד פלוגה בגדוד 33 בחטיבת אלכסנדרוני.

כמה ימים לאחר הקרב הקשה בקקון, קיבלתי שיחת טלפון מהמפקדה שבגליל ים: "הוקם צבא הגנה לישראל... מהיום אתה קצין בצה"ל. אתה צריך לשים פס על הכתפיים שידעו שאתה קצין. סגן ראשון..."

איזה פס? איפה משיגים פסים כאלה? עוד לא היו לנו מדים. לחמנו בבגדי חקי בדרך כלל, ועכשיו מהיכן משיגים דרגות?

מישהו אמר לי שאפשר להשיג פסים כאלה בכפר סבא. שלחתי את אחד הרצים על אופנוע להביא פסים. הוא חזר עם פסים בצבע לבן וכחול. אני בחרתי בצבע הכחול, אבל אחת הקשריות הוותיקות במחלקה, דולי זינגר, שהיתה גם חברה שלי, החליטה שהפסים הלבנים מתאימים לי יותר ותפרה אותן לכותפות שהיו על החולצה. מאוחר יותר התברר לי שאותו שליח לא הצליח למצוא דרגות בכפר סבא ואלתר פתרון מקורי: הוא עצר ליד מגורי הבנות של מחלקת הקשר, גזר כמה כתפיות של חזיות שהיו תלויות לייבוש על מתקן כביסה, וחזר אלינו. הבנות גילו את זה ומאוד כעסו על החזיות שהוצאו משימוש, אבל ברזומה האישי שלי אפשר לציין שהדרגות הראשונות שלי הוכנו מכתפיות החזיות של בנות מחלקת הקשר...

נוסף לפסים ולדרגת סגן ראשון, קיבלתי עוד דבר: מספר אישי 13957. מספר שליווה אותי מאותו יום לאורך כל השירות הצבאי שלי, וגם לאחר מכן. מספר לכל החיים.

באוגוסט הגיע למפקדת הנפה צו העברה עבורי מנפת אשר למפקדת חזית ב'. מעתה אני קצין הקשר הקווי והטלפונים של חזית ב'. נדרשתי להתייצב עם האופנוע שלי ועם דולי זינגר, גם קשרית וגם חברתי באותה עת. בחזית ב', שעליה פיקד אלוף שלמה שמיר, הוקם מרכז קשר בפיקוד קצין הקשר של החזית, צבי וולטוך שמו. יחד איתי הגיע לחזית גם קצין קשר אלחוטי. שנינו מונינו אחראים על הקשר הקווי והאלחוטי בשתי הנפות, נפת אשר ונפת גר שמצפון לה, ששתיהן נכללו עתה בחזית ב'.

התפקיד שלי, קצין קשר קווי בחזית ב', לא היה קיים קודם להגעתי. הייתי צריך להקימו מבראשית. לסלול את הדרך לבאים אחרי. כך היה גם כמה חודשים קודם לכן, כשמונית לקצין הקשר של נפת אשר.

כששואלים אותי מי היה לפניך בתפקיד, אני משיב מיד – אף אחד.
אז מי הקים את כל המערכת המסובכת הזו? ממשיכים לשאול.
אני...

וכך זה נמשך גם בשנים הבאות וברבים מהתפקידים הבאים שמילאתי.

כקצין הטלפונים המרחבי של חזית ב', ישבתי בעיקר במפקדת החזית שהתמקמה במחנה דורה, מחנה בנתניה ששימש בעבר את הבריטים ושהכרתי אותו עוד בילדותי. המחנה נקרא עתה על שמה של דורה אבן, אשתו של אלוף דן אבן, מפקדה הראשון של חזית ב'. כבר לא יצאתי לקווים. לא ראיתי אויב בעיניים. הייתי צמוד רוב הזמן למפקד החזית. וכשאני קרוב למפקד, אני יכול לצפות מה יהיו המהלכים הבאים ולתכנן תמיד צעד אחד קדימה. היכן צריך לתכנן קווים חדשים, איפה למקם תחנות רדיו חדשות. אופי הלחימה השתנה. לאחר התבוסה בקוון, העיראקים לא יזמו עוד התקפות על יישובים ועל עמדות שלנו, והחזית שעליה הופקדנו שקטה בדרך כלל.

תחת קצין הקשר של חזית ב' היו, כאמור, כפופים שניים: קצין קשר קווי וטלפונים – אנוכי, וקצין קשר אלחוטי. יש הבדל גדול בהיערכות הקשר בעת תנועה, כשהכוחות מסתערים קדימה, לבין מצב של רגיעה בחזית. בשלב הראשון, כל עוד הכוחות מתקדמים, עיקר הצרכים הם לקשר אלחוטי. לאחר שפסקה התנועה ועוברים ללחימה סטטית, מגיע תורו של הקשר הקווי. טלפונים ומרכזיות. מכיוון שאופי הלחימה השתנה, ורוב הכוחות היו פרוסים עתה במאחזים קבועים בדרך כלל, עיקר העומס היה עלי: צריך היה לפרוס קווים חדשים, גם קווים עיליים וגם פריסות על הקרקע לנקודות השונות, ובנוסף להכין תשתית ולספק טלפונים ומרכזיות. הייתי תחת לחץ בלתי פוסק לספק קשר. לא מחה. עכשיו. עבורי זה היה אתגר לא קל: לבצע במהירות את כל המשימות שהוטלו עלי.

בתחום הזה היה לי יתרון עצום: קראו לו יששכר בורשטיין, אבא. יכולתי לקבל מיד כל מה שרציתי ממי שהיה אחראי על כל הרשת האזרחית בשרון. גם בתפקידי הקודם, קצין הקשר של נפת אשר, נעזרתי רבות באבי, אבל הצרכים הפעם, כקצין קשר קווי וטלפונים של חזית שלמה, היו רבים ודחופים יותר. הייתי מגיע לעתים תכופות לדואר המרכזי, מגיש לאבא רשימת ציוד ויוצא משם לאחר זמן קצר, ומיד מתחיל להעביר את כל מה שקיבלתי ליחידות השונות.

במהלך המלחמה הצבא קיבל עדיפות על פני השירותים האזרחיים. היה זה בן-גוריון שקבע שכל עוד המלחמה נמשכת, 70 אחוזים מהמשאבים יופנו לטובת הצבא ורק 30 אחוזים לשוק האזרחי. ועדיין, למרות ההוראה של בן-גוריון, היו לא מעט חסמים בדרך, אבל בזכות אבא ומנהל דואר נוסף בשם בלון, שהיה ממונה מטעם המנדט על כפר סבא

ורעננה, יכולתי לעקוף חסמים בירוקרטיים. יכולתי לגייס כל מה שרציתי. אם צריך להקים קו חדש לכפר יונה וממנו לפרוס כבלים למפקדות, לחטיבות ולנפות, הרשת האזרחית, קרי, אבא, מבצעת במהירות.

הביצוע צריך היה להיות מהיר. למזלי, עוד מקטנות פיתחתי יכולת לחשוב כמה צעדים קדימה. תכונה זו אפשרה לי להיות קצין קשר טוב שרואה תמיד שתי מגמות קדימה; איך הקשר משתלב עם הצרכים, גם המיידיים וגם מעבר להם, ונותן תשובה מהירה בהתאם להתפתחויות בשדה הקרב. כך, למשל, פעלתי במלחמת יום הכיפורים, כששימשתי בתפקיד קצין קשר ראשי: כשהחל ב־15.10.73 מבצע "אבירי לב", צליחת תעלת סואץ לתוך שטח מצרים, ועוד בטרם צלחו הכוחות, כבר חשבתי על הנחת כבל מתחת לתעלת סואץ, לשימוש הכוחות הרבים שיחצו בהמשך את התעלה ויתמקמו מצדה השני. אני מאמין שהתכונה הזו, לראות שתי מגמות קדימה ולהיערך בהתאם, מצאה חן בעיני מקבלי ההחלטות, והיא שהביאה בעבר לתפקידים שקיבלתי עוד לפני שמלאו לי 20: תחילה כקצין קשר טלפונים בחזית ב', ובהמשך במפקדת קצין קשר ראשי.

פרק 7

שרה'לה

חיל הקשר, ממשיכו הישיר של שירות הקשר, הוקם באוקטובר 1948, לאחר ההפוגה השנייה בקרבות. מפקדו הראשון היה סגן-אלוף יעקב ינאי, "יאן", שפיקד קודם להקמת צה"ל על שירות הקשר. מפקדת קצין קשר ראשי הוקמה תחילה ביפו, במבנה רב קומות ורב חדרים, ששימש קודם לכן את הצבא הבריטי. נבחרו ראשי אגפים: מנהלה, מבצעים, ביטחון, קשר אלווטי וקט"א - קצין טלפונים ארצי. לתפקיד קט"א מונה אברהם זינגר, שכאזרח עבד בתפקיד בכיר בדואר הנדסת טלפונים בחיפה, והחליף בנובמבר 1948 את יצחק גסקו שקדם לו.

זמן קצר לאחר שהוקמה המפקדה, זומנתי לריאיון עם זינגר שהציע לי לשמש כסגנו במפקדת קצין קשר ראשי. הוא אמר שעקב אחר הפעילות שלי גם בנפה וגם בחזית ב', אני בדיוק האיש שהוא צריך לצדו. יד ימינו. יחד עם התפקיד קיבלתי פס נוסף על הכתף. כעת אני כבר סגן בצבא הגנה לישראל, סגן קט"א במפקדת קצין הקשר הראשי.

אהבתי את ההצעה ואת התפקיד, שהתאים לי מאוד. היכולת לעבוד על מערכות ולתכנן קדימה - תמיד הלהיבה אותי. אני כבר לא אחראי רק על הקשר הקווי בנפה או בחזית. הראייה עכשיו מקיפה הרבה יותר. אני בקושי בן 20 וכבר מטילים עלי תפקידים שמשפיעים ומעצבים את דמותו ורוחו של החיל החדש. תחת פיקודו של אברהם זינגר הכנתי תוכנית למערכת טלפונים ארצית בשימוש הצבא, כמו גם תקציב שנתי לכל נושא הקשר הקווי והטלפונים. בנוסף, ניסחתי מכתבים ומזכרים. במובן מסוים, הפכתי לפני המנהליים

של אגף הטלפונים במפקדת קצין קשר ראשי. בתוך זמן קצר הכירו אותי כולם. בדואר, במחלקת התקציבים. הגעתי לפגישות, סגרת תקציבים, תכננתי והפעלתי מערכות. הייתי הבנימין שבחבורה. גם בגיל וגם במידות הגוף, אבל בנחישות ובנועם הליכות השגתי את המטרות שקבעתי לעצמי.

במקביל עברתי גם שתי השתלמויות חשובות. הראשונה כתיבה צבאית והשנייה שיטות הדרכה. חשוב להבין שהיינו צבא צעיר, צבא שזה עתה נולד. ללא מסורת, ללא שיטות עבודה מסודרות. לפיכך צריך היה ללמוד הכול מהתחלה. ואני מאוד רציתי ללמוד ולהתקדם. בשלב מסוים, צה"ל שלח קצין לאנגליה ללמוד כתיבה צבאית. אין כמו הבריטים, עם מסורת ונוהלי עבודה שעובדו ונרכשו במשך מאות שנים, ללמד את הדברים החשובים: איך מנסחים מכתב צבאי. הסדר, הקצב, הקיצורים המתבקשים. אותו קצין חזר והעביר לנו את מה שספג שם. הייתי תלמיד טוב ואברהם זינגר הפקיד בידי את העיסוק בניירת הרשמית של האגף. השתמשתי בידע שצברתי בנפה ובחזית ב' כדי לרענן שיטות הדרכה ולכתוב נוהלי הדרכה מסודרים, שישמשו את החיל בתחום הקווי.

מדינת ישראל, שזה עתה סיימה מלחמה ארוכה, קשה ורבת קורבנות, התמודדה עם קשיים כלכליים גדולים. קופת המדינה ריקה כמעט לחלוטין, ודוד בן-גוריון, ראש הממשלה הראשון, קבע ובצדק עדיפות ראשונה לשני דברים: עלייה וביטחון. מעט הכסף בקופה הופנה לשם. מכיוון שמערכת הרשת הקווית שלנו התבססה על הרשת האזרחית, היתה סימביוזה מלאה בינינו, ובזכות האמצעים שקיבלנו סייענו גם לרשת האזרחית להתפתח. אנחנו מסייעים להם והם מסייעים לנו. בתחילה אמנם, הצבא הקים והפעיל רשת תקשורת עצמאית משלו, אבל ב-1953 הוחלט שהצבא צריך להתמקד בלחימה ושירותים שאפשר לספק באמצעות גופים אזרחיים – כמו משרד הדואר – יסופקו לו.

באחד הימים, ביפו, עמדתי בחוץ, מנצל כמה דקות של מנוחה בין המשימות והתכנונים, כשלפני צעדו כמה חיילות צעירות. המבט שלי נעצר על אחת מהן. בעצם, לא עליה אלא על הנעליים שלה. משהו משך את תשומת לבי: מהנעליים – אזרחיות כמוכן – יצאו מעין שרוכים עבים שהקיפו את הרגליים כמעט עד הכרך. כשהחיילות עברו לידי ראיתי גם את פניה של אותה חיילת. באותם ימים היתה לי חברה אחרת, דולי זינגר, הקשרית שלי מנפת אשר שעברה יחד איתי למפקדת חזית ב', אבל משום מה פניה של אותה חיילת צעירה נחקקו בזיכרוני, אם כי לא הקדשתי לכך מחשבה נוספת.

בתחילת 1949 עברה מפקדת קצין קשר ראשי מיפו לשרונה בתל אביב, שטח של 15 דונם במבנים ששימשו בעבר את יחידות המנדט. החיל גדל במהירות כחלק מהצרכים שלנו ובין שאר התפקידים שלקחתי על עצמי היה לראיין עולים חדשים שגויסו לצבא ולברוק אם הם מתאימים לשרת אצלנו. למה אני? כי ידעתי יידיש מהבית – ורבים מאותם מרואיינים לא ידעו עברית.

המשרד שלי היה בצריף בשרונה ובמקביל אליו, מטרים ספורים בלבד ממנו, עמד צריף נוסף ששימש את מחלקת ביטחון קשר, עוד תחום חשוב שהתפתח במקביל לשאר אגפי החיל. בוקר אחד הצצתי מחלון המשרד, ובחלון של הצריף הסמוך ראיתי את אותה חיילת, שכל כך משכה את תשומת לבי בזכות הנעליים המיוחדות שלה. דולי ואני נפרדנו זמן קצר לפני כן והרגשתי מוכן להיכרות חדשה. כל בוקר, כשפתחתי את החלון והסתכלתי החוצה לכיוון צריף ביטחון שדה הסמוך, ראיתי מולי פנים מחייכות. היא חייכה, אני חייכתי חזרה – ומפגש החלונות בצריפים הסמוכים הוביל לסיפור אהבה.

ביררתי פרטים ראשונים. החיילת, שרה שפק, שירתה כצפנית במחלקת הביטחון של החיל. כבר נקודה חשובה לזכותה, שכן קשה היה להתקבל לתפקיד הזה, ושמונה החיילות ששירתו אז כצפניות וכותבות קודים עברו בדיקות ובחינות קפדניות, שבסופן נבחרו לתפקיד רק המוכשרות מבין המועמדות.

אף שעיקר עיסוקי היה קצין קשר קווי, הכרתי היטב את גלגל הקודים, קוד קשר 1, שיטה לדיבור טקטי שהיתה נהוגה בשירות ה"הגנה" החל מאפריל 1948 ובשנים הבאות בצה"ל. המערכת התבססה על גלגל ובו קודים שנועדו לאפשר למפקד להסתיר חלקי הודעות, שעלולים היו לספק מידע חשוב לאויב המאזין: "היה זה מכשיר בצורת מעגל שהציג מילים, פעלים, מספרים ואותיות, שמהן אפשר היה לחבר בקוד משפטים בשעת פעילות. המכשיר כלל מעגל אדום ובו מילים ופעלים בסדר א-ב, מעגל שחור ובו מילים ופעלים וכן ספרות ומעגל פנימי שניתן לסיבוב ובו זוגות של מספרים. לכל יממה בת 24 שעות נקבעה מילה אחת מהמעגל השחור כמילת מפתח, שבעזרתה מחברים ומפענחים את המברקים. ההודעה לשידור הופכת למספרים". (מתוך מאמרו של דניאל רוזן, "הסתרת תשדורות טקטיות בצה"ל באמצעות קודים", ספטמבר 2019). עם השנים שוכללו השיטות, וחיל הקשר החל להשתמש במלקוד קודים שהוכנס לתוך שרוול.

זה היה התפקיד של שרה בחיל הקשר, וכפי שצינתי, קשה היה להתקבל לתפקיד. רק הטובות שבטובות התקבלו – והיא אכן היתה כזאת.

שרה מצאה חן בעיני, אני מצאתי חן בעיניה – והפכנו לחברים. היתה רק בעיה אחת: במשך השבוע כמעט שלא יכולנו להיפגש ולבלות מחוץ לבסיס. שנינו היינו עסוקים עד מעל לראש. אני בטלפונים ושרה בהצפנות ובקודים. נשארו רק סופי שבוע. וכאן התעוררה בעיה: היא בת למשפחה מסורתית, שומרת ולא נוסעת בשבת. וכך מצאתי עצמי הולך ברגל מהבסיס בשרונה לבית שלה, ברמת יצחק – באותם ימים אזור כפרי שסופח בהמשך לרמת גן ונקרא על שמו של יצחק בורשטיין, אינן קשר משפחתי בינינו – ומזמין אותה להצטרף אלי, ברגל כמובן, לבלות בתל אביב. ואיך מבלים בתל אביב? מגיעים לאחד המועדונים ורוקדים. בדרך כלל הגענו למועדונים סמוך לים. מועדון "פילץ" היה מועדף

מאוד, או לקפה "צליל" בגבעתיים, שגם בו היה מועדון. ב"צליל" שמעתי לראשונה את יפה ירקוני ואת הזמר מנשקה בהרב שר את "ערכות הנגב". יפה ירקוני שבתה את לב כולם. מאוד אהבתי את שירתה המיוחדת, ובאירוע שבו חגגו לי יום הולדת 65, היא הופיעה ושרה את השירים האהובים עלי. לאחר הבילוי, ולאחר שהשבת יצאה, חזרנו באוטובוס - שרה לרמת יצחק ואני למחנה בשרונה.

הכרתי גם את בני משפחתה ולמדתי על הדרך הארוכה שעשתה עד שהתנחלה ברמת יצחק. שורשי המשפחה בעיירה וולקוביסק, אז חלק מרוסיה הצארית, וכיום בתחומי ביילורוסיה. בתחילת המאה ה-20 עזב האב שבתאי את העיירה והיגר לארגנטינה, בדומה למשפחות יהודיות רבות שחצו את האוקיינוס בעזרת תרומות גדולות של הברון הירש, שביקש לסייע ליהודים שסבלו מאנטישמיות ברוסיה, להגר למדינות אחרות מעבר לים ולהתפרנס מחקלאות.

הניסיון בארגנטינה לא צלח, וכעבור כמה שנים שבתאי חזר לוולקוביסק, הכיר צעירה יהודייה, גניה-דבורה, התחתן, ולאחר זמן נולדה בתם הבכורה שרה. כשהיתה שרה בת עשר עלתה המשפחה לארץ-ישראל והתיישבה ברמת יצחק, שהיה אז יישוב כפרי קטן במזרח רמת גן, וסופח בהמשך לעיר. ברמת יצחק היה להם משק חקלאי קטן שממנו התפרנסו ברוחק, ושם גם נולדה בתם השנייה, לאה, אחות קטנה לשרה.

שרה ואני התחתנו ביוני 1950, עוד בטרם מלאו לי 22, ושנינו עדיין חיילים בסדיר. לרגל האירוע קיבלנו אישור להתחתן בבית האזרח שברמת גן. ההורים של שנינו מימנו את החתונה, והבנתי שלצורך כך הורי אשתי לעתיד מכרו את הפרה שהיתה חלק ממשק החי שלהם. בכסף שקיבלו קנו בדים ותפרו שמלת חתונה לשרה ושמלה דומה לאחותה לאה. אני התחתנתי במדים, ולרגל האירוע דאגו לי למדים חדשים, מגוהצים למשעי, כובע קסקט צבאי, וחגורה חדשה עם אבזם מבריק... את החתונה ערך הרב הצבאי של חיל הקשר, והחתונה עצמה, ברוח תקופת הצנע, היתה צנועה מאוד. היתה הקצבה למנות וחלק מהאורחים הביאו איתם עוגות וכיבוד נוסף.

בסוף החתונה העמסנו את כל המתנות על הג'יפ הפתוח, ג'יפ מבצעי שקיבלתי מאברהם זינגר לאותו ערב לכבוד האירוע המיוחד - קיבלנו שלושה מכשירי סודה, כוסות, סירים וצלחות, סיר-פלא לאפיית עוגות, מפות שולחן, מגשים, ולא מעט בונבוניירות, שאת רובן לא פתחנו והבאנו אותן כמתנות לאירועים של חברים - ונסענו לדירה בנתניה. בצומת תל-מונד, על כביש 4, מישהו אותת לי בפנס לעצור בצד. אלה היו פקחי משרד האספקה והקיצוב, שביקשו לערוך חיפוש ברכב. חשדו שאנחנו מבריחים בשר או ביצים לשוק השחור. כל ההסברים שבדיוק התחתנו לא עזרו. גם לא המדים שלי ושמלת החתונה של שרה. החיפוש היה יעיל וקפדני, ומובן שלא נמצא דבר.

לאחר החתונה קיבלנו שני צ'ופרים. שניהם מאברהם זינגר, קצין הטלפונים הארצי. הראשון היה רכב אזרחי מגויס שקיבלנו לכמה ימים לירח הדבש שלנו שהיה בחיפה. לא היו הרבה סגנים שזכו לקבל רכב אזרחי, וזה היה ביטוי להערכה הרבה של זינגר. טיילנו בצפון

וניצלנו את תלושי הדלק הצבאיים שקיבלנו עם הרכב - אם כי הם ניתנו לנו במשורה וצריך היה לתכנן היטב את המסלול כדי שלא ניתקע ללא דלק.

הצ'ופר השני היה מרגש יותר: באחד הימים זינגר הודיע לי שסידר לזוג הצעיר טיסה לאילת, שנקראה אז אום רשרש. התברר שחיל האוויר שלח מטוס תובלה כדי לאתר מקומות שבהם ניתן יהיה להקים בעתיד שדה תעופה, ולזינגר, עם הקשרים הטובים שלו והיכולת לספק טלפונים וקווים ולעקוף את התור הבלתי סופי של משרד הדואר, היו קשרים טובים גם בחיל האוויר.

המטוס היה ריק. רק הטייס, כמה אנשי חיל האוויר - ואנחנו. זו היתה הפעם הראשונה שהיינו במטוס ושנינו נצמדנו לחלונות, בולעים בהתרגשות את נוף ארץ-ישראל מלמעלה.

המטוס נחת על משטח ממש על שפת הים. ירדנו ואנשי חיל האוויר הורו לנו להיות מוכנים לחזור בתוך שעותיים. מיהרנו לים. לא היתה נפש חיה סביב. רק מבנה קטן מפח לוחט ממש על קו המים. עמדנו שם, נרגשים מהצבע הכחול-עמוק ומנוף ההרים הנישאים ממול שהשתקפו במים. מאז, בכל פעם ששמעתי את יפה ירקוני שרה את השיר "על חוף אילת", צצה ועולה מיד בדמיוני התמונה של שנינו לבד מול הים הכחול, שסביבנו רק מדבר והרים גבוהים:

"על חוף אילת"

אני ואת

בצל הנוף השליו

נשב יחדיו

יחדיו נאהב

את מה שעורג לו הלב".

המתנה שקיבלנו מההורים שלי היתה "דירה" בנתניה. קצת מוגזם לקרוא לה דירה. אמי מצאה חדר כביסה שבנה קבלן בקומה הרביעית של בניין חדש, שנבנה ברחוב דוד המלך בנתניה, לא רחוק משפת הים. משהו מזערי, שישה או שמונה מטרים רבועים, שלתוכם הצלחנו לרחוק מטבח, מיטה, שירותים - ואפילו ארון קרח קטן. עד היום לא ברור לי איך אמי הצליחה לשכנע את הקבלן למכור לה את הדירה, למרות שהיא יועדה לשמש חדר כביסה לכל דיירי הבניין. כבר סיפרתי שאמי היתה סוחרת טובה, ונראה שההצעה שנתנה לקבלן שכנעה אותו למרות התנגדות השכנים, שנאלצו להשלים עם המעשה. אז עוד לא היה מקובל לפנות לבית המשפט בעניינים כאלה, והמכירה הפכה לעובדה. נוסף לחדר הכביסה קיבלנו גם את כל גג הבית, בונס לא קטן. ועוד דבר: בקיר המערבי של הדירה,

זה שפונה לים, היה חלון גדול שממנו נשקף נוף מדהים. באותן שנים לא היו הרבה בניינים בנתניה מעל ארבע קומות, כך שלא היה מה שיסתיר לנו את מרחבי הים שמולנו.

למען האמת, לא היה לנו יותר מדי זמן פנוי ליהנות מהדירה. שנינו היינו עסוקים כל היום. מהבוקר ועד שעה מאוחרת בערב. לפעמים גם בלילה. אני במשרד – ושרה'לה, שהשתחררה לאחר החתונה, החלה לעבוד בחנות נעליים ברמת גן. בסופי השבוע היינו בדרך כלל אצל הוריה ברמת יצחק. בחגים אצל הורי בנתניה. בפברואר 1952 נולד בננו הבכור, מוטי. עוד לפני הלידה היה ברור לנו שחדר הכביסה כבר לא יכול להכיל את המשפחה המוגדלת וחשבנו על פתרונות נוחים יותר. באותו זמן היתה אפשרות, כאיש קבע, לקבל מגרש ועליו בית קטן בשכונת צהלה, שהיתה אז ממש מעבר להרי החושך... נרשמתי והתקבלתי, אבל מהר מאוד הבנתי שאני לא יכול לעמוד בתשלומים שנפרסו על פני כמה שנים ונאלצתי להחזיר את המגרש למשרד הביטחון. ויתרתי על הזכות לגור בצהלה... זמן קצר לפני הלידה עברנו לשיכון צבא קבע, שאליו נרשמנו מיד לאחר שויתרתי על המגרש בצהלה. קיבלנו דירה בבניין בדרך השלום 105 בתל אביב. גרנו בקומה השלישית ושלוש קומות מתחת, בדירה שבקומה הראשונה, גרו שמעון וסוניה פרס. בבניין הזה גרנו 20 שנה, ושם גם נולדו שלושת ילדינו: מוטי ב־1952, מירון ב־1958 ומעוז ב־1963.

באחד הימים הרגשתי שמשהו עובר על המפקד שלי, זינגר. בהתחלה לא רציתי לשאול אותו מה קורה. אבל הפנים החמוצות הפריעו לי. רק אחרי כמה ימים גילה לי שהגיעה פקודה ממפקד החיל, אלוף-משנה יצחק אלמוג, שהחליף את יעקב ינאי, להעביר אותי לבה"ד 7, בסיס ההדרכה של החיל. זינגר ניסה במשך כמה ימים לבטל את רוע הגזירה. הוא מאוד רצה שאמשיך לצדו כיד ימינו, אבל אלמוג התעקש שאני צריך לעבור לבה"ד 7, מפקד ענף קשר קווי.

האמת, גם אני לא התלהבתי. הייתי בתפקיד חשוב במפקדת קצין קשר ראשי. טיפלתי בהרבה דברים, מאוד העריכו את מה שאני עושה, והרגשתי שזה המקום הנכון להיות בו אם אני רוצה להמשיך ולהתקדם בחיל. תפקיד הדרכה היה אמנם חשוב, אבל רציתי להישאר במקום, שבו נקבעים הדברים, קרוב למקבלי ההחלטות בחיל. כבר סיפרתי שבקריירה הצבאית היתה לי זכות ראשונים בתחומים שבהם עסקתי, פיתחתי וקידמתי. גם הזכות להקים את ענף קוונות שדה בבה"ד 7 נכללה ביניהם. לימים למדתי עוד שיעור חשוב לחיים: לפעמים לוקחים אותך לתפקידים ולמקומות לא מלהיבים. הם לא במסלול שבו רציתי להמשיך ולהתקדם. אבל במבט לאחור, דווקא אותם תפקידים שלא הרשימו, התבררו כמאוד חשובים להמשך הדרך בחיל ובצבא. ואפרט, כמובן, בהמשך. יחד עם התפקיד קיבלתי גם דרגת סרן, זה היה התקן לראש ענף בבה"ד 7.

ארזתי את החומר המקצועי שלי והתייצבתי במשרדו של רב־סרן דוד חבקין, מפקד בה"ד 7, בסיס ההדרכה של חיל הקשר. לא פעם אני מציין בסופו של חלק משמעותי מחיי כקצין צבא, כמעט שליש, היו בבה"ד 7. 1951 היתה ההתחלה.

פרק 8

בה"ד 7 - סיבוב ראשון

"למה אתה מצפה מהתפקיד שקיבלת?" שאל אותי רב־סרן דוד חבקין בפגישה הראשונה שלנו בבה"ד 7.

"אתה תגיד למה אתה מצפה ממני", עניתי.

"שתדאג לכל מה שחיל הקשר צריך".

"ואמצעים?" שאלתי.

"מה שיש - יש. מה שאין - תדאג שיהיה", הוא השיב.

הבנתי שמצפים ממני לעשות דברים גדולים, ואם זו הציפייה - לא אאכזב.

בה"ד 7, על הכביש הראשי בין ירושלים לתל אביב, מול מחנה סרפנד, שימש את הצבא הבריטי כמרכז קשר. השם שהבריטים נתנו למקום היה "סיגנל היל", גבעת אלחוט. זו היתה גבעה שולטת על כל האזור שסביבה, שעליה מיקמו הבריטים אנטנות גבוהות. זה היה בסיס האזנה חשוב של הבריטים, שממנו האזינו לפעילות הסובייטית והערבית במזרח התיכון, ועל פי המידע שהצטבר ב"הגנה" - גם לרשתות הקשר השונות של היישוב היהודי, שאת חלקן הם הצליחו לפצח. עם פינוי הבסיס, הבריטים רוקנו אותו לחלוטין מכל המכשירים והאביזרים הרבים שהיו בו. לא נותר דבר מלבד כמה מבנים ריקים. בספטמבר 1948 נקבע כי המקום ישמש כבסיס ההדרכה של החיל ולפיתוח תורת הקשר.

הגעתי לבה"ד 7 בתחילת 1951 ונשאבתי מיד לעשייה.

הדרכת הקשר הקווי, שעליו אני ממונה עתה, נחשבת לפחות יוקרתית ומעניינת מבין שאר האגפים בבסיס, בהשוואה לאגף הרדיו וההצפנה, למשל, לשם הגיעו המתגייסים בעלי הנתונים הגבוהים יותר. הייתי נחוש בתוך זמן קצר לשנות את המצב. התחלתי לפתח תורה שלמה של קשר קווי, והמדור הראשון שעבר שינוי היה מדור קוונות שדה. אותם חיילים שתפקידם למתוח קווים חדשים לנקודות שונות בהתאם לדרישות השטח. על פניו משימות די אפורות, אבל במלחמה הן יכולות לשנות את מהלכי הקרבות. תמיד חשבתי קדימה. איך הדברים שאנחנו עושים עכשיו ישנו בעתיד את פני המערכה.

יחד עם מפקד המדור, אליעזר הררי, מונטי, החלטתי לשנות מהקצה אל הקצה את כל שיטות האימון וההדרכה. "מה שיש - יש ומה שאין - תדאג שיהיה", הורה לי מפקד בה"ד 7, ואני לא בזבזתי זמן. אחד הדברים הראשונים שעשיתי היה להקים שדה הדגמה גדול לקוונות שדה. דבר שלא היה שם קודם לכן. "השתלטתי" על שטח גדול, בשולי הבסיס, ארבעה או חמישה דונם, והפכתי אותו לשטח אימונים עם אביזרים שונים. גם הפעם הקשר המשפחתי סייע, ובעזרת קשריו של אבי בדואר קיבלתי ציוד רב שלא היה בשימוש ושאתו יכולנו להעביר את האימונים. נעזרתי גם בקוונים ותיקים של דואר ישראל שהתנדבו לסייע לנו בארגון ובאימונים.

השדה שבניתי נועד לתרגל את החיילים בתרחישי אמת. לאו דווקא במלחמה, אלא בהתנהלות שוטפת על פי הצרכים שמגיעים מהשטח. למשל, מה עושה קוון שדה כשהוא מגיע למסילת רכבת וצריך להעביר את הכבלים לצדה השני של המסילה ולדאוג לכך שהם לא ייקרעו כשהרכבת הראשונה תעבור עליהם? איך עושים את זה? איך מוצאים את המקום המתאים להעברת הכבל? זו תורת הפעלה פשוטה, אבל התברר שהיא לא תורגלה קודם להגעתי לבסיס, וגם לא נכתבה כל ספרות הדרכה בנושא.

כדי ללמד את השיטה, הבאתי מלוד אדני רכבת וכמה פסי ברזל שפירקנו מאחת המסילות שלא היו בשימוש. גררנו את הפסים לבסיס, מיקמנו אותם על האדנים, ולימדנו איך מעבירים את הכבלים מתחת לאדנים ולפסים. כך לימדנו את השיטה וגם פירטנו אותה בספר הדרכה שכתבנו. עד היום מתבדחים בחיל הקשר: "יש בלוד מסילה אחת שחסרים בה כמה פסים ששלמה לקח לבה"ד 7..."

ומה עושים כשמגיעים לכביש? בעבר לימדו שמחפשים מעביר מים ומעבירים את הכבלים דרכו. ומה עושים אם אין מעביר מים קרוב? חורצים פס צר בתוך האספלט, מניחים בתוכו את הכבל ומכסים. לא שמים מיד את אבני האספלט, מחשש שמשקל המכוניות שעוברות יפגע בכבל שהונח. מכסים אותו בשכבת חול ורק אחר כך מחזירים את האספלט.

לכאורה - זוטות, אבל אם הדברים לא ייעשו כמו שצריך, בסופו של דבר הקו לא יעבוד והקשר לא יתקיים. והרי סיסמתנו תמיד היתה ותהיה: הקשר עבור יעבור, המברק עבור יעבור. לפני שהגעתי הדברים לא נעשו בדרך הנכונה. הכול היה חובבני ומאולתר. זו לא דרכי. יחד עם ראש המדור פיתחנו טכניקה ויישמנו אותה, קודם כול, בשדה ההדגמה

הגדול ובהמשך בתרגילים ובאימונים. בהמשך הבאנו עמודי טלפון גבוהים מהדואר, מיקמנו אותם בשדה ההדגמה והתאמנו עליהם. גם בטיפוס וגם בחיבור קווי הטלפון. שדה ההדגמה שהקמנו הפך לאטרקציה. בכירי המטכ"ל, שהגיעו לבה"ד 7, רצו לראות שני דברים: את עבודת ההצפנה ואת האימונים וההדגמות בשדה הגדול. ערכנו תחרויות בין קבוצות שונות. מי מטפס מהר יותר על עמוד טלפון מעץ, מי מצליח להעביר מהר יותר את הכבלים מתחת לפסי הרכבת או הכביש, מי משחיל יותר מהר את הכבלים בתוך צינור בתעלה תת-קרקעית.

מונטי הררי, לימים אלוף-משנה, ראש המדור, קצין עם רקע קרבי, החליט שהחיילים צריכים להרגיש איך זה לעבוד בתנאי קרב. הסכמתי איתו. לנגד עיני היתה תמונת אנשי מחלקת הקשר בנפת אשר במהלך המלחמה, רצים אחרי הכוחות הלוחמים עם תוף ועליו כבלים, גם הם תחת אש, ומיד לאחר שהיעד נכבש אפשר לרווח בטלפון למפקדה על תוצאות הקרב.

מונטי בחר שטח באזור חולות ראשון לציון ואימן שם את החיילים. לא סתם אימן: אימונים תחת אש חיה. הם זחלו על החול, גוררים אחריהם את התוף שבו הכבלים, ומונטי ומדריכים נוספים יורים מעליהם במקלע שפנדאו גרמני. כדורים שורקים מעל הראש – והם ממשיכים לזחול, חווים התקנת קווים תחת אש חיה. אם מישהו היה מנסה היום לעשות דבר כזה, בתוך כמה שעות הוא כבר היה עולה למשפט וממשיך משם ישר לכלא... אבל אז הכול היה מותר.

תרגלנו את חיילי המדור בקוונות שדה עילי. זו מערכת לפריסת עמודי טלפון, דומה למערכת האזרחית בשינוי אחד משמעותי: עמודי הטלפון הם בגובה של מטר וחצי בלבד. זוהי מערכת שנפרסת לזמן קצוב, כדי שהמפקדה תוכל לקיים קשר עם היחידות הקדמיות – בדרך כלל מפקדת חטיבה – ולפרוס במהירות חוטי טלפון כדי שניתן יהיה לקיים תמסורת רדיו (ש.ט), טלפרינטר וטלפון. בניגוד לקווים תת-קרקעיים, הפריסה כאן היא מהירה מאוד ומאפשרת להתגבר על מכשולים בשטח שלא מאפשרים הנחת כבלים תת-קרקעיים. תרגלנו פריסה כזו לאורך כמה קילומטרים – והתוצאות היו טובות. הקמנו פלוגת קווים קלה, שכפופה לקצין קשר ראשי ושתופעל בעת חירום.

תמיד נאלצנו לאלתר ולמצוא שיטות עבודה חדשות. כך, למשל, עשינו בלימוד שיטות עבודת הכבלים – השחלת והטמנת כבלי טלפון בתוך צינור תת-קרקעי קיים או בתוך תעלה. טכניקה שנועדה לאפשר העברת קווים חדשים שלנו בתוך תעלות קיימות. זאת, גם כדי לאפשר תמסורת רחבה יותר וגם במקרה שאנחנו בשטח אויב שנכבש – כך שנוכל להיעזר בתעלות הקיימות ולהעביר דרכן כבלים נוספים. שלחנו קצין קשר, גרעון לוי שמו, לארצות הברית כדי ללמוד את תורת הכבלות הצבאית. כשחזר משם, גילינו שיש בעיה: האמריקאים מושחים את הכבלים בשומן חזיר, כדי להקל על ההשחלה בתוך הצינור הקיים. אבל איך אפשר להשתמש בצה"ל בשומן חזיר? נאלצנו לחפש תחליפים עד שמצאנו את החומר המתאים.

בנושא הכבלדות הצבאית עשינו היסטוריה: הפקנו סרט הדרכה, ראשון מסוגו בתולדות צה"ל, שהעביר ויזואלית את התורה כולה. לצערי הרב, הסרט הזה לא נשמר. פשוט אבד, נעלם, אבל מה שנשאר היו חוברות הדרכה שהכנו ובהן נכתבה, לראשונה, תורת ההדרכה של הענף.

במהלך האימונים נתקלנו בבעיה לא פשוטה. חלק משטחי האימונים היו בנגב, והברואים חמדו את כבלי הנחושת שהוטמנו באדמה, או שפרסנו על עמודים נמוכים. היתה להם שיטה בדוקה לגנוב את הנחושת, פריט יקר ומבוקש מאוד באותם ימים. ברגע שגילו את הכבל, הם קשרו את קצהו לזנב של גמל שהתחיל ללכת ופשוט משך אחריו מתוך האדמה את כל הקו. לאחר שהוציאו את הכבל כולו, הם שרפו את המעטפת וקיבלו חוט נחושת ארוך ונקי. חיפשנו דרך להתמודד עם מכת הגניבות, ובסוף נמצא פתרון: במקום נחושת השתמשנו בחוטי ברזל. לאלה הברואים לא מצאו שימוש, ובתוך זמן קצר הגניבות פסקו. מובן שמדובר היה בפתרון קצר טווח, ובהמשך גם הכבלים וגם הקווים העיליים היו מנחושת.

הרגשתי שאני יוצק תוכן חדש למדור ולאגף הקשר הקווי. התגובות שקיבלתי ממפקדת קצין קשר ראשי, ומאברהם זינגר, קצין טלפונים ארצי, היו מצוינות. כולם הרגישו את השינוי הגדול גם בביצועים, ולא פחות מזה – גם במוטיבציה של החיילים. בתוך זמן לא ארוך, מדור קוונות שדה הפך למבוקש מאוד. יותר מ־30 מדריכים ועשרות רבות של חניכים בכל מחזור. אימצנו שיטות עבודה של הדואר האזרחי. למדנו מהם ויישמו את הדברים בהתאם לצורכי הצבא.

קצת על החומר האנושי באותם ימים בענף הקשר הקווי. אלה לא היו החיילים הטובים ביותר במחזורי הגיוס. להפך. הגיעו עולים חדשים, רובם לא ידעו עברית, והם לא כל כך הבינו מה רוצים מהם. לנו, למפקדים ולמדריכים, היתה משימה כפולה: גם להפוך אותם לחיילים וגם לישראלים. הם הגיעו מכל קצוות תבל לכור ההיתוך הגדול – צה"ל – ופתאום הם נחשבים. כשמיגיעים קצינים בכירים להדגמות ולאימונים, הם אלה שמדגימים. הקצינים מקשיבים להם. שואלים שאלות – והם עונים ומסבירים. מתייחסים אליהם אחרת. הם כבר היו חיילים וישראלים. יש להם גאוות מקצוע וגאווה אישית. הם יכולים להרים את הראש. הם כבר לא בתחתית. רובם נקלטו לאחר סיום השירות הצבאי בדואר הנדסה, ששיווע לעובדים שרכשו מיומנות בצבא.

חיל הקשר היה בעיצומו של מעבר מרפואי פעילות שאפיינו את שירות הקשר ב"הגנה" לרפואי פעילות שהתאימו לצבא מאורגן. מעבר אותו הוביל יצחק אלמוג, קצין הקשר הראשי, שהחליף את יעקב ינאי. חיל הקשר עבר תמורות מהותיות למרות האמצעים הדלים שעמדו לרשותו. "מוסדו תורות תפעול קשר, מקצועות קשר, הכשרת כוח אדם

וקידום חוגרים וקצינים. נקבעו תקנים לכוח אדם ולאמצעים והותנעה הצטיידות בציוד קשר חדיש. מוסד מערך אימונים ותוכנית פיתוח מערך הכבלים של משרד הדואר הותאמה לצורכי צה"ל. פותחה מערכת טלפרינטרים ויוצרו רכבי הקשר הייעודיים הראשונים". (מתוך הספר "שבעים שנות חיל הקשר והתקשוב" מאת דניאל רוזן ומיכאל נגל).

פרק 9

מדריך ראשי בבה"ד 7

לאחר התפקיד כראש ענף קשר קווי בבה"ד 7, התמניתי לקצין קשר בחטיבת המילואים 10, היא חטיבת הראל המפורסמת. זו חטיבת הפלמ"ח עליה פיקד יצחק רבין במלחמת השחרור בקרבות הקשים באזור ירושלים, אבל כשהגעתי לשם למעט השם, דבר לא הזכיר את ימיה המפוארים. זו היתה עתה חטיבת מילואים, הרבה עולים חדשים, שמתקשים בעברית ומסתגלים בקושי רב לחיים החדשים בארץ החדשה. כקצין הקשר בחטיבת המילואים, הייתי אחראי גם על פלוגת הקשר החטיבתית וגם על מחלקות הקשר בכל אחד מגדודי החטיבה.

את צה"ל של אותה תקופה אפשר היה להגדיר כצבא רופף. המסגרות שלחמו במלחמת השחרור פורקו ברובן, וטובי המפקדים השתחררו. בעיקר אמורים הדברים במפקדי הפלמ"ח שאיישו את התפקידים הבכירים במהלך המלחמה. הפעילות המבצעית התמקדה בעיקר בביטחון שוטף, סיורים רגליים ורכובים לאורך הגבולות הפרוצים, ופעולות תגמול בעיקר בשטח ירדן ומצרים בתגובה לתקיפות שבאו מעבר לגבול, גם של מסתננים, פידאיון, וגם של חיילים סדירים. האווירה ברחוב הישראלי לא היתה קלה. שילוב מדאיג של מצב כלכלי קשה, משטר צנע וקיצוב, וחשש כבד מפעולות הפידאיון שהצליחו שוב ושוב לחצות את הגבול ולפגוע באזרחים ובחיילים.

הנהגת המדינה חיה באשליה שאחרי הניצחון המזהיר במלחמת השחרור הגיע עידן השקט ושהסכמי הפסקת האש עם מדינות ערב יובילו לרגיעה ממושכת. חטיבות לוחמות פורקו

ולא הושקעו תקציבים בבניית כוח הרתעה ותגובה מול האויב. בכמה תקריות, חלקן קשות, צה"ל נתפס בשיא חולשתו. לזה התווספה מצוקה כלכלית קשה, ומאות אלפי עולים, ביניהם צעירים רבים שנקראים לצבא עוד בטרם הבינו מה קורה איתם בכלל. כל זה הוביל לחוסר מוטיבציה לשירות צבאי, דבר שהקרין ישירות גם על איכות חטיבות המילואים.

"הראל" לא היתה שונה מיחידות אחרות באותם ימים ונאלצתי לייצב את הפלוגה שלי מן היקב ומן הגורן. לא קל לקחת חיילים חסרי מוטיבציה וידע מקצועי, ללמד אותם את יסודות הקשר, ולהאמין שבתוך זמן קצר הם יהיו מסוגלים להיות כוח החלוץ שמקים את הקשר הקווי והאלחוטי לכל כוחות החטיבה.

ועם כל זאת, לא נתתי לאירועים החיצוניים להשפיע על הדרך שבה בחרתי לארגן ולאמן את פלוגת הקשר. קל זה לא היה. אבל, כהרגלי, אני אוהב לשנות דברים, לאתגר, לפתח. אני לא מוכן לקבל מצב קיים. שלא יגידו לי – ככה זה. קיבלתי אחריות על כל נושא הקשר החטיבתי ועם גיבוי מלא ממפקד החטיבה, שלמה חביליו, התחלתי לשגע אותם. הרבה אימונים ותרגילים, גם בקשר קווי וגם בקשר אלחוטי; גם עבודה ארגונית וגם פעילות בשטח. בזכות הקשרים שיצרתי הצלחתי לגייס קציני קשר במילואים כמדריכים. הקורסים היו קצרים אבל מאוד מרוכזים וענייניים. עבדנו על בסיס הידע. הרחבנו אט-אט את האימונים, ובתוך כמה חודשים התוצאות היו סבירות. אלה לא היו לוחמי העילית של צה"ל, אבל כפלוגת קשר של חטיבת מילואים יכולתי לסמוך שיבצעו את המוטל עליהם. בסיום שנה ורבע בתפקיד יכולתי לדווח למפקד החטיבה שיש לו פלוגת קשר מילואים שמוכנה לצאת למלחמה.

בכל תפקיד שעשיתי בצבא למדתי פרק חשוב שהכין אותי לתפקידים הבאים שלי, גם בחטיבה 10. למדתי איך מפקדים על מסגרת גדולה יותר, פלוגת קשר חטיבתית, איך בונים יחידת מילואים, איך אפשר להוציא מחיילי המילואים את המיטב למרות הקשיים הגדולים, במיוחד של אלה שזה מקרוב הגיעו לישראל.

בקיץ 1953 קיבלתי את המינוי הבא שלי והוצבתי בבה"ד 7, הפעם בתפקיד מד"ר הבסיס – המדריך הראשי. אני כבר רב סרן, ובהיררכיה של הבסיס המדריך הראשי משמש כמשנה למפקד הבסיס. אני רב סרן, ואילו מפקד הבסיס – בתחילה המפקד היה דוד דגני, שהוחלף בהמשך על ידי מוסיק גדרון – הוא סגן-אלוף.

שלא כמו בשנים הראשונות לאחר המלחמה, הרגשנו תחילתה של תקופת התחדשות. הסכם השילומים עם גרמניה אפשר לצבא לרכוש מערכות נשק מתקדמות ולחשוב קדימה. החל שלב שאני מגדיר אותו כתחילת השבחת הידע והיכולת של צה"ל. אלוף חיים לסקוב הקים צוות של קצינים בכירים כדי לפתח את תורת ההפעלה של הצבא. לראשונה נכתבה תורת ההפעלה שהתייחסה לכל מרכיבי היחידות השונות. לאחר שנה סיים הצוות את עבודתו, ובצה"ל הוקם גוף חדש – פו"מ, המכללה הבין-זרועית לפיקוד ומטה, שמפקדה הראשון היה אלוף אהרון יריב, והיא נועדה להמשיך לפתח את תורת ההפעלה ולהכשיר קצינים בכירים.

כמד"ר היה לי חופש פעולה והגדרתי את תפקידי כמי שאחראי על בית היוצר לנשמת חיל הקשר. אני אחראי עתה לא רק על אגף הקשר הקווי, אלא על כל מערך ההדרכה של הבסיס, שדרכו עוברים מאות חיילים בכל מחזור הדרכה. למעשה, כל חייל שקשור לחיל הקשר עבר דרך הבסיס. לא רק החיילים הסדירים. הקמנו גם יחידות קשר לכוחות המילואים שהיו אז בשלבי הקמה. מד"ר בה"ד 7 היה עבורי תפקיד מאוד אינטנסיבי עם ראייה רחבה. רכשתי ניסיון לא רק ברמה הטקטית אלא גם ברמה האופרטיבית. למדתי להכיר את צה"ל מעבר לחיל הקשר, היכרות שסייעה לי רבות בהמשך דרכי, וביססתי קשרים שהיו לי לעזר רב בהמשך.

הקפדתי שהמדריכים שלי יהיו הטובים ביותר. בדרך כלל זמן ההשתלמות למדריך היה כשנה. הם הגיעו אלי ולמדו במשך כחצי שנה את יסודות המקצוע וההדרכה, לאחר מכן נשלחו לתקופה של כחצי שנה חזרה ליחידות שלהם כדי שישתפשו שם, וחזרו לאחר חצי שנה לבה"ד כמדריכים מעולים. לאחר שסיימו תפקיד הדרכה חזרו ליחידות האם שלהם. רבים מהם יצאו אחר כך לקורס קצינים והיוו את הבסיס לקציני הקשר ביחידות השונות בשנות החמישים והשישים. חלקם נשארו בצבא בתפקידים בכירים, אחרים הגיעו למשרות בכירות מאוד בשוק האזרחי, באוניברסיטאות, בתעשיות הטכנולוגיה ועוד. תמיד פגשתי בהם בתפקידים הבאים שלי, גם בצבא וגם לאחר שפשטתי את מדי. אני הייתי גאה בהם והם היו מאוד אסירי תודה על הדרך שנפתחה בפניהם.

זה היה תפקיד שסחף את כולי. מבוקר ועד לילה. כמעט כל ערב היה אירוע של סיום קורס כלשהו, ומובן שהמד"ר חייב להיות. לדבר, לברך ולאחל המשך שירות מהנה. רכב לא היה לי. בבסיס כולו היו רק משאית אספקה, טנדר כוננות וכמה רכבי אימונים. כל לילה חזרתי הביתה לתל אביב בשעה מאוד מאוחרת. כל העומס העצום של גידול ילדים ואחזקת הבית נפל על בת זוגי, שרה'לה. אשת חיל שאין שנייה לה.

כדרכי, חשוב היה לי לשלב בתפקיד גם חינוך. חינוך לציונות, לאהבת הארץ, לאהבת האדם. לאחר כמה חודשים בתפקיד יזמתי הקמת בית ספר תיכון לילדי הסביבה. קיבלתי לכך את אישור אכ"א ומשרד החינוך ופתחנו שלוש כיתות. המורים – כולם מדריכים מהבסיס שלימדו מקצועות שונים. כולל אותי. לימדתי תנ"ך והיסטוריה וגיליתי שיש לי ביקוש גדול. כולם רצו ללמוד אצל המורה שלמה...

בשנתיים שבהן שימשתי כמד"ר, השתנתה התייחסות הצבא לחשיבותו של חיל הקשר. נוסף לאמצעים שקיבלנו, השינוי בהתייחסות בא לידי ביטוי גם באיכות כוח האדם שהגיע לחיל. הקשר זכה להכרה והתחלנו לקלוט חיילים איכותיים. גם חיילים וגם חיילות.

אחת ההצלחות הגדולות הגדולות שלי כמד"ר היה בהכשרת בנות באיכות גבוהה במיוחד למקצועות עילית בחיל הקשר – צופן ומורס. השתלבות החיילות בקורסים מעורבים עם חיילים היתה מוצלחת ביותר, ולא אחת החניך המצטיין בקורסים היוקרתיים היתה חניכה מצטיינת. מספר הבנות שסיימו את קורס הצופן, אחד הקורסים המורכבים ביותר בצה"ל באותם ימים, היה גבוה מאוד בהשוואה לשנים קודמות. הרבה, אגב, בזכות מדריך מעולה,

סרן משה פארן, קצין מוכשר בצורה בלתי רגילה, שלמד הנדסה בהתכתבות. הוא לימד את נושא הצופן המורכב כמעט מבלי להיעזר בחומר מקצועי. הכול היה אצלו בראש. בין מסיימות קורס הצופן בהצטיינות היתה חיילת מרשימה, תלמה שמה, חברתו ולימים רעייתו של אלוף-משנה דוד אלעזר, דדו, שהקפיד להמתין לה במכוניתו בשער הבסיס בכל יום שישי בצהריים.

לאחר שנתיים מאתגרות ועמוסות השתתפתי כחניך בקורס חדש וחשוב: השתלמות קציני קשר חטיבתיים. קורס מאוד רציני. למדתי הרבה וסיימתי את הקורס כחניך מצטיין. בסיום הקורס חיכינו להצבות בחטיבות.

בצה"ל היו אז שתי חטיבות סדירות נחשבות: חטיבה 1 – גולני וחטיבה 7 – שריון. כחניך מצטיין, היה ברור לי שאוצב לאחת משתי החטיבות האלה. לא חשבתי על אפשרות אחרת.

הגיע יום ההצבות. כל בוגרי הקורס נכנסים בזה אחר זה לוועדת המיון, שבראשה עמד סגן-אלוף דב תירוש, דובה. כולם נכנסים ויוצאים עם תפקיד. לקראת סוף הראיונות אני מגלה ששני התפקידים הנחשקים, חטיבה 1 וחטיבה 7, ניתנו לאחרים. ומה נשאר לי?

הייתי האחרון שנכנס לוועדה. כולם יושבים מולי בפנים רציניות ואני שותק. עדיין בהלם מהידיעה שלא אקבל את מה שרציתי.

"נו, אתה לא שואל לאן אתה מוצב?" שואל דובה.

שאלתי. עם הרבה פליאה ותדהמה: "למה לא קיבלתי את גולני או חטיבה 7? סיימתי חניך מצטיין. למה אחרים קיבלו ולא אני?"

רגע של שקט ותירוש פותח בהרצאה ארוכה על חשיבות הלוגיסטיקה בחיל הקשר. הוא מדבר והמחשבות מתרוצצות אצלי בראש. אני כבר קולט. לא חטיבה נחשקת. שולחים אותי ל-ב.מ.ב. בתי מלאכה בסיסיים של חיל הקשר. בקושי שמעתי את גור הדין של דב תירוש: אתה תהיה מפקד בסיס אחסנה של חיל הקשר...

מחסנים. זה מה שאני מקבל...

"אני מה?" שאלתי אחרי שעיקלתי את הבשורה, "מה פתאום בסיס אחסנה?"

ותירוש הסביר: "ישבנו עם הקשר"ר וזו החלטה שהוא קיבל. יש לנו בעיה עם נושא האחסנה בחיל ואנחנו רוצים להרים את הטיפול בו. איך עושים את זה? שולחים לשם את החניך המצטיין של הקורס. רק אז כולם ידעו עד כמה התפקיד הזה חשוב".

זהו. הפור נפל – ואני צריך להשלים עם ההחלטה שמגיעה ממפקד החיל. הרי לא יברח איש כמוני, ואם זה מה שצריך לעשות – אעשה. ואם צריך להוכיח עד כמה התפקיד הזה חשוב – אוכיח גם אוכיח. נודע לי בהמשך שמי שהמליץ עלי לתפקיד היה ישעיהו לביא, אישי, שהיה אז ראש אגף ציוד קשר.

במחשבה לאחור, לאחר שנות ניסיון ותפקידים שונים ומגוונים, אני יודע שמפקד החיל עשה את הדבר הטוב ביותר שיכול היה לעשות. ההחלטה שקיבל היתה נכונה – גם עבור

החיל, ובדיעבד גם עבורי. נכון שעד אותו רגע לא שמעתי על הבסיס הזה, אבל בזכות ההצבה הזו עליתי על נתיב חדש: לא רק מבצעים והדרכה. גם בתפקיד הזה וגם בתפקיד הבא שלי, קצין ציוד אפסניה, למדתי את חשיבות הלוגיסטיקה, התכנון, הציוה, ההנדסה. נפתח אלי עולם שלם, שלא הייתי מודע לו קודם לכן.

הגעתי לבסיס ולמדתי ביסודיות את התחום החדש. לומד ומיישם. קיבלתי יד חופשית לבצע שינויים ודאגתי שיוקמו מבנים בהתאם לצרכים. "הורדוס של הבסיס", קראו לי ובהחלט הרגשתי כך. מ"איש" קיבלתי יד חופשית. אז וגם היום יש בלבי פינה חמה לאיש היקר הזה, שעליו אמרתי תמיד שהוא היה בין העצים הגדולים שעליהם גם נתליתי, גם חסיתי בצלם וגם אכלתי מפריים.

לאחר בסיס אחסנה התמנית לתפקיד ייחודי: קצין תכנון אפסניה בענף אפסניית קשר. תפקיד שעוצב במיוחד עבורי. לא היה כזה לפני וגם לא אחרי. הגדרת התפקיד היתה ראש מדור ציוד קשר שאחראי על תכנון המערך הלוגיסטי של החיל. בציר מקביל הייתי אחראי להכנת כינויים מקוצרים לכל המכשירים והאביזרים של חיל הקשר. כל חוט, כל מכשיר וכל אביזר קיבל שם מקוצר. זה כבר לא "תביא לי את החוט הזה והזה". המצאנו שפה חדשה. מילון מושגים של חיל הקשר וכינויים מקוצרים לציוה. כך, במקום להשתמש במילה אנטנה, במסמכים הופיע ביטוי הקיצור - אנ - והמספר הקטלוגי. מכשיר קשר - מק - והמספר הקטלוגי. רכב קשר - רק"ש, תיבת קשר - תק"ש, מרכזייה - מרכז, וכך הלאה. כשאמרת טל 8 כולם ידעו למה הכוונה. יצרנו מצב שבו בתחומי הקשר כל הצבא דיבר באותה שפה. גם הזמנות לספקים בחו"ל היו מעתה ברורות מאוד. וכך, שמות שניתנו לפני כמעט 70 שנים נמצאים בשימוש עד היום. מובן שרבים מהמכשירים והאביזרים ירדו מזמן מהמדפים ורבים רבים נוספו מאז, אבל השמות שניתנו באמצע שנות החמישים לא השתנו.

כראש מדור ציוד קשר למדתי באופן יסודי את צורכי החיל. למדתי לעבוד מול ספקים בארץ ובחו"ל. עולם חדש שלא הכרתי קודם לכן. כשעובדים מול חו"ל, ההעדפה היא תמיד לעבוד עם יותר מספק אחד. אף פעם לא להיות תלוי במקור אחד בלבד. זאת, גם לצורך תחרות וגם כדי שלא נעמוד בפני מצב שהספק שאיתו עבדנו וסיפק לנו בלעדית את כל הציוה, החליט מסיבות שונות, בדרך כלל פוליטיות, לנתק עמנו קשרים. וכבר היו דברים מעולם. בכל מקום שמצאנו עודפי ציוד שהתאים לנו ובמחירים טובים - קנינו. כל מדינה שהסכימה למכור לנו ציוד שהתאים לנו - ברוך הבא. למעט מדינה אחת: גרמניה. זיכרון השואה היה עדיין טרי מדי.

לאחר התפקיד המאתגר, בתחילת 1956, התחלתי קורס מתקדם לקציני קשר. קורס שנמשך 11 חודשים והתקיים בבה"ד 7. אני כבר לא מד"ר אלא חניך, יחד עם עוד 12 חניכים אחרים. השלמה ארוכה שבה למדנו סדר פקודות, הערכות מצב, מה זה שדה קרב, תמסורת, חישוב נתיב, מיסוכים, טכנולוגיה של קשר על פי נתונים טופוגרפיים ועוד. נושאים שהם במקור של עבודת חיל הקשר.

הקורס אמור היה להסתיים בסוף נובמבר 1956, וכמה שבועות קודם לכן קיבלתי הודעה

משמחת: הוחלט לשלוח אותי לקורס אפסנאות קשר בארצות הברית. קורס רבי-מדינתי בנושא ציוד קשר ואפסנאות. באותן שנים נסיעות לחו"ל היו נדירות ושמחתי מאוד על ההזדמנות להעשיר את הידע שלי. התבקשתי להגיע לתל השומר, לחייט צבאי שיתאים לי חליפת ייצוג, ולאחר מכן לחנות O.B.G בתל אביב, שם יכינו לי חליפה אזרחית.

המדידות עברו בשלום. זו היתה הפעם הראשונה שלבשתי חליפה חדשה ולמדתי לענוב עניבה. דבר שאני מתקשה לעשות גם היום. הרגשתי חשוב. שלמה בורשטיין, רק בן 26, נוסע ליבשת הגדולה. נערכתי לנסיעה. סיכמנו ששרה'לה ומוטי הקטן, כבר בן ארבע, יגורו אצל ההורים שלה ברמת יצחק בחודשיים שבהם איעדר מהארץ.

באחד הערבים, שבוע לפני המועד המתוכנן לטיסה, הגיע רץ מהמטה הכללי והביא לי את מסמכי הנסיעה. בדקתי את כרטיסי הטיסה והניירת. השם שלי לא היה שם. בכולם היה שם אחר: שלמה ענבר. זה לא אני.

בדקתי שוב ליתר ביטחון. זה לא אני. הסברתי לשליח שמדובר בטעות וביקשתי שייקח את המסמכים ויעביר אותם לאותו שלמה ענבר, שוודאי מחכה להם. למחרת בבוקר הגיע אלי קצין, כנראה מהשלישות הראשית, הושיט לי את המסמכים ושאל למה החזרתי אותם. "כי הם לא שלי. מישהו עשה כאן טעות", הסברתי.

הקצין חייך: "אתה כבר לא בורשטיין. החליפו לך את שם המשפחה לענבר. מהיום אתה שלמה ענבר".

לא אהבתי שזה נעשה ללא ידיעתי וללא הסכמתי. אבל הקצין הסביר: "אין לך ברירה. זו החלטה אישית של בן-גוריון. הוא שר הביטחון והוא חותם אישית על כל נסיעה של איש צבא לחו"ל". בן-גוריון החליט שכל שליח רשמי של המדינה יישא שם משפחה עברי. מכיוון שהנסיעה שלך כל כך קרובה, לא היה זמן להתייעץ איתך ולתת לך לבחור שם אחר. זה השם שבן-גוריון בחר עבורך".

שמעתי שזו החלטה של בן-גוריון - וההתנגדות נעלמה באחת. אני עם בן-גוריון לא מתווכח. כך הפכתי משלמה בורשטיין לשלמה ענבר. שם שמלווה אותי מאז ועד היום, עוד מעט 65 שנים. התאים לי השם החדש. ענבר זו אבן חן נדירה שנוצרת מקרישה של שרף עצים ביערות בצפון. אהבתי את השם.

מועד הנסיעה התקרב, וכמה ימים לפני הטיסה הגיע אלינו הביתה בשעות הערב שליח נוסף עם פתק שאמר: "מסיבות תקציביות, נסיעתך נדחת למועד מאוחר יותר". על החתום: משה דיין, רמטכ"ל.

אכזבה גדולה. הכול כבר היה מוכן לנסיעה: מדי ייצוג, כובע, חליפה אזרחית, אפילו מזוודה חדשה שקניתי - ואני נשאר בארץ. התנחמתי בכך שמשה דיין כתב שמדובר בדחייה בלבד. בוודאי אקבל בקרוב מועד חדש.

חלפו פחות מ-24 שעות והגיע שליח נוסף עם פתק חדש: עלי להתייצב מחר בבוקר

בבה"ד 7 לאמן יחידת קשר אוגדתית. במקום ארצות הברית - בה"ד 7. על הפתק, אגב, הופיע כבר שמי החדש. שלמה ענבר. הגעתי לבה"ד 7 ושאלתי איפה קצין הקשר האוגדתי שאותו אני צריך לפגוש. הסבירו לי שכבר שבועיים וחצי הוא לא באוגדה ושהתפקיד שלי זה לאמן את גדוד הקשר של אוגדה 38 שהוקמה שנה קודם לכן והיו בה שלוש חטיבות שריון, 7, 27 ו-37.

חיילי הגדוד הגיעו והאימון החל: קוונות שדה, כבלרות, אלחוט, מורס. כל פלוגה על פי הייעוד שלה. פלוגת הפעלה, קוונים, פלוגת מפקדה. התחלנו את האימון בשבוע השני של אוקטובר והוא אמור היה להסתיים ב-29 באוקטובר. כלל לא ידעתי שלתאריך הזה יש משמעות מיוחדת.

באותם ימים נראה היה שישראל וירדן מתקרבות במהירות לקראת עימות צבאי גדול. לאחר כמה אירועים, שבהם נהרגו אזרחים ישראלים, צה"ל הגיב בפשיטה גדולה על משטרת קלקיליה. הלגיון הירדני התערב, ובקרבות הקשים נהרגו 28 לוחמים, רובם צנחנים שהיו בכוח שכותר בידי הירדנים. הבריטים, שאימנו את הצבא הירדני, גינו את הפעולה והבהירו שבמקרה של מלחמה הם לא יהססו לתמוך בממלכה ההאשמית. התחושה ברחוב היתה שעומות צבאי עם ירדן הוא בלתי נמנע. זו גם היתה התחושה שלי, ובמהלך האימונים שהעברתי ללוחמי גדוד הקשר האוגדתי, תרגלנו גם פריסות אפשריות מעבר לגבול, בירדן, כולל בדיקת מיסוכים, התאמת ציוד לטופוגרפיה ועוד. קיבלנו מפות של ירדן, מרשמי קשר, אתרים שולטים. הכול בירדן. תרגלנו - על המפות כמובן - אפילו ניווטי שטח בתוך הממלכה ההאשמית.

יום לפני סיום האימון קיבלתי הוראה להגיע למחרת עם כל הגדוד לאזור קיבוץ משמר הנגב. שם כבר יסבירו לי מה עלי לעשות. איש לא דיבר מפורשות על מלחמה, אבל הרגשתי שמהו עומד לקרות. ואיפה? בירדן כמובן. בשלב הזה גם לא ברור לי מה מעמדי. הובאתי לצורך אימון גדוד הקשר. איש לא ערכן אותי מה עלי לעשות בהמשך. עוד לא פגשתי את קצין הקשר האוגדתי, גם לא את מפקד האוגדה. קיוויתי שבמשמר הנגב אקבל תשובות.

לפני היציאה קיבלנו מבה"ד 7 את כל הציוד הנדרש. רכבים ייעודיים שעליהם הותקנו מכשירי הקשר והציוד הדרוש. בנוסף, החלו להגיע לבסיס רכבים מגויסים בצו 8, שאחד מהם, עם הנהג שגויס יחד עם הרכב שלו, שימש אותי.

יצאנו מהבסיס בשיירה גדודית. אני מוביל. בקיבוץ משמר הנגב פגשתי קצין, סגן-אלוף. מאוחר יותר התברר לי שזה קצין המבצעים של האוגדה. שאלתי אותו מתי אני יכול לפגוש את קצין הקשר האוגדתי. הוא התחמק מתשובה.

"יש לך מפות?" שאל.

הוצאתי את המפות שהיו לי בתיק. מפות של ירדן. הרי לשם אנחנו מיועדים. זו הסיבה שדאגתי להצטייד במפות המתאימות, ואפילו טרחתי וסימנתי עליהן טווחים, גבהים, ועוד

סימונים שוודאי אדרש להם.

קצין המבצעים הסתכל לרגע על המפות. "זה לא טוב", הודיע לי מיד.

לא הבנתי למה הוא מתכוון.

הוא נכנס לאחד המבנים וחזר מיד עם סט מפות. "קח. אלה מתאימות יותר..."

אלה היו מפות סיני. ירד לי האסימון. זו באמת מלחמה, אבל לא נגד האויב שהתכוונתי לקראתו. לא תוקפים בירדן. נלחמים מול הצבא המצרי בסיני.

עוד אני מסתכל על המפות החדשות שקיבלתי, וקצין המבצעים בישר לי ששעת השין, כלומר תחילת מלחמה, נקבעה לעשר בלילה. הלילה, עוד כמה שעות. גרוד הקשר עדיין השתרך מאחור, ייקח לכלים עוד זמן להגיע. זהו. זו מלחמה, ואני מפקד עכשיו על גרוד הקשר ועדיין איש לא יכול להסביר לי איפה, לכל הרוחות, נמצא עכשיו קצין הקשר האוגדתי. רק מאוחר יותר באותו לילה קיבלתי תשובה: כמה ימים קודם לכן, בעקבות תדריך שנתן קצין הקשר האוגדתי בנוכחות הרמטכ"ל, החליט משה דיין להדיח אותו במקום. את זה סיפרו לי רק בלילה, כשהתברר לי סופית שאני עכשיו קצין הקשר של אוגדה 38.

פרק 10

מלחמה בסיני

חיל הקשר עבר שינוי משמעותי בשנים שלפני מלחמת סיני, וזאת למרות שהיד התקציבית עדיין לא נפתחה לרווחה. הוקמו ניידות קשר ייעודיות, הוקם מערך קס"א, קשר סיוע אווירי, על בסיס ציוד ת"ג, תדר גבוה, ששימש אותנו במלחמה, הוקמו פלוגות קשר בכל החטיבות הלוחמות, וערב המלחמה קיבל החיל מכשירים חדשים: מק 6 ו-10. החיל כולו התארגן בתפישה של הורדת קשר: ממפקדת הפיקוד לאוגדה שהוקמה סמוך למלחמה, מהאוגדה לחטיבות - ומהחטיבות לגדודים. השינויים היו רבים, אך עדיין החיל לא היה ערוך למצב שבו הכוחות הלוחמים יתקדמו במהירות, ולא אחת קשה יהיה לקיים קשר אלחוטי קבוע: "למרות השיפורים במערך חיל הקשר ממלחמת העצמאות עד מלחמת סיני, אמצעי הקשר לא התאימו למלחמה ניידת בטווחים הארוכים של חצי האי סיני והקמת קשר לכוחות שנעו במהירות היתה אתגר, שהסתייע בתיווך תג"ם, תדר גבוה מאוד, ממטוסים קלים. קשר קס"א למטכ"ל באיתות מורס בת"ג, התקיים משך כל הלחימה". (מתוך הספר "שבעים שנות חיל הקשר והתקשוב", מאת דניאל רוזן ומיכאל נגל).

מעטים יודעים, אבל במלחמת סיני עדיין נערכו לאפשרות של שימוש מבצעי ביוני דואר. השוכן המרכזי היה בבה"ד 7. היו בו כאלף יונים (בהמשך המספר הצטמצם לחצי בעקבות מחלה שחייבה להשמיד כ-500 יונים), וגדוד הצנחנים שצנח במהלך הפתיחה של מלחמת סיני, התאמן בצניחה עם סל נשיאה מיוחד שנקשר לחגורת הצנחן. קצין הקשר הגדודי, שהיה אחראי על הפעלת היונים באימונים עוד לפני המלחמה, היה קלמן מגן,

לימים אלוף בצה"ל. במהלך המבצע לא נעשה שימוש מבצעי ביוני הדואר, והשימוש בהן הופסק מיד לאחר מלחמת סיני, ובכך הגיע לסיומו עידן יוני הדואר, שהיו אחד מאמצעי הקשר הבסיסיים של שירות הקשר בימיו הראשונים. עוד בשנת 1939 דוד בן-גוריון אישר תקציב מיוחד, 75 לירות ארצישראליות, כדי לקנות בבלגיה 150 יוני דואר ולהביאן לארץ-ישראל. כאן נבנו עבורן שובכים. "בשנת 1943 התקיים הקורס הארצי הראשון ליונאים עם 20 חניכים... ומכאן ואילך הלך וגבר השימוש בקשר יונים, בעיקר לקשר בין יישובים, במבצעי ההתיישבות, בפעולות ה'הגנה' במסעות הפלמ"ח ובשימוש מבצעי במלחמת העצמאות ובראשית צה"ל". (מתוך הספר "שבעים שנות חיל הקשר והתקשוב", מאת דניאל רוזן ומיכאל נגל).

על תרומתן למערכות ישראל זכו יוני הדואר לאנדרטה שהוקמה בבה"ד 7, ולימים הוקמה מחדש ב-2012, ובאירוע השקת האנדרטה החדשה ב"מחנה גרעונים" - השם שניתן לבה"ד 7 - קרא סגן-אלוף חגי גרי את השיר המרגש "היונוגרמה עבור תעבור", שחיבר במיוחד לכבוד האירוע:

"מעל ערבות הנגב והרי הגליל
משק כנפי יונה משמיע צליל
מעל שדות קטל, מחושך לאור
עושה יונה אלמונית דרכה אלי דרור
היונוגרמה עבור תעבור

מה יפה היונה בפשטות מעופה,
מרחפת ביום ובליל, בשרב ובקרה,
מקורה אל על וכנפיה פרושות לרווחה
בשומרה על תקשורת אמינה
היונוגרמה עבור תעבור

ההרים ירעמו והדרך תחול
יונה אלמונית חוצה את הגבול
לרגלה טוטף ובו תשדורת חשובה
ובלבה תפילה אחת ויחידה
היונוגרמה עבור תעבור

מניצנים הנצורה ומרמת רחל
מגוש עציון לעטרות והראל
גם בימים של קרבות ושל אש
המטען היקר לא יינטש
היונוגרמה עבור תעבור".

חזרה לשעות הערב של ה-29 באוקטובר:

הכוח הגדודי הגיע בתוך זמן קצר למשמר הנגב. אספתי את מפקדי הכוחות לקבוצת פקודות קצרה, ועל פי הנחיית קצין המבצעים של האוגדה, שלחתי את כוח החלוץ לאזור עוג'ה אל-חפיה, בנגב המערבי, סמוך לקו הגבול הבינלאומי בין ישראל למצרים, כדי לסמן מיקומים ולפרוס קווים. שם נקבע מיקומה של מפקדת האוגדה. כוח החלוץ החל לארגן את הכלים והמכשירים, ואני הגעתי עם הכוח העיקרי בשעות הערב. אנשי הקשר היו יעילים מאוד, ובתוך כמה שעות השלמנו את מערך הקשר במפקדת האוגדה: מרכזיות, קווי טלפון ומכשירי קשר. בלילה נפגשתי לראשונה עם יהודה ואלך, מפקד האוגדה, ומפיו התבשרתי רשמית שאני עכשיו קצין הקשר האוגדתי לאחר שקודמי הורח בידי משה דיין.

בחטיבה היו, כאמור, שלוש חטיבות: חטיבה 7, שריון סדירה בפיקוד אורי בן ארי, חטיבה 27, שריון מילואים בפיקודו של חיים בר-לב, וחטיבה 37, שריון מילואים בפיקודו של שמואל גלינקא. בשעת לילה מאוחרת, לאחר שסיימנו להתקין את כל המערכות, מפקד האוגדה ביקש לדבר עם שלושת מפקדי החטיבות.

לא הצלחנו ליצור קשר עם אורי בן ארי, מפקד חטיבה 7. הטלפון צלצל מעברו השני של הקו שנפרס, אבל איש לא ענה. התברר שעל פי פקודה של אלוף פיקוד דרום, אסף שמחוני, החטיבה חצתה את הגבול ונכנסה לסיני מבלי שמפקד האוגדה עודכן על כך. כשניסינו ליצור קשר אלחוטני, הם כבר היו כמה עשרות קילומטרים בתוך סיני, מעבר לטווח הקשר הקיים. בהמשך נוצר קשר באמצעות קס"א, דרך המטכ"ל ומטוסים קלים, והבעיה נפתרה.

שלוש החטיבות נכנסו לקרב. חטיבה 7 וחטיבה 37 בקרבות בגזרה המרכזית של סיני, מתחמי אום כתף ואבו עגילה, קרבות קשים שבמהלכן נהרג שמואל גלינקא, מח"ט 37, וחטיבה 27 הבקיעה, יחד עם חטיבת גולני, את המתחמים המצריים באל-עריש וברפיח והמשיכה בציר החוף הצפוני מערבה לכיוון תעלת סואץ.

במקביל להתקדמות צה"ל לעבר תעלת סואץ ובהתאם לתכנון משותף בין ישראל, צרפת ובריטניה, נחתו גם כוחות בריטיים וצרפתיים במצרים במטרה להשתלט על תעלת סואץ, שהולאמה קודם לכן על ידי שליט מצרים, נאצר.

מלחמת סיני שלנו הסתיימה לאחר חמישה ימים. כל היעדים הצבאיים הושגו וצה"ל שלט בכל חצי האי סיני והגיע לתעלת סואץ. בן-גוריון הכריז בכנסת על הקמת מלכות ישראל השלישית, הצהיר שישראל לא תיסוג מסיני, אך נאלץ מהר מאוד לחזור בו בעקבות לחץ מסיבי של המעצמות הגדולות, ארצות הברית וברית המועצות. האחרונה אף איימה לשלוח כוחות צבא לאזור אם ישראל לא תסיג את כוחותיה משטח סיני.

נשארתי במפקדת האוגדה במשך כחודש. יישמנו את כל מה שלמדנו והתאמנו עליו. קשר

קווי עילי, תעלות שבהן הנחנו קווי טלפון חדשים ליחידות השונות, כבלרות תוך שימוש בתעלות שחפרו המצרים, וכמובן קשר אלחוטי שכיסה חלקים גדולים משטח סיני. לאחר כחודש חזרתי למפקדת קשר"ר בצריפין. עדיין לא היה לי מינוי חדש וקיוויתי שהנסיעה לארצות הברית, זו שנדחתה בהחלטת הרמטכ"ל משה דיין, תצא לפועל לאחר שנחזור לשגרה. במשך כמה חודשים תפקדתי כמעין "פקק" במפקדת קצין קשר ראשי. מעביר הדרכות, כותב חוברות הדרכה חדשות, ומחכה לקורס.

בתחילת ספטמבר 1957, כמעט שנה לאחר המועד המקורי שבו הייתי אמור לצאת לארצות הברית, התבשרתי שיש אישור. אני יוצא לקורס ציוד ואפסנאות במחנה פורט מונמות' שבניו ג'רזי. מדי ייצוג כבר היו לי, גם חליפה אזרחית ומזוודה שעמדה ללא שימוש במשך כשנה. שרה'לה ומוטי עברו לבית ההורים ברמת יצחק - ואני טסתי לארצות הברית, עם מעטפה ובתוכה הקצבת מטבע חוץ, דולרים, שאושרה לי: 15 סנט ליום. הסבירו לי שזה מספיק. הרי בבסיס שבו יתקיים הקורס לא יהיו לי הוצאות. תסתדר, אמרו לי.

פרק 11

חווייה אמריקאית

הגעתי לפורט מונמות' והתארגנתי במהירות. חניכי הקורס, כמוני, היו קציני צבא ממדינות שונות (לא אמריקאים): מאירופה, מדרום אמריקה, ואפילו שני קצינים מצבא אתיופיה. קיבלתי ארגז ובו חומר הלימוד למשך הקורס, ונאמר לי שלאחר סוף השבוע הראשון יבחנו אותנו על חלק מחומר הלימוד. בתוך הארגז מצאתי ספר הדרכה עבה TM-48 ללימוד תורת אפסנאות הקשר. הכרתי אותו היטב. זה הספר שממנו למדנו בהשלמה הארוכה לקציני קשר מתקדם שעברתי עוד לפני המלחמה. הכרתי אותו כמעט בעל־פה. הבנתי שאין פה הפתעות וחידושים. אם זה חומר הלימוד של הקורס, אז מה כבר יש לי לחפש כאן? הם לומדים ממנו חודשיים. אני "חרשתי" אותו במשך 11 חודשים. מה כבר יש לאמריקאים לחדש לי?

הבחינה היתה קלה מאוד. סיימתי אותה בתוך עשר דקות והתפנית לסייע לשני הקצינים מצבא אתיופיה שהתקשו באנגלית. לאחר כמה ימים ביקשתי להיפגש עם מפקד הקורס, קצין אמריקאי. מסרתי לו, פתורים, את כל מבחני הקורס עד לסימום הסברתי לו שנראה לי שאני לא מתאים לקורס הזה ומבקש לעבור לקורס יותר גבוה. לאחר מספר שאלות בחינה, הוא קלט מיד שאני שולט בחומר טוב יותר מהמדריכים. גם הם הורו שאין להם מה ללמד אותי. "אולי יש לכם קורס מתקדם יותר?" שאלתי בעדינות.

קיבלתי תשובה שלילית, חד-משמעית: זה הקורס. אין קורס אחר.

בבסיס עבדו כמה אזרחים ומהם למדתי שדווקא יש קורס אחר – קורס מתקדם. לא הרמתי

ידיים. נסעתי לנספחות הצבאית בניו יורק ומשם התקשרתי ל"אישי" לביא בישראל והסברתי לו בקצרה שאני פשוט מבזבז את זמני. "אישי", שמונה לקשר"ר לאחר מלחמת סיני, דיבר עם אהרל'ה יריב, שהיה אז הנספח הצבאי בווינגטון. התברר שאכן יש קורס נוסף, מתקדם יותר, הקורס המתקדם הגבוה ברמה אוגדנית, רק לקצינים אמריקאים, שנמשך שלושה וחצי חודשים. הבעיה היתה שהקורס הזה התחיל לפני יותר משבוע, במקביל לקורס שלי, והאמריקאים חששו שאתקשה להדביק את הפיגור. נימוק נוסף היה, שמכיוון שחלק מחומרי הלימוד הם מסווגים, נקבע שרק קצינים אמריקאים יוכלו להשתתף בו..

הרגעתי אותם. אני אשתלב בקורס. לא תהיה כל בעיה.

לאחר עוד כמה שיחות טלפון טרנס-אטלנטיות ארוכות קיבלתי אישור לעבור לקורס החדש. 28 חניכים, יחד איתי. כולם אמריקאים. יש רק קצין זר אחד - מייג'ור שלמה ענבר מיישראל. הייתי הקצין הישראלי הראשון שעבר את הקורס המתקדם הזה.

קיבלתי ארגז חדש וחומרי לימוד חדשים. עברתי עליהם בסוף השבוע הראשון שלי בקורס החדש. גם הפעם החומר נראה לי מוכר. הרגשתי שלא תהיה לי בעיה להשתלב ולהשתוות אל שאר החניכים.

כאמור, היינו 28 חניכים ורק זר אחד - אנוכי. לאמריקאים היה נוהל שבסוף של שבוע הם מפרסמים על לוח המודעות את רשימת ההישגים של כל החניכים. מי במקום הראשון, השני וכו'. לאחר זמן התברר שההישגים שלי ממקמים אותי בראש הרשימה. מקום ראשון או שני. קצת לא נעים. פתאום מגיע משהו מהמזרח התיכון ועוקף את כולם. מתסכל מבחינתם. הפתרון היה להפריד אותי מהרשימה הכללית. יש דירוג לאמריקאים ודירוג נפרד לקצין הזר מיישראל. הסכמתי בתנאי שיפרסמו את הישגי באחוזים מתוך 100 אחוז הצלחה.

הלימודים היו יסודיים מאוד. בחלק מהם התבקשתי שלא להשתתף. אלה היו שיעורים שבהם דיברו ועסקו בנושאי אב"כ - אטומי, בקטריולוגי, כימי - או הצפנה. דברים שאסור היה לחשוף אותם בפני קצין זר. הבנתי את הנימוקים שלהם. במהלך הקורס יצרתי קשרים טובים עם כמה מהנדסים שעבדו בבסיס, לא חניכים כמובן, והם חשפו בפני כמה מהפיתוחים היותר מעניינים: מחשב ענק, שנקרא "מובי דיק" (MOBILE DIGITAL COMPUTER), שהורכב בתוך שני קרונות גדולים. הקרון הראשון היה המחשב עצמו והקרון השני מערכת קירור. זו היתה הפעם הראשונה שבה ראיתי מחשב. מאוד התרשמתי. נחשפתי בהמשך גם לכמה פיתוחים נוספים של הצבא האמריקאי, שלא היו פתוחים לקצינים זרים.

ה-5 באוקטובר 1957 היה יום מאוד מיוחד בפורט מונמות'. הגעתי בבוקר לכיתה הלימוד שלנו ומיד הבחנתי שקרה משהו. הפנים של החניכים האמריקאים וגם של המדריכים נראו שונים. והיתה לכך סיבה. יום קודם הפתיעו הרוסים בשיגור החללית הראשונה לחלל, "ספוטניק 1", כדור אלומיניום בקוטר 58 סנטימטרים ששוגר לחלל והקיף את כדור הארץ בגובה של 250 קילומטרים. הרוסים מנצחים את ארצות הברית הגדולה במרוץ לחלל...

ארצות הברית כולה היתה בהלם, אבל בעיקר בלטה הבושה. אני זוכר היטב את כולם עומדים במדרגות ומאזינים בקשב רב לאותות הרדיו שהגיעו מהחלל. קשה לשכוח את התמונות הללו. לאחר ההלם והבושה הגדולה הגיעה האמביציה הגדולה לא להישאר מאחור. המרוץ לחלל נפתח מחדש והגיע לשיאו ביולי 1969, כשהחללית אמריקאית "אפולו 11", ובה שני אסטרונאוטים, נחתה על אדמת הירח.

הקורס נמשך.

באחד הימים התבקשנו להכין תרגיל גדול לכיבוש יעד בדרום צרפת. עוד קודם לתרגיל, שהתבצע כולו בכיתת לימוד, הודיעו לי שמפרידים אותי משאר החניכים. התברר שחלק מהתרגיל שהם הכינו התבסס על שימוש בנשק גרעיני והיו שם נתונים שהם לא רצו לחשוף בפני קצין זה. ישבתי בכיתה נפרדת והכנתי תוכנית משלי לכיבוש היעד. לאחר מכן המדריכים השוו בין שתי התוכניות וגילו שה"כוחות" שלי הצליחו לכבוש את היעד 36 שעות לפני האחרים. התוכנית שלהם לקחה בחשבון עיכוב גדול בגלל השימוש בנשק גרעיני והמתנה עד שהנשורת הרדיואקטיבית תיעלם ורק לאחר מכן אפשר יהיה להיכנס לשטח. אני תכננתי להסתער תוך שימוש בכוחות צנחנים שיונחתו על היעד במסוקים.

המדריכים האמריקאים מאוד התרשמו מהתוכנית המקורית שלי וביקשו שאציג אותה בפני כל הכיתה. הרגשתי שההצלחה היא לא רק שלי, שלמה ענבר, אלא קודם כול היא הצלחה של קצין בצבא הגנה לישראל, שמפגין גישה מקורית לפתרון הבעיות הטקטיות שהועלו בתרגיל. הרי על המדים שלי התנוסס סמל קטן: מגן דוד כחול לבן. ייצגתי את מדינת ישראל.

צברתי גם חוויות מסוג אחר. צמוד לאזור שבו למדנו היה חדר אוכל גדול. אוכל אמריקאי מדהים. כל סוגי הבשרים ועוד ועוד תוספות. כולם הכירו אותי. ידעו שאני מישראל, ושמתי לב שבארוחת צהריים אני מגיש את הצלחת שלי ושמים לי עליה כף גדולה של חביתה טעימה. החניך שלפני קיבל סטייק עסיסי. גם זה שאחרי. לא אמרתי דבר.

למחרת אותו דבר. סטייקים וצלעות לאמריקאים, חביתה גדולה לשלמה ענבר.

"רגע אחר", שאלתי את המגיש, אפרו-אמריקאי גדול, שהיה אחראי על חלוקת המנות העיקריות, "למה כולם מקבלים בשר ואני ביצים?"

"כי אתה מישראל", הוא השיב.

הבנתי. הסבירו לו שלישראל לא מגישים בשר. בעיות כשרות...

למחרת נתתי לו הרצאה קצרה שעיקרה - בישראל יש כל מיני אנשים. יש כאלה שלא אוכלים בשר ויש שאין להם בעיה עם זה. אני שייך לקבוצה השנייה.

מאותו יום הבעיה נפתרה וקיבלתי לצלחת כמויות בשר שהספיקו למחלקה שלמה...

באחד הימים התבקשתי להרצות לחניכי הקורס על צה"ל. החלטתי למקד את רוב ההרצאה בנושא אחד מרכזי: "צה"ל ככור היתוך של החברה הישראלית". הסברתי על העלייה ממדינות רבות, על צעירים שמגיעים לצבא ועדיין לא יודעים לדבר עברית, על הצורך לסייע בלימוד. על ישראל כמדינה קולטת עלייה גדולה, שבמקביל מתפתחת ומעצבת את דמותה. ההרצאה נמשכה שעה ולאחריה עניתי לשאלות. שלב השאלות נמשך יותר משעתיים. כולם שאלו. התעניינו. רצו ללמוד ולהבין איך הפכנו את הצבא מצד אחד לכוח לוחם מתקדם ומצד שני לקולט עלייה, מחנך ומכשיר צעירים גם לחיים הצבאיים וגם לחיים שלאחר מכן.

חניכי הקורס הקפידו למלא כל שבוע טפסי הימורים על משחקי הבייסבול בליגה האמריקאית המקצוענית וניסו לשכנע אותי להשתתף. התחמקתי, בעיקר משום שעלות טופס ההימורים היתה דולר אחד שלם, ואני הרי מתקיים מתקציב של 15 סנט ביום... בסוף השתכנעתי. מכיוון שאיני מבין דבר בבייסבול ולא מכיר כלל את הקבוצות, קראתי בשבת את מדור הספורט של ה"ניו יורק טיימס" וסימנתי בטופס שהכינו בקורס על פי מה שקראתי בעיתון. לא הבנתי דבר בבייסבול והסימון היה אקראי בלבד.

המשחקים היו ביום ראשון. מובן שלא עקבתי אחר התוצאות, וביום שני כשהגעתי לכיתת הלימוד, כולם קיבלו אותי בתשואות ובטפיחות על השכם. התברר שהניחוש שלי היה המדויק ביותר וזכיתי ב־17 דולר. בנוסף לסכום הזכייה, החניכים "צ'פרו" אותי בכרטיס כניסה למשחק בייסבול ב"יאנקי'ס סטדיום".

מובן שמאותו יום נחשבתי מומחה בבייסבול, וכולם ביקשו שאעזור להם במילוי טפסי ההימורים...

מעבר לחוויות שהיו לי בשלושת חודשי הקורס, הוא הוסיף לי המון ידע. פחות בחומר הנלמד, כי את רובו כבר למדתי בהשלמה הארוכה שעברתי בבה"ד 7 בקורס המתקדם החילי ויותר בהבנה איך עובד צבא זה, לא צבא ישראלי, ואיך צריך לעבוד איתו ומולו. אלו היו תובנות שיישמתי בהמשך דרכי בצבא.

פרק 12

שריוןר

חזרתי לישראל בסוף 1957. קיבלתי כמה ימי חופש כדי לבלות עם המשפחה לאחר שלושה חודשים בניכר, והתייצבתי במפקדת קצין קשר ראשי כדי לקבל מינוי חדש.

התפקיד שהוצע לי היה קצין קשר של גיסות השריון. ללא כל ספק תפקיד מעניין, מאתגר. התייצבתי בלשכתו של חיים בר-לב, מפקד גייסות השריון. שמעתי ממנו על המינוי והפתעתי אותו: "התפקיד הזה לא בשבילי", אמרתי לו.

"למה?" שאל מפקד החיל.

"איך אני יכול להיות קצין קשר של גיסות השריון מבלי להכיר את הטנקים? איך אוכל להשתתף בפגישות עם אנשי החיל מבלי שאני יודע אם הטנק בפנים צבוע בשחור או בלבן? ואיפה בדיוק למקם את מכשירי הקשר? ומה עושה הטען-קשר? איפה הוא עומד בטנק?"

בקיצור, הסברתי למפקד הגי"ש שאם רוצים שאכנס לתפקיד, אני חייב לעשות הסבה לשריון. להתחיל מלמטה, קורס מקצועות: נהג, תותחן, טען קשר.

בר-לב הבין ואישר מיד. דוד אשל, ששימש בתפקיד ואותו אני אמור להחליף, נשאר במפקדת הגי"ש, ואני התחלתי חצי שנה של הסבה בבית הספר לשריון שבג'וליס, בתוכנית שנתפרה במיוחד עבורי. הורדתי את הדרגות ולמדתי מהתחלה את כל המקצועות. שווה לחיילים שרק עכשיו סיימו טירונות שריון. החלפתי שרשרת במזקו"ם (מערכת זחלים,

קפיצים ומרכבים), גירוזת, נהגתי, יריתי פגזים וצחצחתי את הטנק לקראת מסדר המפקד. במהלך ההסבה עשינו לא מעט תרגילי שיתוף פעולה עם יחידות חי"ר וצנחנים. בכל תרגיל כזה צריך קשר שיהיה צמוד למפקד כוח הצנחנים ושיקשר בין החיילים לבין הטנקים. ואת מי בוחרים תמיד למשימה? את שלמה ענבר, קצין הקשר. הטנקים נוסעים, הצנחנים רצים אחריהם ואני צמוד למפקד. כל צעד שלו – שלושה צעדים שלי. ואני רץ אחריו, עם מכשיר מק 300 ששוקל 17 קילו – מזיע, מתנשף, אבל לא מפגר מאחור.

אחרי מקצועות – פיקוד: מט"ק, מפקד מחלקה ומפקד פלוגה. הכול מזורז. בהכשרתי הצבאית אני בוגר קורס מפקדי פלוגות של חיל השריון.

באחד התרגילים בקורס מפקדי פלוגות היתה לי חוויה מעניינת. אחד המדריכים הצטרף לטנק שממנו פיקדתי על התרגיל הפלוגתי, פרס מפית לבנה על סיפון הטנק, התיישב והודיע לי: "אם אני נופל מהמקום הזה או שהמפית מתלכלכת – נכשלת..." יצאנו לתרגיל, ובמקום לנהל את הפלוגה, אני כל הזמן משגיח על נהג הטנק שלא יקפוץ יותר מדי, שייקח בזהירות את הסיבובים כדי שהמפית הלבנה לא תזוז מהמקום. סיימתי את התרגיל עם מפית נקייה ומדריך שסיים: עברת את המשימה בהצלחה...

מכל התרגילים והאימונים שעברתי במהלך ההסבה וקורסי הפיקוד, ישנו אירוע אחד שחרות עד היום בלבי, כפי שהעיר ירושלים חרותה בו עמוק: יצאנו לתרגיל ארוך ממחנה ג'וליס לכיוון ירושלים. פלוגת טנקים מתרגלת מהלך צבאי לכיבוש העיר העתיקה. נסענו על שרשרות כל הדרך לכיוון העיר, בתנאי שטח קשים לניווט ונהיגה, כשאני מתפקד גם כמפקד מחלקה וגם כמפקד טנק. מכיוון שעל פי הסכמי שביתת הנשק בין ישראל לבין ירדן נאסר להכניס טנקים לירושלים, עצרנו בעמק המצלבה, ומשם המשכנו ברגל לתצפית על העיר העתיקה ולהכנת תוכניות לכיבושה. אבל הרגע המרגש הזה, שבו אני מגיע לירושלים כמפקד על מחלקת טנקים, לעיר שבמשך אלפיים שנה היתה מושא לתפילות של כל יהודי בגולה, נצרב בלבי לעד.

לאחר חצי שנה מרוכזת, שבה למדתי כל מה שצריך ללמוד על הטנק ואיך לפקד עליו וממנו, פיקוד על יחידות שריון וביצוע תרגילי שריון וחי"ה, התייצבתי במפקדת גייסות השריון והחלפתי את דוד אשל. בגייסות השריון נפלה בחלקי הזכות לשרת לצד הנבחרת הטובה ביותר של אנשי שריון: חיים בר-לב, מפקד הגי"ש, דוד אלעזר, דדו, סגנו, אלוף ישראל טל, טליק, שהחליף בהמשך את דדו, אברהם אדן, ברן, קצין האג"ם של החיל, ועוד מפקדים מעולים. כל אחד מהם איש שריון בכל רמ"ח איבריו. מיטב ההוגים של תורת ההפעלה – וגם אלה שמיישמים אותה.

ההסבה שעברתי שדרגה את מעמד. הייתי לא רק קצין קשר אלא גם שריונה. ניהלתי תרגילים לא כקצין קשר אלא כמפקד בשריון. עבורי, היה זה תפקיד השטח המהנה,

המתגמל והחשוב ביותר שהיה לי בקריירה הצבאית הארוכה שלי. ומיד אפרט.

מלחמת סיני סימלה את השינוי הגדול במעמדו של חיל השריון. אם עד 1956 הטנק נתפס קודם כול כנשק מסייע לחיל הרגלים שהיה מלכת הקרב, מאז המלחמה הפך השריון לכוח המכריע. לא עוד מסייע אלא זה שפורץ קדימה, מכתיר ומבקיע ופותח את הדרך לכווח החי"ר שמגיעים אחריו ומטהרים את השטח. טנקים חדשים, צנטוריונים בריטיים, שולבו בחיל החל מ-1959, ובהמשך, מאמצע שנות השישים, הגיעו גם הפטונים האמריקאים. פותחה תורת הפעלה חדשה לשריון, נדרשנו לתרגל אותה שוב ושוב, ובמקביל פיתחנו את כל נושא הקשר. מכשירים חדשים, נוהלי דיבור, קודים ועוד.

בין הדברים הראשונים שקידמתי היו קביעת אותות קריאה קבועים בחיל השריון: 10 - מג"ד; 20 - מח"ט; 40 - מפקד אוגדה, וכך הלאה. לכל קצין או לכל מסגרת היה אות קריאה קבוע. ידעת מיד מי מדבר. בחיל מאוד התלהבו. לא רק בשריון. זה"ל כולו אימץ בחום את אותות הקריאה. קיבלתי המון ברכות על היוזמה, ורק שנים לאחר מכן, כשלבשתי את כובע מפקד 848 והתחלתי לחשוב כאיש מודיעין, הבנתי שהיוזמה היתה טעות גדולה. לא רק אנחנו ידענו מי המדבר, גם האויב ידע לזהות מיד את אותות הקריאה הקבועים ולדעת מי הדובר. בדיעבד, צריך היה להחליט על אותות קריאה משתנים אחת לכמה זמן כדי להקשות על הצד השני. אבל השריון התאהב בנוהל הזה, וגם יחידות אחרות התקנאו והחלו להשתמש באותות קריאה קבועים.

גיליתי, לפחות בחודשים הראשונים, שלא קל להשתלב בחבורת השריון. לא באתי מתרבות השריון ובהתחלה הרגשתי זה. כאיש קשר אתה רגיל תמיד להסתובב במדי א', מסודר ונקי. בשריון מתייחסים לכך כאילו פגעת בקודש הקודשים. לא אשכח אירוע אחד בתקופת ההמתנה ערב מלחמת ששת הימים. אני אז סגן קשר"ר, נמצא בשטחי הכינוס של אוגדה 84, האוגדה שעליה מפקד אלוף ישראל טל, טליק, ויב"ש סגן-אלוף יעקב בעל-שם, מבכירי חיל הקשר, מגיע לביקור. במדי אלף, דקרון, מצוחצח ומגוהץ. טליק יצא בדיוק מאחד האוהלים, ראה אותו במדי אלף נקיים, החל לצעוק עליו וגירש אותו משטח הכינוס. עד כדי כך זה הפריע לו.

גם השיח השריונאי הוא שונה. שפה אחרת, קודים אחרים. בהתחלה אתה יושב בצד ומנסה להבין למה הכוונה. אט-אט אתה מתחיל להשתלב. כאמור, העובדה שלפני שקיבלתי את התפקיד התעקשתי לעבור הסבת שריון, כולל קורסי פיקוד, סייעה לי להשתלב בחבורת המפקדים הסגורה הזו. הגעתי זר לשריון, חסר מושג מינימלי על טנקים ולוחמת שריון. כשסיימתי תפקיד קצין קשר גייסות שריון, הרגשתי אחד מהחבורה המובילה. טנקיסט. גם מכיר את כל התרגולות ואת כל מקצועות הטנק, גם מפקד וגם איש קשר. הכול משתלב זה בזה.

בשריון, כך גיליתי במהרה, היום והלילה מחוברים זה לזה. את היום מקדישים לאימונים ולטיפולים, בלילה ישיבות מטה. מתחקרים את היום שעבר ומכינים את היום הבא. אט-אט הפכתי לשריון, אבל בהבדל אחד גדול: לא עבדתי בתבניות. לא הפכתי לאחד מהמרובעים - כפי שאהבו לכנות אז את קציני השריון. נכון שנדרשתי להתאים עצמי לצורת המחשבה של אנשי השריון ולבנות בהתאם את תורת הקשר של החיל, אבל חיפשתי כל הזמן דרכים חדשות ויישומי רעיונות חדשים. פיתחנו את שיטת ההורדה, שפותחה בידי הבריטים ויושמה בצה"ל עד לאחר מלחמת ששת הימים: מהאוגדה לחטיבה, לגדוד ולפלוגה.

הובלתי שינויים רבים בגי"ש. ציוד הקשר שודרג, בוצע שינוי משמעותי בכל נוהלי הדיבור בקשר. גם בקשר הפנים בתוך צוות הטנק וגם במעברים מהירים לתדרים נוספים שיאפשרו למפקד הטנק, שבמקרים רבים הוא גם מפקד מחלקה או פלוגה או גדוד, לעבור במהירות לתדר חדש בלי לבזבז זמן מיותר. בזמן שהייתי בגיס ולאחר כניסת טנקי הצנטוריון לצה"ל, הייתי שותף למהלך מאוד משמעותי: הסבת טנקי שרמן ישנים לתותחים מתנייעים.

היה לי קשר מיוחד עם חיים בר-לב, מפקד הגיס. "קשררניו", הוא נהג לקרוא לי, ועמד על כך שבתרגילים הגדולים תמיד אהיה צמוד אליו. בר-לב אהב לפקח על התרגילים מלמעלה, ממסוק "אלואט", מסוק צרפתי קטן, שמלבד הטייס נדחקו בו רק שניים: מפקד הגיס וקצין הקשר. טסים באוויר: מק 300 מונח בין הרגליים, האנטנה מחוץ לחלון, על רגל שמאל הוראות קשר, על רגל ימין מל"קוד חש"ן - מילות הקוד של חיל השריון, ועל הברכיים מפה. אנחנו טסים מעל, עוברים מעל יחידה, ובר-לב רוצה לדבר עם המפקד. מובן שאני צריך לזהות איפה אנחנו, איזו יחידה זו ומהו התדר שעלי נמצא המפקד. אני קורא לו, מברר שהגעתי לאיש הנכון ומעביר את המע"ד (מכשיר עזר דיבורי) לבר-לב. ככה אנחנו שעתיים באוויר. עוברים מיחידה ליחידה.

מעבר לתורת ההפעלה והעבודה שהשתתפתי בבניין הכוח המשוריין לצד הטובים שבאנשי המקצוע, הקפדתי גם על איכות אנשי הקשר שהיו בגיס. לפעמים נאלצתי להתעמת עם מפקדים בכירים שלא השלימו עם שיטות העבודה שלי. מקרה אחד כזה זכור לי עד היום: הגעתי לביקורת בחטיבה 7 - והבלגן חגג. מכשירים לא תקינים, כבלים מעורבבים זה בזה. בו במקום הרחתי את קצין הקשר החטיבתי. התחילו טלפונים זועמים. גם של מפקד החטיבה שלא הבין איך אני מדיח קצין שלו מבלי שידעתי אותו על כך. עניתי לו במשפט אחד: "או שיש סדר, או משהו לא בסדר".

מובן שחיים בר-לב גיבה את ההחלטה שלי.

באותן שנים התווספה לשם החיל גם המילה אלקטרוניקה. חיל הקשר והאלקטרוניקה, ובאחד התרגילים הגדולים החלטתי לנסות לשלב ממד חדש בתורת הלחימה של החיל: לוחמה אלקטרונית (ל"א). עדיין לא ידענו הרבה על סוג כזה של לחימה, שנועדה למנוע

מהאויב שימוש חופשי ברשת הקשר שלו. כל נושא הלוחמה האלקטרונית היה אז בחיתוליו, גם בצבאות אחרים בעולם, לא רק אצלנו. הראשון שהחליט לקדם את הנושא בצה"ל היה ישעיהו לביא, "איש", שמונה לקצין קשר ראשי ב־1957. עד אז לא התעסקנו כלל בנושא הזה. ממנו למדתי לראשונה על חשיבות הלוחמה האלקטרונית.

באותם ימים התנהל דיון נוקב במטכ"ל: האם כל נושא הלוחמה האלקטרונית צריך להיות באחריות חיל הקשר או חיל האוויר. "איש", האבא הרוחני שלי ואיש מופת בכל נושא הקשר, קרא לי יום אחד – אני בגייסות השריון – סיפר לי על הדיון במטכ"ל ואמר לי שהוא ביקש מכל אנשי הקשר לדבר עם חברי המטכ"ל ולשכנע אותם שכל נושא ה־ל"א חייב להיות בחיל הקשר, לא בחיל האוויר.

נפגשתי עם חיים בר-לב, אז מפקד גייסות השריון. בר-לב לא כל כך ידע איך מתייחסים לנושא הזה. "מה זה הדבר הזה, לוחמה אלקטרונית?" שאל.

החלטתי להסביר לו בשפה שריונאית: "כשאתה יורה ארטילריה על כוח שריון גדול של האויב, אתה רוצה לפגוע בכל הטנקים שלו?"
 "לא. אני רוצה לשבש את יכולת הלחימה שלו".

"תתאר לך ששיבשנו את כל כוח האויב שמולנו, מבלי לירות אפילו פגז אחד. גרמנו לכך שמפקד הכוח מאבד שליטה על הטנקים שלו. כל פלוגה הולכת למקום אחר וההתקפה נשברת".

ראיתי שבר-לב מקשיב בדריכות: "איך עושים את זה?"

"בעזרת הקשר. במקום פגזים מפציצים אותו באלקטרונים. מפקדי הטנקים לא שומעים יותר את פקודות המפקד שלהם. רק את השידור שלי".

"באמת? וזה מסובך?"

"אני צריך רק מכשיר קשר אחד".

בדיון הבא במטכ"ל, כל האלופים תמכו בעמדתו של "איש". הלוחמה האלקטרונית תהיה בחיל הקשר.

חזרה לתרגיל ולניסוי שעשיתי.

לקראת אחד התרגילים החטיבתיים יידעתי את מפקד גייסות השריון בתרגיל שאני עומד לבצע, סוג של ל"א, וקיבלתי את אישורו. במפקדת קשר"ר היו ארבעה קומנדקרים ועליהם כמה מכשירי קשר. יצאתי איתם לשטח, ובמהלך התרגיל התחלתי לחסום את רשת הקשר החטיבתית. איך חוסמים? הרי עדיין אין לנו אמצעים מיוחדים לכך, אלה פותחו רק בהמשך, לאחר שכולם הבינו את חשיבות הנושא. עולים על תדר מבצעי, תדר החטיבה במקרה הזה,

לוחצים על המע"ד ופתאום אף אחד לא יכול לדבר ולהעביר פקודות. כשהמפקד מנסה לעבור לתדר מבצעי אחר, חוסמים גם את התדר החדש.

פתאום התרגיל נעצר. המח"ט לא יכול להעביר פקודות. הוא לא משדר והמפקדים האחרים לא שומעים דבר. לא יודעים לאן להתקדם. כל תדר חדש שמנסים לעבור אליו נחסם גם הוא. פתאום כולם מבינים את המשמעות: בלי קשר אי-אפשר לנהל מערכה. ואם הצלחנו לגרום לכל הבלבול הזה עם כמה קומנדקרים ומכשירי קשר, גם האויב שמולנו, בבוא העת, יצליח לעשות את זה.

לאחר זמן הפסקנו את החסימות והתרגיל נמשך. בלילה, כשניתחנו את מהלך התרגיל, דיברנו כמובן על החסימה ומה עושים במקרה כזה. התחלנו לדבר על נל"א: נגד לוחמה אלקטרונית. אחת המסקנות היתה שאם רשת הקשר חסומה - צריך לצמצם רווחים ולעבור עם דגלים. מפקד הכוח מרים דגל לכיוון כוח המשנה ומורה לו לאן להתקדם. חשוב גם להפנים את מה שנקרא חיקוי מפקד: כמוני תראה וכך תעשה. מסקנה נוספת: סביר להניח שהאויב מכיר את הרשתות המבצעיות שאיתן עובדים. הרשת החטיבתית, הגדודית או הפלוגתית. במקרה כזה צריך לעבור לרשת שהוא לא מכיר. רשת מנהלה שהיא לא רשת מבצעית, או לתדרים אחרים שעליהם יוחלט מבעוד מועד. זו היתה למעשה תחילתה של הלוחמה האלקטרונית בצה"ל. תחום שהתפתח במהירות בשנים הבאות ולי היה חלק מרכזי בכך.

שלוש וחצי שנים הייתי שריונה. חצי שנה ראשונה בהסבה ועוד שלוש שנים קצין קשר גייסות שריון. השנים האלו, לצד אירועי מלחמת השחרור והפיקוד על 8200, היו המרכזיים והמשמעותיים בשירות הצבאי שלי. כולם ראו בי קצין שריון לכל דבר. בהתחלה נתנו לי להיות עוזר בקר בתרגילי שריון. אחר כך בקר, ובהמשך ניהלתי תרגילים והייתי אחראי על בקרי התרגילים. לא רק על קציני הקשר בחטיבות ובגדודים.

לאחר שלוש שנים בתפקיד נפגשתי עם ישעיהו לביא, שהציע לי תפקיד במבצעים של מפקדת קשר"ה, מינוי של סגן קשר"ה, לקראת קידום בהמשך לקצין קשר ראשי.

התפקיד שהוצע לי קסם לי מאוד, אבל משהו הפריע לי. שלוש וחצי שנים קודם לכן, כשהוצע לי מינוי לקצין קשר גייסות שריון, חשבתי שאני חייב לעשות הסבה לשריון לפני קבלת התפקיד, ועתה ידעתי שאני חייב ללמוד הנדסת חשמל כדי להכשיר את עצמי לתפקיד מפקד החיל. הסברתי את זה ל"איש" - והוא הבין מיד. הרי גם הוא נשלח על ידי בן-גוריון ללמוד הנדסת חשמל בארצות הברית מיד לאחר מלחמת השחרור.

חזרתי למפקדת הגי"ש, דיווחתי לחיים בר-לב על הסיכום שהיה לי עם ישעיהו לביא, וביקשתי לחזור לחיל הקשר כדי שאוכל להספיק להירשם לטכניון עוד לפני תחילת שנת הלימודים. היה לי כבר תואר אקדמי אחד. ב־1954, במקביל לתפקיד קצין ציוד קשר ואפנסאות, למדתי משפטים באוניברסיטת תל אביב. הלימודים התקיימו בשעות הערב בבית הספר "שבח" שבתל אביב, שבשעות הבוקר שימש כבית ספר לכל דבר ובערבים עבר הסבה לפקולטה למשפטים של אוניברסיטת תל אביב, שהיתה אז בשלבי הקמה. למה

משפטים? לא משום שרציתי להיות עורך דין אלא משום שהאמנתי שתואר במשפטים, שזה המקצוע של החיים, יסייע לי בתפקידי הבאים בצבא.

בר-לב שמע את הבקשה שלי לעזוב וענה לי במשפט אחד: "קשרריניו, אני פה - אתה פה..." או בתרגום זריז: כל עוד אני מפקד גייסות השריון - אתה נשאר כאן.

ואיך אפשר להגיד לא לחיים בר-לב?

נשארתי. עברו כמה שבועות, ובסיומו של תרגיל גדול בשטח 302 מדרום לבאר שבע, תרגיל שבו שימשתי בקר ראשי, נקראתי בקשר: "כספית דחוף לקודקוד".

דחוף? ניסיתי לחשוב מה היה לא בסדר בתרגיל שאני מתבקש להגיע דחוף למפקד גייסות שריון.

בר-לב, שצפה מרחוק על התרגיל, ישב באוהל שהוקם על אחת הגבעות בלב המדבר. נכנסתי לאוהל והצדעתי. שניים ישבו מולי, בר-לב ודרו, ומסביבם כל מפקדי התרגיל.

"קשרריניו, עשית טוב, ועכשיו אתה הולך לטכניון", בישר לי מפקד הגי"ש.

הופתעתי. "המפקד, הם כבר לומדים שבועיים".

"אני סומך עליך. תסתדר".

"אבל אין לי סידור".

בר-לב ביקש מפנחס להב, קצין השלישות של גייסות שריון שייכנס: "פיניל'ה, קשרריניו הולך לטכניון. תדאג בבקשה לכל מה שצריך".

בו במקום בוצע במהירות טקס קצרה. קראתי לסגני, יעקב זהבי, שהיה לצדי בתרגיל והיה גם הוא במפגש הזה. "אני מעביר פיקוד לסגני, יעקב זהבי", אמרתי בקול.

"אתה יכול", אישר בר-לב.

"סגן, קבל פיקוד", פניתי לזהבי.

"מקבל, המפקד".

זהו. אני בדרכי לטכניון. את ארבע השנים הבאות אעביר שם. סטודנט מן המניין.

פרק 13

חזרה לספסל הלימודים - בטכניון

לא אחת שואלים אותי מתי החלטתי שעתיד בי בצבא. מתי ידעת שאתה רוצה להיות איש צבא? האמת, זו לא החלטה שמקבלים בוקר אחד. בשנים הראשונות אתה חותם כל פעם לשנה אחת. מסתיימת השנה ומחדשים את החתימה לעוד שנה. ואז מגיע שלב חדש: לימודים בטכניון. אני יוצא לארבע שנים, ובמסגרת ההסכם עם הצבא, אני מתחייב לארבע שנות קבע לאחר סיום הלימודים. התחלתי ללמוד בטכניון בגיל 32. בעוד שמונה שנים אהיה כבר בן 40. זה בעצם הרגע שבו אתה יודע בוודאות שתישאר בצבא. כל עוד הצבא ירצה אותך, כמובן.

סיימתי בית ספר תיכון ב־1946. מאז לא הורדתי את המדים. גם כשלמדתי משפטים זה היה בשעות הערב והלילה, לא משהו מאורגן ומסודר כמו לימודים בטכניון. צריך, ראשון לכול, להבין שנכנסים לתקופה חדשה: תלמיד, סטודנט. וזה לא היה קל. למדתי זאת היטב על בשרי.

פנחס להב, קצין השלישות של הגיס, היה מהיר ויעיל. בתוך עשר דקות סיימתי את כל נוחלי סיום התפקיד. יעקב זהבי הוא עתה קצין הקשר של גייסות שריון, ואני, סגן-אלוף שלמה ענבר, בדרך הביתה. לארבע שנים.

צה"ל דאג לי. קיבלתי רכב, סיטרואן דה-שבו, כראוי לתקן של סגן-אלוף, דירה בשכונת נווה שאנן שאותה חלקתי עם סטודנט נוסף, עתודאי, וקצינה חביבה קיבלה אותי ביום הראשון שבו הגעתי לטכניון ודאגה שלא אבזבז זמן מיותר על נוהלים שונים.

הגעתי למכינה שנועדה לקציני צבא שמתחילים ללמוד בטכניון. המכינה החלה כבר שבועיים קודם, אבל לשמחתי הצלחתי מהר מאוד לסגור את הפער. התברר שחלק גדול מחומר הלימוד לא היה חדש עבורי. למדתי אותו בקורסי קציני קשר מתקדמים שעברתי כמה שנים קודם לכן. סיימתי את המכינה שנמשכה חודש וחצי. לא הייתי בין המצטיינים אבל גם לא בין האחרונים.

החלה שנת הלימודים הראשונה. בפקולטה שבחרתי, הנדסת חשמל, למדו כ-100 סטודנטים. אני המבוגר מכולם. בכיתה שלי היו עוד שני קצינים מבוגרים, אבל הם פרשו לאחר כמה חודשים. לא עמדו בלחץ. מכל לימודי ההנדסה שהיו אז בטכניון, החוג להנדסת חשמל היה הקשה מכולם. לימודים ברמה גבוהה מאוד, עם המורים הטובים ביותר בתחום.

בשבועיים הראשונים הרגשתי שאני שולט בחומר. שוב, את רובו הכרתי מההשלמה שעברתי לפני כמה שנים. ואז הגיעה הנפילה הגדולה. הרגשתי שאני הולך לאיבוד. לא מכיר את החומר. לא מצליח להשתלט על שפע המידע: מתמטיקה, פיזיקה, כימיה, חשמל. אני לא אחד שמרים ידיים. אבל הרגשתי שעוד מעט זה קורה. למדתי מהבוקר ועד השעות הקטנות של הלילה והרגשתי שזה לא מספיק. או שחסרות לי שעות ביממה, או שהחומר קשה מדי.

באחד מסופי השבוע התקשרתי ל"איש", ישעיהו לביא, קצין קשר ראשי, ותיארת בפניו מה עובר עלי. "איש" הכיר אותי. ידע שאיני נמנה על המתיאשים. בטח שלא באמצע משימה. והטכניון היה עבורי משימה לא קלה. הוא הציע שאקבל שיעורים פרטיים. קיבלתי, אבל מצבי לא השתפר.

ואז הגיע לילה אחד שכמעט גרם לי לוותר על כל ההרפתקה ששמה טכניון. אני זוכר כל פרט בלילה הזה. מעין סרט שחוזר אלי פעמים רבות.

ישבתי בדירה ולמדתי. שתיים בלילה. שותפי לדירה, עתודאי צעיר, כבר מזמן סגר את הספרים והמחברות ונרדם במיטה. הרגשתי שאני לא מסוגל יותר. דבר לא נכנס לי לראש. קמתי מהכיסא, נכנסתי לאוטו ונסעתי לתל אביב, הביתה. כל הדרך סופה נוראית. חושך מצרים, מבול, ואני רוצה רק דבר אחד: להגיע הביתה לישון. לשכוח מהנדסת חשמל. לשכוח מהטכניון. נשברתי.

שרהל'ה הופתעה לראות אותי, רטוב וכעוס. בעיקר על עצמי. "אני לא יכול לעמוד בזה יותר", אמרתי, "איפה אני ואיפה הילדים האלה, שעבורם הכול כל כך קל ופשוט".

הרגשתי שקודם כול אכזבתי את עצמי. לא עמדתי במשימה שלקחתי על עצמי. נטשתי באמצע.

שרה'לה כל כך הבינה אותי. לא היה לה קל לראות אותי במצב הזה. אבל אם הצלחתי לצאת מהמשבר הקשה – זה רק בזכותה. ולא רק ביציאה מהמשבר הזה. בלעדיה אין סיכוי שהייתי יכול להתפתח במסלול הצבאי שלי. לא הייתי איש בית, ומשפחתי שילמה את מחיר הקריירה הצבאית שלי. לא גידלתי את הילדים, לא עשיתי איתם שיעורי בית, לא לקחתי אותם בבקרים לבית הספר, לא פגשתי את המורים שלהם. הייתי דבוק משימה. עובר מתפקיד לתפקיד והם, שרה'לה והילדים, הקריבו כל כך הרבה כדי שאני אצליח. עד היום יש לי ייסורי מצפון על כך. עד היום זה מציק לי.

הרגשתי מותש ומאוכזב – ומיד נרדמתי. ישנתי פחות משעתיים וחשתי שמישהו מטלטל אותי בעדינות. "קום", שמעתי את קולה של שרה'לה, "אתה צריך לחזור לטכניון..."

השעה היתה שש בבוקר. ברבע לשמונה הייתי בכיתה. נחוש שלא לוותר. להילחם.

בקיץ הראשון, בין שנת הלימודים הראשונה והשנייה, נשארתי בחיפה. צה"ל סידר לי מקום בבית ההבראה הצבאי, ולא הפסקתי ללמוד. עברתי גם על החומר של השנה הזו, בעיקר דברים שלא תפסתי במהלך השנה, וגם על החומר של השנה הבאה. כל הקיץ למדתי. כמעט שלא הגעתי הביתה. יישמתי את מה שאני מאמין בו: דבקות במשימה וריכוז מאמץ. זו הדרך להצלחה.

השנה השנייה היתה קלה יותר. שמת לי לב שבמקום שאני אשאל כל הזמן את הסובבים אותי בכיתה – מתחילים לשאול אותי. התחלנו ללמוד בקרה – מערכות. נכנסנו לעומק החומר בנושא חשמל, סדר וארגון של מערכות חשמל שונות. בשנה השלישית והרביעית כבר הייתי בין הסטודנטים הבולטים.

בקיץ שבין שנה שנייה ושלישית ובין שנה שלישית לרביעית התחלתי לעבוד במש"א – מחלקת שיקום ואחזקה. בלי מדים. בלי דרגות. עובד מן המניין. התחלתי לתקן מכשירים. ללמוד מערכות לעומק. להכיר אותן טוב יותר וליישם את מה שלמדנו. גם חומר הלימוד היה עתה רציני הרבה יותר. למדנו חומרים, טרנזיסטורים, חצאי מוליכים, מעגלים משולבים ועוד. אלה היו נושאים שבעבר כמעט שלא למדו אותם. היינו חלוצים בתחום הנדסת החשמל, ובמידה רבה סללנו את הדרך למחשוב בצה"ל, המעבר מהמכשירים האנלוגיים לדיגיטליים. צריך לזכור שבאותן שנים לא היתה פקולטה למחשבים. הדבר הכי קרוב לזה היה הנדסת חשמל. משם יצאו לימים המהנדסים שפיתחו את כל נושא המחשוב בצה"ל. ולי היתה זכות גדולה להימנות עליהם. הטכניון פתח בפני אופקים לתחומים רבים אחרים. יותר מכול רכשתי שם השכלה בסיסית רחבה בתחומי טכנולוגיה תוך הצצה לעולם חדש שהפך משמעותי בחיי – העולם הדיגיטלי ועולם המעגלים. המעבר מהעולם האנלוגי לדיגיטלי היה מהפכה של ממש, ששינתה מהקצה אל הקצה את כל עולם הקשר.

סיימתי ארבע שנות לימודים בטכניון בציון גבוה: 3.6 מתוך ארבע. טוב מאוד פלוס. שלמה ענבר, הסטודנט שבשנה הראשונה לא הבין מה רוצים ממנו, הוא עכשיו מהנדס חשמל.

לאחר הלימודים הוצע לי תפקיד חדש: ראש ענף ציוד במפקדת קצין קשר ראשי. תפקיד שלישי בהיררכיה של החיל, לאחר קשר"ר וסגן קשר"ר. במסגרת התפקיד אני אחראי על ארגון כל נושא ציוד הקשר בצה"ל, כולל הצטיידות.

אמצע שנות השישים עמדו בסימן התעצמות מהירה של צה"ל. באוויר, ביבשה ובים. הוקמו אוגדות חדשות, חטיבות שריון וח"ר, סדיר ומילואים, נקלטו כלים חדשים, טנקים, ארטילריה. נעשה מאמץ הצטיידות אדיר כמעט בכל התחומים. גם חיל הקשר עבר שינוי משמעותי. "מערך הפיקוד והשליטה של צה"ל עבר תמורות מהותיות בין מלחמת סיני למלחמת ששת הימים, שכן אחד הלקחים של מלחמת סיני היה כי ציוד הקשר המיושן ממלחמת העולם השנייה לא עונה לצרכים של צבא מודרני. בתקופה זו עבר חיל הקשר והאלקטרוניקה היערכות יסודית ורחבה ששיאה מהלך מקיף של הצטיידות, התארגנות ואימונים ובנה יכולות שבאו לידי ביטוי ביום פקודה... מפקדי צה"ל שלטו בכוחותיהם בקרב תנועה מהיר ויחידות חיל הקשר והאלקטרוניקה עמדו במבחן המלחמה הניידת והמשוריינת בטווחים ארוכים, בשטח קשה להקמת קשר - ולא אכזבו וסיפקו מערכות ושירותים שאפשרו פיקוד ושליטה.

"עוד בשלהי שנות החמישים, כלקח ממלחמת סיני, מוסד נושא רכב הקשר ותיבות הקשר והדבר אפשר הפעלת מערכות קשר מורכבות במערך הנפרס. לקח נוסף היה בניית מפקדת החטיבה והאוגדה כגוף עצמאי מבחינת אמצעי תקשורת ולהפסיק להתבסס על הורדת אמצעים וצוותים ממפקדת הפיקוד". (מתוך הספר "שבעים שנות חיל הקשר והתקשוב", מאת דניאל רוזן ומיכאל נגל)

פרק 14

תכנון ובנייה לקראת מלחמה

את תפקידי כראש ענף ציוד קשר ראיתי בפריזמה אחת מרכזית: הכנה למלחמה. איש לא ידע מתי היא תגיע, אבל כשזה יקרה - רצייתי שנהיה מוכנים. בחיל הקשר ניתחו את התנהלות החיל במלחמת סיני, אוקטובר 1956. לצד הצלחות לא מעטות, היו גם לא מעט תקלות. החיל לא היה ערוך כראוי למצב שבו הגייסות פורצים במהירות קדימה. הראייה היתה מיושנת, ללא מחשבה מספקת על צורכי החיל במלחמה ניידת, שמתפרסת על פני שטח של מאות קילומטרים.

כשהגעתי לענף ציוד קשר הבאתי איתי סמכות מקצועית. הלימודים בטכניון העשירו מאוד את הידע שלי. עסקתי בדברים שבעבר לא ידעתי איך ניגשים אליהם. רצון ואינטואיציה אינם מספיקים. צריך גם ידע. ואת זה רכשתי בארבע שנים לא קלות בטכניון, אבל שנים שהקפצו אותי קדימה.

מבחינת החיל, הייתי האדם הנכון במקום הנכון. גם קצין עם ניסיון מבצעי - הרבה בזכות השירות בשריון שבו למדתי להכיר את צורכי השדה - גם מהנדס חשמל עם ידע רב בנושאי אלקטרוניקה - התחום שאליו התקדם החיל, וגם איש מקצוע שמכיר היטב כל מכשיר, כל אביזה.

עם נתונים כאלה ברור היה שקשה יהיה "לעבוד" עלי, למרות שהיו כאלה שניסו... בהיותי בגי"ש היתה קבוצה של טכנאים בבסיס, שבתקופת קודמי בתפקיד פיתחו שיטה: אחת לכמה ימים הם ביקשו משאית כדי לנסוע מקסטינה לתל אביב לתקן את ה"קוסינוס פי".

למפקדים הקודמים לא היה ידע טכני. לא כל כך הבינו מה זה הקוסינוס פי הזוה, ואם הטכנאים מבקשים - אין ספק שזה חשוב. וכך, בכל פעם הם קיבלו משאית, נסעו לבלות בתל אביב וחזרו משם לאחר "התיקון".

כשהגעתי, הם האמינו שאפשר יהיה להמשיך בשיטה. אני כמובן ידעתי מה זה קוסינוס פי - מקדם הספק - וידעתי שאין מה לתקן בו. בפעם הראשונה שהגיעו אלי עם בקשה לקבל משאית כדי לנסוע לתקן, שלחתי אותם מיד לרס"ר המחנה: "עכשיו תתקנו את הקוסינוס פי בבית המעצר", בישרתי להם.

המסר נקלט מיד בכל גייסות השריון.

אבל מובן שלא בשביל זה הביאו אותי לתפקיד. המשימה העיקרית שלי, כפי שראיתי אותה, היתה להכין תכנון עיתוד. תכנון לקראת מלחמה שיש בו הפקת לקחים מהמלחמה הקודמת. כך צריך לעשות תמיד. להבין מה היה בעבר ולנסות להעריך מה יהיה בעתיד. זה בדיוק מה שלא נעשה לאחר מלחמת ששת הימים. לא דווקא בנושא הקשר, אלא בראייה הכללית של היערכות צבא למלחמה בעתיד.

במסגרת תכנון עיתוד, הכנתי מערך בסיסי ציוד פיקודיים ומערך בסיסי ציוד קדמיים. מה צריך להיות בכל אחד מהם; איך נשלט מבחינת תחזוקת הקשר על כוחות שפורצים קדימה במהירות; איך צריכה להיבנות מערכת השליטה בציוד וצורכי הקשר דרך הפיקוד, האוגדה, החטיבה והגדוד.

אחת היוזמות שקידמתי נועדה לקצר ככל האפשר טיפול בתקלות קשר בשעת חירום. הפתרון היה קיצור אספקה בשעת חירום. זכרתי היטב את לקח הקרב ברמת הכובש במלחמת השחרור, שבו נותק הקשר עם הקשרים שישבו על מגדל המים ביישוב כי נגמרו הסוללות ולא היה שם ציוד רזרבי. בזה צריך היה לטפל. קראתי לזה תיק 51: הכנו ארבעה או חמישה כלי רכב עם ציוד ייעודי: כלי אחד הפכנו למעבדה, כלי אחר היה עמוס בכבלים מכל הסוגים, כלי שלישי במכשירי קשר, רביעי היה משרד נייד. כל זה נועד לקצר את קווי האספקה בשעת מלחמה. כלי הרכב ינועו עם הכוחות הלוחמים ויאפשרו טיפול מהיר בתקלות קשר וציוד. הכול בזמן אמת. לא צריך לחכות שעות עד שהדרגים עם הציוד יגיעו לכוחות הקדמיים. לא צריך להתפלל שהצירים לא יהיו פקוקים ושהמכשירים החסרים יגיעו בזמן. הם כאן, יחד עם גדוד הקשר ששייך לאוגדה. אותה תקלה? מכשיר התקלקל? ככל נשרף? יש פתרון מהיר ובמקום.

עסקתי, יחד עם אחרים כמובן, בשיפור הקו הלוגיסטי- מבצעי-תכנוני. בכל תפקידי הקודמים צברתי ניסיון רב בכל אחד משלושת התחומים האלה, ועתה, כמי שממונה על ענף ציוד הקשר, יכולתי ליישם את כל אלה בראייה עתידית. בכל הקשור לראיית העתיד, אין ספק שהיינו פורצי דרך. אחת לכמה זמן התבקשתי לקבל משלחות מכל החילות, כולל

אלופי מטכ"ל, שביקשו לראות את תכנון עיתוד שהקמנו ולבחון איך מיישמים אותו גם ביחידות וחילות אחרים.

עבדתי בשיתוף מלא עם התעשיות הביטחוניות. כל מכשיר חדש שרכשתי מספקים בחו"ל, ביקשתי לקבל לא אחד אלא שלושה. אחד לשימוש שוטף, שני ללימוד מפקדים וטכנאים, והשלישי הועבר לתעשיות הביטחוניות.

כשאתה מטפל בכמות כזו גדולה של ציוד, חשוב מאוד, במסגרת תכנון עיתוד, שתדע לשלוט במלאים שברשותך. תדע להקצות מלאים למקומות הנכונים, לפזר רזרבות ולהעבירן ליחידות או לגופים שזקוקים להן. לאפשר שינוע מלאים בשעת חירום. רישום ושליטה, וגם לדעת מה יש מתחת ליד וגם לשלוט בהקצאות. הרעיון הוא מאוד פשוט: כל מה שאתה עושה, כל רזרבה שאתה מצליח למצוא לה ייעוד נכון – תגיע לחטיבות ולגדודים במלחמה. לא עוד מכשירים ואביזרים שתקועים עמוק במחסנים ללא כל שימוש במקום שיהיו במקומות וביחידות שזקוקים להם. צריך לזכור שמדובר בעידן שבו המחשב רק החל להיכנס לשימוש – המילה הנכונה היא מחשב, אבל ברור שמה שהיה אז אינו דומה כלל למה שאנחנו קוראים היום מחשב – ודרך הרישום והשליטה על המלאים, התחלנו גם להתפתח לכיוון חדש: מחשוב. יעברו עוד שנים עד שהמילה מחשבים תצורף לשם החיל: חיל הקשר, האלקטרוניקה והמחשבים, אבל הפריצה לכיוון החדש החלה אז. לפני מלחמת ששת הימים.

ועוד דבר לא פחות חשוב: ביקורת. ביקורת שיורדת לפרטים הקטנים ביותר. גם מערך ביקורות מתוכננות וגם ביקורות-פתע. רק כך ניתן לדעת מה באמת קורה ביחידות, מה צריך לספק, היכן יש עודפים, לאן צריך לשנע ומתי.

ביקורת היא אחד הכלים החשובים ביותר שבידי כל מפקד. רק כך הוא יודע מה קורה בשטח. מה הפקודים שלו עושים, והאם התוכניות שקבע אכן מיושמות.

כשקיבלתי עלי את תפקיד ראש ענף ציוד קשר, העיסוק הזה לא נחשב לתפקיד שבכירי החיל לוטשים אליו עיניים. בצה"ל של אותם ימים, כל מה שלא מסתער ויורה קדימה, פשוט לא נחשב, וכל מה שקשור לאפסנאות וציוד נשאר מאחור. אבל לי זה מאוד התאים. ידעתי שתפקיד זה הוא המשך ישיר לתפקידים קודמים שלי. למדתי להכיר את תחום האחסנה והציוד כשמוניתי למפקד בסיס אחסנה ושם הבנתי היטב את חשיבות הנושא. ידעתי שגם כראש ענף ציוד אוכל להוביל יוזמות ושינויים. וכך אכן היה.

בתחילת 1967, לאחר שנה ורבע בתפקיד ראש ענף ציוד קשר, התמניתי לסגן קשר"ר, לצדו של מוסיק גדרון, קצין קשר ראשי. זו הפעם השנייה שאני משרת לצדו של גדרון. הפעם הראשונה היתה יותר מעשר שנים קודם לכן, כשמוניתי למד"ר בה"ד 7 וגדרון היה מפקד הבסיס.

עשרים שנים חלפו מאז שנקראתי בפתאומיות לקורס קציני הקשר הראשון של ה"הגנה" בשפיים, ועתה אני מתקרב לקצה פירמידת הפיקוד על החיל. מוסיק גדרון המפקד - ואני סגנו. חלוקת התפקידים בינינו התקבעה במהרה, מבלי שהדברים ייקבעו באופן רשמי: מוסיק היה כעין שר החוץ של החיל. הכיר את כל בכירי הצבא: יצחק רבין, דדו, טליק - שהיה חברו הטוב. בן בית במשרדים ובלשכות, אחראי על המינויים הבכירים בחיל, ואני עבדתי מול החילות השונים: אג"א, אכ"א, טיפילתי בנושאים המבצעיים, ודאגתי להמשיך את החדשנות בנושאים הלוגיסטיים. הפכתי את הבסיסים הלוגיסטיים למפעלים עם תרבות עבודה בדומה לשוק האזרחי: איכות מוצר שמפוקח על ידי מהנדסים במקצועות השונים, תחרות, ביקורות איכות תכופות.

החיל החל לעבור בהדרגה לתחום הדיגיטלי. זה לא קרה ביום אחד. התהליך היה איטי, אבל לכיוון הנכון. לא תמיד זה עבר בקלות. שנים קודם לכן, עוד ב-1959, הוקם ממר"ם - "מרכז מחשבים ורישום ממוכן" (בהמשך שונה השם למרכז מחשבים ומערכות מידע), נרכש מחשב ענק מארצות הברית במחיר של יותר משני מיליון דולר, "פילקו 211" בעל זיכרון של 16K והוקם מבנה מיוחד בגוש דן שאפשר יהיה לאחסן אותו שם. ההחלטה על רכישת המחשב התקבלה לאחר דיון סוער במטכ"ל, שבמהלכו דפק מפקד חיל האוויר, אלוף עזר ויצמן, על השולחן: "מי צריך לבזבז מליונים על דבר כזה. תנו לי את הכסף ואבנה מסלול חדש בחצרים. ואז תראו מי יתרום יותר: הוא עם המחשב שלו או אני עם מסלול נוסף בחצרים..."

אבל עזר ויצמן, למרבה המזל, לא הצליח לשכנע, וממר"ם, שבהגדרת התפקיד נועד לספק שירותי מחשב לכל יחידות צה"ל, הפך לעובדה קיימת. בכירי ממר"ם ראו בפעילות המחשוב שלנו בחיל הקשר פגיעה בסמכות שלהם כאחראים על כל תחום המחשוב בצבא. הם דרשו להעביר את כל נושא הפיתוח והניסוי אליהם, אבל אני לא ויתרתי.

יום אחד הגיעה אלינו בקשה מחיל התותחנים. ביקשו שנפתח עבורם מחשב ירי לסוללות. משהו שאפשר לחשב דרכו את המרחק למטרה, מהירות וכיוון הרוח, היסטם ועוד. בנינו משהו על פי הנתונים שהם העבירו לנו, אבל מכיוון שהמכשיר היה גדול מדי ואי-אפשר היה לנייד אותו בשטח, בתותחנים החליטו שהוא לא מתאים להם - ונתקענו עם ציוד רב שפיתחנו. ואז עלה רעיון לבנות סוג של מחשב מזון. נוהל רכישת המזון בצה"ל באותם ימים היה די פרימיטיבי. הקניינים יצאו לשווקים והזמינו כמויות גדולות של ירקות ופירות מבלי שיהיה תכנון מוקדם מהם הצרכים בשטח: מה קונים ואיך מחלקים את זה בין היחידות השונות. הרעיון היה שהקניינים מסתובבים בשווקים, בודקים איזו סחורה יש ומעבירים את המידע בטלפון למרכז המזון. שם מזינים את המידע ומקבלים נתונים מה לקנות ולכן לשלוח את הסחורה. בזכות ה"צעצוע" החדש הוצאות הצבא על פירות וירקות קטנו משמעותית, מה שאפשר בהמשך להכניס לתפריט הצה"לי גם מוצרי חלב.

במרכז מזון התלהבו, ומהר מאוד קיבלנו פנייה גם ממרכז התובלה בבית נבאלה - גם הם רוצים אחד כזה שיגיד להם לאן לשלוח משאיות ואוטובוסים וכמה...

בעקבות ההצלחות הראשוניות קיבלנו תקציבים, יכולנו להתחיל לעשות ניסויים ולהקדיש זמן ומחשבה לתחום החדש. אט-אט החיל התקדם בידע ובפיתוח. רכש ניסיון. בהיסטוריה רבת המעשים וההישגים של חיל הקשר והתקשוב, נזקפת לזכותי העובדה שאני, נוסף לאחרים כמו ענף מסד, אחראי לייזום כניסת המחשבים לחיל. לא המצאתי מחשב, לא פיתחתי דברים חדשים בתחום הזה, אבל חשבתי קדימה. ראיתי את העתיד ורציתי להתקדם לקראתו ולהוביל את החיל לקראת עידן חדש. מעולם לא הגדרתי את עצמי כאיש מחשבים, אז וגם היום, אבל ידעתי לאפשר לאנשים בעלי יוזמה להתפתח לכיוונים הנכונים; להפוך את היוזמה ליצירתיות מופלאה. תמיד הייתי פתוח לרעיונות. הבו לי רעיון טוב, ואני אגיד לכם לרוץ קדימה. מעולם לא פסלתי יוזמה שנראתה בעיני חשובה. מעולם לא אמרתי שאין כסף, להפך - כסף תמיד אפשר להביא. כסף תמיד יהיה כשהרעיונות טובים, כשהיוזמה ברוכה.

פרק 15

סגן קשר"ר במלחמת ששת הימים

חיל הקשר הגיע מוכן למלחמת ששת הימים. רוב הציווד המיושן ששימש את החיל במלחמת סיני הוחלף ובמקומו נרכש מיטב ציוד הקשר, שהיה אז בשימוש צבאות המערב. במקביל לרכישות הגדולות, שונתה משמעותית תורת ההפעלה של החיל: מוסדו חפ"קים בדרגי השדה, שודרגו המפקדות העיקריות ומוצבי הפיקוד הנייחים והחיל הצטייד במספר רב של רכבי קשר שיועדו ליחידות הלוחמות. "המפקדות הניידות היו מבוססות על מערכות קשר ייעודיות שהותקנו על נונו"נים, משאיות וזחל"מים, ועיקר רכב הקשר הייעודי היה רק"שים: מתקנים ייעודיים על כלי רכב ולא תיבות שניתן להפרידן מהרכב בקלות. מתקנים נייחים באתרים שולטים קישרו בין הכוחות הלוחמים הניידים לתשתיות הנייחות. מתקנים כאלה היו בין השאר בהר כנען בצפת, בנייני האומה בירושלים ומצפה רמון בדרום". (מתוך הספר "שבועים שנות קשר ותקשוב", מאת דניאל רוזן ומיכאל נגל)

במאי 1967, יחד עם כל צה"ל ומדינת ישראל, נכנס החיל לתקופת המתנה מורטת עצבים שבסיומה, ב־5 ביוני, כמו קפיץ שנדרך כמעט עד קצה גבול היכולת, הוא השתחרר באחת וזינק לניצחון הגדול במלחמת ששת הימים.

מלבד הציווד החדש שקיבלנו, ויישום תורת ההפעלה שהוטמעה בחיל, את שלושת השבועות של תקופת ההמתנה ניצלנו לאימונים ולסגירת פערים מול היחידות הלוחמות. וידאנו שכל חיילי הקשר באוגדות, בחטיבות ובגדודים, כולל יחידות המילואים הרבות, יקבלו הדרכה מסודרת, את הציווד הדרוש והוראות קשר מעודכנות. בדקנו שוב ושוב

את המכשירים והאביזרים, וידאנו שכל התקנים מאוישים ושכל אנשי הקשר, המפקדים והלוחמים שולטים במערכות. הבאנו את עצמנו למצב שבטחנו במערכות הקשר שעליהן היינו מופקדים ושמחנו לראות שגם מפקדי היחידות הלוחמות, מרמת הפיקוד, האוגדה והחטיבה - בוטחים במערכות שבידיהם.

במהלך ימי ההמתנה הקמנו בקשר שני סוגים של מפקדות: מפקדה עיקרית בצריפין ומפקדות קדמיות בשלושת הפיקודים, שאני הייתי אחראי עליהן. מכיוון שעיקר הכוח הצבאי היה מרוכז בתקופת ההמתנה בדרום, שם גם היה מרכז הפעילות שלי.

בחזית הדרום ישבו שלוש אוגדות. אוגדה בפיקוד אלוף ישראל טל, טליק, אוגדה בפיקוד אלוף אריק שרון, ואוגדה בפיקוד אברהם יפה. עקבנו בדאגה רבה אחר התעצמות ותנועות הצבא המצרי שמעבר לקו הגבול. עוד ועוד דיוויזיות חוצות את תעלת סואץ ומתפרסות בקווי הגנה מולנו, צוברות כוחות גדולים, מאות טנקים חדישים, מיטב ארסנל הנשק הסובייטי. עקבנו בדאגה, אבל לא היה, ואף לו רגע אחד, שבו לא בטחנו בכוחנו.

באותם ימים היה לי תפקיד חשוב בבניית אחד המהלכים החשובים שקדמו למלחמה: הקמת אוגדה חדשה, אוגדת הטעיה. היוזמה היתה של אלוף פיקוד דרום, שייקה גביש: לשכנע את המצרים שמלבד שלוש האוגדות הקיימות, קמה אוגדה נוספת שיושבת באזור כונתילה, סמוך לניצנה, ומיועדת לתקוף מדרום. תחת השגחתו של אלוף-משנה דוד לסקוב, אז סגן קצין הנדסה ראשי, נבנו טנקים מקרטון, הוקמו מחנות אוהלים, וטרקטורים השאירו בחולות הנגב קוליסים - עקבות - שמרמזים תנועות של שרשרות טנקים. פתרון לאפשרות שהמצרים מצלמים מן האוויר את ה"אוגדה החדשה".

עיקר ההונאה היתה ברשת הקשר. כל "המפקדים" קיבלו את אותות הקריאה המקובלים, ואנשי קשר שלנו, יחד עם אנשי מודיעין, דיברו זה עם זה, הורידו פקודות, "היזו" כוחות, וידאו ביצוע וסיפקו תעסוקה מלאה לאנשי המודיעין המצרים שמעבר לגבול.

ואלה אכן נפלו בפח. כמה ימים לפני תחילת המלחמה, החליט הפיקוד המצרי להעביר דרומה יותר מ-100 טנקים, כמעט דיוויזיה שלמה, בפיקודו של סעד-א-שאזלי, קצין מצטיין והרמטכ"ל המצרי במלחמת יום הכיפורים. הדיוויזיה המצרית, שהתמקמה קודם לכן בציר הצפוני שדרכו תוכנן קרב ההבקעה של אוגדת טליק, נעה כולה דרומה.

ההונאה היתה מושלמת. כוח שאזלי התמקם מול כונתילה, לא השתתף כלל בקרבות בשני ימי המלחמה הראשונים וספג אבידות קשות כשניסה להימלט בהמשך לכיוון התעלה.

בימים האחרונים שלפני המלחמה שמרנו על דממת אלחוט. משמעת קשר ושתיקה גמורה, למעט פעולות שגרתיות, שמהן המצרים העריכו שצה"ל לא נערך למהלך מיוחד בחזית הדרום. עוד שלב חשוב במהלכי הטעיית האויב שלחיל הקשר היה תפקיד מרכזי בו. מוסיק גדרון, שסמך על מקצועיות כל המערך, כולל הקשר, היה זה שהמליץ על דממת אלחוט. גדרון ישב בבור הפיקוד שבקריה, ואני במפקדה העיקרית בצריפין, ואז, בבוקר ה-5 ביוני 1967, לאחר שמטוסי חיל האוויר חזרו בטיסה נמוכה בדרכם חזרה מתקיפת שדות התעופה

המצריים, שמענו ברשת הקשר את הפקודה "סדין אדום". בבת אחת נפתחו כל רשתות הקשר. באוגדות, בחטיבות ובגדודים. המלחמה החלה.

בשלושת ימי הלחימה הראשונים נשארתי במפקדה העיקרית בצריפין, מוודא שהקשר עובד, והקשר לא אָכזב. הכוחות הלוחמים הסתערו במהירות קדימה, אבל לאורך כל ימי הלחימה כמעט שלא היה מצב של ניתוקים משמעותיים בקשר הנייד. היו כמובן אזורים עם מיסוכים, אבל גם להם מצאנו פתרונות.

כל אותה עת ישב לצדי אברהם זינגר, מר קשר קווי, כפי שכינו אותו באותם ימים. זינגר, שהיה אחראי במידה רבה לקריירה הצבאית שלי כשמינה אותי לקצין קשר קווי בחזית ב' במלחמת העצמאות, היה עתה ראש ענף מערכות ניידות בחיל, ובתקופת ההמתנה פיקח על הקמת כל תשתיות הקשר הקווי למפקדות הרבות שהוקמו בדרום.

ביום הלחימה השלישי, 7 ביוני, בשעות הלילה, גיליתי לפתע שזינגר לא נמצא במטה.

"מישהו ראה את אברהם?" שאלתי.

איש לא ידע לאן הוא נעלם.

באותו יום עקבנו בהתרגשות אחר המערכה הקשה בירושלים. כמי שגדל על סיפורי התנ"ך, לירושלים היה תמיד מקום מיוחד בלבי. כילד זכיתי לבקר בכותל המערבי, יחד עם כל ילדי הכיתה מנתניה, ולנצח לא אשכח את החוויה לעמוד ליד קיר האבן הגבוה ולחוש איך כל ההיסטוריה היהודית מלטפת את כולי באותו רגע. סיפורי כבר על התרגיל שעליו פיקרתי במהלך קורס מפקדי פלוגות בשריון, תרגיל שבו ניווטנו עם הטנקים לכיוון ירושלים ותרגלנו פריצה לעיר העתיקה, אם וכאשר.

ועכשיו זה קורה. ממש עכשיו. הצנחנים של מוטה גור פורצים לעיר העתיקה ומתקרבים לכותל המערבי ולהר הבית. ואנחנו שומעים את הקולות ברשת הקשר ומתקשים לעצור את הדמעות. זכורה לי היטב קריאתו בקשר של מוטה גור, מפקד החטיבה: "תחנות 'תלמיד', כאן 'תלמיד', הר הבית בידנו. חדל אש..."

לפתע הטלפון מצלצל. אני מרים את השפופרת ושומע את קולו של אברהם זינגר.

"אברהם, איפה אתה?" אני צועק לו.

"אני במלון 'אמבסדור' בעיר העתיקה של ירושלים. חיברתי את הרשת הישראלית לרשת הירדנית. זו שיחת הטלפון הראשונה שאני עושה".

זכיתי לקבל שיחת טלפון היסטורית. עד היום אני מתרגש כשאני נזכר באותם רגעים. זו היתה שיחת הטלפון הכי מרגשת שקיבלתי בימי חי.

"זה אברהם זינגר", שיתפתי בצעקות נרגשות את כל הנוכחים, "הוא מתקשר מהעיר העתיקה בירושלים".

כולם התרגשו יחד איתי.

ביקשתי ממזכירת הקשר"ר להיכנס לחמ"ל ולשיר לפני כולם את "ירושלים של זהב". כל הנוכחים הצטרפו כמובן ולא נותרה עין יבשה מסביב.

בשעות אחר הצהריים קראתי ליעקב בעל שם, יב"ש, שהיה אז ראש ענף תכנון, והודעתי לו: נוסעים לירושלים. לכותל. המלחמה היתה עדיין בעיצומה, גם בחזית הדרום וגם מול הלגיון הירדני בחזית המרכז, אבל לא יכולתי להתאפק, למרות פקודה מפורשת של מוסיק גדרון שאף אחד מאיתנו לא עוזב את צריפין ללא אישור ממנו.

נסענו במהירות לירושלים. עוקפים בפראות שיירות טנקים שהתנהלו בכבדות בכביש הצר לבירה. הגענו לבנייני האומה, שם היתה מפקדה קדמית, ואת מי פוגשים שם? את מוסיק גדרון. הוא הסתכל עלינו, לא אמר לנו מילה, ושנינו מיהרנו לעיר העתיקה ולכותל המערבי. היינו בין הראשונים שהגיעו למקום. מסביב עדיין נשמעו יריות והיו צלפים, אבל הגשמונו חלום: נגענו באבני הכותל המערבי.

למחרת, אברהם זינגר כבר היה שוב לצדי ויחד נכנסנו לתוך סיני. לשטחים שזה עתה נכבשו. היה לנו רכב צמוד, מכונית הדה-שבו שלי, שדהרה בדרכי העפר של סיני כאילו היתה ג'פ צבאי. לאחר כמה שעות, כשאנחנו סמוך לאל-עריש, נשארנו בלי דלק. מרחוק ראינו משאית זיל מצרית נטושה. הגענו אליה, עברנו בדרך כמה קבוצות של חיילים מצרים, יחפים וללא נעליים ונשק שהתחננו למים, מילאנו דלק מפתח ניקוז תחתון שהיה במכל הדלק של המשאית והמשכנו קדימה.

התחלנו לחפש כבלים של הצבא המצרי, מתוך כוונה להשתמש בתעלות ובציוד המצרי לצורך הקמת הקשר הקווי עם בסיסים ומפקדות שהיה לנו ברור שיוקמו בהמשך במרחב סיני. היתה תחושה שבניגוד למה שהיה ב-1956, הפעם לא נעזוב את סיני כל כך מהר, ושנאנחנו צריכים להיערך לכך מוקדם ככל האפשר. בשעה שהמדינה כולה חגגה לאחר הניצחון הגדול, אני כבר חשבתי קדימה. איך מתארגנים בשטח העצום שזה עתה כבשנו. למצרים היו צמתי קשר במקומות שונים: בג'בל ליבני, בכיר גפגפה, ובעוד מקומות, והמטרה היתה לשקם את הכבלים התת-קרקעיים שהניחו המצרים בסיני והתחברו לצמתי הקשר, ובהמשך לחבר אותם לרשת הקשר הישראלית. בשלב הראשון עשו את זה אנשי משרד הדואר, אורחים, ובהמשך, לאחר שהתברר שהיקף המערכת הנייחת והמרחק ממרכז הארץ מחייב פתרונות נוספים, הוקמה יחידת קצין טלפונים במרחב סיני, שהחלה לטפל בהקמת המערכת הנייחת בסיני, ועל כך אפרט בהמשך.

מיד לאחר המלחמה מוסיק גדרון נסע לארצות הברית עם רשימת קניות ארוכה ואישור תקציבי כמעט ללא הגבלה. במהלך המלחמה אבד ציוד רב שצריך היה להשלימו במהירות. בנוסף, השטחים החדשים שנוספו לאחר המלחמה - סיני, הגדה המערבית ורמת הגולן - חייבו היערכות שונה ואמצעים חדשים. הכתובת לכל אלה היתה ארצות הברית. אני נשאיתי בארץ לטפל, בין השאר, בתחילת ההיערכות החדשה. צריך להקים מרכזי שליטה, לפרוס קווי טלפון לבסיסים החדשים, להקים תחנות ממסר במקומות שונים, בעיקר בסיני וברמת הגולן. ישראל שילשה בתוך שישה ימים את שטחה. עכשיו צריך להתחיל לתכנן

איך משתלטים מבחינת מערכות הקשר על השטחים החדשים שנוספו לנו.

ביולי 1967 הגיש מוסיק גדרון לרמטכ"ל תוכנית לפריסת קשר קווי בשטחים החדשים בתקציב של 11.5 מיליון לירות. הרמטכ"ל רבין ראה את המספרים, כמעט שהתעלף, אבל אישר הכול. מכיוון שכל הבדיקות העלו שהתשתית המצרית הקיימת אינה מתאימה לצורכי צה"ל, נערכנו להקים תשתית חדשה. נקבע שיוקם מוקד קשר מרכזי באזור ביר גפגפה שיחובר לבאר שבע בכבל קואקסיאלי – כבל תקשורת לשם העברת אותות רחבי סרט – ומביר גפגפה תצא תקשורת קווית לבסיסים ולמחנות שיוקמו בהמשך. נוהל דומה יתבצע גם בגדה המערבית וברמת הגולן. הרמטכ"ל אישר את ביצוע התוכנית, ועל ביצועה הופקד סגן-אלוף אברהם זינגר, איש המפתח בצה"ל בכל הקשור לפיתוח מערכות קשר נייחות. למרבה המזל, מנכ"ל משרד הדואר באותם ימים היה "אישי" לביא, ומי כמוהו יכול היה להבין את הצרכים שלנו. "אישי" נרתם למשימה במרץ. במשרד הדואר הוקם מרחב חדש, "מרחב סיני", וניתנה עדיפות עליונה לצורכי הצבא, לעתים על חשבון צרכים אחרים של המשרד. הכנת התשתית לקשר הקווי בתנאים לא קלים – חום לוהט במהלך היום, קור מקפיא בלילה, סופות חול בקיץ ושיטפונות רבים בחורף – נעשתה ברובה בידי אזרחים, עובדי משרד הדואר.

במהלך מלחמת ההתשה, לאחר שהתברר שאין אפשרות להמשיך להפעיל את אנשי משרד התקשורת במשימות התחזוקה של הקשר הקווי בגזרת התעלה, הועבר הטיפול לאחריות גודד הקשר של אוגדת סיני. בגדוד הוקמה מחלקת כבלרים שטיפלה בהתקנה ובתחזוקת הקשר הקווי בחזית התעלה. רבות מהמשימות נעשו תחת אש כבדה, ולא אחת נאלצו אנשי גודד הקשר למצוא מחסה במעוזים עצמם לאחר שנקלעו להפגזות כבדות. השמירה על הקשר הקווי היתה קריטית בתקופת הלחימה בחזית. מעבר לעובדה שהקשר הקווי היה פחות חשוף להאזנות האויב לעומת הקשר האלחוטי, היתה לו גם חשיבות מורלית שלא תסולא בפז: בזכותו יכלו החיילים, שישבו במעוזים ובפלוגות הטנקים בקו האש, להתקשר לעורף, למשפחה, לחברה, לחברים. לקשר הרצוף עם העורף היתה השפעה גדולה על מורל החיילים ועל המוטיבציה שלהם בתנאים הקשים של מלחמת ההתשה.

"השנים ממלחמת ששת הימים ועד מלחמת יום הכיפורים, היו שנות פעילות קדחתניות בחיל הקשר והאלקטרוניקה, בצד ההתעצמות חודשו מערכי הקשר העיקריים של חילות השדה שהוחלפו בצידוד המודרני והמתקדם שהיה זמין באותה עת. נעשו השקעות מהותיות בפריסת תשתיות תקשורת תת-קרקעיות והקמת מתקני תקשורת ואתרי שליטה ברמת הגולן, ביהודה ושומרון, ברצועת עזה ובסיני ובפריסת קשר קווי תת-קרקעי למוצבים בקווי הגבול. מערך רכבי ותיבות הקשר הוחלף והורחב. יחידות הקשר אורגנו מחדש. מערך התחזוקה הותאם למשימות החדשות. נערכו אימונים בהיקף נרחב והיקף הפעילות המבצעית היה משמעותי. יחידות חיל הקשר והאלקטרוניקה היו ברמת כשירות ומוכנות גבוהה". (מתוך הספר "שבעים שנות חיל הקשר והתקשוב", מאת דניאל רוזן ומיכאל נגל).

פרק 16

במוצבי התעלה

כמה שבועות לאחר סיום המלחמה ישבתי עם מוסיק גדרון, קצין קשר ראשי, שבישר לי שהוקם צוות מיוחד שהמשימה שלו היא לאתר את המקומות שבהם יוקמו מתחמים לאורך תעלת סואץ, ואני אצטרף אליו כדי לתת פתרונות בנושאי הקשר והמיקום (עדיין לא מדובר בתוכנית "מעוז", מנובמבר 1968, שעליה הופקד תא"ל אברהם ארן, ברן, והיא נועדה לעצב את תפישת ההגנה על סיני, שבמסגרתה הוקמו 30 מעוזים לאורך התעלה וגובשה אסטרטגיה שעיקרה - הגנה על קו המים).

מלחמת ששת הימים הסתיימה בתבוסה מלאה של הצבא המצרי. צה"ל ישב על קו המים, ובישראל האמינו שנכוננו לנו ימים רבים של שקט. הכוחות שישבו לאורך התעלה, חי"ר ושריון, העבירו את הזמן במנוחה, דגו דגים והשתזפו. מעטים האמינו שהכול יכול להשתנות בתוך זמן קצר.

אבל המציאות טפחה על פנינו. שליט מצרים, נאצר, הכריז שמה שנלקח בכוח גם יוחזר בכוח. שמונה חברות הליגה הערבית התכנסו בחרטום, בירת סודן - ועידת שלושת הלאוים - וקיבלו שלוש החלטות: לא להכרה בישראל, לא לנהל משא ומתן עם ישראל ולא לחתום על הסכמי שלום עם ישראל. השינוי הורגש בשטח. המצרים החלו להעז. צלפים טיפסו על עצי דקל גבוהים בצד המערבי של התעלה והחלו לצלוף ולפגוע בחיילי צה"ל. כבר אי-אפשר היה להסתובב ללא הגנה על קו המים. נחפרו שוחות אישיות שמוגנו בשקי חול, אבל ברור היה שצריך למצוא פתרון יעיל יותר גם לאפשרות שנראתה עתה

ריאלית: חידוש האש מהצד המערבי.

לצורך זה הוקם הצוות המיוחד, ואני בתוכו, יחד עם רב־סרן דוד גרין מחיל הנדסה, ויועצים נוספים לפי הצורך. בראש הצוות עמד תא"ל אדן, ברן.

המשימה שלנו היתה לקבוע מקומות שבהם אפשר יהיה להקים מתחמים פלוגתיים, ככל האפשר, שהמשימה העיקרית שלהם תהיה לשמש כנקודות תצפית על קו המים ולהגן על עצמם. היה לי תפקיד מרכזי בצוות: לקבוע את מיקום המוצבים מבחינת קשר אלחוטי בין המוצבים ואחורה לפיקוד, ותכנון קשר קווי בין המתחמים לבין היחידות העורפיות יותר. יחד איתי היו גם קציני הנדסה שתכננו את מבנה המתחם: חצר פנימית, בונקרים, תעלות קשר ועמדות תצפית לכל הצדדים.

כשצה"ל הגיע לשפת התעלה, ביום הרביעי של מלחמת של הימים, כל הגדה המזרחית היתה משטח אחד ארוך. הכול שטוח, למעט גבעות בודדות פה ושם, שרידים של החול שהוצא מהמים 100 שנים קודם לכן, כשנחפרה תעלת סואץ. החופרים שפכו את החול בצד המזרחי של התעלה, אבל הרוחות החזקות פיזרו אותו במשך השנים לעומק השטח, כך שהתוצאה היתה משטחים חשופים ללא כל הגנה, למעט אותן גבעות שהזכרתי, שבהן משום מה הצטבר החול לגובה של כמה מטרים.

שלושה חודשים הייתי בסיני. הבסיס היה ברפידים - השם החדש של ביר גפגפה - ומשם יצאנו כל בוקר לתעלה. בתחילה עם ג'יפים, וכשהתגברו הצליפות עברנו לזחל"מים ולאחר מכן לטנקים. סיירנו לכל אורך התעלה, חשופים גם לאויב שהיה לא רחוק מאיתנו וגם לשמש החזקה שאחראית, לדברי הרופאים, לסרטן העור שהתגלה אצלי בהמשך.

בתיאום עם שמואל גורודיש, מח"ט 7, שהחזיקה בקו התעלה, נקבעו כ־20 מקומות שבהם אפשר יהיה למקם את אותם מתחמים. השתדלנו להיעזר באותן גבעות חול שנתנו הגנה כלשהי. כך לאורך 160 הקילומטרים של תעלת סואץ. כל לילה, לאחר שחזרנו מהשטח לרפידים, העברתי למש"א, מרכז שיקום ואחזקה, את דרישות הקשר ושם החלו לבנות את המערכות על פי ההנחיות שהעברתי אליהם. בשלב הזה תכנון הקשר של המתחם עם המפקדות העורפיות היה אלחוטי בלבד, עדיין לא ניתן היה לחבר אותם בקשר קווי, אבל תכננתי גם איך זה ייעשה, ואיך יתבצע החיבור למפקדות השונות ברפידים, בטסה, במתלה, בגידי ועוד.

זה אכן קרה בהמשך, והקשר עם המעוזים לאורך התעלה בוצע באמצעות קשר קווי ורדיו בתדר גבוה ובתדר גבוה מאוד. כדי לקיים את הקשר האלחוטי, הוקמו אנטנות מיוחדות בפתחי הבונקרים, שהיו מוגנות מפני הפגזות. בנוסף, בכל מעוז היה קשר פנים, בין העמדות שמסביב, ובתקן כוח האדם במעוז נקבע שישיב בו באופן קבוע אלחוטן שיהיה אחראי על החזקת המערכת כולה ועל ההתקשרות עצמה.

הסטנדרט באותם ימים להטמנה ישירה של כבלים תת-קרקעיים, ללא צנרת, היה כ־1.2 מטר. לי זה נראה קרוב מדי לפני הקרקע. הפגזות כבדות עדיין לא היו אז בתעלה, אבל

ידעתי שהן יגיעו, והיה ברור לי שצריך להיערך לקראתן. בדקתי עם אנשי ההנדסה איזה מכתש יוצר פגז 130 מ"מ רוסי כשהוא נוחת על הקרקע. התשובה שקיבלתי: מכתש בעומק 120 סנטימטרים. על סמך הנתון הזה הוריתי שבמאות המטרים האחרונים שלפני המוצב, השטח שעליו ינחתו בעתיד הפגזים המצריים, יש להטמין את הכבלים בעומק רב יותר, 1.8 מטר, כדי שלא ייקרעו בהפגזות. מכיוון שעדיין לא ניתן היה לחבר את המוצבים בקשר קווי, תיארתי לעצמי שההוראה תקוים ברגע שזה יתאפשר.

חלפו כמה שנים, הספקתי לעבור כמה תפקידים, מלחמת ההתשה הסתיימה, וכפי שצפיתי, כבלים רבים נקרעו בהפגזות הכבדות שנחתו על המעוזים במלחמת ההתשה ולא מעט כבלים סיכנו את חייהם כשמיהרו, לא פעם תחת אש כבדה, לתקן את הכבלים הקרועים. הוריתי מיד לבצע את ההנחיה שנתתי חמש שנים קודם לכן ולטמון את הכבלים בעומק המתאים.

עברו כמה שבועות. הביצוע עבר לידי עובדי הדואה, שהחלו לחרוץ את הקרקע – גם בסיני וגם ברמת הגולן ובבקעת הירדן.

בוקר אחד נקראתי ללשכתו של אלוף ישראל טל, טליק, סגן הרמטכ"ל.

"אתה עולה לי יותר מדי כסף", הוא פתח, "אני רוצה שתנתק את הצבא מהרשת האזרחית. השיחות מאוד יקרות. צריך לשנות את זה מהר".

הסברתי לו שזה בלתי אפשרי וראיתי שהוא מתחיל להתרגז.

"ועוד משהו", המשיך סגן הרמטכ"ל, "תעצור מיד את ההוראה להכניס את הכבלים עמוק לתוך האדמה. במיוחד ברמת הגולן. זה יקר מאוד".

עניתי מיד: "צר לי, סגן הרמטכ"ל, אבל גם בנושא הזה התשובה היא שלילית. כמו שאתה לא אומר לקרפ"ר איך לעסוק ברפואה, אתה לא יכול להגיד לי איך לעסוק בקשר... אני עושה קשר למלחמה. אין אפשרות לרדת מההנחיה שלי".

ראיתי שטליק המום מהתשובה. הוא החל לצעוק עלי. אני ישבתי בשקט. לא עניתי. הצעקות נשמעו בכל הקומה. לרגע פחדתי שהוא יקבל התקף לב... בשלב מסוים הוא קם ועזב את החדר. מכל החדרים מיהרו לברר מה קרה. מה גרם לסגן הרמטכ"ל להתפרץ כל כך.

ידעתי היטב שאני מסכן את המשך הקריירה שלי. צל"ש או טר"ש. תת-אלוף שמעו להתנגד לסגן הרמטכ"ל. ולא סתם סגן רמטכ"ל – לטליק, "מר שריון" ואלוף עם מוניטין מכאן ועד הודעה חדשה. אבל נשארתי נאמן לאמת שלי.

זמן קצר לאחר מכן החלה ישיבת פורום סגן הרמטכ"ל, פורום מבצעים, שאני הייתי חלק ממנו. טליק ניהל את הישיבה והתנהג כאילו לא קרה דבר. הנושא לא עלה כלל. לא אז וגם לא בהמשך. אני לא יודע בוודאות, אבל כפי הנראה לאחר שעזב בסערה את החדר, הוא מיהר להתקשר לחברו הטוב, מוסיק גדרון, שאמר לו שאני צודק. שכך צריך לעשות. ואני אכן צדקתי. הראיה לכך היא שבמלחמת יום הכיפורים, על אף מאות הפגזים שנורו

על כל אחד ממעוזי צה"ל לאורך התעלה, הקשר הקווי לא נותק. האש המצרית כמעט שלא פגעה בתשתית הקשר הנייח. גם הכבל התת-קרקעי למעוז "בודפשט" שבצפון גזרת התעלה, שנפגע בהפגזה בימי הלחימה הראשונים, תוקן ב־13 באוקטובר בידי מחלקת הכבלים. הטלפונים המשיכו לפעול עד הרגע האחרון: עד הנטישה או עד שהכוחות המצריים כבשו את המעוז.

טליק גם רגז על כך שחלק משמעותי מהקמת תשתיות הקשר הקווי נעשו בידי אזרחים, משרד הדואר. הם היו אלה שפרסו כבלים תת-קרקעיים בסיני, ברמת הגולן ובבקעת הירדן, והם עשו זאת לא אחת תחת אש, באומץ ובהעזה רבה, והמשיכו, במסירות ובאחריות רבה, לתחזק את קווי הקשר גם לאחר שהסתיימה מלחמת ההתשה. נכון, זה עלה כסף, אבל אי-אפשר היה לעשות זאת אחרת, על אף הנטייה לחיסכון שהפגין סגן הרמטכ"ל.

פרק 17

מפגש עם אהרל'ה יריב בחוף אכזיב

לאחר שסיימתי את תכנון מערכת הקשר בסיני, חזרתי למפקדת קצין קשר ראשי. מלבד סיני צריך היה לטפל גם בשטחים הנוספים שנכבשו במלחמה: הגדה המערבית ורמת הגולן. גם שם היתה עבודה רבה בהקמת תשתית קשר, ממסרים, מפקדות. גם שם הוקמו מוצבים. גם שם, בעיקר באדמת הבזלת של רמת הגולן, הוטמנו כבלים.

צה"ל התמודד באותם ימים עם ניסיונות חדירה מעבר לגבול, בעיקר מירדן, ופותחו כמה אמצעים טכנולוגיים שנועדו להקשות על החדירות מעבר לגבול. עסקת, בין השאר, בטכנולוגיה של אותם מכשולים שפותחו במהלך מלחמת ההתשה.

בעיצומה של העשייה הגדולה הגיעה ללשכתו של מוסיק גדרון פנייה מאלוף עמוס חורב, ראש אגף אפסנאות: אנחנו זקוקים לשלמה ענבר כסיוע לפרויקט מיוחד שעומד בפתח: ארגון מחדש של כל המערך הלוגיסטי בצה"ל. שלמה, הסביר אלוף חורב, נחוץ לנו כדי למחשב את כל המערך הלוגיסטי.

הקשר שלי עם אג"א החל עוד כשהייתי ראש ענף ציוד קשר, ונכנסתי לנושא המחשוב על אפס וחמתם של אנשי ממר"ם. הכרתי היטב את בכירי אג"א, פיתחנו מחשב מזון לבסיס המזון המרכזי של צה"ל שאפשר לנהל מלאים, ובהמשך פיתחנו גם מחשב דומה למרכז תובלה בבית נבלה, ועתה הגיעה ההצעה להצטרף כראש מחלקת תכנון באג"א, כחלק מצוות ששקד על ארגון המערך הלוגיסטי, שבראשו עמדו עמוס חורב וסגנו, תת-אלוף אברהם טמיר.

מוסיק גדרון עמד לסיים את הקדנציה שלו כקצין קשר ראשי. אני הייתי המועמד המוסכם לקבל את התפקיד, אבל השבתי בחיוב לבקשה של עמוס חורב. התפקיד שהוצע לי עניין אותי. ידעתי שתפקיד הקשר"ר לא יברח. גם לא הדרגה שנלווית אליו - תת-אלוף. מוסיק גדרון הסכים להישאר בתפקיד עד שאחזור מאג"א, הוא רק לא ידע שבדרך תהיה לי עוד תחנה חשובה ושהוא יישאר שש שנים במפקדת קצין קשר ראשי, מאוגוסט 1966 ועד אוגוסט 1972. יותר זמן מכל מפקד ששימש בתפקיד לפני ואחריו.

כפי שאמרתי, ראיתי תמיד את היתרונות בכל תפקיד שעשיתי, גם אם הוא הסיט אותי לפעמים מהמסלול הרגיל של קצין קשר. הפעם, כראש מחלקת תכנון באג"א, אני כבר לא מטפל רק בחיל הקשר אלא בצה"ל כולו. מקבל ראייה רחבה יותר של צורכי הצבא, מכיר יחידות וחילות נוספים ותורם רבות מניסיוני ומהידע הרב שצברתי.

נכנסתי במהירות לתפקיד באג"א, אבל לא בדיוק למה שייעדו אותי. ממר"ם דרשו שכל מלאכת המחשוב של הצבא תיעשה דרכם. הדברים הגיעו עד ללשכת הרמטכ"ל שהכריע לטובת ממר"ם, אבל עדיין המשכתי לעסוק במחשוב יחידות, אם כי לא בווליום בהיקף שתוכנן. אבל היו לא מעט משימות שטיפלתי בהן: תכנון מערכות מים, הקמת בסיסים בסיני, ארגון מחסני חירום גם בסיני וגם ברמת הגולן ובהם מאגרי תחמושת, דלק ואספקה נוספת, שיעמדו לרשות הכוחות הלוחמים בעת חירום, מהלך שהוכיח את עצמו באוקטובר 73, הקמת נפ"קים - נקודות פיקוד קשר, ועוד. תוך כדי נכנסתי לפרויקט רחב היקף: אחסנה יבשה. הרעיון היה של עמוס חורב, אני הייתי אחראי על הביצוע והיישום.

סיפר לימים אלוף (מיל') עמוס חורב: "הצלחתי לקבל את שלמה ענבר למשימה מיוחדת של מחשוב המערך הלוגיסטי, וגם לאחר שהרמטכ"ל הכריע שזה ייעשה בידי ממר"ם, לא הסכמתי לוותר על שלמה ורציתי שיישאר איתנו ויתרום לנו בקידום פרויקטים מיוחדים. ולא התבררנו. שלמה פתר לנו בעיה: אחסנת טנקים ורק"ם במחסני חירום. ביחד גיבשנו את רעיון האחסנה היבשה, נושא שהתלבטנו לגביו במשך תקופה ארוכה לפני בואו של שלמה: איך שומרים על כשירות הטנקים במשך תקופה ארוכה במחסני החירום. הפתרון היה די פשוט: עוטפים את הכלי בניילון קשיח לאחר שהוצאו ממנו המצברים. אחת לכמה זמן פותחים את היריעות, בודקים את הכוונות ואת מערכות הקשר, בודקים שאין נזילות שמן, מחזירים את המצברים - ומניעים. לאחר כמה שעות אוטמים את הטנק מחדש והוא נשאר במצב הזה בימ"ח, מוכן לשעת פקודה ומוגן מפגעי הטבע, קורוזיה, אבק ועוד דברים. הדבר בוצע בהצלחה בכל הימ"חים. למרות הווטו שהוטל על מחשוב המערך הלוגיסטי, שלמה עסק גם בנושא הזה ורשם הישגים רבים. התרומה של שלמה היתה מאוד משמעותית, ולאחר שהודיעו לנו שרוצים לקחת אותו לתפקיד חדש, אברשה טמיר הודיע שאם זה יקרה - הוא עוזב את אג"א. ואכן, לאחר ששלמה עזב, אברשה מימש את האיום ועבר לתפקיד אחר."

תפקיד ראש מחלקת תכנון באג"א סייע לי מאוד לגבש את הראייה המערכתית שלי על כלל צה"ל. אני עובד עתה עבור כל הצבא, לא רק עבור חיל הקשר. מתכנן דרכים, בסיסים

אחוריים וקדמיים, אחראי על הקמת מרכזים לוגיסטיים סמוך לשדות הקרב העתידיים. ביום פקודה, כשהטנקיסטים יזדקקו לדלק, לתחמושת, למים, הכול יחכה להם שם. במאגרים שהוכנו מבעוד מועד.

יום אחד הודיע לי עמוס חורב שהרמטכ"ל, חיים בר-לב, מבקש שאגיע אליו ללשכה. הכרתי היטב את בר-לב מהימים שפיקד על גייסות השריון ואני הייתי קצין הקשר שם, אבל מאז עברו שנים ולמעט פגישות בודדות, לא נשמר בינינו הקשר.

הגעתי לפגישה בקריה. הרמטכ"ל ניגש ישר לעניין: "יחידה 515, אתה יודע מה זה?" "לא". לא שמעתי על היחידה הזו.

"זו יחידה באמ"ן, ואהרל'ה (אלוף אהרון יריב, ראש אמ"ן), ביקש שתבוא לפקד עליה". הסברתי שאני באג"א ושלא מזמן הגעתי לשם. אני מטפל עכשיו בכל נושא האחסנה היבשה של הטנקים בימ"חים ויש לי פרויקטים לא מעטים לנהל. אני מאוד מכבד את אהרל'ה יריב, אבל גם עמוס חורב צריך אותי. בר-לב הקשיב, לא הגיב, ובזה הסתיימה הפגישה.

סיפרתי על הפגישה לעמוס חורב ולאברשה טמיר, שהגיב מיד: "אם לוקחים לנו את שלמה - אני מתפטר..."

חלף זמן, האמנתי שבעקבות ההסבר שנתתי לרמטכ"ל הנושא ירד מהפרק, ואז הוזמנתי שוב ללשכת הרמטכ"ל. "אהרל'ה לא מניח לי. הוא מאוד לוחץ שתבוא".

שוב הסברתי עד כמה אני שקוע בתוך הפרויקטים שלי באג"א ושוב נפרדתי מבר-לב וחזרתי למשרד שלי. עדכנתי שוב את עמוס חורב ואת אברשה טמיר שמיהר לחדש את האיום: אם לוקחים לי את שלמה - אני מתפטר מיד...

חלף עוד זמן ונקראתי לפגישה שלישית. "ש-למה", פתח בר-לב באיטיות האופיינית לו, "אני מבקש ממך, ובקשה של הרמטכ"ל זה כמו פקודה..."

כבר לא יכולתי להתחמק. זו כבר פקודה. אני עובר ליחידה 515 בלי שיש לי שמץ של מושג לאן אני מגיע...

הצדעתי ועזבתי את החדר.

כדי להבין איך עלה שמי כמועמד לפקד על יחידה 515 - חמש ורבע כפי שקראו לה, לימים 8200 המפורסמת - אני חוזר כמעט שנתיים אחורה. אוקטובר 1967. הוזמנתי לנופש משפחתי של ראשי אגפים ובכירי צה"ל במתקן הבראה מצפון לנהריה, קרוב לאכזיב. כולם היו שם. יצחק רבין, חיים בר-לב, מפקדי הפיקודים והאוגדות במלחמת יום הכיפורים, וגם אני הקטן, סגן-אלוף שלמה ענבר.

באחד הימים, מיד לאחר ארוחת הבוקר, יצאתי לצעידה לאורך שפת הים. אני בבגד ים ומולי מגיע צועד נוסף, ראש אמ"ן, אלוף אהרון יריב. גם הוא ניצל את שעות הבוקר הנעימות לצעדה ארוכה. התחלנו לדבר. הוא זכר שבתקופה ששירת כנספח צה"ל בווייטנאם, הוא סייע לי להתקבל לקורס המתקדם בארצות הברית והסתבר לי מאוחר יותר שלאחר שהתקבלתי לקורס, הוא עקב אחר ההישגים שלי וכנראה רשם אי-שם בפנקס את השם: שלמה ענבר.

"ספר לי קצת על הדבר הזה, שאנחנו קוראים לו קשר", ביקש אהרל'ה, ואני התחלתי להרצות לו על האלקטרוניקה ופלאי הקשר המודרני של הימים ההם. התחלנו לצעוד זה לצד זה. אני מרצה והוא קוטע אותי כל הזמן בשאלות מעשיות כיצד ניתן לנצל במודיעין את מה שהוא שומע ממני. בשלב מסוים אני מבקש להסתובב ולחזור. "לא, ממשיכים", ביקש/הורה ראש אמ"ן, והמשכנו. הסברתי שמודיעין אלקטרוני זה קודם כול אנשים. הכי טובים שאפשר. ואהרל'ה חוקר על איזה אנשים אני מדבר. "מהנדסים", אני מסביר. "קודם כל מהנדסים". לא כל כך הבנתי למה ראש אמ"ן מכוון. רק מאוחר יותר הסתבר לי שעוד ב-1966 נקבע שכל נושא המחקר והפיתוח האלקטרוני של אמ"ן יהיה ביחידה הטכנית של חיל המודיעין, יחידה 432, ולכן מרבית מהנדסי האלקטרוניקה של יחידה 515, לימים 8200, עברו לשם וביחידה כמעט שלא נשארו מהנדסים.

בדרך חזרה לארוחת הצהריים אני עוד מסביר על מערכות קשר רב-ערוציות, מערכות שליטה ובקרה, לוחמה אלקטרונית, תדרים, האזנות ועוד. אני מרצה והוא מקשיב ושואל שאלות מדי פעם. שמתי לב שהוא מתעניין בעיקר כיצד מתמודדים מודיעינית עם גורם חדש שנכנס למזרח התיכון: הרוסים. זה מאוד עניין אותו. מכ"מים, האזנות לחיל אוויר ועוד. בהמשך התברר לי שבאותה עת החלו הרוסים להיכנס, כיועצים בשלב ראשון, ליחידות רבות בתוך הצבא המצרי: מערך ההגנה האווירית, חיל אוויר, מודיעין ועוד. ראש אמ"ן הוטרד מאוד מהזחילה הרוסית ומהיכולות שלנו להתמודד עם האויב החדש בגזרה, וזו הסיבה לשאלות הרבות ולשיחה הארוכה כטיול הבוקר הארוך בחוף אכזיב. אט-אט חלחלה ההבנה שאנחנו מתמודדים עכשיו לא רק מול הערבים. גורם חדש, חזק יותר, מתוכם יותר וערוך מודיעינית טוב הרבה יותר נכנס לזירה, ואם לא ניערך להתמודדות מולו - תהיה לנו בעיה גדולה בהמשך.

המפגש עם אהרל'ה יריב היה ביום חמישי, 18 באוקטובר. למחרת, שישי בבוקר, לקחו אותנו לשיט על המשחתת "אילת", שעגנה בנמל חיפה. הפלגה של כמה שעות שלאחריה חזרנו הביתה והמשחתת יצאה לעוד סיור שגרתי מול חופי מצרים. למחרת, 21 באוקטובר, היא טובעה. 41 מלחים הרוגים ועוד 90 פצועים, חלקם במצב קשה, לאחר שטילי ים-ים סובייטיים נורו לעברה מפורט סעיד כשהיתה מחוץ למים הטריטוריאליים של ישראל.

כל זה קרה באוקטובר 1967. חזרתי לעבודה רגילה. מפקדת קשר"ר, אג"א, ועתה, קיץ 1969, כמעט שנתיים אחרי, ובעקבות הבקשה/פקודה של הרמטכ"ל בר-לב, נקראתי ללשכתו של ראש אמ"ן.

לימים, בספרו "מר מודיעין" בהוצאת ידיעות ספרים, הביוגרפיה של אהרון יריב, תיאר תת-אלוף (מיל') עמוס גלבוץ, איש מודיעין ותיק וראש חטיבת המחקר בחיל, את אותה פגישה:

"שלמה", אומר לו אהר'לה בשיחה לפני קבלת התפקיד, "אתה עומד לקבל את התפקיד הכי חשוב במודיעין של עם ישראל. אינך מכיר עדיין את המודיעין, אבל תלמד אותו, אני משוכנע. יש לך ראייה ארגונית רחבה, אתה היית עד עכשיו האחראי לכל התכנון של התשתית הלוגיסטית של צה"ל. אתה מקבל מעכשיו יחידה עם כ-20 בסיסים המפוזרים בכל קצווי מדינת ישראל בקווים החדשים שלה ועם כ-2,000 אנשים בסדיר. התקציב שלך לא מספיק לצרכים, כוח האדם שאנחנו מקבלים הוא פחות טוב מזה שמקבל חיל האוויר, הציוד שלנו מיושן... ובו בזמן הייעוד של היחידה שלך הוא לתת למדינת ישראל, למדינה של העם היהודי, את המודיעין הטוב ביותר לצורך המאבק שלה לקיום.

"היחידה שלך צריכה לתת למדינת ישראל את כל סוגי ההתרעות: התרעה למלחמה, התרעה על תפניות מדיניות ואסטרטגיות, התרעה על מערכות נשק חדשות ותוזוזות של כוחות צבאיים, התרעה על פתיחה באש, אם בחזית או על ידי חוליית טרור. בעבר התמקדנו רק במדינות ערב, אבל עכשיו אנחנו צריכים להתמקד גם בצבא הרוסי, במעצמת על, ובמקביל גם בארגונים קטנים. זה התפקיד של היחידה שלך, לטפל גם בהם. אנחנו צריכים עכשיו הרבה יותר דוברי רוסית והרבה יותר אנשים שיודעים היטב ערבית פלסטינית.

"עוד אהר'לה מדבר ודן הרל"ש מכניס לו ידיעה על ירי טילים על ירושלים. אהר'לה קורא ומעביר לשלמה. אהר'לה ממתין, מוזג כוס ויסקי. שלמה מחזיר לו הידיעה. "אני נותן לאנשים שלי לעבוד, לא מנדנד להם; מי שיפעיל אותך ביום-יום יהיה אברהם ארנן, רמ"ח איסוף. לא קל לעבוד איתו, אבל תסתדרו. אני סמוך ובטוח כי אתה תדע מה הם הצרכים של היחידה, איך צריך לבצע את הדברים ואיך צריך להשתמש בציוד ובאנשים. אני 'אספק לך את הסחורה' מלמעלה", סיים אהר'לה ולחץ בחום את ידו של שלמה.

"כאשר שלמה ירד במדרגות הוא הרבה בדברים של אהר'לה. קשה היה לו לחזות את העתיד, אך בדבר אחד הוא היה בטוח: אהר'לה אכן יספק את הסחורה. המעמד המיוחד שהיה לו במטכ"ל, היכולת שלו להפוך את המודיעין למרכיב בלתי נפרד, הלכה למעשה, מתורת הביטחון של ישראל, וכל זאת על רקע המציאות של מלחמת ההתשה ומעורבות רוסית הולכת וגוברת- הבטיחו שאהר'לה יביא את הכסף וכוח האדם האיכותי שכל כך נזקקים להם".

רק מאוחר יותר נחשפתי למהלכים שהיו מאחורי הקלעים ושהביאו, בסופו של דבר, להחלטה להציע לי את התפקיד. מפקד היחידה באותו זמן היה אברהם אילוני, איש מודיעין ותיק ששימש בתפקיד במשך שלוש קדנציות: 1952-1957, 1959-1961 ו-1966-1969 -

בסך הכול עשר שנים! יותר זמן מכל מפקד אחר של היחידה. לפניו ואחריו. לאהרל'ה יריב היה מועמד להחליף את אילוני - ראובן בלום, ששימש כבר כמפקד היחידה בשנים 1961-1966, ויצא להשלים לימודי דוקטורט בפיזיקה ובמתמטיקה. בלום תוכנן לחזור לאחר הלימודים ולפקד שוב על היחידה, אך הפתיע והודיע שהחליט להשתחרר ולעבור לאקדמיה.

לראש אמ"ן היתה בעיה. הוא נזכר בפגישה על חוף הים באכזיב, והטיל על אברהם ארנן, רמ"ח איסוף באמ"ן, ומי שהקים את סיירת מטכ"ל והיה מפקדה הראשון, ועתה אחראי על כל יחידות האיסוף של חיל המודיעין, לאסוף עלי מידע. ארנן, במקורות שלו, התעניין, ברק והמליץ. מכאן ועד הקריאה להגיע ללשכת הרמטכ"ל הדרך היתה קצרה. הפור נפל עלי...

מיד לאחר השיחה עם יריב, ופגישה נוספת עם אברהם ארנן, התחלתי לקבל מושג ראשוני למה אני נכנס. אני שואל שאלות, וכמעט שלא מקבל תשובות, וגם התשובות שאני מקבל אינן מספקות. תקציב? לא גדול ואיתו צריך להסתדר. כוח אדם? בינתיים מה שיש - מספיק. בונקרים? עוד אין. כל הציוד היקר חשוף בשטח. אנטנות? צריך לטפל בזה. שליטה ובקרה? לא כל כך מבינים על מה אני מדבר.

נסעתי על פי ההוראות שקיבלתי לבסיס היחידה שחוץ מהשם שלה, והדברים ששמעתי מיריב ומארנן, לא ידעתי עליה דבר. נסעתי לכיוון רמת השרון. דרך עפר שהתפתלה בין פרדסים ושטחים חקלאיים, עד שהגעתי לשער ולש.ג. מנומנם שעצר אותי בכניסה. חבל שנמתח לרוחב הדרך היה המחסום היחיד ביני לבין הבסיס. הופתעתי: זה הבסיס הכי סודי של המודיעין? איך זה שיש כאן רק חייל אחד וחבל ארוך?

"יש לך אישור?" שאל.

"לא, אבל אני צריך להיפגש עם מפקד היחידה".

"מצטער. אם אין לך אישור אני לא יכול להכניס אותך".

ביקשתי שיטלפן למפקד היחידה ויודיע לו על בואי, אבל בבודקה לא היה טלפון. התכוננתי להסתובב ולחזור, ומרחוק ראיתי מישהו רץ במהירות לעבר השער. "תכניס אותי, תכניס אותי", הוא צעק לש.ג. השער נפתח ונכנסתי פנימה, עם הקצין, מנס שמו, סגן מפקד היחידה, שליווה אותי למשרדו של אברהם אילוני, המפקד.

הצגתי את עצמי. אמרתי שאהרל'ה יריב שלח אותי לקבל את הפיקוד על היחידה.

"ארנן יודע מזה?" שאל.

עניתי בחיוב.

ישבנו בערך 20 דקות. אילוני הסביר לי בקצרה שזו יחידת האזנה ושאל אם יש דברים מיוחדים שאני רוצה וצריך לדעת. הסברתי לו שרק עכשיו הגעתי, אני צריך להתחיל ללמוד את הנושא - ורק לאחר מכן אדע מה לשאול. אילוני שמע, קם מהכיסא ויצא מהחדר. לא

ראיתי אותו יותר. קיבלתי חפיפה, שנמשכה פחות מחצי שעה, שאמורה להכשיר אותי לפקד על אחת היחידות הסודיות והחשובות ביותר בצה"ל...

זו היתה טבילת האש וקבלת הפנים שלי ביחידה, אבל עדיין לא סיימתי את ההלם הראשוני. שאלתי את מנס, סגן המפקד, מה התקציב שלהם. מנס הוציא מאחת המגירות מחברת משבצות, החל לעבור על הדפים ולחשב: "300 אלף דולר", אמר.

"זה לחודש?" שאלתי.

"זה לשנה".

איך 300 אלף דולר לשנה? שאלתי את עצמי. סיימתי רק עכשיו תפקיד באג"א. הסתובבתי קצת בצבא. למדתי על תקציבים. כמעט שלא פגשתי יחידה שתסתפק בתקציב כזה. ועוד מגדירים אותה כאחת היחידות החשובות ביותר בחיל המודיעין. איך זה?

שאלתי את מנס אם אפשר לקבל חומר עדכני על תוכניות להתמודדות מול האיום הסובייטי. התברר שאין כזה דבר. היחידה לא היתה ערוכה לזה.

"מה פריט הציוד האחרון שהיחידה רכשה?" שאלתי.

"מקלטים. טייפים של חברת 'הובר' הגרמנית".

"אפשר לראות אותם?" שאלתי.

מנס הוביל אותי לאחד המחסנים בביתן סמוך. המחסן היה מלא מזרנים, ומתחתם היו כמה טייפים, מוסתרים לגמרי. "זה כדי שלא יגנבו אותם", הסביר לי בחיוך נבון סגן מפקד היחידה.

לא נזקקתי להסברים נוספים כדי להבין לאן הגעתי: המפקד שנפרד ממני לאחר "חפיפה" של 20 דקות, התקציב המצחיק והטייפים שמוסתרים מתחת למזרנים. בכולם צריך להתחיל לטפל, מיד; כמו גם בשער הכניסה ובחבל שמתוח לרוחב הכביש.

פרק 18

מ-300 אלף לעשרה מיליון דולר

בפגישות שלי עם הרמטכ"ל בר-לב הוא דיבר כל הזמן על יחידה 515 - חמש ורבע כפי שנקראה אז ב"סלנג" הצה"לי, אבל זמן קצר לאחר שהגעתי ליחידה, כבר היה לה שם חדש: 848. כעבור ארבע שנים, לאחר מלחמת יום הכיפורים, שונה השם ל-8200 - וזה שמה של היחידה גם כיום.

ואיך נולד השם החדש? גם זה סיפור שראוי להיכנס לפולקלור של היחידה: מספר השלוחה של הטלפון שלי במפקדת קשר"ר היה 333, וכשנדרשתי, מטעמים של ביטחון שדה, לשנות את כינוי היחידה, הוספתי את המספר 515 למספר השלוחה שלי - והרי התוצאה: 848...

848, או 515, או 8200, הוקמה עוד בזמן המנדט הבריטי, כחלק ממערך המודיעין של ה"הגנה" כדי לקבל מידע גם על הבריטים וגם על הערבים. היא נקראה אז ש.מ.2, שירות מודיעין 2, ועיקר פעילותה היתה בשני אפיקים: איסוף אותות, סיגינט, ופענוח צופנים מתוך האזנה לרשתות רדיו, טלפונים, מברקים ועוד. במלחמת השחרור היו לה הישגים משמעותיים לאחר שהצליחה לפענח את הצופן של הצבא המצרי ולהאזין לשיחות שניהלו נציגי מצרים במהלך המשא ומתן על הסכמי הפסקת האש. בשנים הראשונות התמקמה היחידה בביתו הנטוש של ראש עיריית יפו, שנמלט מהעיר במהלך הקרבות, ובהמשך

עברה למחנה גלילות, שם היא נמצאת עד היום. כשהגעתי למחנה גיליתי שחלק גדול מהציוד שבו משתמשים המפקדים והחיילים - בעיקר שולחנות וכיסאות - נלקח מהבית ביפו ולא הוחלף מאז. בכל פעם שביקשו להחליף את הציוד הישן נענו שאין כסף. אחד המראות הזכורים לי מהימים הראשונים ביחידה הוא של אחד המפענחים יושב על כיסא ישן, המחברת על ברכיו - לא היה שולחן פנוי באותו רגע - ובפוזת הזו הוא מתמודד עם פענוח צופן מורכב שנקלט זמן קצר קודם לכן.

התחלתי להיפגש עם אנשים ביחידה. קצינים, חיילים וגם אזרחים. ההגדרה המדויקת ביותר ששמעתי מהם היתה: היחידה הזו נולדה בתקופת המחתרת, ועד היום היא עדיין שם, עדיין לא יצאה מהמחתרת. יחידה שבצה"ל כמעט שלא מכירים אותה. היא לא מושכת להצטרף אליה. בכל הקשור לכוח אדם - היא לא בעדיפות גבוהה - והרמה היא בהתאם. היחידה, שאמורה לתת התרעות מכל הסוגים, וסומכים עליה שתיתן אותן מכל המקורות האפשריים, היתה בפגור גדול. בעיקר טכנולוגי, אבל לא רק. לא נזקקתי ליותר מדי שיחות כדי להבין שמעבר לציוד הישן, לתקציב ולכוח האדם החסר - היתה גם בעיה מורלית קשה. מורל שפוף. בערך כמו המוניטין של היחידה. כל יום בשעה חמש הבסיס כמעט שהתרוקן. בסיס של פקידים.

שאלתי על אמצעים. הופתעתי לגלות שאין ביחידה מחשב. "ההבנה היתה שחבל לבזבז כסף על קניית מחשב ליחידה", הסביר לי שאול שמאי, אז ראש מערך ההצפנה, "יש מחשב בשלישות ברמת גן וכשצריך, אנחנו משתמשים בו..."

יצאתי מדעתי לשמע התשובה הזו. יושבים אנשי יחידת ההצפנה בבסיס בגלילות ומקבלים לפענח ידיעה שנראית חשובה מאוד. צריך לזכור שהיינו אז בעיצומה של מלחמת ההתשה וכל ידיעה כזו יכולה להציל חיים. ומה הם עושים? מבקשים רכב, נוסעים מגלילות לשלישות שברמת גן, שוברים את הצופן בעזרת המחשב, חוזרים לגלילות ומעבירים את הידיעה הלאה. זה נראה לי מטורף. מעניין כמה ידיעות כבר לא היו רלוונטיות עד שהטנדר שהם קיבלו מקצין המנהלה של הבסיס חזר מהשלישות...

מובן שזה היה אחד הנושאים הראשונים שטיפלתי בהם: מחשב בבסיס היחידה. כבר לא צריכים לנסוע לשלישות ברמת גן.

למרות שלא צמחתי במודיעין, הגעתי ליחידה עם ידע רב בנושאים שהיו בליבת העשייה שלה. עסקתי במכ"מים, ובעבר נסעתי לארצות הברית לרכוש מכ"מים לקשתות. ידעתי על לוחמה אלקטרונית, וכזכור אף חסמתי פעם חטיבת שריון באמצע תרגיל בנגב. אלקטרוניקה היתה המגרש הביתי שלי, טכנולוגיה עניינה אותי מגיל אפס. עוד לפני שהגעתי ליחידה ידעתי איך רותמים את כל נושא הקשר לצרכים שלה. לא רק אלה שהיא עוסקת בהם כיום, אלא במבט קדימה, לעתיד. ידעתי בגדול מה אני רוצה ואיזה ציוד מתאים לי.

באותם ימים היחידה עסקה בעיקר בהאזנה ובפענוח אותות רדיו. הרבה ערביסטים, שולטים נהדר בשפה הערבית, אבל רובם חסרי ידע טכנולוגי. המושג מודיעין אלקטרוני היה זר לרבים מהם. התחילו להגיע ליחידה גם דוברי רוסית, כחלק מההיערכות מול האיום החדש במזרח התיכון. הוקמה יחידה חדשה של מאזינים רוסים, יחידה סודית שכונתה "המסרגה". בהוראה ישירה של ראש אכ"א, קיבלנו בהמשך עדיפות בגיוס צעירים דוברי רוסית שהגיעו מברית המועצות. ליחידה הקטנה הזו, "מסרגה", היה תפקיד משמעותי בהתמודדות מול הרוסים במהלך מלחמת ההתשה, כשהשיא היה בקרב האוויר הגדול בסוף יולי 1970, מבצע "רימון 20" שבו הופלו חמישה מטוסי מיג 21 שהוטסו בידי טייסים סובייטים. אנשי "מסרגה" האזינו לרשתות הקשר של הרוסים.

נוסף לכל הבעיות "הקטנות" שגיליתי, היתה גם בעיה אחת עקרונית ומהותית: חלוקת סמכויות בין היחידה לבין חיל האוויר. החיל, שהיה אז בשיא כוחו ויוקרתו לאחר ההישג הגדול במלחמת ששת הימים, דרש שכל נושא ההאזנה לחילות האוויר של מדינות העימות, כולל הרוסים, יעבור אליו. קשה היה להתמודד מול דרישה כזו ומול עוצמתו של חיל האוויר, מה עוד שהיה צידוק מסוים לדרישה: חיל האוויר לא קיבל מהיחידה את המודיעין האמיתי ובזמן אמת - "אנחנו לא סומכים עליכם. היו ידיעות זהב שהגיעו אלינו באיחור של שעה ויותר", הסבירו אנשי חיל האוויר - ולכן רצו שהכול יעשה אצלם בבית. התעקשתי. הסברתי שהיחידה נמצאת בתהליך של שינויים משמעותיים. אנחנו נמשיך לספק את המידע וחיל האוויר יגלה בתוך זמן קצר שהוא מקבל את המודיעין הדרוש לו. וכך אכן היה.

התחלתי לבנות תוכנית ליחידה: מה אני צריך כדי להגיע למצב שבו היחידה תספק את מה שהיא אמורה לספק: התרעה בזמן אמת. מה הצרכים שלי: טכנולוגיה, אביזרים, כוח אדם, בינוי, כיוונים חדשים. התחלתי גם למפות מקורות. במה ובמי צריך להתרכז. אם בונים במצרים רשת קשר חדשה, אני דורש לקבל את כל הפרטים עליה כדי שאדע אילו אמצעים אני צריך כדי לעבוד מולה; מי אמור לספק לי את המידע? המוסד.

לאחר שגיבשתי את הצרכים, על פי היעדים שקבעתי והמקורות שאיתרתי, הכנתי תערוכה גדולה בבסיס היחידה של כל הציודים והמערכות שלנו והזמנתי את כל צמרת צה"ל - רמטכ"ל, אגף מבצעים, מודיעין, מפקדי חיל האוויר והים. הצגתי שם את כל האמצעים והאביזרים שעומדים מולנו: אצל הרוסים, המצרים והסורים, הדגמתי לפי זירות, ים, יבשה ואוויר, והמחשתי את הנחיתות שבה אנו נמצאים מול האויב שמעבר לגבול, בעיקר בשל המעורבות המסיבית של ברית המועצות. פירטתי את האמצעים שאנחנו צריכים כדי לבצע את המשימה: התרעה בזמן אמת מכל המקורות האפשריים - גם כאלה שאנחנו פועלים מולם כיום וגם חדשים. מאהרל'ה יריב קיבלתי רוח גבית חזקה: "תגדיר את הצרכים שלך, תכין תוכנית מסודרת ונלך איתך קדימה". זו גם היתה עמדת הרמטכ"ל בר-לב. שניהם הבינו שעם תקציב שנתי של 300 אלף דולר וכוח אדם מצומצם ולא תמיד אפקטיבי, אין שום סיכוי שאצליח לספק את הדרישות ושאצליח להתמודד עם האתגרים העצומים שהוצבו בפני.

לאחר שהמסר עבר, מיניתי צוות של ארבעה אנשים ובראשם סגן-אלוף אריה בנטוב, ראש ענף הנדסי ביחידה ואחד המהנדסים היחידים שנותרו לנו לאחר שכולם נלקחו מאיתנו, ולצדו ראובן ירדור, ראש ענף פענוח צפנים. שניהם, אגב, לא צמחו ביחידה. בנטוב, עם כומתה אדומה, הגיע ליחידה מהצנחנים לאחר שנפצע במלחמת ששת הימים, וירדור "הושאל" מהשריון לשנה-שנתיים, ונשאר שנים רבות. שניהם פיקדו בהמשך על היחידה. הצגתי בפני הצוות את התוכנית והיעדים וביקשתי שיכינו הצעה תקציבית כדי שנוכל להגיש אותה לאישור.

אריה בנטוב סיפר לימים: "קיבלנו משלמה את היעדים, והתחלנו להכין הצעת תקציב. ישבנו שלושה ימים רצופים. יום ולילה. כמעט שלא עזבנו את המשרדים. ביום האחרון, בשעה ארבע לפנות בוקר, סיכמנו את המספרים. הגענו לעשרה מיליון דולר לשנה, 30 מיליון דולר לשלוש שנים - זה מה ששלמה ביקש. תוכנית לשלוש שנים.

הסתכלנו זה על זה ופרצנו בצחוק. התקציב השנתי של היחידה היה בערך מיליון לירות, כ-300 אלף דולר... מי ייתן לנו עשרה מיליון דולר? מי ייתן לנו להכפיל את כוח האדם ביחידה מ-1,200 ל-2,500?

"לקחנו את הדפים ונכנסנו לחדר של שלמה. הוא הציץ במספרים והכניס אותם לתיק שלו. 'בוא איתי', אמר לי, 'הולכים לראש אמ"ן', ממשיך לספר בנטוב.

"נסעתי איתו ללשכה של אהרל'ה יריב בקריה. יריב הסתכל על המספרים: 'מאשר'.

משם המשכנו ללשכה של הרמטכ"ל בר-לב. גם הוא אישר, אבל ביקש שנדבר גם עם מנכ"ל משרד הביטחון. עברנו ללשכה של "איש", ישעיהו לביא, המנכ"ל. 'איש' הסתכל על המספרים, אישר, והוסיף עוד משפט קצר: תדעו לכם שזה עדיין לא מספיק..."

כולם היו בלחץ בגלל המעורבות הרוסית. ידעתי שעם גב כזה, אהרל'ה יריב, ראש אמ"ן, ו"איש", מנכ"ל משרד הביטחון, אקבל את כל מה שאני צריך.

חזרנו לרכב, אני כולי צהלה ושמחה. קיבלתי את מה שרציתי. הסתכלתי על בנטוב, הוא נראה מהורהר, שקוע במחשבות. "למה הפנים האלה?" שאלתי. "כי עכשיו צריך להתחיל לעבוד... עם מי עושים את זה?" הוא ענה.

בנטוב: "שלמה שינה מהקצה אל הקצה את נגזרת החשיבה ביחידה. לחשוב בגדול ולא לוותר. חשיבה מערכתית. חשב על הסיסטם. הוא הקנה לנו ביטחון שהכול אפשרי. שאפשר להשיג כל מה שרוצים - אם מביאים תוצאות. אם מישוהו אחר היה עומד אז בראש היחידה - זה לא היה קורה. הוא היה זורק אותנו מכל המדרגות ברגע שהיינו מביאים לו הצעת תקציב כזו, ואין סיכוי שזה היה מגיע לראש אמ"ן. בזכות שלמה נפרצו הגבולות. שלמה פתח את היחידה לצה"ל ואת צה"ל ליחידה. רק כדי לקבל פרופורציה: ב-1978, תשע

שנים לאחר מכן, אני כבר מפקד היחידה והתבקשתי להכין תוכנית תקציבית לעשר השנים הבאות. הגשתי תוכנית ל-800 מיליון דולר לעשר שנים. 80 מיליון דולר לשנה... והיא אושרה. כבר לא היינו גוף מחתרתי שמפחד מעצמו. זה לא היה קורה אם שלמה לא היה פורץ את הדרך לבאים אחריו."

האתגר היה עצום. קיבלתי תקציב ויד חופשית לעשות כל מה שאני רוצה כדי להביא את המודיעין הטוב ביותר ואת ההתרעות המדויקות ביותר. הצרכים היו מידיים. הרוסים הפכו לאויב ממשי. לא רק יעצים צבאיים. זמן קצר קודם לכן, בעקבות ההסלמה וההפגזות הכבדות על מעוזי התעלה, הממשלה אישרה להפעיל את חיל האוויר כדי לפגוע בסוללות הארטילריה המצריות. חיל האוויר שלט בשמים, לצבא המצרי לא היתה תשובה, ונאצר, שליט מצרים, מיהר למוסקבה וחזר משם עם "מתנה" יקרה מפז: שלוש טייסות קרב רוסיות הגיעו בתוך ימים לגזרה, ויחד איתן סוללות טילי נ"מ שאוישו כולן בידי צוותים סובייטיים. כבר לא נלחמנו רק נגד מצרים. הרוסים היו עתה אויב של ממש, וצריך היה להיערך מודיעינית במהירות למציאות החדשה במזרח התיכון.

השינוי מבחינת הצבא היה מהיר. אכ"א קיבל הוראה מגבוה להיענות לצרכים שלנו. התחלנו לקלוט כוח אדם איכותי. רק חיילות בוגרות תיכון, דוברי רוסית ברמה גבוהה, ערביסטים ששולטים במספר רב של ניבים. אנשים בעלי ידע טכני. טכנאים והנדסאים. היחידה החלה לקבל תפנית ברורה: מודיעין אלקטרוני שהוא לא פחות חשוב ממודיעין רדיו ואותות. קיבלנו אישור לגייס מהטכניון עתודאים שסיימו הנדסת חשמל. מחזור שלם הגיע אלינו. כולם רצו אותם. חיל האוויר, חיל הים, חיל הקשר, אבל קיבלנו עדיפות ראשונה. חלקם עיצבו בהמשך את דור ההייטק שהזניק את מדינת ישראל קדימה. היה להם יתרון נוסף, מעבר לאיכות: הם לא ידעו מה זה כישלון. מהנדסים מוכשרים, ללא היסטוריית כישלון של פעילות היחידה בעבר ועם מפקד יחידה שנוסף בהם ביטחון שהכול אפשרי.

עיקר הגידול היה במחלקות הטכניות. כשהגעתי ליחידה, הגוף הטכני מנה 75 עובדים. כמעט ללא מהנדסים והנדסאים. כשעזבתי, כעבור שלוש שנים, היו בו 800 משרתים. עיקר הגידול של היחידה היה בצד הטכנולוגי. לזה שאפתי ולזה הגעתי. כל האנשים שקלטנו עברו הכשרות. המהנדסים שהגיעו מהטכניון עברו קורס קצינים טכנים בגלילות, הטכנאים וההנדסאים עברו גם הם הכשרות מתאימות.

השינוי ביחידה הורגש בתוך זמן קצר. קודם כול - שינוי תודעתי. הרגשה שהם "שווים". הם במרכז הבמה. מגיעים אנשים חדשים, מעולים בתחומם. כבר לא רק ערביסטים שמתמחים

בהאזנה בלבד. הטכנולוגיה היא זו שמובילה אותנו. איתה אפשר להגיע לתוצאות מדהימות. לא להסתפק רק באותות רדיו. היחידה עברה למגרש העתיד. היא מתמודדת עם טכנולוגיות העתיד. הבסיס למד לעבוד סביב השעון. הנהגתי נוהלי עבודה שלא היו קיימים בעבר: ישיבת בוקר שבה עובדים על כל החומר המודיעיני שנאסף בהאזנות הלילה. מנתחים את המידע. מנסים לאתגר את הנוכחים. פרסתי בפני הצוות הפיקודי את החזון שלי: אנטנות חדשות, ציוד מכ"ם מתקדם, מחשבים שיעמדו רק לרשות היחידה.

פיתחנו יכולות שלא היו קודם לכן. למשל, זיהוי קולות - בעיקר של מפקדי בסיסים וטייסות מעבר לגבול. מצרים, סורים ורוסים. ידענו לזהות, על פי הקול, היכן הם נמצאים, ומהי הפעילות שלהם. זיהינו יחידות ופעילויות על פי זיהוי קולות המפקדים. היה מקרה שנחרת בלבי: היתה אצלנו אלחוטנית אחת שישבה רק על אחד ממפקדי הטייסות המצרים. זה היה הג'וב שלה. להיצמד אליו, בקשר ובטלפון כמובן, כמעט ללא הפסקה. היא נכנסה לחיים שלו. לכל פרט. כולל באיזה ימים הוא חוזר הביתה לאשתו ומתי הוא נוסע לבלות עם הפילגש שלו בקהיר...

באחד הימים, במהלך קרב אוויר בתקופת ההתשה, מפקד הטייסת המצרי הופל ונהרג. התברר שאותה אלחוטנית, שעקבה בקשר גם אחר קרב האוויר שבו הופל, נזקקה לאחר מכן לטיפול פסיכולוגי. היא כל כך נקשרה אליו, היתה מחוברת אליו, שהמוות שלו בשידור חי היה קשה לה מדי.

חיפשתי כל העת דרכים לשפר את יכולות איסוף המודיעין שלנו. בבריטניה היה מפעל גדול שייצר בלונים לצבא הבריטי במהלך מלחמת העולם השנייה, ששימשו להגנה נגד המטוסים הגרמניים שהפציצו את לונדון. הרעיון היה של אלי זעירא, אז ראש מערך האיסוף במודיעין: להשתמש באותם בלונים לאיסוף מודיעין. אני יישמתי את זה. נסעתי לבריטניה לאותו מפעל שייצר את הבלונים וקנינו מהם כמה עשרות. כל בלון, קשור בכבל חזק, עלה לאוויר לגובה של כשני קילומטרים, ובתחתיתו, במין גונדולה מיוחדת, היה ציוד מודיעיני שקלט אותות ומידע אלקטרוני מעבר לגבול המצרי. התוצאות היו מעולות.

באחד הימים זה כמעט הסתיים ב"ברוך" גדול. באמצע הלילה קיבלתי טלפון בהול הביתה: יש סערה גדולה בסיני ואחד הבלונים ניתק והוא נסחף ברוח החזקה. הבלון לא היה חשוב, אבל הציוד המודיעיני שהיה עליו היה יקר מפז ואסור היה שיפול לידיים זרות.

התקשרתי מיד לחיל האוויר. שני פנטומים הוזנקו והחלו לדלוך אחר הבלון שנסחף במהירות לכיוון מזרח, לעבר הגבול הירדני. הטייסים ירו לעברו אבל התקשו להפילו. הגז שבתוכו החל להתנדף, אבל הרוח המשיכה לטלטל אותו מזרחה. למרבה המזל, קילומטרים ספורים לפני שחצה את הגבול לתוך ירדן, הוא נחת על הקרקע - ואני קיבלתי טלפון מרגיע...

שום תחום לא נשאר פרוץ. באחד הימים הגיע אלי מידע על מכשיר מיוחד שפותח באוניברסיטה בארצות הברית לצרכים מדעיים: קרן שחוזרת אליך עם מידע. החלטתי לנסות לנצל את זה לצרכים שלנו. המשכנו לפתח את הרעיון, והתוצאה היתה יכולת

חסימת מכ"מים לאחר שעלינו על הקרן שהם שולחים כדי לאתר את המטוסים שלנו, והשתמשנו במידע הזה כדי לפתח טכנולוגיה שאפשרה לחיל האוויר לחסום את המכ"מים.

הרוסים שלנו, אנשי "מסרגה", ישבו כל הזמן על הטייסים הרוסים, בעיקר על הבכירים, מפקדי הטייסות, ועל מפעילי המכ"מים של סוללות הטילים – גם מאזינים וגם מפענחים מודיעין אלקטרוני. הטייסים הרוסים ניסו כל הזמן להתחכם. מיעטו לדבר בקשר כדי שלא לחשוף את העובדה שהם כאן. פיתחנו שיטות לזהות אותם גם בלי לשמוע את קולם. למשל, בעזרת הלחיצות, הקליקים שלהם על מערכת הקשר. ידענו לזהות את ה"קליק" המיוחד של כל אחד מהם. הטייסים הרוסים נהגו לטוס נמוך מאוד כדי שלא להיחשף על ידי המכ"מים שלנו, בגובה של 40-50 מטרים. אבל בטיסות נמוכות הם הפעילו תמיד מד מרחק מהקרקע – וזה חשף אותם. הכול בעזרת מודיעין אלקטרוני כמובן. מושג שבעבר כמעט שלא היה קיים ביחידה.

סיפקנו את הסחורה. בחיל האוויר הבינו שהם מקבלים מאיתנו מודיעין מעולה בזמן אמת. זה לא קרה ביום אחד, כמובן, אבל הכיוון היה ברור. בתקופה הראשונה אני הייתי זה שדחפתי להם כל הזמן מידע בזמן אמת. הרגלתי אותם שדברים השתנו. בהמשך הם החלו להעביר לנו דרישות נקודתיות. עמדנו בהן. ניצחנו בביצוע. במהירות שבה אנחנו מספקים ידיעות בזמן אמת.

בניתי מערך קשר, הראשון בצה"ל, לשליטה ובקרה, בשם "חרט". מערך שריכוז שליטה ומידע מכל מקורות המידע והעיבוד והיה קשוב גם לצרכנים. "חרט" הפכה אותו ואת הצרכנים שלנו לרשת גדולה, מהירה ויעילה. עד שהגעתי ליחידה, המושג שליטה ובקרה כמעט שלא היה קיים. זה היה מחולל השינוי. מערכת שמרכזת את כל המידע שמגיע מכל המקורות: "מסרגה", מודיעין אלקטרוני, מודיעין רדיו והרשתות השונות, ומעבירה אותו בזמן אמת למב"ה, מרכז בינה רשתית. שם מתבצע זיהוי מהיר של המידע והתוצאות עוברות במהירות לחיל האוויר, לחיל הים ולשאר היחידות הרלוונטיות. הכול בזמן אמת. מכיוון שבכל הנוגע לחיל האוויר המהירות היתה קריטית, קבענו, יחד עם מפקד חיל האוויר, שבמרכז הבינה הרשתית, כמו גם בבסיסים השונים, ישב באופן קבוע קצין חיל אוויר, נח"א (נציג חיל האוויר), שדאג להעביר את המידע הרלוונטי במהירות וביעילות ישירות לחיל האוויר.

ב-7 באוגוסט 1970, בלילה שלאחר החתימה על הסכם הפסקת האש בסיני, החלו המצרים, תוך הפרה ברורה של ההסכם, לקדם את סוללות טילי הנ"מ שלהם לעבר התעלה. התברר לנו שמערך המודיעין האלקטרוני לא קולט את הסימנים הרגילים ממערכות האלקטרוניות של הסוללות. הבנו שהסוללות עברו מקום. יידענו את חיל האוויר שהוציא מיד גיחת צילום שאימתה את המידע שלנו: הסוללות לא במקום שהיו. המצרים מנסים להסוות את המעבר וכמעט שלא פותחים את המערכות האלקטרוניות, גם לא את רשתות הקשר. אבל בעזרת מערכות איכון משוכללות שפיתחנו, הצלחנו לזהות אותן במיקומים החדשים שלהם: מאוד קרוב לתעלה. המידע הועבר במהירות לחיל האוויר, אבל הדרג המדיני

החליט שמלבד מחאה על הפרת ההסכם - לא ייעשה דבר. את התוצאות הקשות של ההחלטה שלא לפעול נגד הסוללות קיבלנו בימים הראשונים של מלחמת יום הכיפורים, כשכל המרחב האווירי, עד לעומק של 20 קילומטרים בשטח שלנו, כוסה בידי סוללות הטילים המצריות, ומטוסי חיל האוויר התקשו לפעול ביעילות מול הכוחות שחצו את התעלה.

גם הבסיסים שלנו עברו שינוי. ליחידה היו עתה 23 בסיסים. מהחרמון ועד שארם א-שייח'. הרחבתי בכל מקום שהיה צורך בכך. נבנו בונקרים, אנטנות, מבנים למכשירים חדשים. שופרו תנאי המגורים של אנשי היחידה. באחד הימים, לאחר ביקור שערכתי באום חשיבה, בסיס התראה אלקטרוני המרכזי בסיני בגובה של 730 מטרים מעל פני הים, שהיה בשלבי בנייה כשנכנסתי לתפקיד, הוחלט לבנות בונקר גדול שיגן על הציוד האלקטרוני. כדי לבנות בונקר צריך הרבה בטון והרבה מים. איך מביאים אלפי קוב מים למקום הזה שרק דרך צרה מובילה אליו? מגיעים. שיחה אחת עם עמוס חורב, ראש אג"א, ועשרות מכליות מים החלו לטפס בדרך הצרה לפסגת ההר. המים הגיעו והבונקר הוקם לתפארת אום חשיבה.

עם גב איתן תומך של ראש אמ"ן ומנכ"ל משרד הביטחון, ויחד עם יהודה מורג, נציג אמ"ן במשלחת של משרד הביטחון בארצות הברית, שקיבל הוראה שלכל מקום שאליו אנחנו מגיעים הוא עושה הזמנה מיידית ולא נותן לבירוקרטיה להשתלט, התחלנו לרכוש ציוד חיוני ממפעלים ומחברות, שכולן עסקו בייצור ציוד אלקטרוני. בתחילת שנות השבעים ארצות הברית החלה להקטין את מספר החיילים והכוחות שלה בווייטנאם ובמקביל גם קטנה הדרישה הצבאית אצלם לציוד אלקטרוני משוכלל. בחברות ובמפעלים הצטבר ציוד חדיש ללא דורש, דבר שאפשר לנו לקבל עוד ועוד ציוד שהיה דרוש לנו.

אחת הפגישות המעניינות היתה בחברת אי-סי-אי, חברה אמריקאית ששכנה סמוך לבירה וושינגטון, שפיתחה ציוד קליטה והקלטה. הגענו ארבעה נציגים מישראל. יום ראשון, כולם בחופש. מביאים לנו בהתחלה את אחד מאנשי המכירות. הסברנו להם שאנחנו צריכים משהו יותר בכיר. מזעיקים מהבית את מנהל השיווק של החברה. אריה בנטוב, שהיה בצוות מישראל: "היינו צריכים, כמובן, לקבל אישור אמריקאי להיפגש עם נציגי אותה חברה, שעד אז סיפקה ציוד דומה רק לצבא ולגופים ביטחוניים אמריקאיים. הגענו ארבעה נציגים מישראל לפגישה. ישבנו בחדר ומולנו מנהל השיווק של החברה שפתח בסקירה ארוכה על המוצרים שלהם. שלמה הפסיק אותו באמצע: 'לא באנו לקבל סקירה על החברה. באנו לביזנס. הבאנו איתנו תוכנית הצטיידות ואנחנו רוצים לקבל תגובה שלכם ואת לוח הזמנים המהיר ביותר לספק את המוצרים'.

"מנהל השיווק נדהם והסביר שהוא לא מוסמך לעשות עסקים.

"אז מי כן?" שאל שלמה.

"רק מנכ"ל המשרד".

"ואיפה הוא?"

"בבית. יום ראשון. הוא לא עובד היום".

"עברה פחות מחצי שעה והמנכ"ל והמהנדס הראשי התייצבו בחדר. שלמה התיישב בראש השולחן וביקש ממני להציג את התוכנית. אני מתחיל להראות את השקפים שהכנו, ואחרי כל שקף המנכ"ל והמהנדס הראשי שוקעים יותר עמוק בכיסאות. ברשימה שלנו היו 200 מכשירים. חלקם עוד לא קיימים. צריך לייצר אותם על פי המפרט שהצגנו.

"שלמה מסכם את המצגת: 'אנחנו לקוח עצבני... רוצים לקבל הכול בתוך שלושה חודשים'. 'הם עמדו באתגר. גייסו אנשים ועשו כל מאמץ לעמוד בלוחות הזמנים. החברה הזו פרוחה במידה רבה בזכות ההזמנה הגדולה שלנו.

"לקראת סוף הפגישה התברר שיש בעיה עם אחד המכשירים שביקשנו לרכוש: נדרש לה סליל מיוחד שיש רק אדם אחד, אמן במקצועו, שיכול לייצר אותו. הכול בעבודת יד. 'יש רק בעיה אחת', הסביר מנהל המפעל, 'רוב הזמן הוא שיכור...'

"איפה הוא גר?' שאל שלמה.

"בוורג'יניה".

"שלמה: 'נוסעים אליו עכשיו...'

"לבסוף לא נדרשנו לנסוע לוורג'יניה. השיכור התעשת וגם המכשיר היה מוכן בזמן, אבל עצם העובדה ששלמה היה מוכן לעזוב הכול ולנסוע לשיכור בוורג'יניה מצביעה עד כמה האיש היה ממוקד ונעול מטרה. הוא פשוט לא היה מוכן שמישהו או משהו יסיט אותו מהמטרה".

במקרה אחר קיבלתי מידע על מכשיר מיוחד וסודי לגילוי אותות אלקטרוניים, והחלטתי שאנחנו חייבים לשים עליו יד. אבל היו כמה בעיות בדרך. קודם כול, מדובר היה במכשיר מאוד סודי שצריך היה לקבל המון אישורים מכל מיני גורמים אמריקאיים, שעד אז לא הסכימו למכור אותו למדינות זרות. הצלחתי להשיג את האישורים, אבל נותרה בעיית התקציב: מיליון דולר.

ביקשתי מאריה בנטוב שיציג את המכשיר בפני אברהם ארנן, כדי שזה ימליץ עליו בפני ראש אמ"ן.

בנטוב נשמע מסויג, ובצדק. לא מזמן אישרו לנו תקציב של עשרה מיליון דולר. מי יסכים לאשר עוד מיליון?

לקחתי אותו איתי ונסענו למטכ"ל. בנטוב נשאר ברכב, ואני נכנסתי ללשכה של בר-לב

וביקשתי פגישה דחופה.

"ש-לומו, מה הביא אותך אליי?" כך הרמטכ"ל.

"המפקד, הייתי בכנס שבו דיברו על חידושים אלקטרוניים ושמעתי שם על ציוד נדיר שאנחנו צריכים. הבאתי איתי תיק עם פרטים על הציוד המיוחד הזה."

הרמטכ"ל ביקש ש"איש" לביא, מנכ"ל משרד הביטחון, ייכנס אליו.

"איש, אני צריך שלושה מיליון דולר", אמרתי לו.

"קיבלת".

"ותודיע למשלחת בניו יורק שאני מגיע עם משלחת שלי ומה שביקשתי מאושר".

לקחתי איתי את אריה בנטוב, ואזרח אמריקאי, עולה חדש שהובא על ידי יחידה אחרת ועבד בשעתו בחברת אר-סי-איי האמריקאית - תאגיד ענק שהתמחה בפיתוחים אלקטרוניים מתקדמים - ועתה סייע לנו ברכישות שונות. צירפתי אלינו את יהודה מורג, נציג אמ"ן במשלחת הרכש של משרד הביטחון בניו יורק, והגענו לפאלו אלטו, קליפורניה, בסוף שבוע. נציגי החברה האמריקאית הסכימו להיפגש לפני שהם יוצאים לחופשת סוף שבוע.

מהרגע שהגענו למפעל, נצמד אלינו מאבטח שהקפיד שלא ניכנס לחדרים ולא ניחשף לציוד הסודי שייצרו שם. התחלנו לדבר על המערכת המיוחדת שאנחנו רוצים לרכוש, ומנהלי החברה לא התלהבו לעשות איתנו עסקים: "בואו נדבר בעוד שנה וחצי", אמרו, "רק אז המכשיר יהיה מבצע. בינתיים אין לנו ציוד כזה וכנראה גם לאחרים אין".

הפתעתי אותם: "לא רק שיש לכם את הציוד שמעניין אותנו - אני גם ראיתי אותו".

החלה מהומת אלוהים. האשימו מיד את המאבטח שנתן לי להיכנס לחדרים הסודיים. האמת, לא נכנסתי לאף חדר, אבל בדרכנו למשרדי ההנהלה, תוך כדי הליכה, ראיתי בחדר סמוך אנטנה מסוג מיוחד והערכתי שהיא מאותו מכשיר שמעניין אותי.

הדיון התחדש, והאמריקאים הסכימו לספק לנו ציוד דומה למה שרציתי. התעקשתי על הציוד המקורי והצלחתי לקבל את מבוקשי. היתה עוד בעיה עם תוכנת ההפעלה שהם לא היו מוכנים לספק אותה יחד עם המכשיר, אבל המוח היהודי הצליח להתגבר גם על המכשלה הזו.

זמן קצר לאחר שהציוד הגיע לארץ, שאלו אותי מאמ"ן מתי אפשר יהיה להתחיל להפעיל אותו, ומתי הוא יהפוך למבצע.

"הוא כבר עובד ומבצעי", הסברתי.

ביולי 1972, באיחור של שלושה חודשים, סיימתי את תפקידי. ולמה באיחור של שלושה

חודשים? היה מיזם אחד, "בניין שאול" קראנו לו, שהיה חשוב מאוד שייבנה על פי התכנון שנקבע. עוד לפני סיום תפקידי הסתובבו שמועות שסגן ראש אמ"ן לא מעוניין בפרויקט. החלטתי שאני דוחה את העזיבה שלי עד שהמבנה יגיע למצב שכבר אי-אפשר יהיה לחזור ממנו. מוסיק גדרון, שנשאר עוד קדנציה רק כדי להעביר לי את הפיקוד על החיל, נאלץ להמתין עוד שלושה חודשים...

848, לימים 8200, לא דמתה כלל ליחידה שקיבלתי שלוש שנים קודם לכן. לא במשימות, לא בתקציב, לא בכוח האדם – גם כמותית וגם איכותית – ולא בהכרה ביכולותיה. השינוי ניכר בכל תחום: ברמת האנשים; באמצעים שעומדים לרשותה; בהכשרות השונות; במחשוב; בשיפור התנאים בבסיסים; בראייה המערכתית; במהפך התודעתי, ובעיקר – במעמד שהיחידה רכשה לעצמה. במודיעין ובצבא כולו. מיחידה שהתנהלה במחתרת, שרבים בצבא לא הכירו אותה, היא פרצה קדימה והפכה לגוף מוביל במודיעין ובצבא כולו. כלי שמיועד לתת את ההתרעה בזמן הנכון. יחידה שהיא שם נרדף לחדשנות, למקצועיות ולטכנולוגיה עתידית.

כך זה מאז, ועד היום ואני שמח שהיה לי חלק מכריע במהפך הגדול בתולדות היחידה. ועכשיו חוזרים למקורות: תפקיד קצין קשר ראשי, קשר"ר, שנשמר עבורי במשך שלוש שנים.

ואי-אפשר לסיים את הפרק הזה מבלי לחזור לאותו ש.ג. שהחזיק בחבל הכניסה לבסיס הסודי. זה היה אחד הדברים הראשונים שבהם טיפלת. החבל הוחלף במחסום ובשער נעול, טלפון הותקן בבודקה ונסלל כביש גישה שהחליף את דרך העפר שהובילה לבסיס. כך יאה וכך נאה ליחידה שמכבדת את עצמה ואת פועלה.

פרק 19

בחזרה הביתה - קצין קשר ראשי

חזרתי לבית הטבעי שלי לאחר ארבע שנים: חיל הקשר. מבחינתי, וכך אכן הגדרתי זאת, אפשר לסכם את המינוי בארבע מילים: סוף מעשה במחשבה תחילה. במילים אחרות, כל תפקיד שעשיתי הכשיר והכין אותי למקום הזה. תוצאת הכשרה של שנים רבות, גם אקדמית-טכנולוגית, שאפשרה לי לראות ולהבין לאן החיל צריך להתקדם, וגם ראייה מערכתית רחבה של צורכי הצבא, שאותה רכשתי בעיקר בשנים שהייתי מחוץ לחיל: אג"א, יחידה 848, וגם תפקידי רוחב שעשיתי בחיל שלעתיים נראו למתבונן מהצד כסטייה משמעותית מהנתיב הראשי, אבל עבורי היו מעצבי כיוון. ראיתי עצמי לא רק כמי שמפעיל מערכות קשר אלא מפעיל מערכות שליטה ובקרה משולבות בתוך צה"ל, לצד הצפנה ולוחמה אלקטרונית - שני מרכיבים חשובים ביותר בבנייה נכונה של חיל הקשר.

בתפישתה שהובילתי ופעלתי, חיל הקשר חייב לצעוד תמיד לפני המחנה. חיל שנמצא כל העת בפעולה. למה? כי הוא צריך לספק קשר כל הזמן. לכל הצבא. החיל צריך לאתגר עצמו כל הזמן, להמציא עצמו מחדש. פעם, בזמנים אחרים, המשימה העיקרית של חיל הקשר היתה לאפשר קשר, קווי ואלחוטי, אבל עכשיו נוספו משימות ואתגרים חדשים - ומילת המפתח היא טכנולוגיה. היא זו שמאפשרת לחיל להיות גורם לוחם. לא רק מאפשר קשר, אלא מתמודד כל הזמן מול אויבים זריזים שנסמכים על טכנולוגיות שמספקת להם המעצמה השנייה בעולם - ברית המועצות. אנחנו לא קיבלנו מתנות. היכולות שביססו את מעמדנו היו, ברובן הגדול, יכולות שפיתחנו כאן. בזכות האנשים, ההכשרות והמחשבה

קדימה.

בסוף אוגוסט העברתי את הפיקוד על היחידה ליואל בן פורת. "ביטחונה של המדינה, נתון במידה רבה בידיה של יחידה 848", אמר באירוע אלוף (מיל') אהרל'ה יריב, ראש אמ"ן הקודם, ששימש עתה כיועץ מיוחד לראש הממשלה בענייני טרור, "שלמה בא מחוץ למודיעין, אבל התאקלם מהר מאד. ניתנו לו אמצעים רבים כי היה אמון רב ביחידה ואמון רב במפקד שלה שידע כיצד להשתמש בהם ולתרום לצה"ל ולביטחונה של מדינת ישראל, ואם במשך השנתיים האחרונות צה"ל זכה לתוספת התעצמות שלא ידע כמותה, לידיעות שהביאה היחידה היה חלק מכריע בכך".

ב-1 בספטמבר 1972 קיבלתי ממוסיק גדרון את הפיקוד על חיל הקשר והאלקטרוניקה והועליתי לדרגת תת-אלוף. איש לא הופתע מהמינוי. גם לא היו לי מתחרים על התפקיד. כולם ידעו שהוא שלי, וגם אם התמהמהתי קצת במקומות אחרים – חיכו לי.

חזרתי לבית מוכר. בניגוד למקומות אחרים שבהם שירת – שריון, אג"א, 848 – כאן לא נזקקתי לזמן התאקלמות, לא ימים ואפילו לא שעות. הכרתי את החיל, את היחידות, את האנשים, והכניסה לתפקיד היתה חלקה ומהירה. כאילו לא הייתי ארבע שנים מחוץ לחיל.

למן הרגע הראשון שלי בתפקיד, הגדרתי את המשימה העיקרית שלי: לבדוק מוכנות למלחמה. לאחר השבוע הראשון, שבו ארגנתי את המטה שלי, יצאתי לשטח. עברתי בסיס אחר בסיס. בדקתי מתקנים, בדקתי רמה טכנית. בדקתי את האנשים בתפקידי מפתח בחיל. בחודשים הראשונים החלפתי חלק מהאנשים שעבדו עם מוסיק. כולם אנשים טובים, אבל הדרישות שלי היו שונות ורצייתי אנשים שיעבדו בדרך שלי ובקצב שלי. יש דברים שאני יורד בהם לפרטי פרטים, בודק שוב ושוב. בעיקר בנושאים טכנולוגיים, קורסים והכשרות. נושא שיבוצים, לדוגמה, פחות עניין אותי, למעט קצינים בדרגת סגן-אלוף ומעלה. אחד הדברים הראשונים שעשיתי היה למנות לי שני סגנים (עד אז לקצין הקשר הראשי היה סגן אחד), שלא נקראו סגנים אלא עוזרים לקשר: מינתי את אלוף-משנה ישראל זמיר כאחראי על כל התחום המבצעי ואת יב"ש, אלוף-משנה יעקב בעל-שם, לאחראי על כל התחום הטכני בחיל. לא ידעתי מתי תפרוץ המלחמה הבאה, אבל כשזו הגיעה, ובהפתעה גדולה, חלוקת התפקידים הזו אפשרה לי חופש פעולה גדול ובעיקר להתלוות לרמטכ"ל, דוד אלעזר.

למרות שהייתי ארבע שנים מחוץ לחיל, דאגתי כל העת להתעדכן. הייתי תמיד בתמונה, גם משום שבתפקיד שלי באג"א וב-848 היו כל הזמן דברים שהשיקו לתחום הקשר והטכנולוגיה. כראש מחלקת תכנון באג"א, לצד תכנון מערכות מים, מאגרי תחמושת ודלק, תכננתי גם את היערכות הקשר בשטחים שנכבשו במלחמה, ומוכן שב-848 עברתי צמוד עם בכירים בחיל.

חיל הקשר השתדרג מאוד לאחר מלחמת ששת הימים. כפי שפירטתי, מוסיק גדרון יצא מיד לאחר המלחמה לארצות הברית עם רשימת קניות ארוכה וצ'ק פתוח. הוקמו מערכות קשר מתקדמות בסיני, ברמת הגולן ובגדה המערבית. כדי להתגבר על מגבלת המרחבים החדשים והצורך למצוא פתרונות קשר ורדיו טלפוני שיענו על צורכי צה"ל בנקודות הפריסה החדשות, הוקמה מערכת חדישה, טרופוספירי (טכנולוגיה של זירוי), מבוססת ציוד שהובא מארצות הברית, שאפשרה עורק תקשורת מצריפין ועד שארם-א-שייח, מערכת שהוכיחה עצמה במלחמת יום הכיפורים, למרות שהאנטנות שלה נפגעו על ידי מיגים מצריים במהלך הפתיחה של המלחמה. בנוסף, ציוד שנפגע במלחמת ההתשה, או שהתברר כלא מתאים לדרישות, הוחלף באחד. הקשר לא נח לרגע. ברק, כחן, שינה והתאים עצמו למציאות החדשה.

הייתי בשיא הפעילות בחיל, מתמקד במשימות החשובות ונע כל הזמן קדימה, אבל איש לא הכין אותי למלכודת העיתונאית שאיממה לפגוע בהמשך הקריירה הצבאית שלי. וכך זה קרה:

בתחילת נובמבר 1972, כמה חודשים לאחר שנכנסתי לתפקיד, התקיים טקס לציון סיום קורס מתקדם לבוגרי קורס קציני קשר. מכיוון שבין שאר התעודות שקיבלו המסיימים היתה גם תעודה של הסתדרות הטכנאים, מזכ"ל ההסתדרות, יצחק בן אהרון, הוזמן אף הוא לאירוע, ישב לצדי על הבמה, והוא היה זה שחילק את התעודות של הסתדרות הטכנאים. היוזמה להזמין את בן אהרון היתה של הצבא, קיבלתי לכך את אישור דובר צה"ל ולא ייחסתי לכך חשיבות מיוחדת.

למחרת האירוע הופיעה כותרת גדולה בעמודו הראשון של עיתון "מעריב": "מזכ"ל ההסתדרות חילק פנקסי חבר של ההסתדרות לבוגרי קורס קשר!" על הידיעה היה חתום טומי לפיד, אז פובליציסט ועורך בכיר בעיתון. בעקבות הפרסום פרצה מהומת אלוהים: שאלות בכנסת וקריאה להדחתי מהתפקיד. מה עושים?

התקשרתי לדובר צה"ל, שהרי הוא זה שאישר את הזמנת בן אהרון, וביקשתי שיגן עלי, שיפרסם מה בדיוק היה שם. הרגשתי שאני מדבר אל הקיר. צה"ל לא מגיב, הנושא תופס גובה וכל האש מכוונת ישר אלי. כל יום כתבות, פרשנויות.

כמה ימים לאחר מכן השתתפתי בדיון אצל סגן הרמטכ"ל, פורום מבצעים קראו לזה. במהלך הדיון נכנס חייל ומסר לי פתק: הרמטכ"ל רוצה לדבר איתך.

קמתי ויצאתי מהחדר. כל הנוכחים ליוו אותי במבט ארוך, בטוחים שאני כבר לא אחזור לדיון.

נכנסתי לדרו. "שב", הוא ביקש.

התיישבתי, מחכה לשמוע את פסק הדין. דדו פתח מיד: "מהרגע הראשון ששמעתי על המקרה שאלתי את דובר צה"ל. התשובה שלו היתה חד-משמעית: כל הסיפור לא היה ולא נברא. אני בדקתי, הדובר בדק, והתברר שמזכ"ל ההסתדרות הוזמן על ידי צה"ל. הוא לא חילק פנקסי חבר אלא תעודות של הסתדרות הטכנאים. בדיוק על פי הסיכום המוקדם. לך לשלום".

חזרתי לדיון והתיישבתי על הכיסא שלי. כולם מסתכלים עלי, שותקים אבל סקרנים לדעת מה היה. הרגעתי מיד את כל הפורום: "הייתי אצל הרמטכ"ל - כל מה שפורסם - שקר אחד גדול".

הרגשתי הקלה גדולה. אני כבר 25 שנים במדים. מעולם לא חיפשתי חשיפה. לא התראיינתי, לא רצייתי שיכתבו עלי, והנה, בפעם הראשונה ששמי עולה - זה מה שמעוללים לי. הלקח היה ברור: זכור את אשר עשה לך עיתונאי...

מעבר למקרה הזה, שלכמה ימים הסיט אותי ממסלול העשייה, היו אלה חודשים עמוסי פעילות. גם לאחר שהסתיימה מלחמת ההתשה, ב-7 באוגוסט 1970, המזרח התיכון המשיך להיות שדה הניסיונות של המודיעין הסובייטי. טכנולוגיות חדשות ואתגרים חדשים שאיתם התמודדנו מדי יום.

גם אנחנו לא נחנו לרגע. חיל הקשר ידע פיתוחים ושינויים רבים מאז מלחמת ששת הימים. ציוד ישן הוחלף בציוד חדש, שיוצר ברובו בחברת תדיראן, על בסיס הסכמי ידע עם האמריקאים. מכשירי קשר נישאים חדשים הוכנסו לשימוש - מק 25 שהחליף את מק 9 ו-10 - ובחטיבות הטנקים היינו בעיצומו של מעבר ממכשירי GRC למכשירי VRC, ששיפרו משמעותית את התקשורת ביחידות ואפשרו מעבר מהיר בין הערוצים השונים בעזרת לחצנים שניתן היה לייצב אותם מראש לעשרה ערוצים. אנטנות ישנות הוחלפו בחדשות ופותחו אנטנות קצרות שלא יסייעו לאויב לזהות רק"ם שעולה לעמדות ירי. במקביל, כל קשר הפנים ברכבים הקרביים עבר גם הוא שינוי מהותי, כולל החלפת כובע השריון הישן לכובע VRC.

כל השינויים שעשינו חייבו גם הכשרות רבות. "החלפת הציוד מהדור הישן לציוד VRC במהלך מלחמת ההתשה היתה משימה מורכבת. חיל הקשר בנה חדרי לימוד מיוחדים והכשיר מערך מדריכים. יחידה היתה יוצאת עם הטנקים מהקו, טכנאים היו משנים את המתקן בטנקים, ובמקביל היו הצוותים עוברים הדרכה בכיתות הלימוד, כך שתוך יום יכלו הטנקים לחזור לקו, מזוודים בציוד הקשר החדש, עם צוותים שעברו הכשרה ראויה". (מתוך הספר "שבעים שנות חיל הקשר והתקשוב", מאת דניאל רוזן ומיכאל נגל).

במאי 1973, בתגובה להערכות מודיעין לפיהן מצרים וסוריה מתכוננות לתקוף את ישראל, הוכרזה בצה"ל כוננות "כחול-לבן", שנמשכה כמעט חודשיים, במהלכה עלתה רמת הכוננות ושופרה ההיערכות לקראת מלחמה אפשרית. בסופו של דבר, בעקבות חוות דעת מכרעת של ראש אמ"ן אלי זעירא, שבניגוד לעמדת הרמטכ"ל דדו וראש המוסד צבי זמיר, טען שלמצרים ולסוריה אין כוונה לתקוף, ירדה רמת הכוננות – ועלתה משמעותית קרנו של זעירא כאיש מודיעין שהערכותיו מדויקות.

בתקופת הכוננות רעננו את כל ציוד הקשר ואת ההנחיות לפעילות. הקמנו מתקנים חדשים בסיני שאמורים היו לשמש אותנו אם וכאשר תפרוץ מלחמה. שדרגנו את תחנות הממסר בג'בל יעלק, באום חשיבה, בסנטה קטרינה שהוקמו במהלך מלחמת ההתשה. הכוננות הסתיימה בחודש אוגוסט, אבל על פי החלטה שלי, חיל הקשר לא הוריד את הרגל מהדוושה. להפך. דעתי היתה נחושה: אנחנו עומדים בפתחה של מלחמה. לא ידעתי כמובן להצביע על המועד, אבל היה לי ברור שזה יקרה. לכן הקשר צריך להיות מוכן כל העת. מיד לאחר סיום הכוננות קיבלנו הוראה לפרק את כל המתקנים המיוחדים שהקמנו. לא עשיתי זאת. המתקנים נשארו והמשכנו לתחזק אותם. בזכות זה אפשרנו ביום פקודה למפקדים בסיני לשלוט על כל הכוחות שפעלו בגזרה. אין לי ספק שאם היינו מפרקים את המתקנים, לא היינו יכולים לספק קשר ברמה סבירה ומערכות שליטה ובקרה במהלך מלחמת יום הכיפורים.

כמי שפיקד על יחידת האיסוף של המודיעין, וכמי שנחשף לשיטות המודיעין של הצד שכנגד, ידעתי שהאסטרטגיה של האויבים שמולנו מבוססת על הטעיה. אנחנו תמיד מתגאים בגניוס היהודי – בתחבולות תעשה לך מלחמה – אבל שוכחים שגם אויבנו משתכללים כל העת. כל החודשים מאז כוננות "כחול לבן" הייתי מודע לסימנים המעידים על כוונות האויב – וכל הסימנים העידו על נכונות למלחמה. ב־848 חיפשו כל העת אחר הסימנים המעידים הללו. האזינו לכל גורם אפשרי והפסיפס החל להתבהר.

הסימנים היו כל כך ברורים, שעד היום אני מתקשה להבין איך טחו עיני המנהיגים, גם בצבא וגם בממשלה. תמיד בסתיו, לקראת החורף הקשה שמתקרב, הסורים נהגו לדלל כוחות בצפון, להחזיר אותם לבסיסי הקבע עד תחילת האביב. בסתיו '73 זה לא קרה. להפך. לא רק שהיחידות הקיימות נשארו במקומן, יחידות נוספות מצטרפות אליהן, מתקרבות לחזית.

איך מפרשים זאת?

תוך כדי חיפושים אחר אותות וסימנים, הוחלט גם להרחיב את מעגל המואזנים בצד הסורי ולכלול בו גם גורמים לא מבצעיים. למשל, מאפיה סורית – לא הרחק מקוניטרה – שקיבלה כל יום את רשימת היחידות שלהן היא אמורה לספק לחמים: מה להכין, למי להכין ומי יבוא לקחת. בין היחידות ששמן הוזכר היתה גם חטיבה 47, חטיבת שריון סורית מובחרת, חטיבת משמר הנשיא, שעליה פיקד ריפעת אסד, אחיו של נשיא סוריה ואחד האנשים הנאמנים עליו ביותר. ל־848 היו כמה סימנים מעידים למלחמה. אחד מהם היה

מיקומה של חטיבה 47. אם היחידה הזו, שנחשבת נאמנה מאוד לשליט הסורי, עוזבת את דמשק ונעה לכיוון הגבול – הסורים נערכים למלחמה.

את המידע הזה, נוסף לסימנים מעידים נוספים, קיבלתי בזמן אמת מיואל בן פורת, מפקד 848, שהחליף אותי בתפקיד. יואל, משוכנע כמוני שהמלחמה בפתח, הגיע עם המידע הזה שוב ושוב לראש אמ"ן, אלי זעירא, ולסגנו, תת-אלוף אריה שלו, ראש מחלקת מחקר. לשווא. המידע לא התאים לקונספציה. בסופו של יום התבשר בן פורת שאם ימשיך להעלות את הנושא – הוא יפוטל לאלתר. חד וחלק.

לימים, לאחר המלחמה, נפגש בן פורת עם דדו והראה לו את הסימנים המעידים שהצטברו ביחידה. "למה לא באת אלי", השתומם הרמטכ"ל, "למה לא באת אלי?"

יואל בן פורת, עם אופי פולני, לא הלך עם זה לדרו.

המטכ"ל כולו, לא רק ראש אמ"ן וסגנו, היו אטומים לקולות שהגיעו מלמטה. ישבתי אז בפורום סגן הרמטכ"ל, שהתכנס אחת לשבוע, והתחושה שלי דימתה את הטיטניק מתקרבת במהירות לעבר הקרחון המאיים. דיברו על הכול – רק לא על מה שבאמת צריך היה לדבר עליו. דיברתי שם על מלחמה קרובה, אבל הייתי היחיד כמעט. רוב הדיון התמקד בכזבוז הכספים הנורא שהיה בעקבות היערכות החירום של צה"ל בכוננות "כחול לבן". כל הסימנים היו, דיברו עליהם, דנו בהם, אבל בסופם התקבלה החלטה: סבירות נמוכה למלחמה.

למעלה הכחישו – ולמטה החרישו...

כפי שאמרתי, כוננות "כחול לבן" הסתיימה באמצע חודש אוגוסט. לא בחיל הקשר. הכוננות בחיל נמשכה – ואיתה המוכנות למלחמה. הקשר עבד כל הזמן.

שלושה שבועות לפני יום הכיפורים הקמנו מפקדה עיקרית במפקדת קשר"ר, בפיקוד אלוף-משנה יעקב בעל-שם, יב"ש, שקיבלה אחריות על כל נושאי הלוגיסטיקה של החיל. התקשרתי לראש אג"א, אלוף נחמיה קין, ובישרתי לו שבשבילו יב"ש הוא עכשיו קשר"ר. אליו צריך לפנות כדי לקבל נתונים מה דרישות החיל. וכך אכן היה. במקביל, הקמנו שמונה צוותים שעברו בכל הימ"חים ובדקו את נושא הקשר בכל הטנקים שהיו באחסנה יבשה. הסירו את הניילונים, בדקו קשר פנים, חוץ, קופסאות קשר. תקלות תוקנו והכלים נאטמו מחדש. מלאים נבדקו במפקדות קדמיות. גם בדרום וגם בצפון. וידאנו שלכל הפיקודים יש מחסנים ובהם כל הציוד שאמור לשמש אותנו בזמן מלחמה. במקום שהיו חוסרים – התקנים מולאו. הקשר היה מוכן לבאות. וידאנו שלכל מפקד יש את כל ציוד הקשר הנדרש, כולל הוראות קשר וקוד גזית – התקן מיוחד בתוך שרוול, שבו מוחלפים בכל יום מילים וצירופי מילים בצמדי אותיות וספרות.

פרק 20

איבדנו את שרה'לה

בעיצומן של ההכנות למלחמה צפויה מצאתי עצמי בלבה של מלחמה שלא נערכתי לקראתה. לא הכנתי את הכוחות וגם לא ידעתי איך לעצור את המתקפה.

24 ביוני 1973 החל כיום רגיל. שגרה. דבר לא בישר ולא הכין אותי למכה האיומה שמתקרבת לפתחי.

יצאתי מוקדם מהבית ביהוד, מקום שאליו עברנו כשנה קודם לכן, שוקד כמו בכל יום על הכנת החיל למלחמה, אם וכאשר תגיע. בצהריים נסעתי לבסיס 848 שבגלילות לתיאום עבודה משותפת של חיל הקשר ויחידת האיסוף. שרה'לה, אשתי, היתה באותו בוקר בבית הספר של מעוז, בננו הצעיר, וסייעה שם, בהתנדבות כמובן כהרגלה, בהכנות לקראת סיום שנת הלימודים. בצהריים, לאחר שחזרה הביתה, דיברה עם אחותה, לאה. שיחה רגילה. כל אחת סיפרה מה עבר עליה במשך היום. לאה, אחותה הצעירה, התגרשה כמה שבועות קודם לכן, והשיחה היומית הזו היתה חשובה מאוד לשתייהן.

בשעות אחר הצהריים, אני עדיין ביחידת המודיעין, הודיעו לי שמישהו מחפש אותי דחוף. זה היה בני מירון, נער בן 14. "אבא, אמא מקיאה ואומרת שהיא לא מרגישה טוב".

עזבתי הכול, מיהרתי הביתה ולקחתי את שרה לבית החולים תל השומר. לרוע המזל, בדיוק באותו יום החלה שבייתת רופאים, כך שנאלצתי להמתין עד שנמצא רופא צעיר שבדק אותה. שרה התלוננה על כאבים בבטן והאבחנה הראשונה היתה דלקת בכיס המרה.

קיבלנו כדורים וחזרנו הביתה. בערב ישבנו במרפסת. חשבתי שהיא תרגיש יותר טוב באוויר הפתוח, אבל לא. "שלומול", אני לא רואה. אני גם בקושי שומעת", שמעתי אותה ממלמלת. מיהרנו לחזור לבית החולים. משם היא כבר לא יצאה.

בשלושת הימים הראשונים איש בבית החולים לא אמר לי מה יש לה. רק שזו מחלה קשה. אנשים עוברים מחלות קשות וממשיכים בחיים. הרי היא כל כך צעירה, כל כך מלאת חיים ורצון לחיות. היא וראי תתגבר. שרה גם השביעה אותי בימים הראשונים שלא להגיד דבר לאחותה ולאמה. היא לא רצתה להדאיג אותן.

לאחר שלושה ימים שבהם כמעט שלא עזבתי את בית החולים, הבנתי שאני צריך עזרה. אני גם בעל, אבל גם אבא לשלושה ילדים – וגם מפקד שצריך לדאוג לחיל שבראשו אני עומד. התקשרתי ללאה, גיטתי, הסברתי לה מה מצבה של אחותה וביקשתי שתעבור עם האם לגור בבית שלנו ביהודה. לעזור לי בבית החולים ולטפל בילדים הקטנים – מירון בן ה-14 ומעוז בין העשר – כשאני חוזר בלילה לצבא. לאה נענתה מיד. הקשר בינה לבין שרה'ה היה מדהים. אחיות-חברות לכל דבר. הקשר שלי איתה היה די רופף. מפגשים משפחתיים בדרך כלל.

נחלקנו במשימה, ובערבים, לאחר המשמרת שלי, חזרתי לבסיס בצריפין או לישיבות במטכ"ל.

בבית החולים עדיין לא מספרים לי מה יש לשרה. באחד הימים מנהל המחלקה, פרופסור ידוע, ביקש ממני שאתלווה אליו החוצה. פסענו בין הביתנים של בית החולים. הוא בחלוק הלבן ואני במדי צבא. לראשונה הבנתי שהמצב לא פשוט. "זו מחלה קשה", הוא הסביר לי, "אנחנו לא יכולים לנתח אותה, וגם אם היא תצא מזה, אתם צריכים להתכונן למצב שהיא תישאר נכה". גם הוא לא אמר את המילה המפורשת: לבלב! Pancreas...

המצב אכן החמיר. רוב שעות היום שרה'ה היתה מטושטשת, מתקשה לדבר. רושמת במחברת מה שהיא רוצה להגיד. כתב היד שלה, כל כך יפה וברור בעבר, היה עכשיו קשה לקריאה. כל כך רחוקה משרה'ה שלי. באחד הימים, ממש לקראת הסוף, היא כתבה על פתק קטן: "שלומול", תשמור על מעוז... " זו היתה הצוואה שלה. לשמור על הבן הצעיר שלנו.

רק לאחר שהרע מכל הגיע, קיבלתי הסבר ממה שרה סבלה. הבלבב, אותו חלק בגוף שמפריש מיצים למערכת העיכול כדי לפרק את המזון שבקיבה, התפוצץ. המיצים ובהם אנזימים שנועדו לעכל את המזון זרמו למערכת הדם והחלו לעכל ולפגוע במערכת העצבים. זה מה שפגע בחוש הראייה, השמיעה ובאיברים נוספים בגוף.

ביום העשירי למחלה, 4 ביולי, הגעתי בצהריים ושלחתי את לאה הביתה, לנוח. התבשרתי שבבוקר הוציאו לה את הזונדה. בשורה משמחת. אולי זו תחילת ההתאוששות. לאה נסעה הביתה, וסיכמנו שתחזור בשעה חמש כדי להחליף אותי ולאפשר לי לחזור לבסיס. שרה נרדמה וישבתי עם ד"ר דן מיכאלי, רופא צעיר ולימים קצין רפואה ראשי, בחדר שלו.

עוד אנו יושבים ומדברים, ואחת האחיות נכנסה ולחשה לו משהו. מיכאלי קם במהירות, התנצל שיש מקרה חירום ועזב את החדר. לאחר כמה דקות חזר אבל וחפוי ראש: שרה נפטרה... מיצי העיכול הגיעו ללב. שרה נרדמה בצהריים ולא התעוררה עוד. מות נשיקה. אני מתנחם בכך שאולי לא סבלה כל כך בשעותיה האחרונות.

ביקשתי מהנהג שיסע לדירה ביהוד ויחזיר את לאה. הוא לא סיפר לה שאחותה היקרה נפטרה. לאה הגיעה מלאת תקווה. הרי רק בבוקר הוציאו לשרה את הזונדה. אפילו הביאה איתה בצנצנת סלט מפירות יבשים שאמן, דבורה, הכינה לאחר ששמעה גם היא שהזונדה הוצאה.

חיכיתי ללאה בפתח הביתן. היא ראתה את פני ומיד הבינה. הובלתי אותה לחדר של שרה'לה. שנינו גחנו ונישקנו אותה על מצחה. ביקשתי מהאחות מספריים וגזרתי קוצת שיער. מזכרת נצח מהאשה שכל כך אהבתי.

ישבנו שבעה בבית ביהוד. אלפים הגיעו לנחם. מסיפורי האנשים גיליתי כל כך הרבה דברים שלא ידעתי על אשתי. הנדיבות, אהבת האדם, המסירות, ההתנדבות לכל משימה. והכול בהשקט ובצנעה שכל כך אפיינו אותה בימי חייה.

לאה והאם דבורה נשארו בדירה והמשיכו לטפל בילדים. חמישה חודשים לאחר שנפרדנו משרה, נפטר גם אבי המשפחה, שבתאי. הוא לא התאושש ממותה של בתו הבכורה. טרגדיה כפולה בזמן כה קצר.

במאי 1974, עשרה חודשים לאחר פטירתה של שרה'לה, לאה ואני התחתנו בטקס צנוע בביתו של אלוף גד נבון, הרב הצבאי הראשי.

שנינו נושאים עמוק עמוק בלבנו את זכרה של שרה. החיילת ששבתה את לבי מהרגע הראשון שבו ראיתי אותה. אחד החדרים באגף הטכנולוגי בבית חיל הקשר והתקשוב נושא את שמה.

במלחמה על חייה של שרה'לה הפסדתי למחלה האיומה שתקפה אותה. אבל ידעתי שמלחמה נוספת מתקרבת במהירות. מלחמה על הבית. על מדינת ישראל. אספתי כוחות לאחר הכאב הנורא ונערכתי לקראתה.

פרק 20

מלחמה בהפתעה: הקשר לא הופתע ולא אָכזב

אתחיל מהסוף: חיל הקשר לא הופתע במלחמת יום הכיפורים! בניגוד למה שקרה בצה"ל ובמדינה כולה, אנחנו לא הופתענו. הקשר היה מוכן, ערוך, ויש לו חלק משמעותי בניצחון הגדול במלחמת יום הכיפורים. הקשר אפשר שליטה בכל שלבי המלחמה. שליטה בין המטכ"ל לפיקוד, בין הפיקוד לאוגדות, לחטיבות ולגדודים. הקשר לא אָכזב גם כשעשרות אלפי פגזים כתשו את מעוזי התעלה ומוצבי רמת הגולן. עורק החיים המיוחד הזה, הקשר, נשמר לאורך כל ימי המלחמה הקשה שנכפתה עלינו.

הקשר לא הופתע, כי אני לא הופתעתי. הייתי ער לסימנים המעידים. ידעתי על המידע שהגיע ל-848, קראתי נכון את המפה. נערכתי נכון. בתחילת ספטמבר בישרתי ליעקב בעל-שם, הסגן הטכני שלי, שאני רוצה שהוא ייסע לארצות הברית כדי להכיר מקרוב את כל מפעלי התעשייה האלקטרונית שמספקת לנו ציוד. יב"ש חזר אלי לאחר כמה שעות עם מסלול מוכן: 28 ימים מחוץ לחוף, 19 טיסות וביקורים בכל המפעלים החשובים. בתוך כמה דקות כבר קיבלנו אישור לנסיעה, ולמחרת הוא כבר היה באוויר. נבואה? חזון? קשה להגדיר, אבל החל מה-6 באוקטובר, כשצריך היה להתקשר דחוף למפעלים השונים בארצות הברית ולהזמין ציוד קשר ולחדש מלאים שנפגעו במלחמה – המלאכה היתה הרבה יותר קלה ומהירה. יב"ש כבר הכיר את כל מנהלי המפעלים, וכולם ידעו שמדובר באותו אלוף-משנה שנפגש איתם רק כמה ימים קודם לכן.

בסוף ספטמבר 1973, שבוע וקצת לפני המלחמה, התקשרתי פעם נוספת ליואל בן פורת,

מפקד 848. גם כי לא יכולתי להתנתק מהיחידה שעליה פיקדתי עד לא מזמן וגם בגלל הסקרנות לדעת מה קורה, מה יודעים ביחידה.

דיברנו בידיש. "יואל, ווס הרצעאך?" (מה קורה?) אני שואל.

"פרעאג נישט". (אל תשאל).

"איך פרייאג". (אני שואל).

ואז יואל סיפר לי מה שהוא יודע. הסימנים המעידים. לא הייתי צריך רמזים נוספים. היה לי ברור לקראת מה אנחנו הולכים.

שבוע לפני המלחמה קראתי אלי את סגן-אלוף יוסק'ה ברנע, מפקד גדוד 374, גדוד הלוחמה האלקטרונית של חיל היבשה, שמשימתו היא לשבש את התקשורת האלקטרונית של האויב.

יחידת ל"א של כוחות היבשה הוקמה בסוף שנות החמישים כאחד מלקחי מלחמת קדש. יחידה חצי ניסיונית, שבשנים הראשונות עסקה בבדיקת האפקטיביות של הלוחמה האלקטרונית, תחום שצה"ל כמעט שלא היה מודע לחשיבותו. סיפרתי כבר על התרגיל שנערך בפיקוד דרום, כשהייתי קצין קשר גייסות השריון ושיבשתי את רשת הקשר של אחת החטיבות באופן כזה, שמפקד החטיבה פשוט עצר במקום לאחר שהתברר לו שהוא לא מצליח להמשיך ולפקד על הכוחות שלו.

מאז העיסוק בתחום קודם ופותח. ב־1968 הוקם גדוד, שהתקן שלו - 850 איש - היה קרוב יותר לתקן של חטיבה ולא של גדוד. קיומה של היחידה היה חשאי מאוד. גם בחיל הקשר וגם בצה"ל הוא היה מאוד מסווג. פעילותו היתה בתיאום עם גופי ההאזנה של המודיעין, שני גופים שמעצם קיומם סותרים זה את זה: יחידת ההאזנה שואפת שכל קווי התקשורת של האויב יהיו פתוחים בפניה, כדי שתוכל להאזין לכמה שיותר מקורות. יחידת ה"ל"א אמורה לחסום את התקשורת ולא לאפשר לאויב לשדר. אלה רוצים מידע - ואלה חוסמים אותו.

ההכרעה, אם כן, היא בסמכותו של מפקד המערכה: רמטכ"ל או אלוף פיקוד, שתפקידו לאזן בין שתי היחידות. למי מאזינים ואת מי חוסמים.

לאויב שמולנו, גם למצרים וגם לסורים, היו יחידות ל"א מתקדמות, פועלות עם ציוד אלקטרוני ובדוקטרינה סובייטית, והיינו מודעים גם לספינות הריגול הסובייטיות עמוסות האנטנות, ששייטו בים התיכון ועקבו אחר כל מה שקורה אצלנו.

בפברואר 1972 התקיים בסניף תרגיל "עוז", תרגיל דו-אוגדתי, שבו תורגל מצב שהמצרים פותחים במלחמה, וצה"ל חוצה את התעלה ומעביר את המערכה לשטח מצרים. יוסק'ה ברנע, קצין קשר ותיק, שמונה כמה חודשים קודם לכן למפקד גדוד ל"א, ראה בתרגיל הזדמנות פז להפעיל ל"א על הכוחות המתרגלים. הוא פנה לקשר"ר, מוסיק גדרון - אני הייתי עדיין ב־848 - וביקש את אישורו. התשובה היתה לאו מוחלט. היחידה, הסביר

גדרון, היא כל כך חשאית, שאסור שהאויב ידע בכלל שיש לנו דבר כזה.

ברנע ניסה להסביר שאם לא נתרגל את הכוחות שלנו, הם לא ידעו מה לעשות כשהצד השני יפעיל עליהם ל"א, ועדיין התשובה היתה שלילית. אסור שספינות הריגול הסובייטיות בים התיכון ויחידות ההאזנה המצריות, שפעלו מג'בל עתקה, ידעו שאנחנו מפעילים לוחמה אלקטרונית.

ברנע החליט לעלות מדרגה. "זו טעות גדולה", הוא הטיח בקצין הקשר הראשי, "ביום פקודה לא ידעו מה לעשות, ואתה תהיה זה שישלם את המחיר. אם זו תישאר העמדה, אני מתכוון לעזוב. אני לא מוכן לשאת באחריות".

גדרון החליט לשקול שוב את הבקשה, ולאחר שווידא עם ברנע שעוצמת הסיגנלים החוסמים תהיה כזו שלא תיקלט על ידי האויב שבים ויחידות ההאזנה המצריות, קיבל את אישור הרמטכ"ל להפעיל ל"א על הכוחות.

מפקד תרגיל "עוז" היה אלוף שמואל גונן, גורודיש, ראש מה"ד. ברנע ישב איתו בנגמ"ש הפיקוד, ועל פי הוראתו, החל לחסום את רשתות הקשר של אחת משתי האוגדות שמשותפות בתרגיל. החלה מהומת אלוהים. מפקד האוגדה, שקווי הקשר שלה נחסמו, איבד את יכולת השליטה והפיקוד. נותק הקשר עם מפקדי החטיבות והיחידות השונות. התרגיל נמשך כשאוגדה אחת מבצעת את כל המשימות שלה - והאוגדה השנייה פשוט חסומה.

זה נמשך עד שברנע הרגיש בעיטה בישבנו. זה היה גורודיש, מפקד התרגיל. "תפסיק את זה מיד!"

הלקח הובן והוטמע, והחל משלושה חודשים מסיום התרגיל, כל חטיבת שריון, סדיר או מילואים, שהגיעה לאימון בצאלים, עברה הדרכת ל"א ותרגולה דרכים להתחמק: מעבר לתדר מוסכם חדש, לא מבצעי; צמצום רווחים בין הכלים, שימוש בדגלים להעברת פקודות ועוד.

חלפה שנה וחצי מאותו תרגיל. ישבתי עם ברנע בלשכה שלי שבמפקדת קצין קשר ראשי, ושיתפתי אותו בתחושותי על הצפוי לנו. "משהו באוויר לא מוצא חן בעיני. סע ל-848", ביקשתי ממנו, "פגוש את יואל בן פורת, מפקד היחידה, ותרחח מה קורה שם".

ברנע נפגש עם יואל בן פורת, שמע ממנו את הערכתו שאנחנו מתקרבים למלחמה, קיבל אישור לרדת לחמ"ל של 848, קודש הקודשים של יחידת האיסוף הסודית, ושם נחשף לכל הסימנים המעידים שנאספו שם בימים האחרונים. סימנים שמעידים על כך שלא טעיתי בתחושותי: מצפון תיפתח הרעה. אנחנו מתקרבים למלחמה.

ברנע חזר אלי, שיתף אותי במידע המסווג שנחשף בפניו וביקש אישור לגייס אנשי מילואים

ולחכין את הרכבים המיוחדים של היחידה שנמצאים בימ"חים.

לא קיבלנו אישור לגייס מילואים, גם לא אישור להתקשר לאנשי המילואים ולבקש מהם שביום הכיפורים, בעוד פחות משבוע, יישארו זמינים, ליד טלפון. ברנע, כך הבנת, מצא דרך לעקוף את ההחלטה: הוא התקשר אישית לכל קציני המילואים של היחידה, יותר ממאה, איחל לכל אחד מהם צום קל ביום הכיפורים ושאל רק היכן יהיה בחג... עבר שם אחר שם ורשם ביומן, מי נמצא ואיפה.

אנחנו ארבעה ימים לפני המלחמה. ברנע ממשיך ללחוץ עלי לקבל אישורים. אם לא נצא מוקדם לצפון, הוא מסביר, בבלגן שיהיה בכבישים, ועם הכלים הכבדים והישנים שלנו, נגיע לעמדות שלנו רק אחרי המלחמה. הוא מבקש לבוא איתי לישיבת מטכ"ל. "אני רוצה לדבר עם דדו", הסביר, "לשכנע אותו".

לקחתי אותו איתי. אולי הוא יצליח במקום שבו אחרים נכשלו. ברנע חיכה מחוץ לחדר שבו התקיימה הישיבה. כשדרו יצא הוא ניגש אליו - הוא עצמו סופח לשריון כשדרו היה מפקד גייסות השריון ומכאן ההיכרות ביניהם - אמר לו בקצרה את כל מה שהוא יודע, וביקש אישור לגייס את 700 אנשי המילואים של היחידה. דדו הקשיב, והסתפק בתשובה קצרה: אין לי אישור לכך.

ביום חמישי, יומיים לפני יום כיפור, ברנע מחליט לפעול על דעת עצמו, יודע שהמשמעות היא צל"ש או טר"ש. או שיטפחו לו על הכתף בעקבות היוזמה, או שיוורו לו את הדרך החוצה. הוא מארגן את הכוח הסדיר ועולה איתו לצפון. הכוח נוסע בלילה, מגיע לצפון ביום שישי בבוקר ומתפרס בכמה מקומות. נכנס למחפורות, מתחבר לרשתות הקשר והחשמל, ומתאם פעילות עם אנשי המודיעין. כשנפתחה האש בצפון, בשבת בצהריים, בתיאום עם אלוף הפיקוד, חקה, קצין האג"מ אורי שמחוני, וקמ"ן פיקוד צפון חגי מן, וגופי מודיעין נוספים, הוא החל לעבוד ולשבש רשתות קשר סוריות על פי הצורך.

יוסק'ה ברנע: "שלמה תמיד ידע להיערך קדימה. לחשוב מגמה אחת לפני. לא הייתי צריך לשכנע אותו שהסורים מתכוננים למלחמה. הוא כבר היה שם. לאחר שצה"ל בלם את הסורים, ירדתי לדרום. שם פעלו אנשי המילואים שלנו. אני זוכר ב-13 בחודש, יומיים לפני שצה"ל יצא לקרב ההבקעה והצליחה. שלמה תדרך אותי שהוא רוצה שלאחר שנעבור לגדה המערבית, צריך להיערך לתפוס ציוד לוחמה אלקטרונית של המצרים... צה"ל עוד לא צלח, אבל שלמה כבר חשב מה נעשה בגדה המערבית".

במהלך מלחמת יום הכיפורים בוצעו אלפי משימות חסימה בחזיתות הלחימה. לאחר המלחמה הפך כל נושא הלוחמה האלקטרונית לאחר המרכיבים החשובים בפעילות המודיעין וחיל הקשר.

יוסקה ברנע, מג"ד ל"א, לא היה היחיד שהפעלתי עוד לפני המלחמה. ביום שישי בבוקר התקשרתי למנכ"ל הדואר וביקשתי שיוריד 30 עובדים אזרחים לסיני. לרפידים ולשארם א-שייח'.

המנכ"ל השתומם מהבקשה: "שלמה, יום כיפר... מה אתה גוי?"

"אני יהודי בדיוק כמוך, ואם אני אומר לך שצריך לעשות את זה - סימן שזה הכרחי", השבת.

האנשים ירדו. בנוסף, עוד קודם לכן תגברתי את עמדות הקשר בדרום. ברפידים ובשארם. אנשים עבדו בשבת ובראש השנה כדי להכין את כל הציוה. עד היום לא ברור לי איך מש"קי הדת לא עלו עלי, ולא התלוננו לרבנות הצבאית. אף אחד לא עצר אותי. יכולתי להמשיך להכין את הקשר למלחמה הצפויה. וידאתי גם שקציני הקשר האוגרתיים נשארים בבסיסים ולא נוסעים הביתה ליום הכיפורים. אני בטוח שהם כעסו עלי באותו רגע, אבל הם הודו לי בהמשך.

בערב יום הכיפורים הגעתי הביתה לארוחה מפסקת. לא הורדתי את המדים, ומיד עם סיום הארוחה מיהרתי ל"בור" שבקריה. ביקשתי מישראל זמיר להתלוות אלי, ויב"ש הגיע במקביל למפקדה העיקרית בצריפין. ערב יום כיפור. כולם הולכים לבתי הכנסת, ואני נוסע מיהוד לתל אביב. הגעתי ל"בור". הכול שם שקט ורגוע. כל הקצינים הבכירים בבתים, למעט כמה קצינים זוטרים שנשארו בתורנות, רבי סרנים וסרנים ותת-אלוף אחד, שלמה ענבר. האם אני היחיד שרואה את הרעה שמתרגשת עלינו? הספקתי עוד לדבר עם אברהם זינגר, "מר קשר קווי", ולבקש ממנו שיתקשר לפסח שחר, קצין קשר חיל האוויר, ויודיע לו שהפעלנו את כל מערכות הקשר ושגם חיל האוויר צריך לעשות זאת.

לפנות בוקר הכול השתנה. ב־02:40 הגיע ללשכת ראש המוסד המידע שהעביר מלונדון ראש המוסד, צבי זמיר, לאחר המפגש עם אשרף מרואן, הסוכן המצרי הבכיר, שבישר לו: מחר מלחמה! תוכן המברק הועבר לראש הממשלה, לראש אמ"ן, לשר הביטחון, ובשעה 04:30, באיחור לא מובן, כמעט שעתיים לאחר שהגיע לישראל - גם לרמטכ"ל. כל אנשי ה"בור" מיהרו להגיע. המהומה הגדולה החלה.

אני מרוכז במשימות שלי. מביא אלי את המטה שלי, מפעיל את כל מערכות החירום ומוודא שהכול עובד. חלוקת העבודה ביני לבין שני סגני ברורה. יב"ש אחראי על כל הנושא הטכני. מכשירים, מלאים וחלפים וגם כוח אדם. ישראל זמיר, איש המבצעים, יישאר כל המלחמה ב"בור" שבקריה, מטפל בכל הנושא המבצעי וצמוד לסגן הרמטכ"ל, ישראל טל, שאחראי על הנעת הכוחות על פי החלטות המטכ"ל. אני רוב הזמן צמוד לרמטכ"ל. זו תפיסת הפיקוד שלי במלחמה: כל הזמן ליד מפקד הכוח.

יחד עם ישראל זמיר אנחנו מתחילים לבדוק שהמערכת מתפקדת. קציני קשר שנמצאים בבסיסים קדמיים בודקים קשר לכל הבסיסים והנקודות. מוודאים שמערכות השליטה והבקרה פועלות. זה מה שאני עושה עד שעות הצהריים. בודק, מנחה, מוודא שהכול תקין.

בשעה שתיים אני מקבל ידיעה שהמצרים תוקפים ושמגיגים מצריים פגעו באנטנות בשני מקומות: ברפידים ובבסיס חיל האוויר בשארם. הפגיעה במערכת הטרופוספירית משבשת את הקשר בין תל אביב לבין שארם, אבל אני לא מתרגש. זה אמנם פוגע בקשר עם דרום סיני, אבל עוד במלחמת ההתשה הקמנו עורק זרובי מרפידים לאום-חשיבה, אבו רודס ושארם. הקשר נפגע אך לא נותק. את הפגיעה באנטנות בשארם תיקנו בתוך שעותיים, בעזרת צוותים שהורדתי לשם עוד לפני יום כיפור. הערכתי שאם תפרוץ מלחמה, המצרים ינסו לפגוע באנטנות ולשבש את הקשר, כפי שאכן קרה.

מסביב מהומת אלוהים. דיווחים ראשונים ברשתות הקשר על מעוזים מכותרים, על כוחות מצריים גדולים שחוצים את התעלה, על טנקים שנפגעים במספרים גדולים, אבל אני מרוכז בדבר אחד בלבד: שהקשר יעבוד. שהמערכות לא יאכזבו ביום פקודה – והקשר לא אכזב. אני לא זוכר מקרה אחד שבו נותק הקשר הקווי במהלך המלחמה. הקשר לא עצר. הוא היה גורם משמעותי בקרבות הבלימה הקשים, בקרבות ההכרעה שהובילו לחציית התעלה, ובלחימה ממערב לתעלת סואץ. קשר אלחוטי וקווי. מערכות שליטה ובקרה בין המפקדים לכוחות הרבים.

שני סגני במלחמה, יעקב בעל-שם וישראל זמיר, מטפלים כל אחד בתחום האחריות שלו, ועושים זאת בדרך המקצועית ביותר. לשניהם חלק חשוב מאוד בקרדיט שמקבל חיל הקשר על תפקודו במלחמה.

יעקב בעל-שם: "ביום שישי בערב, 5 באוקטובר, הייתי כבר במפקדה העיקרית בצריפין והתחלתי להזעיק את אנשי המפקדה והחמ"ל שהקמתי. משם אני שולט על כל הדרישות שמגיעות מהיחידות בשטח. את כל ההכנות למלחמה התחלנו כבר שלושה שבועות קודם לכן. הצוותים שלנו עברו בימ"חים ובמרכזי הקשר השונים. ידענו היכן יש לנו חוסרים, והעברנו את מ.ש.א מייצור ציוד לייצור חלפים ואביזרים חסרים. אם לא היינו נערכים מראש, ועושים מראש את כל הבדיקות – לא היה קשר. חד וחלק. היתה מתרחשת קטסטרופה. עבדנו קשה כדי להשלים חוסרים, אבל לא את כולם הצלחנו לספק לפני המלחמה. בשבת בצהריים, חצי שעה לאחר שנפתחה האש, התקשרתי דחוף לאחד הספקים הגדולים שלנו בגרמניה ונתתי לו רשימה של חוסרים שאני צריך במייד. "תן הוראה שלא יוציאו מהמחסנים אף אביזר מהרשימה שקיבלת", ביקשתי ממנו, "עד שיגיע קצין שלי לבצע את הרכישה." הקצין טס ביום ראשון לגרמניה, ביום שני היה כבר במפעל, ובשבת, 13 באוקטובר, כל הציוד הרחוף שביקשתי כבר היה ביחידות.

ישראל זמיר: "טליק היה אחראי על עיבוי הכוחות בחזיתות. איזה כוח הולך לאן. לדרום או לצפון. מרגע שהתקבלה ההחלטה, התפקיד שלי היה לארגן את כל מערך השליטה והבקרה. אם מדובר בחטיבה שהיתה בפיקוד מרכז ועברה עכשיו לצפון, עלי לדאוג שקצין הקשר החטיבתי לא ממשיך לעבוד עם ארגז החירום שהיה לו בפיקוד מרכז, אלא עובר לארגז חירום צפון. אני יושב בבוה, צמוד לטליק, עוקב אחר ההחלטות שמתקבלות ודואג לאמצעים כדי שניתן יהיה לאפשר את שליטת המפקדים בשטח. למזלנו, לא פירקנו

את כל המתקנים שהקמנו לקראת כוננות 'כחול-לבן'. השארנו תשתיות - אולי בניגוד להוראות - אבל בזכות זה הצלחנו לאפשר שליטה מהירה, והמפקדים יכלו לדבר כבר בפתיחת המלחמה עם כל הכוחות בשטח. דאגנו לתדרים המתאימים לקשר תג"מ: חלוקה בסיסית לארטיילריה, לשריון, לחי"ר. לכולם תדר מסודר שמאפשר למפקדים הבכירים שליטה מלאה בכל הכוחות שעומדים לרשותם".

יעקב בעל-שם: "בכוננות 'כחול-לבן' באתי לראש אג"א וביקשתי חמישה מיליון דולר כדי להשלים חלפים חסרים. לא קיבלתי כלום. אין כסף. בשבת בערב, ארבע שעות אחרי תחילת המלחמה, קוראים לי דחוף לראש אג"א. אמרתי לו שאנחנו ריקים. חסר לא מעט ציור, בעיקר חלפים, ושאני צריך 50 מיליון דולר. ראש אג"א שמע, הנהן בראש ואישר לי חמישה מיליון. ככה בכל ישיבה איתו קיבלתי עוד כמה מיליונים. כסף כבר לא היה בעיה. כל בעיות הציוד עברו דרכי. פעם ביום היתה לנו ישיבה ב'בור', שלמה, ישראל זמיר ואני, שבה עדפנו זה את זה בכל המהלכים. בפיקוד צפון ובפיקוד דרום היו לנו שני מפקדים טכנים שעשו עבודה מעולה ודאגו להעביר אלינו דרישות מהשטח לחלקי חילוף. אני כל הזמן מקבל דיווחים ברמת הפיקוד. מה חסר, איך מעבירים ציוד מטנקים פגועים, מתקנים במהירות ומתקנים מחדש. כל הזמן יש דרישות מהשטח - ואנחנו משתדלים לספק במייד. לא תמיד זה אפשרי, אבל כולם עבדו מסביב לשעון. מ.ש.א, מרכז שיקום ואחזקה, נאלץ לעבוד תחת לחץ עצום. אם עד המלחמה היו רגילים לתקן מכשירים בודדים, פתאום צריך לעבוד לתיקון מאות מכשירים, לספק אביזרים, חלפים. לא היתה ברירה. אי-אפשר היה להמשיך לעבוד בקצב של אתמול. מפקד מ.ש.א היה אז אלוף משנה עקיבא לנדן, קצין עבודות - המוציא והמביא של כל מה שזז שם - היה אהוד בן-דור ומי שפיקח וניהל את העבודה היה סרן דני רוזן, מנהל המפעל האלקטרוני במ.ש.א. באחד הימים הקשים ביותר במלחמה קיבלתי שיחת טלפון בהולה מאחד המפקדים הבכירים בחזית הדרום: "רק אתה יכול להציל את עם ישראל..."

"מה קרה?" שאלתי.

"יש חטיבת שריון שלא מצליחה לתפקד בנושא הקשר. לחלק מהטנקים מכשירי GRC ולחלק VRC. מפקד החטיבה לא מסוגל לשלוט בכוחות. אני חייב מיד 22 מכשירי VRC". "קיבלת", בישרתי לו מיד. ידעתי שבמ.ש.א הצליחו לתקן כמה עשרות מכשירי VRC, שהורדו מטנקים פגועים. המכשירים האלה הגיעו כבר למחרת לטנקים בדרום. אחרי המלחמה מ.ש.א קיבל את פרס קפלן, פרס שניתן על התייעלות והעלאת פריון העבודה. פרס שללא כל ספק הגיע לעובדים המסורים האלה.

על דבר אחד הצטערתי: ההחלטה שקיבלתי עוד בשנות החמישים, כקצין קשר גייסות שריון, לקבוע אותות קריאה קבועים למפקדים ובעלי תפקידים בחיל. נכון שזה הקל מאוד

לנהל את המערכה, וזו אכן היתה הכוונה, אבל זה הקל גם על האויב לזהות בוודאות מי משדר מהיכן, לאכן אותו במהירות, ואם מדובר במפקד בכיר – לנסות לפגוע בו.

בשלב מסוים הרמטכ"ל ביקש שאתלווה אליו כשהוא יוצא לשטח. זו גם התפיסה שלי לגבי מקומו של קצין הקשר – תמיד ליד המפקד. ליד מפקד המחלקה, הפלוגה, הגדוד, החטיבה, האוגדה ומפקד הצבא. הקשר חייב להיות תמיד לצד המפקד. תמיד בהאזנה, תמיד קשוב ומוכן להעביר את הפקודות. המפקד טרוד בעשרות דברים. הוא מנהל את הקרב. מתכנן קדימה. רואה מהלכים, רואה את האויב. הלחץ עליו עצום, ותפקידו של איש הקשר הוא להקל עליו. לסייע לו לראות את התמונה הכוללת ולקבל החלטות נכונות.

הכרתי את דרו היטב. הוא היה סגן מפקד גייסות השריון כשאני קצין הקשר של הגיס. היו בינינו יחסי אמון והבנה. ראיתי עתה איך הוא מנהל את המערכה. את קור הרוח, את קבלת ההחלטות הנכונות, הפקודות הברורות. צוק איתן, שמהרגע הראשון מכניס שקט וביטחון במערכת. מפקדו העליון של הצבא. לא ראיתי חולשה אצלו. שום היסוס. רק נחישות להוביל את הצבא לניצחון על אף תנאי הפתיחה הקשים של המלחמה.

לצער, אני יכול להגיד דברים דומים על שר הביטחון שלנו, משה דיין. כמעט שלא פגשתי אותו במלחמה, אבל מפגש אחד קצר הספיק כדי להבין מה עובר על האיש. זה קרה ב־13 באוקטובר. אחד הימים הקשים בחזית הדרום. בשעות הצהריים נהרג מפקד אוגדה 252, אלוף אברהם מנדל, אלברט, לאחר שככל הנראה יחידת האזנה מצרית איתרה את מקומו ופגז פגע ישירות בנגמ"ש הפיקוד שלו. הייתי אז ב"בור" בקריה שבתל אביב, וזמן קצר לאחר שקיבלנו את הידיעה הקשה על מותו של מפקד האוגדה, הקצין הבכיר ביותר שנהרג במלחמה, שמעתי בקשר את קולו של מפקד מעוז "המזח", גיורא ארדינסט, שביקש לקבל מהפיקוד הוראה להיכנע למצרים לאחר שבוע של לחימת גבורה.

מפעם לפעם, בימים הקודמים, דיברתי בקשר עם מפקד המעוז המכותה. שמעתי ממנו עד כמה המצב קשה: מוקף בכוחות גדולים שמפגיזים אותו ללא הרף ומנסים שוב ושוב לפרוץ פנימה. התפעלתי מעוצמות הרוח שהפגין בשעות כל כך קשות, והייתי שותף להתלבטויות שלו אם להמשיך בלחימה או להיכנע וללכת לשבי. כל עוד היה סיכוי שיגיעו כוחות חילוץ, עודדתי אותו ואמרתי שכוחות שריון שלנו קרובים ושישתדל להמשיך להחזיק מעמד על אף המצב הקשה.

לא הייתי שותף להחלטה שלו להיכנע. הוא חיכה לקבל הוראה ברורה מהפיקוד, וכשזו לא הגיעה, אסף את הלוחמים המותשים לאחר שבוע לחימה קשה, ויחד איתם קיבל את ההחלטה.

תוך כדי אחת השיחות שלי עם מפקד המעוז, שמעתי מאחור קול זועם: "מי נתן את האישור לכניעת המעוז? לא נתנו פקודה. אני לא אישרתי".

הסתובבתי לאחור. לפני עמד שר הביטחון משה דיין. החלפנו מבטים ללא מילים, ואז דיין הסתובב ויצא מהחדר. כל אותה עת עמד לצדי רב־סרן יהודה גנץ, קצין מבצעים שהוצב באג"ם, ושמע את הדברים.

מאוחר יותר צפיתי בתמונות ששודרו בטלוויזיה המצרית וראיתי בשידור ישיר את כניעת לוחמי המעוז, שעברו לצד השני של התעלה בראש מורם, כשאחד מהם מחזיק בידיו את ספר התורה של המעוז. התפללתי לשלומם. התפללתי שיעברו את הימים הקשים שמחכים להם בחדרי החקירות ובמרתפי העינויים שידענו על קיומם, ושיחזרו הביתה במהרה.

הייתי לצדו של דדו גם כשהגיעה אליו הידיעה שהוא הגדיר כידיעה המשמחת ביותר שקיבל במלחמה: העברת שתי דיוויזיות מצריות שהמתינו ממערב לתעלת סואץ – לתוך סיני. דדו שמע את הידיעה, חיך ואמר לי: "לזה חיכיתי, לזה חיכיתי. עכשיו הכול ישתנה..." ראיתי עד כמה הוא נרגש מהידיעה. באותו רגע גמלה בלבו ההחלטה לאשר את מבצע הצליחה לגדה המערבית של התעלה, מבצע ששינה את תוצאות המלחמה בחזית הדרום.

המשכתי לעמוד לצדו של הרמטכ"ל גם בימים הבאים, כשנראה היה שקרב ההבקעה לעבר התעלה, כדי לאפשר את הצליחה לגדה המערבית, מסתבך. ראיתי את קור הרוח שבו הוא ניהל את המערכה. את קבלת ההחלטות שהכריעו, בסופו של דבר, את גורל המערכה בדרום. הייתי איתו ב"חצר", אזור החצייה שבו התארגנו כוחות רבים לקראת המעבר לגדה המערבית, לשטח מצרים. משם ניהל מפקד האוגדה, אריאל שרון, אריק, את לחימת הכוחות שתחת פיקודו. לאחר ההלם הראשוני מהעובדה שצה"ל הצליח לחצות את התעלה, המצרים החלו להפגז את המקום. אלפי פגזים שנחתו מסביב – ואני שם. יחד עם דדו. מהומת אלוהים, אבל אני עסוק רק בדבר אחד: איך מארגנים את הקשר בצדה המערבי של התעלה. התקשרתי לאברהם זינגר, קצין הקשר הקווי, ויחד תכננו איזה רדיו טלפון צריכים להעביר, מה רוחב הפס שיספיק לשתי אוגדות שחוצות את התעלה ונלחמות במרחק עשרות קילומטרים מקו המים. ההנחיה שקיבל זינגר היתה ברורה: לאחר שיעבור ככל לגדה המערבית, צריך להתחבר למערכת הקשר המצרית הקיימת. צריך למצוא אותה ולהתחבר אליה. בדרך כלל קווי התקשורת עוברים במקביל לצירי הכביש המרכזיים. שם צריך למצוא אותם, לאתר את המרכזיות, צמתי הקשר, ודרכם לבנות מערכת קשר קווי לשימוש הכוחות שלנו, שבשלב מסוים, לאחר שתסתיים הלחימה הניידת, יתבססו ויצטרכו קשר קווי לניהול שוטף: לוגיסטיקה, קשר בין מפקדות, תאגידים ועוד. אני הנחיתי – וזינגר ביצע, כהרגלו, על הצד הטוב ביותר. אלה היו השעות היפות של אנשי דואר ישראל, אורחים מגויסים למשימה, שתחת אש כבדה ובגבורה עילאית התקינו כבל תקשורת בתוך תעלת סואץ, שאליו חוברו בהמשך הכבלים ששימשו קודם לכן את המצרים.

הקשר, שתפקד היטב מיום המלחמה הראשון, המשיך לספק את הצרכים גם מעברה השני

של התעלה, גם ברמת הגולן וגם במובלעת הסורית בצפון. בכל מקום שבו לחמנו ועמדנו - הקשר היה לצד הלוחמים והמפקדות.

שם, ב"חצר", כשברקע ההפגזות הקשות, הייתי עד לאירוע דרמטי. עמדנו בחפ"ק המאולתר של מפקד האוגדה שרון, יחד עם סגן-אלוף הילל כרמלי, קצין הקשר האוגדתי. תוך כדי עבודת תכנון ופקודות, נכנס חייל ולחש משהו על אוזנו של הילל, שקם ממקומו ויצא במהירות מהחפ"ק. עבר זמן. התחלתי לשבור את הראש את מי אני שם במקומו בתפקיד קצין הקשר של האוגדה הצולחת, תפקיד רב חשיבות באותו זמן.

כרמלי חזר כעבור זמן, והמשיך בשיבה כאילו לא קרה דבר. התברר שקיבל ידיעה קשה: אחד מאנשי התאג"ד הסמוך הודיע לו שכנו נפצע קשה ועומדים לפנות אותו במסוק לרפידים. האב יצא, ליווה את בנו עד למסוק שלקח אותו לבית החולים הצבאי שהוקם ברפידים, וחזר מיד ל"חצר", להפגזות ולהמשך הלחימה. בנו של הילל כרמלי היה אחד הפצועים הקשים במלחמה. הוא נותר משותק, אבל התאושש ופתח בקריירה מופלאה כפרופסור מן המניין.

זו אחת הדוגמאות לרוח הגבורה וההקרבה שאפיינה את קציני ולוחמי הקשר במערכה הקשה. בקו האש, עם הכוחות הלוחמים, מבצעים את משימותיהם באומץ ובגבורה. 96 חללי החיל במלחמת יום הכיפורים הם העדות לכך שמדובר בלוחמים שנמצאים בחזית, צמודים למפקדי הכוחות. מתקדמים לצדם וגם נפגעים לצדם.

במלחמת יום הכיפורים נפל לידי צה"ל שלל רב. כלי מלחמה, מערכות קשר, סוללות טילי נ"מ וחומר מודיעיני רב, כולל מאות אלפי מסמכים סודיים. אחד מהם קשור אלי: דוח של המודיעין המצרי - מפורט מאוד, יש לציין - שהתגלה באחד מבסיסי הטילים בגדה המערבית וכלל את כל תחנות חי, החל מ־1945, שבה, כך צוין בדוח, למדתי גרנ"ע בקורס ימאים, ובהמשך כל תפקידי, כולל העובדה שלמדתי משפטים, קיבלתי תואר מהנדס, אני נשוי לשרה ויש לי שלושה ילדים. "ממוצע קומה, גוף בינוני, הופעה נאה, מסודר, נטיות לאלקטרוניקה, בעל השכלה רחבה, סקרן, חביב על מפקדיו", נכתב בשורת הסיכום.

הדוח, שהועבר אלי על ידי קצין הקשר של חטיבה 11, מתאר די במדויק את כל התפקידים שמילאתי, הקרבות שבהם השתתפתי החל מ־1948, הקורסים הצבאיים שעברתי, ואפילו מופיע בו המידע שאבי, ממשפחת בורשטיין, היה אחראי על רשת הטלפונים בנתניה...

על תפקודי חיל הקשר במלחמת יום הכיפורים, מעידים שני קציני הקשר הפיקודיים: סגן-אלוף אברהם קיים, קצין הקשר של פיקוד צפון, וסגן-אלוף צבי אמיד (בהמשך תת-אלוף וקצין קשר ראשי), קצין הקשר של פיקוד דרום.

סגן-אלוף אברהם קיים: הקשר בחזית הצפון פעל היטב לאורך כל המלחמה, למעט ביום הראשון. הסורים הפגזו ותקפו מהאוויר את מוצב הפיקוד בנפח ונאלצנו לדלג לחמ"ל שהוקם בהר כנען, סמוך לצפת. המצב שם היה כבי רע, ולרשות מוצב הפיקוד עמדו רק שני קווי תקשורת: אחד למרכזייה המבצעית בנצרת והשני לחפ"ק הפיקודי ברמת

הגולן. קצין קשר שלי, שהצמדתי לרפול מפקד אוגדה 36, חיבר לי את קו התקשורת מהר כנען למבצעים במטה הכללי, כך שניתן היה לקיים קשר ישיר עם המטכ"ל. בנוסף, יחידת מילואים, שהיתה צריכה להגיע למוצב הפיקוד בהר כנען במוצאי יום הכיפורים כדי להפעיל את מערכת הקשר הפיקודית, הגיעה רק ביום ראשון – עוד עיכוב משמעותי.

"המצב ברמת הגולן ביום ראשון בבוקר היה קשה מאוד. חטיבה 188 נלחמה כבר עם הטנקים האחרונים שלה, ואנחנו בפיקוד ניהלנו את הקשר עם פלוגות הטנקים של חטיבות המילואים, שהחלו לעלות לרמת הגולן כדי לבלום את הסורים. כל קציני הקשר הפלוגתיים קיבלו מאיתנו את התדרים הדרושים, וברגע שפלוגה התארגנה – גם עם טנקים ספורים – שלחנו אותה לרמת הגולן מיד. לחטיבה 7, שלחמה בעמק הבכא, בצפון רמת הגולן, היתה מערכת קשר עצמאית בזכות קצין הקשר שלה, שלום סטולרו ז"ל.

"מאוד התרשמנו מהתפקוד של שלמה, קצין קשר ראשי. שקט, קר רוח וכדרכו – ביעילות מרבית. יש לו חלק גדול בכך שלאחר הבעיות בשעות הלחימה הראשונות, הקשר בפיקוד צפון החל לפעול בצורה מלאה".

סגן-אלוף צבי אמיר: "למרות שצה"ל הופתע, הקשר בפיקוד דרום היה ערוך למלחמה. היו לנו תוכניות חירום למלחמה והפעלנו אותם. עיקר הלחץ היה בקשר עם המעוזים, שרובם היו מכותרים משעות הלחימה הראשונות. גם במצב הזה, הקשר איתם פעל כל הזמן. לשלמה ענבר מגיע קרדיט גדול. את המבחן הגדול שלו כקשר"ר – הכנת הקשר למלחמה – הוא עבר בהצלחה גדולה. הוא דאג לכל הפרטים הקטנים עוד לפני המלחמה. והקשר בין המעוזים ובין המפקדות בטסה וברפידים ועם הפיקוד פעל כמעט ללא תקלות. שלמה ירד פעמים רבות במהלך המלחמה לקו החזית בדרום, לרוב כשהוא מלווה את הרמטכ"ל".

לאחר המלחמה זומנתי להעיד בפני חברי ועדת אגרנט שהוקמה כדי לחקור את התנהלות הצבא בשלבי המלחמה הראשונים, והתבקשתי לתאר את תפקוד מערכת הקשר במלחמה, כולל ביטחון קשר ושליטה ובקרה. תיארתי בפירוט רב את כל ההכנות שנעשו בין כוננות "כחול-לבן" ועד תחילת המלחמה ואת מצב הקשר במהלך המלחמה. ברוח הוועדה היתה ביקורת בעיקר בנושא ביטחון קשר. "קצין קשר ראשי, תא"ל ענבר, ציין בפנינו כי ביטחון קשר הוא אחד השטחים הפרובלמטיים ביותר הקיימים בכל צבא, וזאת בגלל הניגוד הטבעי בין הצורך בשימוש מהיר ויעיל באמצעי קשר לבין ההכבדה כתוצאה מיישום אמצעי ביטחון הקשר. התחום הפגיע במיוחד הוא מן הרמה האופרטיבית והטקטית כלפי מטה, שכן ברמות אלו כמעט ולא קיים ציוד מתוחכם... חובה לחזור ולהזהיר שבגלל אי הקפדה על ביצוע חוקי ביטחון קשר, עלול הצבא לסבול בצורה העולה על כל מה שמשער העובר בידועין על חוקים אלה..."

לא הופתעתי מהביקורת על כל נושא ביטחון הקשר. לאחר המלחמה תחקרו את סגן-אלוף

אסף יגור, מג"ד שריון שנפל בשבי המצרים ביום המלחמה השלישי. רצינו לדעת, על פי השאלות שנשאל בשבי, מה המצרים ידעו וכמה הם התעניינו. הבנו ממנו שהמצרים חקרו אותו על הקודים שלנו. הם כבר היו בידיים שלהם לאחר שכבשו חלק מהמעוזים שלנו. המסקנה היא שדבר אחד זה לתת אמצעים לגייסות - קוד גזית למשל, ודבר שני זה צורת השימוש, הרצון והיכולת להשתמש. קשה היה לצפות מאיש מילואים, ביום השני של הלחימה שלו, כשהוא נכנס ממש לתוך אש, שהוא ישתמש בצורה מושכלת בקודים, אם הוא בכלל משתמש בהם... בנסיבות המלחמה הזאת, ברוב המקרים לא היה שימוש בקודים, אם כי היו מקרים שזה כן נעשה.

וכך אכן עניתי כשנשאלתי על ידי חברי הוועדה מה הרגשתי או הערכתי למצב ביטחון הקשר שלנו בזמן במלחמה: "ברמה האסטרטגית אופרטיבית עד רמת הפיקוד כולל רמת האוגדה - מצב טוב. ברמה מתחת זה מצב לא מספק. לא מספק בשטח הרדיו הטקטי. פירוש הדבר שלא היו לנו מספיק אמצעי הסתרה. לא היה שימוש נכון גם כאשר היה המינימום של המלקודים וקוד גזית. אילו היינו עושים טוב יותר, ללא שום ספק היינו מונעים מעצמנו גולים".

לאחר המלחמה חיל הקשר עבר שינוי משמעותי בתחומים רבים - גם בכל נושא ביטחון קשר. נלמדו הלקחים, הוסקו המסקנות. נשארתי בתפקיד קשר"ר כשנה וחצי לאחר המלחמה, שנה וחצי שבה הובלתי, יחד עם בכירי החיל, את כל השינויים והלקחים בעקבות המלחמה. "כלקח ממלחמת יום הכיפורים התגבר חיל הקשר והאלקטרוניקה על הפער הטכנולוגי, פיתח סדרה של אמצעים טכנולוגיים מתוחכמים המאפשרים תקשורת חסינה מחדירת גורמי מודיעין עוינים, מבלי לפגוע בשימוש המהיר והיעיל באמצעי הקשר, וצייד חלקים חשובים של הרמות הלוחמות באמצעים אלה. השימוש במלקוד פסק לחלוטין. השימוש בקוד 'גזית' נמשך עד מלחמת לבנון השנייה. ביטחון הקשר בצה"ל השתנה מאז לבלתי הכה. צה"ל איננו משתמש עוד בקודים מסוג מלקוד או 'גזית'.

"צה"ל התעשת בעקבות מלחמת יום הכיפורים, הפנים את החשיבות המבצעית של ביטחון קשר בדרג הלוחם והשפעתה על הישגיו בלחימה, השקיע בנושא ביטחון הקשר משאבים לא מבוטלים, והחליף את מערך הקודים במערך אמצעים טכנולוגיים מתקדמים, שהביאו שיפור ניכר בביטחון הקשר בצה"ל מבלי לפגוע בשימוש המהיר והיעיל באמצעי הקשר. השימוש בקודים הופסק לחלוטין. צה"ל של היום מתמודד בבעיות ביטחון קשר והגנת מידע שונות לגמרי מאלה עמם התמודד בעבר, והנושא התרחב מעיסוק בקודים וכתבי סתר לעיסוק בהגנת מידע כוללת בעידן הסייבר, התמודדות בה מושקעים מאמצים לא מבוטלים. נראה כי צה"ל הסיק מסקנות מלקחי מלחמת יום הכיפורים והפנים את החשיבות הקריטית של הגנת מידע ואת המאמץ הנדרש כדי להגיע לרמה גבוהה של הגנת מידע. לא משמעת לבדה תפתור את נושאי הגנת המידע. לשם השגת רמה גבוהה של הגנת מידע, החיונית כדי להבטיח את כושר הפעולה של צה"ל ולמנוע אבדות מיותרות, נדרש להשקיע משאבים לא מבוטלים בטכנולוגיה ובמערכות מתוחכמות לשם השגת מטרה זו". (מתוך מאמרו של אל"מ [בדימוס] דני רוזן, "סתרו כגליו: הסתרת תשדורות טקטיות

בצה"ל באמצעות קודים").

אין לי ספק שהוכחנו מוכנות גבוהה מאוד והחיל היה ערוך היטב למלחמה, על אף בעיות תקציב קשות, שלא תמיד אפשרו לנו לספק את כל הדרישות. אבל במסגרת האילוצים אפשרנו מערכת שליטה ובקרה ברמות האופרטיביות של האוגדה והפיקוד, ואפשרנו גם קשר כמעט רציף לאורך כל ימי המלחמה בין המפקדים לבין היחידות בשטח. הקשר הקווי למעוזים לאורך תעלת סואץ לא נקטע על אף אלפי הפגזים שנפלו סביב כל אחד מהם. הפעלנו מערכות קשר קווי במהירות שיא גם לאחר שצה"ל חצה את התעלה והקים יחידות ומפקדות בשטח מצרים. את כל אלה אפשרו מפקדי ולוחמי הקשר. אלה שהיו צמודים למפקדים, חשופים לאש. אלה ששידרו מהמעוזים המכותרים עד הרגע האחרון. אלה שסיכנו שוב ושוב את חייהם כדי שהקשר עבור יעבור. מלחמת יום הכיפורים, שבאה עלינו בהפתעה כל כך גדולה, היתה מבחנו הקשה של חיל הקשר – והוא עמד בו בהצלחה רבה, על אף הנסיבות הקשות.

פרק 21

במקום מנכ"ל משרד התקשורת - קיבלתי מו"פ ודרגת אלוף

ביוני 1975 הייתי בשלבי סיום של תפקידי כקצין קשר ראשי בצה"ל. הזמן שחלף מאז סיום מלחמת יום הכיפורים הוקדש לשיקום החיל, להחלפת ציוד ישן בציוד מתקדם, לגיוס כוח אדם איכותי ולתחילת מהלך אסטרטגי שציין מהפכה של ממש בחיל: מחשוב חיל הקשר ומעבר ממכשור אנלוגי למכשור דיגיטלי, שינוי שהיתה לו חשיבות גדולה בבניית מערכת השליטה והבקרה. גם בחיל הקשר וגם בצה"ל כולו.

סמוך למועד שבו עמדתי לסיים שלוש שנים בתפקיד קצין קשר ראשי - זו בדרך כלל היתה תקופת הזמן שקצבתי לתפקידים הרבים שמילאתי - פנה אלי ידיד קרוב ושאל מה דעתי לאחר השחרור להתמנות למנכ"ל משרד הרואה, שקיבל כבר את השם משרד התקשורת, אבל כולם עדיין השתמשו בשם הקודם. השבתי שזה יכול להיות מעניין. קריירה חדשה כאזרח בתחום די דומה למה שעשיתי בצבא. הרגשתי גם שהגעתי לראש הפירמידה בחיל הקשר ונראה היה לי שזה הזמן הנכון לפשוט את המדים.

לאחר כמה ימים חזר אלי "המתווך" ובישר לי ששר התקשורת, אהרון אוזן, רוצה לפגוש אותי.

אני עדיין במדים. לא מקובל שקצין שעדיין בשירות ייפגש עם פוליטיקאי. ביקשתי פגישה עם הרמטכ"ל מוטה גור, ואמרתי לו שהוצע לי להתמנות למנכ"ל משרד התקשורת,

ושהשר רוצה לפגוש אותי.

"מי השר?" שאל.

"אהרון אוזן".

"טוב, אז תלך".

הצדעתי ויצאתי מהלשכה.

הפגישה הראשונה עם השר היתה די מביכה מבחינתי. הוא פשוט לא הבין על מה אני מדבר. לא האשמתי אותו. מושבניק מהדרום, איש של חקלאות ועבודת אדמה. מה לו ולקשר וטכנולוגיה מתקדמת. נכון שעוד ב-1973 שונה שם המשרד ממשרד הדואר למשרד התקשורת, אבל השר אוזן עדיין ראה בשינוע מכתבים ובהתקנת קווי טלפון את הבסיס לקיומו של המשרד. בפגישה השנייה העברתי לו שיעור למתחילים. מה זה תקשורת מודרנית. כבלים, לוויינים, איך האלקטרוניקה והטכנולוגיה משרטטות לנו את העתיד.

"אני רוצה שתבוא ותתחיל לעבוד כמה שיותר מוקדם", סיים השר את השיעור בתקשורת שקיבל.

מכיוון שנותרו לי עוד שלושה חודשים במדים, סיכמנו שאכנס לתפקיד החדש בתחילת חודש ספטמבר, מיד לאחר שהממשלה תאשר את המינוי, אישור שנדרש לכל תפקיד של מנכ"ל משרד ממשלתי. חזרתי הביתה וסיפרתי ללאה על הקריירה החדשה שמחכה לי. היא מאוד שמחה כמובן. כבר לא אצטרך להעביר ימים שלמים בנסיעות לכל קצווי הארץ. מקסימום ירושלים ותל אביב.

חלפו שלושה חודשים והתבשרתי שבתחילת שבוע הבא הממשלה אמורה לאשר את המינוי שלי למנכ"ל משרד התקשורת. היה לי כבר מחליף בתפקיד, סגני ישראל זמיר, והחלטתי להגיע לקריה ולהיפרד אישית ממוטה גור, רגע לפני שאני פושט את המדים.

ביום רביעי, ארבעה ימים לפני אישור המינוי שלי בממשלה, הגעתי לקריה בתל אביב. ביקור אחרון שלי במדים, כך לפחות חשבתי. לפני שעליתי ללשכת הרמטכ"ל, נכנסתי ללשכה של ידידי, תת-אלוף עוזי עילם, ראש מו"פ, וסיפרתי לו על התפקיד החדש שמחכה לי. עוזי פרגן ואמר לי שעוד שנתיים וחצי גם הוא יתחיל לחפש תפקיד חדש.

"ועד אז?" שאלתי.

"אני נשאר במו"פ. טוב לי כאן".

נפרדנו ועליתי ללשכת הרמטכ"ל. באתי בהפתעה, בלי לקבוע פגישה, והרל"שית הודיעה לרמטכ"ל שתת-אלוף שלמה ענבר רוצה להיכנס אליו.

נכנסתי, הצדעתי, ואמרתי לרמטכ"ל שבאתי להיפרד ממנו ומצה"ל.

"מה קרה?" שאל.

"ביום ראשון הממשלה מאשרת את המינוי שלי למנכ"ל משרד התקשורת. אני משתחרר".

ראיתי שהוא מופתע, או לפחות נראה מופתע. לקח לו כמה שניות לעכל את הבשורה, ואז הוא הושיט כף יד פתוחה קדימה: "פה יצמחו לי שערות לפני שאתה תתמנה למנכ"ל משרד התקשורת..."

קפאתי במקום. ההפתעה היתה גדולה. הרי הודעתי למוטה שרוצים אותי שם והשר ביקש להיפגש איתי. הוא לא אמר להיות מופתע כל כך.

"אז מה?" שאלתי.

"מה, אתה לא יודע?" ענה הרמטכ"ל בשאלה.

"לא".

"ראש מו"פ".

"המפקד, רק עכשיו יצאתי מהחדר של עוזי עילם, שאמר לי שהוא חושב להישאר בתפקיד עוד שנתיים וחצי".

"זה מה שהוא חושב", סיכם הרמטכ"ל ולחץ מיד על האינטרקום, היישר לחדרו של שר הביטחון, שמעון פרס.

"שמעון, זה נכון שביום ראשון הממשלה מאשרת את המינוי של שלמה ענבר למנכ"ל משרד התקשורת?"

פרס עיין במהירות בסדר היום של ישיבת הממשלה הקרובה ואישר שזה אכן מופיע בסדר היום.

"תבטל. אני מתנגד. אל תאשרו אותו. שלמה נשאר בצבא. אנחנו צריכים אותו".

"טוב, אם אתה מתנגד - אני מבטל את המינוי".

לדעתי, השיחה הקצרה הזו היתה סוג של הצגה עבורי. ברור שמוטה, עם כל הכבוד וההערכה, לא יכול היה להחליט על המינוי בלי שקיבל קודם לכן את הסכמתו של שר הביטחון.

זהו. קלטתי שהנושא סגור. אין משרד התקשורת. אני נשאר בצבא, והערכתי שיעברו כמה חודשים עד שאכנס לתפקיד.

"ומה אעשה בינתיים?" שאלתי.

"אין בינתיים. ביום ראשון אתה נכנס לתפקיד", סיכם הרמטכ"ל את הפגישה.

הצדעתי ופניתי לכיוון הדלת. "ענבר, ענבר", שמעתי את מוטה, "ומחר בערב תביא את המשפחה לכאן".

"בשביל מה, המפקד?"

"אתה מקבל דרגות אלוף!"

עכשיו תורי להיות מופתע. בפעם השנייה. לא חלמתי על זה. התקן של ראש מו"פ היה תמיד תת-אלוף. אני הראשון שקיבל אלוף. דרגה אישית, ועזר ויצמן, שנכנס למשרד הביטחון לאחר המהפך הפוליטי במאי 1977, החזיר את התקן לתת-אלוף.

חזרתי הביתה וסיפרתי ללאה. חוץ ממנה, לא סיפרתי לאיש. לא לחברים, לא בחיל - וגם לא לישראל זמיר, שהחליף אותי בתפקיד קשר"ר.

למחרת בערב הגעתי עם לאה והבנים ללשכת הרמטכ"ל. לאה ומוטה ענדו לי את דרגות האלוף.

לימים, אגב, התקשר אלי העיתונאי זאב שיף מעיתון "הארץ" וביקש לראיין אותי. הוא רצה לכתוב עלי. לא אהבתי להתראיין, לא אז ולא היום. הרי הסיסמה שלי היתה תמיד "בהשקט, בבטחה, בהצנע לכת", אבל עניין אותי למה פנה אלי.

"אתה האלוף היחיד בצה"ל שלא היה לו סוס..."

"למה הכוונה?"

שיף: "ברקתי עליך. הגעת לדרגת אלוף מבלי שיהיה לך סוס - מישהו שידחף אותך, מישהו שתרכב על גבו. מי שלא היה מפורסם, שלא היו לו קשרים, לא קיבל דרגת אלוף. אתה כן". הריאיון לא התקיים בסופו של דבר. אבל בכל מה שקשור ל"סוס" - הוא צדק.

ביום ראשון בבוקר, ארבעה ימים לאחר השיחה עם הרמטכ"ל, הגעתי למשרדי מו"פ בקריה שבתל אביב. עוזי עילם לא היה שם. הבנתי שהוא מאור פגוע. גם מעצם ההזזה שלו מהתפקיד שבו רצה להישאר בשנים הבאות, וגם מתחושה ש"עבדתי" עליו. באתי לפגוש אותו לאחר שכבר ידעתי שאני מקבל את התפקיד שלו. לקח לי הרבה זמן לשכנע אותו שלא כך היו פני הדברים.

לא התרגשתי מהעובדה שלא עשו לי חפיפה. כזכור, גם ב-848 כמעט שלא היתה חפיפה, פחות מחצי שעה, וזה לא הפריע לי לפקד על היחידה ולהזניק אותה קדימה. זו תמיד היתה הגישה שלי: אם יש עבודת מטה נכונה ואנשים טובים שנמצאים לצדך, אפשר להיכנס לכל תפקיד גם ללא חפיפה. המטה יודע לא פחות מזה שעומד בראש מה קורה ומה צריך לעשות.

ביום הראשון שלי בתפקיד ביקשתי מניצה, הרל"שית, שתאסוף את כל אנשי המטה. "מהיום אני המפקד כאן", בישרתי להם, "אני מחליף את עוזי, לא בגלל שהוא לא היה טוב, אלא משום שזו החלטת הרמטכ"ל".

ובזאת הסתיים מבחינתי תהליך הכניסה לתפקיד.

מו"פ, מחקר ופיתוח - כעבור שנים שונה השם למפא"ת, המנהל למחקר פיתוח אמל"ח

ותשתית טכנולוגיות - זו הזרוע של צה"ל ומשרד הביטחון למחקר ופיתוח וניהול מערכת הפיתוח הביטחוני של מדינת ישראל. לא רק מו"פ עצמה עוסקת בפיתוח. את זה עושות התעשיות: רפא"ל, התעשייה האווירית, התעשייה הצבאית, הכורים הגרעיניים בדימונה ובנחל שורק. היא אחראית על נושא המנהלה ואישור התקציב של חלק מאותם גופים. וכך, כשרפא"ל מבקשת לפתח מיזם חדש, כפי שאפרט בהמשך, היא הייתה צריכה אז לקבל את אישור מו"פ, גם להתנהלות ולהתארגנות סביב אותו מיזם או מיזמים, וגם לגובה התקציב הנדרש. מו"פ טיפלה אז בפיתוחים שנוגעים בעיקר לחיל היבשה ותחומים נוספים, וכמעט שלא היה לה מה להגיד בנושא פיתוח ומחקר בחיל הים ובחיל האוויר, אם כי שני החילות משתמשים ונעזרים לא פעם בטכנולוגיה שפותחה ברפא"ל או בתעשייה הצבאית והאווירית.

נושא המחקר והפיתוח לא היה זר לי. הרי לאורך כל השירות הצבאי שלי עסקתי בדברים האלה, גם בלי שהם ייקראו כך, לכן הכניסה לתפקיד היתה מהירה מאוד מבחינתי. מצאתי לצדי תשתית אנושית טובה ויעילה, שצריך היה להתאים אותה לאפשרויות ולתקופה, כמו גם משימות, וזאת בהתאם למציאות החדשה שלאחר מלחמת יום הכיפורים.

מלחמת יום הכיפורים, מעבר למהלכים הצבאיים והמדיניים, העמידה אותנו בפני מציאות שונה וצורך למצוא פתרונות לטכנולוגיה שבידי האויב. בעיקר טילי הנ"מ שחיל האוויר התקשה להתמודד מולם בשלבי המלחמה הראשונים, הסאגרים, רקטות נ"ט שעשו שמות בטנקים שלנו, כמו גם אמצעים טכנולוגיים שהיו בידי הצבאות שמולם נלחמנו ושלא היו ברשותנו, כמו מערכות מתוחכמות של אמצעי ראיית לילה, ועוד ועוד. מנגה, המלחמה גם חשפה לצד השני את האמצעים הטכנולוגיים שלנו. למשל, הלוחמה האלקטרונית. הצד השני - בעיקר בסיוע מומחים סובייטים - פיתח נל"א (נגד לוחמה אלקטרונית): איך מסכלים את פעילות ה-ל"א שלנו. ברור היה שאסור לנו להישאר מאחור, לפגר ולא להגיע מוכנים למערכה הבאה, אם וכאשר תתחולל.

מו"פ לא פיתחה אז בעצמה את הדברים. הדרישות לפיתוח מגיעות תמיד מלמטה. ממשרד הביטחון או מצה"ל. הדוגמה הטובה ביותר היא "כיפת ברזל", שפותחה שנים רבות לאחר שאני כבר לא הייתי שם, מיזם שנולד בשל הצורך למצוא פתרון לבעיית הקסאמים שהחלו לעוף לכיוון יישובי עוטף עזה. בעקבות הדרישה בא הפיתוח, שנעשה בידי רפא"ל, התעשייה האווירית ומפעל אלתא להנדסה ומערכות תוכנה. הכול פותח תחת המעטפת של מפא"ת. אגב, כמה מהרכיבים החשובים ביותר בטכנולוגיה שאפשרה את ההתמודדות עם הטילים פותחו בתקופה שבה אני עוד הייתי שם.

עם כניסתי לתפקיד הגדרתי לעצמי את שתי החזיתות העיקריות שמולן צריך להתמודד. קראתי להן סעיף הידע וסעיף הכסף. שניהם דרשו התייחסות מיידית. כיצד מוצאים

פתרונות לבעיות שאיתן התמודדנו במלחמה הקשה שעברה עלינו, וכיצד עושים זאת עם קופה ריקה לחלוטין; עוד אחת מתוצאות המלחמה והמשבר הכלכלי הקשה שמדינת ישראל נקלעה אליו לאחר המלחמה. האתגר שעמד בפני עם כניסתי לתפקיד היה עצום, אבל הקופה היתה ריקה. צה"ל של אחרי מלחמת יום הכיפורים היה דל תקציבים. ודאי לא כאלה שאפשרו כניסה למיזמים יקרים וארוכי טווח.

בתקופה הראשונה למדתי להכיר את הנפשות הפועלות. סיירתי ברפא"ל, בתעשייה האווירית והצבאית, בכורים הגרעיניים שבדימונה ובנחל שורק. פגשתי את הבכירים בכל אחד מהמקומות הללו והסברתי את התפיסה שלי וכיצד מתמודדים עם בעיות תקציביות לא פשוטות – ובכל זאת מצליחים לבצע את המשימות. אחד הדברים הראשונים שרציתי להנחיל שם היה הצורך להמשיך להשתמש במנהלות קיימות ולא להגדיל עקב ביקושים גדלים. זו אחת הבעיות הקשות לפתרון בארגונים גדולים: אם אתה מייצר 100 יחידות, ודורשים ממך לעבור לייצור 1,000 יחידות, הרצון הראשון הוא להגדיל מנהלות, לנפח מנגנונים. הסברתי את עמדותי העקרונית, ובתוך זמן קצר, שלושה חודשים לאחר שנכנסתי לתפקיד, הגיע המבחן הראשון: זאב בונן, מנכ"ל רפא"ל, הגיע כדי להציג בפני את רשימת המיזמים לפיתוח בשנים הבאות. הסתכלתי על הרשימה. היו שם כ-300 מיזמים שונים בתקציב של מאות מיליוני שקלים. בונן חיכה שאחתום על המסמך. כך היה גם בעבר. לא הפעם. היה ברור לי שאין אפשרות לאשר את כל הרשימה ושצריך לקבוע סדרי עדיפויות. "תשאיר לי את הרשימה. אני רוצה לבדוק אותה", ביקשתי.

לקחתי את הרשימה והעברתי אותה לאנשי המחקר והפיתוח של מו"פ. זו מחלקה בתוך מו"פ, מהנדסים ואנשי מקצוע ברמה הגבוהה ביותר. חילקתי ביניהם את 300 המיזמים של רפא"ל, לפי תחומי עיסוק, וביקשתי שיעברו מיזם מיזם, יבדקו ויחזרו אלי עם חוות דעת. כעבור זמן נפגשתי שוב עם בונן, בישרתי לו שהקופה ריקה ושאני לא מאשר את התוכנית. הסברתי שאפשר להתמקד ב-30 מיזמים בלבד, על פי סדר העדיפויות שקבעו האנשים שלי. נלך על הדברים החשובים שצה"ל יפיק מהם את מלוא התועלת – ובזמן סביר, אמרתי. "אי-אפשר לעשות את זה!" הסביר בונן.

"תתאמץ ותראה שאפשר", התעקשתי.

זאב בונן, איש יקר ומנהל מוכשר, הלך מיד לשר הביטחון, שמעון פרס, ששמע את הדברים ומיהר לקרוא לי כדי לשאול למה אני לא מאשר את הפרויקטים שבונן הגדיר אותם ככאלה שחשובים לביטחון ישראל, כמו פרויקט שכפ"צ "מעיל רוח", פתרון טכנולוגי שנועד להגן על הטנקים מפני פגיעות טילי נ"ט, ואחרים. אבל היו גם לא מעט שנראו לי לא חיוניים. אולי בזמנים אחרים ניתן היה לאשרם, לא עכשיו כשחורב התקציב מונחת לנו על הצוואר.

הבעיה היא לא בפרויקטים, הסברתי לשר הביטחון, אלא שאנחנו מבזבזים זמן יקר וכסף יקר על דברים קטנים, שבסופו של דבר נגלה שהם לא תורמים דבר לצה"ל. קורים דברים בתחום הטכנולוגי, ואני צריך להתמקד בפרויקטים שאפשר יהיה להשתמש בהם עכשיו. לא בעוד עשר שנים, כשהם כבר לא יהיו אקטואלים ויוחלפו על ידי טכנולוגיות מתקדמות יותר. "אדוני השר", חזרתי על עמדתי, "כך אי-אפשר לנהל את המערכת. צריך לקבוע עדיפויות ולהתאים כל מיזם לתקציב".

הייתי מתואם עם ידידי, אלוף אברשה טמיר, שהיה אז ראש אג"ת. שנינו ראינו עין בעין את הדברים. התייעצתי איתו וחילקנו לשתי קבוצות את כל התוכניות של מנהלי המפעלים - רפא"ל לא היתה לבדה במשחק הזה כמוכן - דברים שהצבא צריך מיידית ודברים שהם לא העדיפות הראשונה. בראשונים נטפל ונאשר. את האחרונים נדחה, לפי שעה, בתקווה לימים טובים יותר.

בסופו של דבר, לרפא"ל לא היתה ברירה. אני הרי אחראי על התקציב, ובלי אישור שלי - דבר לא יזוז. מ-300 מיזמים צמצמנו ל-48. מאוד ממוקדים, ובלו"ז הגיוני שיתאים לצורכי הביטחון. רפא"ל קיבלה את התקציב לאותם מיזמים והוספתי בנוסף: תקציב נוסף שנועד לסעיף השכל: לא לייצור - למחקר. חומרי הדף חדשים, לייזר רב עוצמה, רקטת טוגאר - שילוב של טאו וסאגר - ועוד דברים. הקמתי שתי ועדות שליוו את המיזמים של גופי הפיתוח: ועדה אחת לפיתוח האפיון המבצעי וועדה שנייה מנהלית, בעיקר פיקוח על ניהול ותקציב. הוועדות מדווחות לי. אני כל הזמן בתמונה, שולט בהתנהלות, מפקח על התקדמות המיזמים הגדולים ומקפיד על לוחות הזמנים שנקבעו לכל אחד מהם. ככל שהמיזם נגרר יותר - התקציב מתנפח, ולא בטוח שהייצור יהיה אקטואלי ברגע שהמיזם יסתיים. מנהל בכיר, ואת זה ידעתי היטב, לא צריך לעבוד כל הזמן. יש אחרים שיעבדו בשבילו. אבל הוא צריך להפעיל את סעיף השכל: ללמוד, להבין ולפקח.

מחיל האוויר הגיעה דרישה לפיתוח סנסורים לטילי אוויר-אוויר, שמתבייתים על חום המנוע של מטוסי אויב. האמריקאים, עם כל התמיכה והעזרה שקיבלנו מהם, לא היו מוכנים שנפתח אצלנו סנסורים, כמו גם אמצעי ראיית לילה וטילי טאו. הם סיפקו לנו את רוב הדברים שרצינו, אבל לא היו מוכנים שנפתח אותם אצלנו ושנשפר אותם בעזרת טכנולוגיות שלנו.

נזכרתי בפרופסור מהטכניון, פרופ' קדרון מהפקולטה להנדסת חומרים, שהחזיק מעבדה קטנה שבה לימד והדריך סטודנטים על טכנולוגיה של סנסורים. הכרתי אותו מהתקופה שלמרתי בטכניון, אבל אז התמקדתי באלקטרוניקה ולא בחומרים. החלטתי לפנות אליו.

נפגשנו. הסברתי לו מה אני צריך ושאלתי אם הוא יכול לפתח לנו סנסורים על פי דרישת חיל האוויר. התשובה שלו היתה, "כן, אבל לא אוכל לעשות את זה בתקציב שיש לי כיום".

"כמה אתה צריך?" שאלתי.

שלושה מיליון דולר."

"קיבלת. תתחיל לעבוד".

הקמנו בטכניון מעבדה חשאית לפיתוח המיזם יחד עם רפא"ל. גויסו סטודנטים מצטיינים שהיו בסוד המיזם והטובים, שבהם המשיכו לתעשיות הביטחוניות לאחר קבלת התואר. הסנסורים פותחו, ובשילוב עם רפא"ל הם חוברו למערכת האלקטרונית של הטיל. היתה עוד בעיה, שגם אותה פתרנו: כיפת הטיל צריכה להיות מחומר שקוף מיוחד, ספיר מלאכותי המשמש במערכות אופטיות, שבהן נדרשת שקיפות גבוהה וקשיות גבוהה. את זה ייצרנו בקריה למחקר גרעיני בדימונה. כמה מהמיזמים האלה שימשו לימים את מפתחי "כיפת ברזל" ואפשרו להגיע לפיתוח ולייצור מהיר של מערכות יירוט הטילים.

בתוך זמן לא רב הורגש שינוי גדול בהתנהלות התעשיות הביטחוניות. לא רק אני "אשם" בשינוי. גם רוח התקופה דרשה שינויים טכנולוגיים ופיתוחים שידענו להוביל, אבל יכולת ההשפעה שלי, כמי שעומד בראש הפירמידה, אפשרה לקחת את השינוי קדימה.

פרק 22

מול בכירי הצבא האיראני

אחד הפרקים המעניינים באותה תקופה היה היחסים המיוחדים שפיתחתי עם בכירים בצבא האיראני. זו היתה תקופת ירח הדבש ביחסים שבין ישראל לאיראן. האיראנים רצו לקנות מאיתנו כמעט כל דבר, אבל אחת הבעיות שנחשפתי להן בתפקידי היתה העימות בין התעשיות הביטחוניות לחילות השונים ולמשרד הביטחון בכל הקשור לייצוא נשק למדינות זרות. התעשיות הביטחוניות רצו לייצא, להעשיר את הקופה, ואילו החילות ובכירי מערכת הביטחון התנגדו לא אחת לכך שטכנולוגיות שפותחו אצלנו יעברו הלאה. גם בזה עסקתי כראש מו"פ. הקמנו ועדה לייצוא ביטחוני, שהיו בה סיב"ט - האגף לייצוא ביטחוני במשרד הביטחון - וראשי התעשיות הביטחוניות, ובכך פתחנו את השער. גם החילות עצמם, שעד אז לא תמיד אישרו את הייצוא, החלו לשתף פעולה. לא כל כך מאהבת מרדכי, אלא כתוצאה מקיצוצים בתקציב שנמשכו בשנים הראשונות לאחר המלחמה, ובזכות האפשרות שנפתחה בפניהם לקבל עוד תקציבים מפרויקטים שיימכרו לחו"ל.

איראן היתה באותן שנים השוק העיקרי לייצוא הישראלי. ככל שאני יודע, התשלום שקיבלנו מאיראן לא תמיד היה בכסף אלא גם בשווה כסף: נפט. האיראנים מימנו את קו צינור הנפט מאילת לאשדוד, קצא"א. הנפט האיראני הגיע במכליות לאילת, והוזרם בצינור לאשדוד. חלקו נשאר בישראל והרוב המשיך לנמלי מערב אירופה. אנשי עסקים החלו להציף את טהרן, והחל החיבור הלא-בריא בין הישראלי הגרידי, שמבין שבלי "לשמן"

את האיראנים שעובדים מולו דבר לא יתקדם, לבין המערכות השונות במדינת השאה, שהשחיתות וה"בקשיש" הן חלק מהדי-אן-איי שלהן. כל טיסות אל על מנתב"ג לטהרן היו מלאות. בשדה התעופה של הבירה טהראן המתינו לישראלים מכוניות פאר, שהסיעו אותם היישר לבתי המלון המפוארים שברובע היוקרתי של העיר. אני לא השתתפתי בחגיגה. בכל פעם שהגעתי לטהרן הזמנתי מקום במלון פשוט, מלון "ציון", ושם התאכסנתי דרך קבע.

מי שקידם את הייצוא הביטחוני לאיראן היה שר הביטחון, שמעון פרס, שהעריך שבלי הכסף האיראני ישראל תתקשה לחדש את המלאים שנפגעו במלחמה ולפתח טכנולוגיות חדשות שייתנו תשובה לאיומים שבידי צבאות ערב. הרעיון שהעלה פרס היה נכון: במקום להגיע כל פעם עם מוצר חדש, נציג במרוכז בפני בכירי הצבא האיראנים את כל הפרויקטים שמערכת הביטחון שלנו יכולה לייצא להם. ועלי הוטל להציג את כל מערך הייצוא שלנו...

נשאבתי לזה במלוא המרץ. נפגשתי עם כל ראשי החילות ועם בכירי מערכת הביטחון. למדתי על כל אחד מהפרויקטים שביקשנו לייצא: אלקטרוניקה, טכנולוגיה, מרגמות, כלי נשק. כל מה שהיה במחסנים ומותר היה לייצא. למדתי היטב כל פרויקט. יתרונות, ביצועים. כל מה שצריך כדי למכור נשק לאיראנים. בסך הכול אספתי כ-40 פרויקטים, הכנתי מצגות מפורטות על כל אחד מהם, ונקבע יום אחד, יום שלם, שבו אציג בפני האיראנים את ארסנל הייצוא שלנו.

התכנסנו כולנו במבנה גדול באחד הבסיסים ליד טהרן. כ-150 אנשי צבא איראנים בכירים, מכל החילות, לצדם אנשי צבא שלנו, אנשי התעשיות הביטחוניות ובכירי משרד הביטחון, ובראשם שמעון פרס שישב בשורה הראשונה עם אורי לוברני, שגרירנו באיראן.

אני המציג היחיד מול כל הפורום הזה. שקף אחר שקף, פרויקט אחר פרויקט. מסביר למה כדאי להם לרכוש. אני לא איש מכירות, את המשא ומתן ינהלו אחר כך נציגי התעשיות הביטחוניות. אני רק המסביר, המשכנע, אבל גם זה שחותם על סיכום העסקאות.

באחד המקרים, בסיומה של עסקה מוצלחת, שלפתי מהכיס עט וחתמתי על הנייר. בכיס תמיד היה לי עט יוקרתי, "קרוס" מוזהב. ישבתי מול גנרלים איראנים, ואחד מהם הסביר לי שמקובל אצלם, בסיום העסקה, להחליף עטים. וכך יצא שנאלצתי להיפרד מהעט היקר שלי וקיבלתי בתמורה עט פלסטיק פשוט... למדתי עוד פרק חשוב בתורת המסחר באיראן, ומאז לא הגעתי לאירועים כאלה עם עט מיוחד. בסיום דיון אחר, האיראנים התעקשו לתת לי מתנה: שטיח פרסי קטן. הסברתי להם שאסור לי לקבל מתנות, אבל הם התעקשו: הגנרל מאוד ייעלב אם לא תיקח איתך את השטיח, נאמר לי. ביקשתי שיצרפו לשטיח מכתב הסבר, שמדובר במתנה מגנרל איראני לגנרל ישראלי, ואת המכתב והשטיח הצגתי בפני פקירי המכס בנתב"ג.

האיראנים, אגב, לא רצו רק לקנות. המטרה שלהם היתה לייצר את כל הפרויקטים אצלם. לקבל מאיתנו את המפרטים, השרטוטים, הסיוע הלוגיסטי והטכנולוגי ולהעביר את כל הייצור אליהם. ועד שיתחילו בייצור - אנחנו נספק להם את כל מה שהם מבקשים. אנחנו, כמובן, באנו בגישה הפוכה: הייצור נשאר בישראל. תרצו? נמכור לכם כל כמות שתדרשו.

סיימתי את המצגת הארוכה בשעות אחר הצהריים. באמצע היו לא מעט שאלות שנדרשתי להשיב ולהסביר. הקצינים האיראנים הרשימו מאוד. הרמה האינטלקטואלית לא נפלה מזו שלנו. רבים מהם עברו הכשרה אצל האמריקאים כמונו, והיה ברור שלא ניתן לסדר אותם ולמכור להם ציוד לא נחוץ או לא מתאים לצרכים שלהם.

סיימתי את המצגת והבחנתי ששלושה אנשים ממהרים לעזוב את האולם: פרס, לוברני וגנרל חסן טופניאן, איש אמונו של השאה, שהיה אחראי, בין השאר, על הקשר עם ישראל בנושא הייצוא הביטחוני, והיה החותם האחרון על כל עסקה ועסקה. מכיוון שעוד לפני אותה מצגת הגעתי פעמים רבות לאיראן, התיידדתי עם הגנרל האיראני, שראה בי יועץ מהימן לכל נושא הרכש הביטחוני. באותו זמן התחרינו מול הגרמנים והצרפתים, שניסו גם הם להיכנס לשוק האיראני. טופניאן נתן לי לעיין בהצעות שהם הגישו, ואני הראיתי לו, שחור על גבי לבן, איך האירופים מצליחים לדפוק אותו ולספק לו רק מחצית מהחומרים שהוא רצה.

חלף זמן. כולנו נשארנו באותו ביתן גדול, עד שהשר פרס והשגריר לוברני חזרו מביקור אצל השאה ובישרו לי שהכול אושר. העסקה יוצאת לדרך.

חזרתי לישראל בהרגשה מעולה. לא כל יום מדינת ישראל חותמת על עסקות ייצוא במאות מיליוני דולרים. הסכומים שנקבל יאפשרו לנו לקדם פרויקטים נוספים שהיו על הפרק. נערכנו להתחיל לספק לאיראנים את הדברים שהיו בסל הקניות שלהם, ומבחינתי העסקה היתה סגורה.

עברו כמה שבועות והגיע טלפון בהול מלוברני. הוא הודיע לשר הביטחון שהשאה החליט לבטל חלק מהמיזמים שנחתמו – ובעיקר פרויקט טילים גדול, שהוא לבדו אמור היה להכניס לנו מאות מיליונים. ממשרד הביטחון מיד עדכנו אותי, והבנתי שמבקשים ממני לבדוק מה בדיוק גרם לשינוי ההחלטה.

למחרת בבוקר ססתי לטהרן, בבגדים אזרחיים כמובן. משדה התעופה הגעתי במונית לארמונו המפואר של גנרל טופניאן. הוא לא היה שם. ישבתי וחיכיתי. חדר ההמתנה בארמון היה בגודל של מגרש כדורסל תקני. בחנתי את הספלים המוזהבים שבהם הגישו לי את התה, ואת הצלחת העתיקה, עמוסת המלפפונים, שהוצבה על השולחן. הכול שם שידר יוקרה וכסף. הרבה כסף.

טופניאן חזר כעבור זמן וסיפר לי מה קרה: השאה נעלב מאוד ממאמר שפרסם עיתונאי יהודי ב"ניו יורק טיימס", שבו תקף בחריפות את המשטר ואת העומד בראשו על משטר הדיכוי באיראן. הכעס, התברר, היה גם על ישראל שלא ניצלה את קשריה בארצות הברית כדי למנוע את הפרסום. ואם כותב המאמר הוא יהודי – אין כל ספק שישאל היתה יכולה לבקש מהעיתונאי שלא לפרסם את המאמר, שכל כך פגע בשאה. והתברר שהיתה עוד

סיבה: למלכה פארה דיבה היה יועץ מיוחד, אדמירל בצי איראן, שבינו לבין טופניאן היתה יריבות קשה. האחד קרוב לאוזנו של השאה, והשני לאוזנה של המלכה. אותו אדמירל שכנע את המלכה שאיראן לא צריכה את הטילים, המלכה בתורה שכנעה את השאה, וזה החליט לבטל את הקנייה.

ישבנו בחדר. טופניאן ואני. הסברתי לו מה עליו להגיד לשאה כדי שישנה את דעתו: "קודם כול תסביר לו שישאל לא יכולה להשפיע על כותבי מאמרים בארצות הברית. גם אם הם יהודים. ולגבי האדמירל: הוא איש חיל הים. הוא מבין בחיל הים. אבל מה לו ולטילים? איך איראן תתגונן מול אויב שנמצא במרחק של יותר מ-1,000 קילומטרים? אתה חייב לשכנע את השאה, שזו טעות. איראן צריכה את הטילים האלה".

"חכה כאן", אמר טופניאן, "אני חייב לזוז".

"לאן?"

"לשאה".

הגנרל חזר כעבור שעותיים, ובחיוך רחב בישר לי שהביטול בוטל. הכול שב לקדמותו. יש עסקה.

עוד באותו ערב חזרתי בטיסה לישראל ודיווחתי על כך למנכ"ל משרד הביטחון. התברר שמעטים בלבד ידעו על הדרמה בטהרן, על ביטול העסקה ועל ביטול הביטול...

ומה עלה בגורלם של הטילים? העסקה אכן אושרה, ובהמשך איראן ביקשה לשדרג את הטילים לטילי "יריחו". להקים מפעל על אדמת איראן ולייצר אותם שם. התוכנית החלה להתגלגל. עזר ויצמן, שהחליף את שמעון פרס במשרד הביטחון, המשיך לנהל משא ומתן שידע עליות ומורדות. בסופו של דבר, המפעל לא הוקם והתוכניות והשרטוטים, יחד עם המהנדסים הישראליים שאמורים היו לסייע בהקמת המפעל, עזבו את טהרן באחת מטיסות אל על האחרונות לפני שובו של חומייני.

גנרל חסן טופניאן, שאנשי משמרות המהפכה רצו את ראשו, הצליח להימלט בעזרת האמריקאים, שהבריחו אותו לטורקיה ומשם לארצות הברית. אשתו וילדיו עזבו גם הם את המדינה. כשמוניתי לנספח הצבאי הישראלי בווינגטון, לאחר סיום תפקידי כראש מו"פ, ראיתי יום אחד בכניסה לחניון הבית שבו התגוררנו אדם הדומה לו מאוד מאחור.

"הגנרל טופניאן", קראתי לו.

האיש הסתובב, אדום כולו מהתרגשות או מפחד. זה אכן היה טופניאן, שסיפר לי שהוא גר כאן, קומה מעלי. קבענו להיפגש בהמשך. כשעליתי כמה ימים לאחר מכן לדירה שלו, גיליתי להפתעתי שהוא כבר לא שם. האמריקאים מיהרו להבריח אותו מהבניין. יכול להיות שהוא סיפר להם שפגש אותי והם חששו שהחשיפה עלולה לסכן אותו.

מאז לא נפגשנו יותר.

כראש מו"פ, הקציני משאבים למחקרים בנושאים שנראו לי חיוניים מאוד. האמנתי בלייזר כמכשיר רב עוצמה שיכול לחולל שינוי משמעותי בשדה הקרב ככלי נשק שיהיה יעיל בעתיד נגד טילים בליסטיים. אישרתי תקציב מחקר גדול, ואני עדיין מאמין שיום אחד הלייזר יהיה הפתרון הנכון. אנחנו אמנם עדיין לא שם, גם לא האמריקאים, אבל ברור לי שלייזר רב עוצמה יהיה נשק העתיד.

עסקתי בכל מערכות הנשק של כוחות היבשה. מטילים עד תותחים ונשק קל. כל זאת לצד פיתוח מערכות אלקטרוניקה מתקדמות. תחום נוסף, שבמידה רבה הוא יוזמה ופיתוח שלי, היה המזל"טים. בתקופת מלחמת ההתשה תדיראן ייבאה מארצות הברית טיסנים גדולים עם מצלמה ששימשו את הכוחות בשטח. זו היתה ההתחלה, וכראש מו"פ, יחד עם תדיראן, הקמתי את מיזם המטוסים הקטנים ללא טייס.

אלוף בני פלד, מפקד חיל האוויר באותם ימים, הזדעק: "מה פתאום מו"פ מפתחים יחד עם תדיראן כלי טיס לא מאוישים? לא יקום ולא יהיה. כל מה שטס באוויר – של חיל האוויר." "כן יקום וכן יהיה", עניתי לפלד, "המטוסים האלה נועדו לסייע לכוחות היבשה, ולכן אין כל מניעה שנמשיך לפתח אותם".

הגענו עם זה עד הרמטכ"ל מוטה גור. בני פלד הסביר שהוא קשור למיזם מטוסים ללא טייס עם חברת ג'נרל דיינמיקס האמריקאית, בעלות של עשרה מיליון דולר, והוא לא מוכן ששלמה ענבר יפריע לו. הסברתי שאין בינינו תחרות. אני עובד עבור כוחות היבשה לטווחים של שניים עד חמישה קילומטרים. כל מה שמעבר לזה – באחריות חיל האוויר. וזה אכן היה סיכום הרמטכ"ל: אם בני פלד מביא מטוסים ללא טייס של ג'נרל דיינמיקס והם יטוסו לטווחים רחוקים יותר, האחריות למזל"טים תהיה של חיל האוויר. בסופו של דבר, העסקה עם ג'נרל דיינמיקס לא הבשילה. עשרה מיליון דולר ירדו לטמיון, ואנחנו המשכנו עם תדיראן בניסויים במנחת במרכז הארץ.

באחד הימים, בעיצומו של ניסוי למטוס זעיר ללא טייס במחנה סירקין שבפתח תקוה, שלחנו אותו לאוויר כשטווח הטיסה שלו היה חמישה קילומטרים, מהמראה עד נחיתה. המזל"ט באוויר, המפעיל מהקרקע מורה לו לחזור – ודבר לא קורה. תחושה קשה של כישלון ומפח רוח. התכוננתי להיכנס למכונית ולחזור לבסיס, כשלפתע שמעתי צעקה: "הנה הוא חוזר..." זה היה הנהג שלי שהבחין במטוס שחזר לנחיתה סמוך למקום שממנו המריא. זה היה הישג ענק, ואישרנו לתדיראן להמשיך בפיתוח ובייצור מזל"טים נוספים.

אבל במהלך התהליך נתקלתי בתלונה מצד התעשייה האווירית: תדיראן הרי עוסקת בייצור מכשירי קשר. למה היא נכנסת לתחום של כלי טיס? סיכמתי עם ראשי התעשייה האווירית, שגם הם ייכנסו לתחום כמיזם של מו"פ. אני אישית פיקחתי על הנושא. נתתי להם יעדים ולוחות זמנים לביצוע. "אם תעמדו בלוחות הזמנים ובביצועים – אני אתכם".

וכך היה. התעשייה האווירית השלימה באותה תקופה את פיתוח מטוס ה"ערבה", ומהנדסי החברה השתמשו בידע שרכשו כדי לפתח את המזל"ט שלהם. הם עמדו בלוח הזמנים שהקצבתי להם והפכו משך שנים לשחקן מרכזי בעולם בשוק המזל"טים והמל"טים. גאוה גדולה לישראל וגם לי, שהייתי שותף למיזם מראשיתו.

מו"פ היתה תקופה מרתקת בחיי. עסקתי בתחומי מחקר, פיתוח וייצור של מערכות נשק, שמרביתן נותרו חסויות במשך שנים. כמו בכל תפקיד, נתתי את כולי וראיתי תוצאות והישגים, חלקם מתחום הדמיון. לצדי היו אנשים מצוינים שחלקו עמי הישגים וגם רגעים של כישלונות שהיו נדירים אמנם, אבל פה ושם היו גם תקלות ואכזבות. גיליתי את יכולות התעשייה הביטחונית הישראלית, פאר היצירה. אנשים בכל התפקידים - ממהנדסים ומתכנתים עד לאנשי פס הייצור. כולם שותפים לעשייה ולהצלחות. מו"פ הגיעה להישגים רבים. תקופה שהחלה בסימן שאלה ובדריכה במקום, בעיקר בשל בעיות תקציב, סימנה את פריצת הדרך הגדולה בקידום פרויקטים ביטחוניים כל כך משמעותיים.

פרק 23

נספח צה"ל בווינגטון

לרוב לא אמרתי לא לתפקיד שהוצע לי בצבא. כל מה שהציעו לי קיבלתי, וידעתי להפיק את המיטב מכל תפקיד שעשיתי, גם אם לכאורה הוא הסיט אותי מהמסלול המרכזי שלי – חיל הקשר. גם להצעה הבאה שקיבלתי לא יכולתי לסרב – וגם לא רציתי כמובן.

לאחר קרוב לשלוש שנים כראש מו"פ, חשבתי שהגיע הזמן להשתחרר. לא דאגתי לעיסוק לאחר שאפשוט את המדים. מגוון התפקידים שמילאתי הכשירו אותי לקבל כל תפקיד בתחום הטכנולוגי. כולם חיזרו אחרי, ולו רציתי – יכולתי להתמנות למנכ"ל רפא"ל. אבל למוטה גור, ראש המטה הכללי, היו תוכניות אחרות לגבי.

בסיום אחת משיבות המטה הכללי, מוטה ביקש שאכנס לחדרו. "אני רוצה שתיסע לווינגטון ותתמנה לתפקיד הנספח הצבאי של ישראל. האלוף אדן, ברן, עומד לסיים את תפקידו, ואני רוצה שתחליף אותו".

מיה, בלי לשקול יותר מדי, אמרתי כן. שליחות בווינגטון, לאחר המסלול הצבאי הארוך ורב העשייה שלי, נראה לי סיום הולם לפרק הצבאי שהחל באותו אירוע בכיכר ווקופ ובפתק שקיבלתי והוביל אותי לקורס קציני הקשר בקיבוץ שפיים.

סיכמתי עם הרמטכ"ל שאצא לווינגטון בתוך כחודש וחצי. בישרתי על המינוי ללאה, שכמוני, מאוד שמחה על התפקיד החדש. החלטנו שהבנים הגדולים – מוטי מירון, מעוז ושחר, בנה של לאה מנישואיה הקודמים – יישארו בישראל, ושרי, ילדנו המשותף, אז בן שנה, יצטרף אלינו כמובן.

ימים חלפו, ומעבר לאותה שיחה עם מוטה גור – דבר לא התקדם. חלף כבר המועד שנקבע ליציאה שלי לווינגטון, ועדיין אני בישראל. בתחילת יוני 1977 ולאחר הבחירות והמהפך השלטוני, עזר ויצמן מונה לשר הביטחון בממשלתו של מנחם בגין. לעזר היה מועמד שיחליף אותי במו"פ: תת-אלוף יוסף מעיין, איש חיל האוויר, שבתפקידו האחרון היה ראש להק ציור בחיל. אבל אז התעוררה בעיה: מעיין ציפה לקבל דרגת אלוף יחד עם התפקיד החדש, כמוני, ועזר החליט שיש לו יותר מדי אלופים בצבא ושהתקן לראש מו"פ יחזור להיות תת-אלוף. מעיין נפגע, החליט שהוא לא רוצה את התפקיד, והעדיף להשתחרר מצה"ל. נפגשתי עם ויצמן. "אין לי בעיה עם זה שאתה רוצה פחות אלופים בצבא, אבל למה אתה מקצץ דווקא בסעיף השכל?" שאלתי אותו. עזר חיך, אבל דעתו לא השתנתה. זו היתה הסיבה הראשונה לעיכוב בשליחות, אבל לא רק היא.

לאחר שנמצא מחליף, תת-אלוף אהרון בית הלחמי, וקיימנו חפיפה ארוכה, האמנתי שניתן יהיה לצאת בקרוב. אבל שוב החלו עיכובים. ניסיתי לבדוק מה הפעם, ונאמר לי שמקור העיכוב אינו בישראל. האמריקאים הם אלה שמתנגדים למינוי שלי. לא הבנתי למה. הרי בכל התפקידים האחרונים שמילאתי, מפקד 848, קשר"ר וראש מו"פ, עבדתי תמיד מול מקבילים לי בצבא האמריקאי. הם הכירו אותי היטב, ידעו מה אני נותן ומקבל. אז מה הסיבה להתנגדות הזו?

לאחר כמה בירורים קיבלתי תשובה: "הוא יודע יותר מדי..." הסתבר כי זו הסיבה שבגינה האמריקאים התלבטו באם לאשר את המינוי.

חלף עוד זמן, האישור המיוחל הגיע, ובתוך שבועיים מצאנו עצמנו בתחנה הראשונה שלנו בווינגטון: מלון ובו דירת שני חדרים ומטבחון קטן, רחוק כל כך ממה שמדמינים על תנאי החיים של הנספח הצבאי של ישראל בווינגטון. נשארנו שם כמה שבועות. לאה מטפלת בתינוק שלנו ומבשלת במטבחון – ואני מתחיל להתרוצץ בין המשרדים השונים בווינגטון ולהכיר את אנשי הנספחות. רק לאחר זמן עברנו למגורי הקבע שלנו, דירת שרד גדולה בבית דירות במרכז העיר, שקיבל את האישור השב"כ. אותו בית דירות שבו פגשתי בהמשך את גנרל טופניאן, ידידי משכבר הימים.

האלוף אדן, ברוך, קודמי בתפקיד, כבר לא היה בווינגטון כשהגעתי. חפיפה מסודרת לא היתה, אבל כזכור אני כבר רגיל להיכנס לתפקידים בלי חפיפה, כך שגם במקרה הנוכחי זה לא גרם לעיכובים ובעיות.

עם תחילת תפקידי נקבעה לי פגישה עם ד"ר פרי, המשנה למזכיר ההגנה האמריקאי. מדובר באירוע פורמלי: אני מגיש את כתב האמנה שלי, מגיע צלם של הפנטגון, שנינו מצטלמים – ובכך מסתיים האירוע. כמה דקות וזהו.

החלה הפגישה, והמשנה למזכיר ההגנה מזמין אותי לשבת לצדו ומתחיל לשאול שאלות. קצת עלי – והרבה על מה שעשיתי. הוא שואל ואני מתחיל להרצות: טכנולוגיה, התבייתות פצצות על כתמי לייזר, תדרי אינפרה-אדום ועוד. אירוע שאמור היה להימשך דקות, נמשך ונמשך. בתפקידו כמשנה למזכיר ההגנה הוא היה ממונה על כל הפיתוח והרכש של צבא

ארצות הברית - ומכאן ההתעניינות הרבה.

ישבנו ביחד יותר משעתיים. מפעם לפעם נכנסה המזכירה שלו ורמזה שצריך לסיים. מחכים בחוץ לפגישות נוספות. "לא עכשיו", הוא אמר לה לאחר כל הפרעה כזו. לימים התברר לי שהעובדה שישבתי איתו כל כך הרבה זמן שדרגה את מעמדי - גם בנספחות וגם בקרב בכירים בפנטגון. השמועה התפשטה. אם ד"ר פרי כל כך מתעניין בי, סימן שיש סיבה טובה לכך...

ראיתי חשיבות רבה בקשרים הרבים שיצרתי בווינגטון. חלק משמעותי מתפקידי היה לצבור ידע. לדעת מה חדש בשוק האמריקאי, ומה יכול לסייע לנו. הניסיון שרכשתי בתפקידי הקודמים היה חשוב מאוד בהשגת אותו ידע. לא רק בהשגתו אלא גם בהבנה מה חשוב לנו; מה חשוב לביטחון ישראל. אני משוכנע שזו היתה הסיבה שנבחרתי לתפקיד: ההבנה הטכנולוגית-מודיעינית והראייה המערכתית שיאפשרו לי להביא את התוצאות הטובות ביותר במסגרת תפקידי.

לד"ר פרי היה סגן, ד"ר רוברט, בחור נוצרי ממוצא לבנוני, שמאוד התיידדנו והייתי היהודי היחיד, ובוודאי הישראלי היחיד, שהוזמן לחתונה שלו בווינגטון, עם צעירה לבנונית שנמלטה מהמדינה בעקבות מלחמת האזרחים שם. אני מזכיר אותו כדי להראות עד כמה יחסים אישיים בין אנשים יכולים במקרים מסוימים להשפיע על מדיניות: חיל הים שלנו רצה לרכוש רחפות מצבא ארצות הברית. כלי שיט מהירים, שבעזרת טכנולוגיה מיוחדת מרחפים מעל המים ומפתחים מהירות עצומה. האמריקאים התעקשו ולא היו מוכנים למכור לנו אותן בנימוק שמדובר בפיתוח סודי ושעדיין אין אפשרות להעבירו למדינות אחרות.

באחד הימים התלוויתי לאותו לבנוני בביקור שלו בישראל. הוא ביקש מאוד לבקר בכנסיית מריה מגדלנה שבירושלים. הגענו לכנסייה והתברר שהיא סגורה. רק לאחר מאמצים רבים הצלחתי לשכנע את הנזירות לפתוח את השער הנעול.

האורח נכנס והחל להתרגש... התברר שאת הוויטראז'ים שבכנסייה, הציורים שעוטרו את החלונות הרבים, צייר סבו. זו היתה הסיבה שהוא כל כך רצה להגיע לכנסייה.

לאחר שהסתיים הביקור, ישבנו לשיחה.

"בעניין הרחפות האלה שאתם כל הזמן מדברים עליהן, זה עוד מעניין אתכם?" הוא הפתיע אותי כששאל כבדרך אגב.

"ודאי. לא ברור למה אתם כל כך מתעקשים", השבתי.

"שמע, אתה ידיד שלי? אז בתור ידיד אני נותן לך אותן..."

בישרתי על כך מיד לאנשי חיל הים והשמחה היתה גדולה.

ידידות וקשרים אישיים זה דבר חשוב, כפי שלמדתי היטב ויישמתי בהצלחה כל השנים, אבל במקרה זה התברר שהאמריקאים החליטו לצאת מהפרויקט, אבל הם לא רצו שכל ההשקעה הגדולה תרד לטמיון. לכן, הרעיון היה להעביר אותו לישראל. אנחנו נשלם על

הפיתוח, נשלח צוותים שלנו למרכזי הפיתוח בארצות הברית, ולאחר השלמת הפיתוח והייצור, הרחפות יגיעו לישראל. וכך אכן היה.

כמו בכל תפקיד שעשיתי, התחלתי קודם כול להכניס סדר לעבודת הנספחות. מלבדי היו שם עוד כ-12 נספחים, אחד לכל חיל: חיל האוויר, חיל הים, חילות היבשה, מודיעין ועוד. כולם קצינים בכירים. סגני אלופים ואלופי משנה, לכל אחד מהם ממלכה משלו. חלקם כבר היו לקראת סיום הקרנציה שלהם בווינגטון. ותיקים בתפקיד עם נוהלי עבודה שלא כל כך מצאו חן בעיני, בלשון המעטה. אנשים טובים כולם, שעשו עבודת קודש בווינגטון, אבל אימצו לעצמם שיטות לא ראויות. הבעיה היתה פיקוח ובקרה: מהן המשימות של כל אחד מהם, מי עושה מה ומתי. אנשי הנספחות הצבאית היו מבוקשים מאוד לאירועים של הקהילה היהודית בארצות הברית. הרצאות, כנסים. כל הזמנה כזו הפכה לחגיגה גדולה: נוסעים ביום חמישי, חוזרים ביום שני. שבוע העבודה נגמר לפני שהחל... על כל נסיעה לשליחות הנספחים קיבלו אש"ל, שעות נוספות והוצאות מיוחדות מהנספחות. כשראיתי שהתופעה נפוצה מדי, החלטתי לעשות סדר ובחנתי כל נסיעה כזו לגופה. קיצצתי משמעותית בהוצאות הנספחות, מה שלא מצא חן אצל אחדים מהם. "הפנטגון הוא בווינגטון וכאן עיקר עבודתנו", הסברתי לכל מי שמחה על הקיצוץ.

גיליתי בהמשך שיטות מתוחכמות שהתקבעו במשך שנים, כיצד ניתן להגדיל את סעיפי האש"ל של הנספחים. כך, למשל, היו משרדים של הפנטגון שמקומו מעבר לנהר פוטומק, ועל פי הנוהלים, כל נסיעה לשם נרשמה כאילו יצאת מווינגטון ועברת למדינה אחרת – וירג'יניה, גם אם מדובר היה בחציית גשר ובנסיעה של כמה מאות מטרים. על זה אפשר היה לדרוש אש"ל. הרי עברת למדינה אחרת. הפסקתי מיד את הנוהל הזה. הנספחים לא אהבו את זה כמובן, אבל נאלצו להתיישר על פי הקו שלי.

בתפקידי הייתי ממונה על כל הפיתוח וחלק מהרכש הביטחוני של ישראל בארצות הברית, למעט מה שטופל בידי משלחת משרד הביטחון, שישבה בניו יורק. לא כל מה שביקשנו בארצות הברית גם קיבלנו. נתקלנו לא פעם בקשיחות אמריקאית לא ברורה. כך, למשל, כל הבקשות בנושא אמצעי ראיית לילה, תחום שבמלחמת יום הכיפורים היינו בנחיתות גדולה מול האויב, נענו בשלילה. היו גם מערכות אמריקאיות סודיות, שבאותו שלב הם סירבו למכור לנו. חלק מהן פיתחנו בעצמנו.

שימשתי גם כנספח הצבאי בקנדה, דבר שחייב נסיעה לשם אחת לכמה חודשים. היה אירוע מיוחד, שבו ארגנו הקנדים סיור לנספחים צבאיים בצפון המדינה, קרוב לקוטב הצפוני. התעניינתי במיוחד במערך ההגנה הצפוני שהקימו האמריקאים במהלך המלחמה הקרה, בעיקר כנגד טילים בליסטיים. כאיש חיל הקשר, גיליתי עניין מיוחד באנטנות. לא מצאתי אנטנות גבוהות. האנטנות היו נמוכות, כמעט בגובה הקרקע, מוגנות מכל הצדדים

על ידי מבני בטון גבוהים.

במהלך הסיור הארוך הגענו גם לכפר אסקימואים. האכזבה היתה גדולה. הרי כילד גדלתי על סיפורי האסקימואים שחיים באיגלו, שיוצאים למסעות ציד ארוכים במזחלות, שאותן מושכים כלבי האסקי מאולפים. לא ראיתי איגלו. רק ביתנים מחוממים, עם אנטנות טלוויזיה. לכל אסקימואי היה אופנוע שלג, וההפתעה הגדולה ביותר היתה במין חנות שהיתה בכפר, שם מצאתי בושם מיוחד שלאח ביקשה ממני לקנות עבודה, ובכל בתי הכלבו היוקרתיים בווינגטון לא מצאתי אחד כזה, אלא רק בכפר האסקימואי "האותנטי" הזה שבצפון קנדה.

כנספח צבאי לקחתי על עצמי משימה חשובה, לקח ממלחמת יום הכיפורים: ארגון אנשי המילואים ששהו בארצות הברית. כולנו זכרנו היטב את הבלגן הגדול בשדות התעופה כשמאות ישראלים התחננו לעלות על מטוסים ולהגיע למלחמה. המטרה ששמתי לעצמי היתה להיות במצב שבו נקבל רשימה מסודרת של אנשי המילואים השוהים דרך קבע בארצות הברית: שליחים, סטודנטים, עובדים בחברות אמריקאיות. נקבל מכולם כתובות, מספרי טלפון. פילחנו את הרשימות לפי תפקידים צבאיים: טייסים, אנשי שריון, חיל הים, קצינים קרביים. כשתגיע שעת חירום, ההיערכות להטיס אותם לישראל תהיה עתה קלה ומהירה יותר.

זמן לא רב לאחר שהגעתי לווינגטון סיים מוטה גור את תפקידו ומונה רמטכ"ל חדש: רפול. עבור האמריקאים שבפנטגון, רפול היה דמות מיתולוגית. איכר לוחם. מאוד מתאים להיסטוריה האמריקאית, שבה בכירי המפקדים בעבר היו קודם כול אנשי אדמה ורק אחר כך אנשי צבא. האמריקאים הזמינו את רפול לארצות הברית, והוא התחמק בכל פעם מחדש. "מה יש לי לחפש בארצות הברית?" הסביר לי.

באחד מביקורי בארץ נפגשתי עם רפול והסברתי לו עד כמה חשוב שיבוא לבקר כאן. זה היה חשוב גם לישראל וגם לי. ביקור של רמטכ"ל ישראל, כשאני מתלווה אליו, יכול לפתוח עבורי דלתות רבות בפנטגון. בעיקר בקרב בכירי הצבא ובראשם ראש המטות המשולבים.

בסופו של דבר, רפול נעתר והגיע לביקור עם רעייתו מרים, כאורח של הפנטגון. לשניהם נקבעו תוכניות ביקור נפרדות. לאה, רעייתי, היתה המארחת של מרים, ולכבוד הביקור הועמדה לרשותה מכונית של הנספחות. מרים, רעיית הרמטכ"ל, התנגדה להשתמש במכונית הרשמית והתעקשה לנסוע לכל מקום בתחבורה ציבורית: מוניות ורכבת תחתית.

בחלק מן הביקורים והטקסים התלווינו לאה ואני לרפול ואשתו. כך היה גם בארוחת ערב חגיגית שהתקיימה לכבודו בבית ראש המטות, בהשתתפות הרמטכ"ל האמריקאי ובכירי הצבא. רפול במדי שרר, וגם אני כמובן, יושבים לשולחן. אנשי מרינס בכפפות לבנות הם המלצרים, ובמהלך הערב הרבה דברי ברכה לרמטכ"ל הישראלי. כשהגיע תורו להודות למארחיו, הוא קם ואמר שתי מילים: "ענבה, דברה..." קמתי והודיתי בשמו של מפקד צה"ל על האירוח הלבבי וקבלת הפנים החגיגית. רפול, והוא לא התבייש בכך, פשוט התקשה לשאת נאום באנגלית. בהמשך אירחתי בדירתי את כל צמרת הפנטגון לקוטטיל חגיגי לכבודו של הרמטכ"ל הישראלי. אירוע שסייע לי לפתח קשרים עם אותם בכירים.

יום אחד הודיעו לי ששר הביטחון עזר ויצמן מגיע לביקור. מי שהכיר את ויצמן מביקוריו הקודמים, יעץ לי לקנות עבורו ויסקי "בלאק לייבל". אני לא מבין באלכוהול, לא מבין ולא שותה. באירועים רשמיים, כשכולם מחזיקים כוסות ויסקי ביד, אני מסתפק בכוס מים עם קרח, וכולם בטוחים שמדובר בוויסקי. ויצמן, שהגיע עם רעייתו ראומה ובנו שאול, לא הסתיר את הנאתו מאיכות הוויסקי שרכשנו במיוחד לכבודו, ומאז, לפחות בעיניו, יצא לי שם של מבין גדול בוויסקי. היו לי יחסים מצוינים איתו, אבל ויצמן כמו ויצמן, ידע גם להפתיע. יום אחד התבשרתי שהוא העלה בדרגה את הנספח הצבאי של חיל האוויר, אהרון שביט, יאלו, מאלוף-משנה לתת-אלוף. בלעתי צפרדע. אני הרי הממונה עליו. הוא תחת פיקודי בנספחות ואיש לא התייעץ איתי או הודיע לי. זה היה ויצמן. לטוב ולרע.

ושינגטון, בעיקר לקראת שיחות השלום בין ישראל לבין מצרים, הוצפה באורחים מישראל - קציני המטה הכללי ועוד מכובדים. כל אחד מהם ציפה ממני לאירוח מלא, לביקור בפנטגון ולפגישה אישית עם ראש המטות המשולבים. מובן שלא תמיד זה הסתדר. רבים מן הקצינים הבכירים הגיעו עם נשותיהם, ומשימת האירוח נפלה, כמובן, על לאה. הנשים, כך הבנו במהרה, ממש לא התעניינו בתרבות האמריקאית, במורשת, באתרים השונים שבעיה. הן רצו בעיקר מסעדות וחנויות, בתי הכלבו הגדולים כמובן. מי שסבל מכל זה היה שרי, הבן שלנו, שלא אחת נאלץ לחכות בגן ולהישאר אחרי כולם, כי אמא שוב מאחרת.

ביקורו ההיסטורי של אנואר סאדאת נשיא מצרים בירושלים שינה את כל הפעילות של הנספחות הצבאית. לקראת שיחות קמפ דייוויד, המשרד שלי שימש את המשלחת

הישראלית בהכנות לוועידת הפסגה, ואברשה טמיר, שטיפל בכל ההכנות לשרטוטי הגבולות החדשים בינינו לבין המצרים, "התנחל" בחדר שלי במשך ימים שלמים ושרטט שם את גבולותיה העתידיים של מדינת ישראל.

באחד הערבים אירחתי את ויצמן ואת הפמליה הישראלית למסיבת קוקטייל בדירת השרד שלי. בסלון ביתי ישבו והסתובבו, זה לצד זה, קצינים ישראלים, מצרים ואמריקאים. אווירה של ימות המשיח. וגר זאב עם כבש. יצרתי קשרים מצוינים עם הנספח הצבאי המצרי בווינגטון, ולקראת טקס החתימה על הסכם השלום עם המצרים, שהתקיים על מרשאות הבית הלבן, תיאמנו בינינו קוד לבוש לאירוע: האם להגיע במדי שרד או בבגדים אזרחיים. מי היה מאמין שרק לפני פחות מעשור ניהלנו מלחמה עקובה מדם, זה מול זה.

באירוע אחר, הוזמנתי לבליר האוס, בית ההארכה הרשמי של נשיא ארצות הברית, שמשמש לאירוח אורחים חשובים. זה היה ערב, שבו אירח ראש הממשלה מנחם בגין את אנשי השגרירות והנספחות. אירוע ללא כיבוד, ובגין, כמו סבא חביב, הקסים את כולם, בעיקר את המזכירות שאיתן התברח והחמיא להן. מאוד התרשמתי מהצניעות ומהיחס האנושי שהפגין.

במאי 1980, במחאה על עיכובים מצד ישראל ביישום סעיפים שונים בהסכם השלום עם מצרים, התפטר עזר ויצמן. ראש הממשלה, מנחם בגין, לקח על עצמו את תיק הביטחון, כשבפועל מי שהחזיק בחלק מסמכויות המשרד היה עתה מוטק'ה ציפורי, סגן השר. עם עזר ויצמן היה לי קשר טוב. את ציפורי כלל לא הכרתי, ויחסי איתו החלו ברגל שמאל.

באחד הימים ציפורי הגיע לביקור בארצות הברית כאורח משלחת משרד הביטחון בניו יורק, שבראשה עמד יוסי צ'נובר. בינינו לבין משלחת משרד הביטחון היו לא פעם מתחים וריב סמכויות. אנשי המשלחת טענו שהנספחות נכנסת לתחומם, ואני טענתי שדווקא הם אלה שנכנסים לטריטוריה שלנו בעבודת הנספחות הצבאית והקשרים עם הפנטגון.

מניו יורק המשיך ציפורי לווינגטון, אבל איש מהמשלחת לא עדכן אותי שהוא מגיע. וכך, לא אני ולא אף נציג אחר מהנספחות קיבל את פניו בנמל התעופה בווינגטון, מה שהתפתח לעלבון אישי גדול, ובעקבותיו שמועות שעומדים להדיח אותי כי זולתי בכבודו של סגן שר הביטחון. ציפורי, כך דווח לי, דרש מהרמטכ"ל שידח אותי. רפול לא התרשם ולא התרגש.

לפתע, ללא הודעה מראש, נפתחה בדיקה על "אי סדרים" כביכול בנספחות הצבאית בווינגטון. משלחת של מבקר משרד הביטחון הגיעה לערוך ביקורת בעקבות תלונות אנונימיות שהגיעו לארץ על תפקוד הנספחות. לי היה ברור שמקור התלונות בניו יורק הוא במשלחת משרד הביטחון.

נאבקתי על שמה הטוב ועל פעילותה המסודרת של המשלחת, הצלחתי למוטט את כל הטענות על אי סדרים כביכול, וזכיתי לגיבוי מלא מהרמטכ"ל. הוכחנו שכל פעילות הרכש שלנו היתה תקינה ושכל בקשה שלנו עברה את אישור הפנטגון - ורק לאחריה יכולנו לפתוח במשא ומתן מול הספקים. המהומה הגדולה גוועה לאחר שהתברר כי אין כל שחר לתלונות, אבל היא הצליחה לפגום באווירה הטובה שהיתה לנו בנספחות.

כשכל זה קרה, אמצע 1980, הייתי כבר אחרי שלוש שנים בתפקיד הנספח הצבאי בווינגטון. הגיע הזמן לארוז שוב את המזוודות ולחזור הביתה.

אלו היו שנים מאוד יעילות מבחינת עבודת הנספחות הצבאית. קשרים מצוינים עם בכירי הפנטגון וצמרת הצבא האמריקאי, שהובילו לעסקאות רכש חשובות ולחוזים והסכמים מצוינים מול הספקים השונים. לצד הקוקטיילים והאירועים שבהם השתתפתי, היתה עבודת שטח חשובה שהיו לה תוצאות רבות בשרדוג המערכת הביטחונית הישראלית.

פרק 24

אזרח

בתחילת 1981 חזרנו לישראל לאחר שלוש שנים בוויינגטון. עמדתי בפני צומת דרכים. מהי התחנה הבאה שלי?

הוצע לי להתמנות לראש אכ"א, ולאחר התלבטות החלטתי לוותר. בכל התפקידים שמילאתי בצבא, הבאתי את הערך המוסף שלי. כראש אכ"א, אגף כוח אדם, לא חשבתי שיש לי יתרון על קצינים אחרים במעמדי. זה כבר לא אלקטרוניקה וטכנולוגיה. לו היו מציעים לי להתמנות לסגן רמטכ"ל, אין ספק שלא הייתי צריך להתלבט. אבל את זה לא הציעו לי...

הנחיתה בארץ היתה מאוד רכה. חזרנו לדירה שלנו ביהודה, וכאלוף קיבלתי שנת הסתגלות, משכורת, רכב ושאר התנאים הנלווים, והתחלתי להסתגל. במהרה זיהיתי שיש לי בעיה בשוק האזרחי. שלוש השנים שבהן הייתי בוויינגטון היו מאוד חשובות למדינת ישראל, אבל פגעו במידה רבה בקשרים שהיו לי כאן, גם בצבא וגם מחוצה לו. מנהלים התחלפו, תעשיות השתנו. כבר לא הכרתי את כולם, והיו שלא הכירו אותי. היו גם מנהלים שהכירו כמובן, אבל חששו שאם אגיע, בתוך זמן קצר יתברר שהם מיותרים. השאיפה שלי היתה להשתלב בשני תחומים: בתעשיית האלקטרוניקה ובחינוך. לאו דווקא בסדר הזה. חינוך, תמיד ידעתי, הוא המפתח לכל דבר. כך חינוכו אותי כילד – וכך גם חינוכתי אני את ילדי. חינוך פותח בפניך אופקים חדשים ונותן לך תמריץ לעשות דברים. לנו, במדינת ישראל, לחינוך יש גם ערך נוסף, מעבר לידע ולהשכלה: חינוך לאהבת העם היהודי וארץ-ישראל.

החזון שלי היה ללמד בבית ספר: לשלב לימודי מתמטיקה, פיזיקה וכימיה עם תנ"ך והיסטוריה. אבל זה לא קרה. לפחות לא בכיוון הזה.

זמן קצר לאחר שחזרתי מוויינגטון, ביקש ממני אחי הצעיר, אברהם, שאסייע לו בעסק המשפחתי: תכשיטי ענבר. חברה לייצור ולשיווק תכשיטים, שהחלה בחצר האחורית של בית המשפחה בנתניה והתפתחה לעסק מצליח. הכרתי את שוק היהלומים. כזכור, כנער עבדתי בליטוש יהלומים כדי לממן לימודי כימיה באוניברסיטה העברית בירושלים, אבל לא הפכתי למלטש יהלומים. הבעיה היתה בשיווק החברה, ואת זה לקחתי על עצמי. לא כפרנסה. לא קיבלתי כסף – עדיין נהניתי מתנאי שנת ההסתגלות – אלא כעזרה לאחי. חלק גדול מן הסוכנים שהפיצו את התכשיטים שלו, בעיקר בין תיירים בירושלים, היו ערבים נוצרים, והתחלתי לפתח קשרים עם חברות תיירות שהביאו תיירים לישראל. בתוך זמן קצר פיתחתי קשרים טובים עם אותם סוכנים וחתמנו על הסכמים להבאת קבוצות תיירים לביקור במפעל בנתניה.

במקביל לעזרה לאחי, הקמתי חברה לשיווק ציוד אלקטרוני מתקדם, בעיקר פילטרים למפעלי טיהור מים ושפכים. ישבתי במשרד של אחי בבורסת היהלומים שברמת גן והתחלתי ליצור קשרים עם אנשים וחברות שהכרתי בארצות הברית כדי לייצג אותם בישראל. כל החברה היתה אני, הטלפון והמזכירה. התקשרתי עם חברה אמריקאית בשם קופר, סיכמנו שאהיה הסוכן שלהם בישראל ושאייצג אותם בעסקה גדולה למכירת פילטרים למפעל הטיהור של גוש דן. עסקה גדולה, מאות אלפי דולרים, וכמובן – העמלה שלי בהתאם.

סיכמנו את כל הפרטים בעל-פה, ניסחתי הסכם התקשרות עם החברה – סוף-סוף הצלחתי להצדיק את התואר במשפטים שעשיתי כמעט 30 שנה קודם לכן – וביקשתי מהמזכירה שתשלח את המכתב לארצות הברית.

חיכיתי לתשובה מהאמריקאים. עברו כמה שבועות ודבר לא קורה. התקשרתי לשאול למה הם לא מגיבים להסכם ששלחתי להם ונעניתי די בכעס, שלא הגיע ממני דבר וכי הם די חוששים מעיכובים שיביאו לביטול העסקה כולה. שלחתי עוד מכתב ועוד מכתב, ושוב האמריקאים טוענים שלא קיבלו דבר, אלא שגם אני לא קיבלתי דואר שלדבריהם נשלח אלי. מדובר, כזכור, בתחילת שנות השמונים. אין אינטרנט, אין מיילים. הכול בדואר.

עבר זמן, ואני מחכה ומחכה. לחברה אין הכנסות והחלטתי להיפרד מהמזכירה שהעסקתי. לאחר שעזבה, מצאתי במגירה נעולה בשולחן שלה את כל המכתבים שאמורים היו להישלח לארצות הברית, ואת התשובות שהגיעו משם. היא פשוט לא שלחה את המכתבים שלי ולא העבירה לי דבר שהגיע משם. אין לי מושג מה היתה הסיבה, אבל אם תרצו – זו דוגמה מצוינת למזכירה שיכולה להכשיל אותך ולסגור לך את העסק.

עבורי זו היתה מכה קשה לתודעה. הרי בכל התפקידים שעשיתי הקפדתי תמיד לרדת לפרטים הקטנים. לפקח, לוודא שדברים שסוכמו – אכן נעשים, ודווקא כאן, בחברה שלי, נפלתי בדיוק בדבר הזה. נגרם לי נזק רב. ספקים שקיוויתי לסגור איתם הסכמים דומים

התייחסו אלי בחוסר אמון והעדיפו לעבוד עם המתחרים שלי.

החברה נסגרה כמובן. זה היה הניסיון הראשון והאחרון שלי להפוך לאיש עסקים ובעלים של חברה משגשגת.

שוק האלקטרוניקה החל להתעורר בתחילת שנות השמונים. תחילת עידן ההייטק. החברות המובילות היו של משרד הביטחון, אבל במקביל קמו גם חברות בשוק הפרטי, שהחלו לפתח מוצרים חדשים בתחום האלקטרוניקה. מהנדסים שעבדו בצבא או עבור התעשיות הביטחוניות החלו לעבור לשוק האזרחי, בעיקר לתדיראן ולאליביט, והתחושה היתה שישראל עומדת בפני פריצת דרך גדולה בתחום האלקטרוניקה.

באחד הימים פנה אלי רבי-אלוף במילואים צבי צור, צ'רה, ששימש אז בתפקיד מנכ"ל כלל תעשיות, חברה-בת של קונצרן "כלל", שהיתה אז חברת ההשקעות הגדולה במשק, וביקש להיפגש איתי. בפגישה הוא סיפר לי שפונים אליו עם הרבה הצעות למיזמים בתחום האלקטרוניקה והוא לא כל כך יודע מה לעשות. הוא העביר לי כמה מהמיזמים, בחנתי אותם, והמלצתי לו מה כדאי לו לקחת ומה לא. עבר שבוע, והוא קורא לי שוב ומבקש עוד חוות דעת על מיזמים נוספים. בפגישה נוספת, שבה השתתף גם אברהם ביגה, מבכירי כלל תעשיות ואיש ניהול מאוד מוערך בתחום הטכנולוגי, קיבלתי הצעה: "לא נעים לי המצב שכל פעם אתה 'מתנרב' לסייע לנו", פתח צ'רה, "בוא, תעבוד איתנו ב'כלל תעשיות'".

הרעיון מצא חן בעיני, אבל רציתי לקחת אותו לכיוון אחר: להקים חברה חדשה בתוך כלל תעשיות, שהמנדט שלה יהיה להתמקד בחברות טכנולוגיות שמפתחות מוצרים מתקדמים. וכך נולדה נט"ע - ניהול טכנולוגיות עתידיות, חברה שהייעוד שלה היה להשקיע בסטרט-אפים - למרות שאז עדיין לא קראו לזה כך - בתחום הטכנולוגי. הקמתי את חממת הסטרט-אפים הראשונה במדינה הרבה לפני שזה הפך לספורט הלאומי.

צ'רה שמח על היוזמה. אני מונית למנכ"ל החברה החדשה - לא היה לי מספיק שכל מסחרי כדי לדרוש להיות שותף ובעל מניות - והתחלתי לפרוח. זה הרי בדיוק מה שכל כך רציתי לעשות. קיבלתי תקציב והתחלתי לגייס אנשים. כולם מהרמה הגבוהה ביותר בתחום הטכנולוגי. צירפתי לחברה אנשים מעולים שאני מכיר, ביניהם בנימין בלומברג, איש שמאוד הערכתי על עבודתו והישגיו המיוחדים בלק"מ - הלשכה לקשרי מדע - שתרמה רבות לביטחון ישראל. מצטרף נוסף היה צבי שושן, שעלה מארצות הברית, התגייס לצה"ל והגיע לדרגת אלוף-משנה, איש עם ידע טכני רב, מוכשר מאוד ויצירתי. למדתי ממנו הרבה ונשארו בקשר גם שנים רבות לאחר שנפרדו דרכנו בנט"ע.

בסך הכול גייסתי תשעה אנשים לחברה, הטובים שבחבורה, כל אחד מהם מומחה בתחומו. קיבלנו משרדים מרווחים ורכב אישי צמוד. לא היו בעיות תקציב, ובתוך זמן קצר יצרתי רשימה של מיזמי סטרט-אפ שביקשתי להיכנס אליהם. קיבצנו רשימה של 103 מיזמים שונים והתחלנו לבחון אותם. חלק הגיעו מיזמים שבאו עם רעיונות, חלק מהחברות הביטחוניות שרצו שנשתתף יחד איתם בפיתוח, וחלק מהאקדמיה. מתוך 103 המיזמים בחרנו חמישה עם פוטנציאל רווח, שנראו לנו בעלי הסיכוי הגדול ביותר להצלחה, והשקענו

בהם. הרווח שלנו אמור היה להיות מדיבידנדים שיגיעו מהחברות שבהן השקענו.

נשאבתי במהירות לתחום, שהיה חדש עבורי, קודם כול בנושא הכספי. התחלתי להבין מה זה כסף: בנקים, אשראי, גיוסים. נכון שבעבר טיפלתי בתקציבים של עשרות ומאות מיליונים, אבל הכול הגיע מהדור העשיר - משרד הביטחון - עכשיו הכול אחרת. אבל היו לי מורים מצוינים ולמדתי מהר מאוד. אני רגיל להיות מאוד דומיננטי בישיבות שבהן אני משתתף, אבל בישיבות הנהלה של כלל תעשיות, לפחות בתקופה הראשונה, בעיקר הקשבתי. המשכיל בעת ההיא יידום, ואני אכן נדמתי והשכלתי. זה היה בית הספר הראשון שלי לחיים של אחרי הצבא.

נחשפתי גם לסוג אחר של אנשים. שונים מאלה שפגשתי בצבא. אנשי עסקים שיש להם מטרה אחת בלבד: לעשות כסף. אצלי הנושא הכספי היה תמיד בעדיפות שלישית או רביעית. חשוב יותר להאמין ברעיון, לפתח מוצר חדש שייטיע למדינת ישראל. להאמין באנשים, להכשיר ולאמן. זו היתה הפעם הראשונה שנתקלתי גם בדברים שכרוכים בניגוד אינטרסים, בפרוטקציוניזם, במענקים, בחלוקת מניות ועוד. עולם חדש שצריכים להכיר אותו אבל לא לאמן אותו. ממש לא.

אחד התחומים המרתקים שאליהם נכנסנו היה פרויקט משותף עם מכון ויצמן להעשרת החלבון בחיטה: הכלאה בין חיטה מתורבתת לחיטת הבר - אם החיטה - שטופחה במעבדות מכון ויצמן, לבין חיטה רגילה. למה זה טוב? קצב גידול האוכלוסייה בעולם חייב פתרונות טכנולוגיים שיאפשרו בעתיד לגדל חיטה מזינה יותר ועמידה יותר בפני מחלות ויובש. הדרך לעשות זאת היתה בהכלאה בין חיטה מהונדסת, שפותחה כאמור במעבדות מכון ויצמן, לבין חיטה רגילה. למיזם היה פוטנציאל מסחרי אדיר. למדתי כל מה שאפשר על גנטיקה של צמחים. חקרנו שטח גדול בנגב המערבי שבו נגדל את החיטה המהונדסת, ועמדנו לחתום על הסכם עם חברת זרעים בינלאומית מארצות הברית, "מונסנטו" שמה, שרצתה לקנות מאיתנו את הזרעים. עסקה שאמורה היתה להסתכם בעשרות מיליוני דולרים. טוב למכון ויצמן - וטוב לנט"ע.

טסתי למשרדי החברה בסנט לואיס כדי לחתום על ההסכם, ורגע לפני החתימה האמריקאים התנצלו: אנחנו לא יכולים לחתום. התברר שכמה חודשים קודם לכן הם קנו חברה גדולה לגומי לעיסה, מסטיק, ובבדיקות שנערכו גילו שיש בו חומרים מלאכותיים, שעלולים להוות סכנה בריאותית. הפרשה התפוצצה בקול רעש גדול ממש לפני שעמדנו לחתום על ההסכם. מוניטין החברה נפגעו קשות, ההפסד הכספי היה גדול, וההנהלה החליטה שהם לא נכנסים לעסקאות חדשות. חבל. זו היתה יכולה להיות עסקה מעולה.

במקביל לפרויקט החיטה, היינו פעילים מאוד בתחום הביטחוני, ועבדנו יחד עם רפא"ל על מיזם גדול: לייזר לגילוי מוקשים. בפרויקט אחר, שאותו הוביל בנימין בלומברג, יחד עם קריית המחקר הגרעיני, השקענו במחקר ופיתוח של לייזר כמכשיר רפואי. שימוש בלייזר לצורכי רפואה היה אז בתחילתו, ובנחל שורק עבדו על כמה סוגים של לייזרים, שניתן להשתמש בהם בניתוחים מתקדמים. אחד הלייזרים שפיתחנו יחד איתם נועד לעצור

דימומים בנימים קטנים בגוף. פריצת דרך משמעותית בתחום הרפואי.

הפרויקטים שבהם עסקנו מאוד אתגרו אותי. נסעתי לארצות הברית ולאירופה לרכוש ידע ולחתום על הסכמים. היה נושא אחד שפספסתי: תוכנה. לא הערכתי מספיק את הפוטנציאל התעשייתי הגדול שבו. כשהגיעו אלי לבדיקה מיזמים של תוכנה, לא השקעתי בהם את הזמן והמחשבה הנכונה. זו היתה טעות גדולה מצדי. לא היינו שם כשהחלה הפריצה הגדולה בנושא התוכנה.

והיו גם אכזבות מסוג אחר. באחד הימים פנו אלי שלושה מהנדסים יוצאי רפא"ל שהציעו מיזם ביטחוני שנראה לי מאוד מעניין. השקעתי במיזם 300 אלף דולר כדי לאפשר להם לצאת לדרך. לאחר כמה חודשים הם חזרו, ביקשו עוד מיליון דולר והסבירו שיש חברה גדולה בארצות הברית שמאוד מעוניינת במוצר שהם מפתחים. החלטתי לברוק אם יש שוק למוצר, כי אין טוב ממראה עיניים. נסעתי לאותה חברה בארצות הברית והתברר שלא רק שהם לא מעוניינים לרכוש את המוצר, הם בכלל רוצים למכור לנו מוצר דומה שהם עצמם מפתחים. חזרתי לישראל וקראתי ליזמים: "השקעתי בכך 300 אלף דולר. אני לא מבקש בחזרה את הכסף. אבל קחו את כל הידע וחפשו משקיע אחר..."

ככל שאני יודע, דבר לא יצא מהפרויקט הזה.

נט"ע היתה מעברת ניסוי מדהימה, ואין ספק שהקדימה את זמנה. השקענו בדברים מיוחדים, אבל היתה רק בעיה אחת: החברה לא הרוויחה כסף. המיזמים היו נכונים, היזמים שבהם בחרנו היו פורצי דרך, אבל כסף לא הגיע לחברה, ולאחר שלוש שנים החלטתי לעזוב. גם החברה נסגרה בתוך זמן קצר. מכרנו כל מה שאפשר היה למכור והצוות שגייסתי התפרק.

התחלתי לחפש עיסוקים חדשים, ועשיתי זאת במקביל לתחילת הפעילות שלי בעמותת חיל הקשר והאלקטרוניקה, כפי שאפרט בהמשך. באחד הימים פנה אלי יהודי חרדי בשם הלפרין, קבלן בניין גדול שעסק גם ביהלומים, והציע לי להקים מפעל למערכות בקרה עם כרטיסים אלקטרוניים: כרטיס פלסטי עם הגנה מיוחדת על המשתמשים. את החומרים ייבאנו מארצות הברית ושילמנו עליהם מכס גבוה. כל הניסיונות לקבל הקלות בתשלומי המכס לא צלחו, ובשלב מסוים, כדי לחסוך בתשלומי המכס, הלפרין החליט להעתיק את המפעל לארצות הברית, והציע לי להמשיך לנהל אותו. כל הפיתוח נעשה בישראל, ורק הייצור עבר לארצות הברית.

נסענו לארצות הברית, אני, לאה, ושרי, בננו הצעיר, ולראשונה הכרתי את הקהילה החרדית שם ואת כללי ההתנהגות שלא הייתי מודע להם. למשל, אני בא עם רעיון לעשות משהו, ואותו הלפרין, היום, המשקיע והבעלים של החברה, מבקש זמן לחשוב.

"מה יש לחשוב?" אני שואל.

"צריך להתייעץ".

"עם מי?"

"עם הרבי".

וככה זה עבד. שום דבר לא מתקדם אם אין ברכה של הרבי.

הרבי אישור – והעסק עבד מצוין. מכרנו כרטיסים ומכונות הפעלה בלי הפסקה: לבתי ספר, לסטודנטים, לחנויות שבהן היו מכונות כביסה, שפעלו רק עם כרטיסים שלנו. החברה הרוויחה יפה, אבל לצד ההצלחה היו גם הפתעות לא נעימות. אחד הלקוחות הגדולים שלנו היתה אוניברסיטה בניו יורק, ושם חטפנו מכה גדולה: התברר שסטודנטים בפקולטה לכימיה הצליחו לייצר במעבדות האוניברסיטה חומר כימי, שבעזרתו ניתן היה להשמיש את הכרטיסים גם לאחר שפג התוקף שלהם עקב שימוש. הפסיקו לקנות כרטיסים, אבל המכונות המשיכו לעבוד עם הכרטיסים שהושמשו. הפסדנו הרבה כסף עד שעלינו על הבעיה ומצאנו לזה פתרון טכנולוגי.

אחרי חמש שנים בניו יורק לאה ואני החלטנו לחזור לישראל. העסקים היו טובים, חיינו ברמה מאוד גבוהה, אבל יום אחד הסתכלתי על שרי, הבן שלנו, שהיה כבר בן 16, ואמרתי ללאה: זהו. חוזרים הביתה. אם נישאר כאן, בארצות הברית, שרי לא יחזור לישראל. חזרנו כעבור שלושה חודשים, אבל החיידק האמריקאי כבר היה נטוע חזק מאוד בלבנו. אחרי הצבא וקורס קצינים, ואחרי שסיים לימודי משפטים ומנהל עסקים במרכז הבינתחומי, שרי חזר לארצות הברית, עושה שם חיל, אבל הוא מקפיד לפחות פעמיים בשנה להגיע לישראל ולעשות כאן מילואים.

בישראל חזרתי לתפקידי הטבעיים בתקשורת. שימשתי כיועצו של שר התקשורת אמנון רובינשטיין, ועל הפרק עמדה הפרטה של חברת בזק. בהמשך גם מוניתי לחבר דירקטוריון בבזק ובפלאפון. את שני התפקידים עשיתי בהתנדבות.

התחום השני שבו עסקתי בדירקטוריון בזק היה סיבים אופטיים. דרך הסיב האופטי אפשר להעביר כמות גדולה של מידע. אף אחד לא העריך איזה שימושים אפשר יהיה לעשות בעתיד דרך הסיב האופטי – האינטרנט עוד לא נולד אז וגם לא חברות הכבלים – ויחד עם יצחק קאול, שהיה אז המנכ"ל, התחלנו את פיילוט השימוש בסיב האופטי בעיר מודיעין שנבנתה באותה עת.

מילאתי אז שורה של תפקידים נוספים: שימשתי יו"ר החברה הכלכלית של שלושה קיבוצים – כפר בלום, משמר דוד ואיל – שהיו בקשיים כלכליים גדולים, טיפלתי בהסדרים החובות שלהם מול הבנקים, והובלתי אסטרטגיה של פיתוח לצד שינוי דרמטי בתרבות הניהול שסייעה לקיבוצים לצאת מהמשבר הגדול.

במשך שמונה שנים הייתי חבר בהנהלת הטכניון וחבר בוועדה לקידום אקדמי של לימודים בטכניון. לטכניון היו קרנות כספיות שהצטבר בהן כסף רב ממענקים ומתרומות, ותמיד חיפשו שם מקומות להשקיע את הכסף. אחת ההצעות היתה להתקשר עם חברת השקעות אמריקאית, שבראשה עמד יהודי שנחשב לגורו עסקי ופיננסי – ברני מיידוף שמו. הובטח שנקבל תשואה מובטחת מאוד גבוהה עבור הכספים שנעביר לחברת ההשקעות. גבוהה הרבה יותר מכל אפיק השקעה אחר.

הנושא הובא לאישור ההנהלה. אני הייתי היחיד שהתנגד. לא אהבתי הרפתקאות פיננסיות. דרשתי שכל כסף ציבורי יושקע במו"פ, בתעשייה ובבנייה בישראל. ההחלטה עברה לוועדת ההשקעות של הטכניון, ובסופו של דבר, בעקבות העמדה שלי, נקבע כי רק רבע מהסכום שהתכוונו להשקיע יושקע בחברה של מיידוף. לימים, לאחר שנחשפה ההונאה הגדולה של מיידוף ועשרות מיליארדי דולרים, כספי משקיעים, שירדו לטמיון, התגלו גם הסכומים שהפסיד הטכניון: חברת הידידים של הטכניון בארצות הברית הפסידה כסף רב, וההפסד הישיר של הטכניון התקרב ל־30 מיליון שקלים. התנחמתי בכך שבזכותי הפסיד המוסד "רק" רבע מהכספים שהוא ייעד להשקיע אצל מיידוף.

כשזה קרה, הייתי כבר עמוק עמוק בתוך המשימה שלקחתי על עצמי עוד ב־1982: הקמת הבית החברתי והרוחני של חיל הקשר והאלקטרוניקה. מיזם של העמותה להנצחת חילי חיל הקשר ומורשת החיל.

פרק 25

בית חיל הקשר: חבלי לידה לא קלים

35 שנה לבשתי מדים. מנובמבר 1947 ועד אוגוסט 1982, ולא חשבתי שיהיה עוד מיזם שאקדיש לו כל כך הרבה שנים. והנה זה קרה: בימים אלה אני עומד לסגור 43 שנים בראש המיזם שאותו הובלתי מהיום הראשון: בית חיל הקשר והתקשוב והנחלת המורשת.

ההתחלה היתה לקראת סוף 1982. תת-אלוף מוטי בר דגן, אז קשר"ר, קרא לי והתייעץ איתי לגבי רעיון שהחל להתגבש בקרב ותיקי החיל: הקמת אתר הנצחה מכובד לחיל הקשר והאלקטרוניקה. מורשת והנצחה תמיד היו חשובות מאוד בעיני. בעבר, לאחר שהתמניתי לקצין קשר ראשי, מינתי קצין בדרגת סגן-אלוף, גבי שריג, שכל עיסוקו היה טיפול במורשת חיל הקשר, איסוף ותיעוד חומרים מתולדות החיל. החומר שנאסף אז, בתחילת שנות השבעים, סייע לנו רבות בהנצחת מורשת החיל מאז ימי הנוטרים, ה"הגנה", הפלמ"ח, ה"גרעונים", עבור לצבא הגנה לישראל.

ב־1979, בעקבות התארגנות של הורים שכולים, הוקמה ביער חרובית שבחבל עדולם אנדרטה לזכר נופלי החיל במלחמות ישראל, ואחת לשנה, ביום הזיכרון לחללי צה"ל, התקיים שם טקס אזכרה. הייתי אז בושינגטון ולא מעורב בהחלטה הזו, אבל בתוך זמן קצר נחשפו שתי בעיות: קודם כול, הריחוק וקשיי הגעה. בכל שנה פחת מספר ההורים השכולים שהגיעו לטקס. הבעיה השנייה היתה היעדר סממנים של מורשת. היתה אנדרטה, אבל איש לא פקד אותה במהלך השנה, ואיש לא דאג להחיות את המורשת של אלה שבמותם ציוו לנו את החיים.

תת-אלוף בר דגן ביקש ואני נעניתי לאתגר. הוקמה עמותה, ואני מוניתי לעמוד בראשה. בהמשך, לאחר שהשתחרר מצה"ל, מוטי בר דגן מונה ליו"ר העמותה ואני מוניתי לנשיא עמותת חיל הקשר. וכך הגדרתי באותם ימים, שנת 1982, את מטרות אתר ההנצחה, כפי שראיתי אותן לנגד עיני: "אחת המטרות המרכזיות בבניית אתר הנצחה הוא היותו צומת ומפגש בין דורות. מסורת ורוח הם אלמנט מרכזי, עמוד השדרה של כל חיל. הפעילות תתמקד בשלושה דגשים עיקריים: טקסי, חברתי קהילתי וחינוכי".

מטרות יש. עכשיו צריך להתחיל לעבוד. הפנייה של מוטי בר דגן פגשה צורך פנימי משמעותי ביותר – הצורך שלי להמשיך לחנך ולהעלות על נס את מורשת החיל. באותו זמן הייתי עסוק בלא מעט דברים נוספים, אבל ראיתי חשיבות עליונה בתפקיד שהוטל עלי. משימה כבדת משקל, אבל כזו שאפשר וצריך להתמודד איתה.

יהוד אימצה באותם ימים את חיל הקשר והאמנו כי זה המקום המתאים להקים בו את אתר ההנצחה והמורשת. בראש המועצה המקומית של יהוד עמד אז יהודי יקר, סעדיה חתוכה, ציוני גדול שהצמדתי לו את הכינוי "בן-גוריון של יהוד". איש חזון, שמעבר לרצון שלו לסייע לנו, ראה מיד בחושי החדים גם את היתרונות הגדולים שיצמחו לעיירה מהחיבוק המשותף, ואפרט על כך בהמשך. החיבור עם חתוכה היה חיבור מנצח. הוא נרתם במרץ רב למשימה והוביל בהמשך לחתימת ההסכם בין מועצת יהוד לבין העמותה, להעברת שטח של חמישה דונם להקמת אתר הנצחה לחללי חיל הקשר והאלקטרוניקה: "מועצת יהוד מסכימה ומתחייבת להעניק לעמותה חזקה בלעדית ובלתי מופרעת במגרש ולרשום על שם העמותה ללא תמורה, חכירה לדורות על המגרש שמיועד לאתר הנצחה לחללי הקשר והאלקטרוניקה, והעמותה מסכימה לקבל בתמורה את החזקה הבלעדית במגרש ואת רישומה כחוכרת לדורות של המגרש למטרה הנ"ל". ההסכם אמנם נחתם, אבל סעדיה חתוכה נפטר זמן קצר לאחר מכן, העירייה לא כיבדה את ההסכם, והחכירה לא נרשמה בלשכת רישום המקרקעין, הטאבו. רק ב־2017, 32 שנה לאחר חתימת ההסכם, ובעקבות פעילותו של תא"ל (מיל') אביהו דיסטלמן, סאשה, קשר"ר לשעבר וחבר בוועד המנהל של העמותה, נחתם הסכם חכירה חדש, ובאוקטובר 2019 נרשמה החכירה בטאבו. אבל גם בלי רישום בלשכת המקרקעין אפשר היה להתחיל לעבוד.

השטח שקיבלנו היה אכן מגרש במקום די מרכזי ביהוד, אבל באותה עת המגרש שימש כמקום שבו רוכזה פסולת בניין שהעבירו לשם קבלנים שעבדו באזור. צריך היה הרבה דמיון כדי להאמין שעל המגרש הזה יקום אי-פעם אתר הנצחה ומורשת של חיל הקשר. אבל לא נרתעתי. בשלב הראשון גייסתי למשימה את גיסי, אליעזר אולניק, הבעלים של חברת אולניק לעבודות עפר, שלקח על עצמו לסלק את כל פסולת הבניין מהמקום. לא פחות מ־25 משאיות התייצבו ביהוד ועליהן הועמסה כל הפסולת שהיתה במקום. הכול בהתנדבות כמובן.

אבן הפינה, במעמד שר התקשורת אמנון רובינשטיין, שאני שימשתי יועצו באותו זמן, הונחה במאי 1985, ובמקביל העמותה החלה לפעול לגייס כסף. הרבה כסף. הנהלת

העמותה התכנסה פעם בשבוע במשרדי קצין קשר ראשי בצריפין והתחלנו לגבש מפרט ראשוני איזה תוכן אנחנו רוצים לתת למקום, ואיך הוא ייראה בבוא היום. לי היתה תוכנית סדורה בראש: אתר הנצחה ומורשת, אבל לא רק. הבנתי שכדי לממש את החזון שלי, זה לא מספיק להקים אתר הנצחה, שישמש משפחות שכולות כמה פעמים בשנה בלבד. בעיני רוחי ראיתי מקום שוקק חיים, מלא פעילות, צעירים ומבוגרים. מקום שמנציח את מורשת החיל לא רק בדרך של הנצחה אלא גם בעיסוק בטכנולוגיות, שבהן עסקו אותם חיילי החיל שנפלו במערכות ישראל.

לא כולם ראו כמוני את הדברים. "איש" לביא, מפקדי וחברי הקרוב, שנרתם אף הוא לנושא החשוב, הציע שנאסוף קבוצה של מפקדי חיל הקשר בעבר ונרתום אותם למשימה. לקראת הפגישה הכנתי דגם מקרטון שהציג את המראה החיצוני והפנימי של האתר המתוכנן.

קיווייתי שכולם יתפעלו וירתמו כמוני לקידום הפרויקט, אבל מהר מאוד התברר שהרעיון לגייס למשימה את מפקדי חיל הקשר לא היה מוצלח, בלשון המעטה. למעט "איש" לביא ומוטי בר דגן, ואני כמובן, האחרים לא התלהבו מהרעיון וטענו שדי באגדרטה בחרובית. "חיל הקשר זה לא הצנחנים או השריון", טען בלהט אחד מהם, "אין לנו את המסורת, אין את ההילה. נשפוך על זה עוד ועוד כסף, ובסופו של דבר זה ייהפך לפיל לבן, שאף אחד לא צריך אותו".

התנגדות גורפת שכזו יכולה לרפות ידיים, גם את הידיים שלי, שכל כך רצו לרוץ קדימה. זו היתה אכזבה גדולה. רגע שבו חששתי שהחלום הגדול עומד להתנפץ. קיווייתי שאותם מפקדי העבר יראו כמוני את החזון שמאחורי התוכנית, וזה לא קרה. מי שעורר אותי להמשיך היה "איש" לביא: "שלמה", הוא אמר לי לאחר שהסתיימה הפגישה ורק שנינו ומוטי בר דגן נשארו בחדר, "אל תשים לב, עוזב אותם. התוכנית שהצגת יוצאת מהכלל. אל תעצור - תמשיך".

בהמשך, לאחר הקמת האתר, הצטרפו לוועד המנהל שלושה ממפקדי החיל לשעבר: צבי אמיד, הרצל הלאלי ואביהו דיסטלמן.

המשכתי. יש לי רק מילים טובות להגיד על מועצת יהוד. הם העמידו לרשותנו משרד מהנדסים, הרץ-פוגל, שעבד עבור יהוד בהסדר קבוע, ריטיינר, ומהנדסי החברה הכינו עבורנו ללא תשלום את התכנון הראשוני של האתר. מסעדיה חתוכה קיבלתי רק רוח גבית. בכל פעם שפניתי אליו וביקשתי להאיץ את הדברים, הוא תמיד ענה לי בחיוך: ס-מוך עלי, הכול יהיה בסדר. לצערי הרב, האיש היקר הזה נפטר ב-1985, עוד לפני טקס הנחת אבן הפינה. הוא לא זכה לראות את בית חיל הקשר והתקשוב חי וכובש לבבות. הקדשנו לזכרו את האגף הטכנולוגי באתר. הוא גם לא זכה לראות את הקשר ההדוק שקיים כיום בין העיר יהוד לבין בית חיל הקשר והתקשוב, קשר שהיה חלק מהחזון שלי ושלו כשיצאנו לדרך. כך, למשל, כל שנה הטקס המרכזי של יהוד לציון יום הזיכרון לחללי מלחמות ישראל ופעולות האיבה, מתקיים אצלנו, כמו גם אירועים נוספים. דוגמה נוספת: בתחילת שנות

התשעים, עוד לפני שנכנסו מחשבים לבתי הספר, אפשרנו לתלמידי הכיתות הגבוהות בבית הספר המקיף ביהוד להגיע לאגף הטכנולוגי ולקיים שם שיעורי מחשב.

המשימה הרחופה ביותר היתה לגייס כסף. מאות אלפי דולרים. היה ברור לי שלא נוכל לצאת לדרך בלי שיהיה לנו סכום משמעותי בקופה. זו תמיד היתה הראייה העסקית שלי: לא עושים דבר ללא כסף בעין. אין די בהבטחות. כך נהגתי מתחילת הפרויקט - וכך אני נוהג גם כיום.

יצאנו למסע גיוס כספים. פניתי לראשי תעשיות האלקטרוניקה, שרבים מהם היו יוצאי חיל הקשר. היעד הראשון היתה חברת תדיראן. הכרתי שם כמובן את כל בעלי התפקידים הבכירים ויצאתי מהם עם צ'ק גדול - חצי מיליון דולר - וסיכום שהם יוכלו להשתמש ללא הגבלה בטכנולוגיות שיהיו באתר. הבנתי שסעיף זה נועד כדי לשכנע את דירקטוריון החברה בכדאיות שיתוף הפעולה: נותנים ומקבלים. בפועל, הם לא השתמשו כלל בטכנולוגיות שלנו. אפילו לא פעם אחת, אבל עם חצי מיליון דולר בקופה ידעתי שאנחנו בדרך הנכונה. המשכתי הלאה: מוטורולה, אלישור ואחרים. כל מי שייצר דברים שקשורים לקשר התבקש לפתוח את הלב ואת הכיס.

נשאבתי כולי לתוך הפרויקט. היתה שנה אחת, שנת גיוס הכספים, שבה נסעתי שלוש פעמים לקרובי משפחה בארצות הברית, על חשבוני כמובן, כדי לגייס כסף. באותה שנה כמעט שלא עשיתי דברים אחרים. קיימנו שני אירועים גדולים בהיכל התרבות בתל אביב בהשתתפות בכירי התעשיות האלקטרוניות, וסיימנו כל אחד מהם עם סכומי כסף נכבדים. התחלנו לגייס כספים מחברי העמותה. כל אחד תרם כפי יכולתו. היו הרבה אנשים טובים שסייעו לנו בהתנדבות. כל הנושא המשפטי כוסה בהתנדבות על ידי עורך הדין לוי רפאל. בהמשך, כשהצרכים המשפטיים גדלו, נעזרנו בהתנדבות בעורך הדין מנחם "מנצ"י" סלע, ממשרד צדוק. חברת "אבן וסיד" סיפקה לנו, ללא תשלום, מרצפות ואבני שפה. לא מעט אנשים ביהוד התגייסו לעזרה. בני משפחה יקרה אחת, ברוך ומזל בורוכוב, בעלי עסק ביהוד, תרמו לנו את השתילים ששימשו להקמת גן ההנצחה. לא סתם תרמו אלא גם שתלו אותם. בחנות המכולת שלהם הם הציבו קופסאות שנועדו לאסוף תרומות לטובת הפרויקט. כל תרומה שהתקבלה מגופים גדולים - דאגתי שתקבל את אישור ההנהלה של אותם גופים. שלאף אחד לא יהיה פתחון פה בהמשך על כספים שהועברו כביכול ללא כל אישור. כך נהגתי לכל אורך הדרך. היה לי יתרון כפול: הייתי גם קשר"ר וגם אלוף. שום דלת לא נסגרה בפני. הצגתי את זה תמיד כתרומה לקהילה - ואנשים תרמו.

לאחר שהצטברו בקופה כ־800 אלף דולרים, ידעתי שדבר לא יעצור אותנו. מדובר אמנם בסכום משמעותי, אבל לא מספיק גדול כדי להקים את כל מה שראיתי בחזונו. היה ברור לי במה צריך להתמקד: קודם כולל לבנות את השלד - להציב עובדות בשטח - ואחריו לבנות

את האגף הטכנולוגי, שכבר אז, לפני יותר מ־35 שנה, ייעדתי לו תפקיד חשוב באתר שעוד לא הוקם. נשאלתי למה להתחיל באגף הטכנולוגי? למה לא להתחיל קודם כול באגף הזיכרון וההנצחה? הרי זה הייעוד של המקום - הנצחת הנופלים. היתה לי לכך תשובה סדורה: אנחנו צריכים לייצר פעילות והכנסה. הזיכרון מתקיים רק פעמיים בשנה. אם לא נדאג לפעילות ולהכנסות, זה באמת יהפוך לפיל לבן. אם אין לחם - אין תורה. והלחם יאפשר לנו ליצור עוד ועוד פעולות הנצחה, זיכרון ומורשת.

פרק 26

הבית הרוחני של חיל הקשר

השלב הבא, לאחר גיוס הכסף, היה להתקשר עם אדריכלים שיִדְעו להפוך את התכנון ההנדסי הראשוני לבית של ממש. "יאן", יעקב ינובסקי, קצין הקשר הראשי הראשון, חיבר אותנו עם קלוד גרונדמן, אדריכלית ידועה, שהחלה לתכנן את כל שטחי הפנים ואת התכנית. בתוכנית הראשונה שהוצגה היה גם אולם כנסים, אבל החלטנו להשאיר אותו לשלב מאוחר יותר. לא היה לי כל ספק שאנחנו חייבים אולם כזה אבל החלטנו לחכות, מסיבות תקציביות כמובן. זמנו עוד יגיע. בתוך זמן קצר פרסמנו מכרז וחתמנו הסכם עם חברת סולל בונה, שהחלה לבצע את הבנייה במקום. במקביל, הקמנו ועדת בינוי שפיקחה על העבודה. הכול בהתנדבות כמובן. מתנדבים יקרים, חברי עמותה, בעלי מקצוע בתחום, הגיעו אחת לכמה זמן כדי לפקח שהכול נעשה על פי התוכניות, שהברזל הוא אכן הברזל שעליו סוכם בכתב הכמויות, ועוד ועוד.

כולנו מכירים את הסיסמה "בתחבולות תעשה לך מלחמה". אני פיתחתי גרסה חדשה לסיסמה הידועה: "בתחבולות תעשה לך מנהלה". וזו לא מליצה. דוגמאות לא חסרות: באותן שנים, סוף שנות השמונים, היה קשה מאוד לאזרחים מן השורה לקבל קו טלפון הביתה. לפעמים צריך היה לחכות חודשים עד שהנס הזה יתרחש... הנהלת בזק החליטה להקים מרכזייה חדשה באזור, שתשרת את כל בקעת אונו: אור יהודה, יהוד, קריית אונו ועוד, ותאפשר התקנת טלפונים לאזרחים. בבזק סיכמו עם מועצת אור יהודה שהמרכזייה תקום שם. לאחר החתימה על ההסכם שבין המועצה לבין העמותה, פנה ראש המועצה,

מרדכי ליניק, שהחליף את סעדיה חתוכה, לחברת בזק וביקש לבנות את מרכזיית הטלפונים האזורית של בזק בשטח אתר ההנצחה, ובכך לתרום לשיפור הקשר הטלפוני ביהוד.

במקביל פנה ליניק לעמותה בבקשה שתאפשר לחברת בזק לבנות את מתקן מרכזיית בזק בשטח האתר, ובכך גם לתרום לקשר מקצועי הדוק עם האגף הטכנולוגי. מנכ"ל בזק, תא"ל (מיל') צבי אמיד, שהיה ידיד שלי וקשר"ר בעבר, נעתר לבקשה - וכך גם הנהלת העמותה. בינואר 1989 נחתם הסכם בין העמותה לבין חברת בזק לשילוב אתר בזק עם אתר ההנצחה. מתקן "הבזק", בשטח של 700 מטרים רבועים, נבנה ופועל מתחת לרחבת הטקסים והאנדרטה. בנוסף, בזק הקימה תורן אנטנה בגובה של 30 מטרים, שאמור היה לשמש את המרכזייה לשידורים. אמור, אך הוא מעולם לא שידר. את התורן הפכנו בהמשך לאנדרטה לחללי חיל הקשר והתקשוב שעיצבה קלוד גרונדמן, אנדרטה שמסמלת עץ ולו שני ענפים: ענף אחד שנכרת ומסמל את השכול וענף צר שמתנשא אל על ומסמל את החיים. על בסיס האנדרטה חרוט פסוק מספר עזרא: "והקול נשמע עד למרחוק". האנדרטה ניצבת בלבו של מגרש מסדרים גדול, שמשמש אותנו וגם את העיר יהודה, בימי זיכרון ועצרות מיוחדות. לאחר שנים העברנו את האנדרטה, שהוקמה ב-1979, מיער חרובית לבית חיל הקשר והתקשוב, והיא מוצבת היום בגן הבנים, בכניסה המערבית לאתר.

מכיוון שהמיקום שלנו קרוב לנתיב"ג, בזק חויבה להאיר את ראש התורן, וכך קיבלנו גם את נר התמיד, שהותקן בראש האנדרטה ודולק 24 שעות ביממה.

בנוסף, בזק שילמה לנו מדי שנה כ-45 אלף שקלים תמורת השירותים שהם מקבלים מהבית. בעבר השתמשה בזק כמעט בכל השטח שקיבלה, כיום, בעקבות השינויים הטכנולוגיים, החברה משתמשת רק בכ-20 מכל השטח הזה. השאר עומד ריק.

כפי שפתחתי ואמרתי: בתחבולות תעשה לך מנהלה.

לאחר שני ניסיונות לא מוצלחים במיוחד למצוא אדם מתאים לתפקיד מנהל הבית, הגעתי לאיש הנכון: סגן-אלוף (מיל') יהודה מתתיהו, שבתפקידו האחרון בצה"ל היה ראש אגף מנהלה במש"א, מרכז שיקום ואחזקה. יהודה נכנס לתפקיד במרץ רב ומאז הוא כאן, יותר מ-35 שנה. יוזם, מארגן ומנהל מקום שהוא כלל לא פשוט לניהול. דוגמה לאחת היוזמות שלו: יהודה התקשר עם קיבוצים, קיבל מהם גגות שנועדו לפירוק, ואלה שימשו אותנו לחיפוי אולם הזיכרון, אולם הגבורה ואולם התדרוכים. חלק גדול מהצלחת הבית הזה הוא בזכות הניהול היעיל. בעמותת חיל הקשר והתקשוב יש כיום 300 חברים, ואחת לשלוש שנים אנחנו מקיימים אסיפה שנתית, שבה נבחרים חברי ועד העמותה ובעלי התפקידים השונים - וכולם עושים זאת בהתנדבות כמובן.

בספטמבר 1989, בנוכחות שר הביטחון יצחק רבין, חנכנו את בית חיל הקשר: את המבואה, האגף הטכנולוגי שהוקם ראשון, ואחריו היכל הזיכרון והגבורה. ולא עצרנו שם כמובן.

האגף הטכנולוגי, שלחצתי כל הזמן להקים אותו לפני שאר האגפים, נפתח מיד והחלה בו פעילות. רכשנו מחשבים. התעקשתי שבאגף יהיו מחשבים איכותיים כדי למשוך אלינו גופים רבים, והתחלנו לקיים קורסים שונים לאנשי חיל הקשר. בהמשך, כפי שאפרט, הפך האגף לאחד ממרכיבי ההכנסה שלנו, מרכיב חשוב שאפשר לנו להמשיך ליזום דברים.

היתה התלבטות גדולה בשני נושאים משמעותיים: אולם כנסים וחדר אוכל. העמדה שלי היתה ברורה. רציתי שהמקום שלנו ישמש גופים גדולים לכינוסים ואירועים. לצורך זה נזקקנו גם לאולם וגם לחדר אוכל: אם אנחנו רוצים להביא לכאן קבוצות גדולות, נצטרך לתת להן את כל התנאים שהם רגילים לקבל במקומות אחרים, וקודם כול אולם וחדר אוכל. אלו יאפשרו לנו להרחיב את הפעילות ולמשוך אלינו גופים נוספים, לא רק מחיל הקשר.

ועדיין המשכנו להתלבט. אני תמיד נצמד לעיקרון שאם אין כסוי תקציבי, לא בהבטחות אלא בקופה, אי-אפשר ולא צריך לעשות דבר. חישבנו כמה יעלה לנו להקים אולם כנסים שאפשר יהיה להכניס אליו כ-300 איש. התקציב היה גדול: שני מיליון דולר. פי ארבע או חמש מכל התקציב השנתי שלנו. התחלתי לשחק עם המספרים והכנסתי לתמונה את ועדת הכספים והבינוי. אט-אט התחלנו לקבל מספרים אחרים, נורמליים יותר. תכננו אולם אירועים שיהיה המשך של המבואה הקיימת והקירות הפנימיים שלו יהיו הקירות החיצוניים של המבנה הקיים. כל מה שצריך זה קיר אחד וגג.

עם המספרים החדשים התייעצתי עם שמואל חזון, יו"ר ועדת הכספים שלנו, איש יקר שעשה עבודת קודש, והסברתי לו איך נוכל להכניס את האולם לתוכנית העבודה שלנו.

"אנחנו חייבים שיהיה לנו אולם אירועים", פתחתי.

"איפה בדיוק?" שאל חזון.

הסברתי לו שזה יהיה המשך של המבנה הקיים, על חלק מהמגרש שמול האנדרטה. לא צריך להשקיע יותר מדי. רק קיר חיצוני וגג. נכניס את זה לתוכנית העבודה לשלוש שנים הבאות. לא נעשה טלאי על טלאי ונסיים את זה בזמן שקבענו.

אני לא יודע איך הצלחתי לשכנע אותו, אבל עובדה. זה קרה.

עוד באותו ערב, חזון התקשר אלי. הוא נשמע מודאג: "למה הסכמתי? מאיפה ניקח את הכסף לאולם?"

הרגעתי אותו שהכול יהיה בסדר. והכול באמת היה בסדר. הוועד המנהל של העמותה קיבל את הנתונים ואישר את תוכנית העבודה. סיימנו את הקמת האולם בתוך שנתיים, והתרומה שלו לפעילות שלנו משמעותית מאוד. התחלנו להשתמש באולם עוד לפני שהשלמנו את הגג והריצוף, והתחלנו לארח במקום קבוצות גדולות שביקשו לקיים אירועים. את הריצוף קיבלנו, בסופו של דבר, כתרומה. כל מכשירי האלקטרוניקה הגיעו מחיל הקשר לאחר שהצענו להם שהמקום ישמש מפקדה של החיל בשעת חירום.

אולם הכנסים והאירועים להנצחה ומורשת נחנך ביוני 2008.

כך היה גם ביוזמה להקים חדר אוכל. שוב מאותה סיבה: אם אנחנו רוצים שיחידות, לצד גופים אזרחיים, יגיעו לכאן, חייבים לתת להם תנאים, אחרת הם יחפשו מקומות אחרים. הקמנו חדר אוכל שיש בו 110 מקומות, לצד חדר אוכל קטן יותר שמשמש ביום יום את החיילים שנמצאים במקום. לכל אחד מן המקומות האלו יש עוד שימוש: חדר האוכל משמש גם להרצאות וגם לכנסים, ויש בו את כל האביזרים הנחוצים לצורך הפעילות. האולם וחדר האוכל, שנחנך ב-2010, משמשים אותנו היטב, וכבר קיבלנו חזרה את כל עלות ההשקעה בהם – גם בחדר האוכל וגם באולם הכנסים.

יהודה מתתיהו: "חנכנו את האגף הטכנולוגי בספטמבר 1989, ואחרי שלוש שנים כבר קיימנו שם קורסים של כל תעשיית האלקטרוניקה. הכיוון ששלמה הוביל כל העת היה ממוקד מאוד: איך לנצל את האגף כדי לסייע לניהול הכספי של המקום. בתחילת שנות התשעים החלה העלייה הגדולה ממדינות ברית המועצות, ורשת "עמל" פתחה קורסים שונים: הסבות מקצועיות, הכשרת מבוגרים ועוד. כל זה נעשה אצלנו. לאחר כעשור, כשירד הצורך בהכשרות לעולים, זכינו במכרז גדול של משרד הביטחון, והמקום הזה משמש מרכז הערכה של צה"ל לקצינים בדרגת רב-סרן שמועמדים לעלות בדרגה לסגן-אלוף. אפשר להגיד בוודאות שכמעט כל קצין כיום בדרגת סגן-אלוף ומעלה – עבר אצלנו. כולם למדו להכיר אותנו, למדו להכיר את מורשת החיל, ידעו שאצלנו הם מקבלים את התנאים הטובים ביותר. וכך, כמה פעמים בשבוע, מגיעים לכאן שמונה רבי-סרנים ליום הערכה מרוכז, שכולל פסיכולוגים, מעריכות, ושמונה בוחנים, אלופי משנה במילואים, כל אחד אחראי על אחד המוערכים. בסך הכול במהלך השנה עוברים אצלנו כ-30 אלף איש, חיילים ואזרחים. כולם נחשפים למקום, לעשייה, למורשת. שלמה הוא ראש החץ של כל הפעילות הזו. מושך כל הזמן קדימה. הוא עבר כבר את גיל 91, ואין דבר שהוא לא מעורב בו. חזותי, לוגיסטי, והכי חשוב: רוח החיל".

הנושא הכספי אצלנו מבוקר מאוד. ועדת כספים, ועדת ביקורת, ועדת בינוי, ועד מנהל. שום מיזם לא מאושר אם אין לו כיסוי כספי. התקציב שלנו הוא כשני מיליון שקלים בשנה, אבל בפועל הוא כמעט כפול. איך זה מסתדר? שוב עולה סיסמת התחבולות. הגענו לסידור עם שירות בתי הסוהר ואנחנו מעסיקים כאן אנשים שקיבלו עבודות שירות כחלק מהליך משפטי, שבו הורשעו. הם מגיעים לכאן לבצע את העבודות שנפסקו להם: גננים, טבחים, אפילו אנשי מחשבים. מאוד מקפידים בכבודם. אצלנו הם נקראים מתנדבים, לא כאלה שקיבלו עבודות שירות. היחס שהם מקבלים כאן כל כך טוב, שהיו ביניהם כאלה שנשארו איתנו גם לאחר שסיימו לרצות את העונש שקיבלו. אם היינו צריכים לשכור עובדים ולשלם להם, התקציב לא היה מספיק. יש לנו כאן גם מתנדבים אחרים: ותיקי חיל הקשר, אנשי מורשת, שמגיעים להנחיל לדור הצעיר את מורשת הימים ההם. ומה יותר מרשים

מאדם כזה שמספר איך במלחמת ההתשה הוא עבד תחת אש כדי לחבר כבלים שנקרעו בהפגזה? זו המורשת שלו. אלה האנשים שלנו, שמעבירים את הלפיד לדור הבא.

המקום הזה חי ונושם כל השבוע. עשרות ומאות רבות של חיילים מגיעים לכאן, ולא רק חיילים: אנחנו מעבירים כאן קורסים לקב"טים של אל על; אנשי הייטק מגיעים לכאן להכשרות; הבנקים שולחים אלינו אנשי מקצוע בתחום אבטחת המידע; חברות הגז הגדולות מעבירות כאן קורסים מתקדמים לאנשים שלהן. יש לנו כאן היום כ-170 מחשבים. כולם חדישים, מאובטחים, עם התוכנות הכי מתקדמות שיש, שאנחנו דואגים לשדרג אותן כל הזמן כדי שיתאימו לשינויים הטכנולוגיים. אנשי סייבר מגיעים אלינו ללמוד ולתרגל. רח"ל, רשות חירום לאומית, מקיימת כאן את התרגילים שלה. איפה עוד יש מקום כזה? עושים כאן הכשרות וקורסים לעובדים במשרד ראש הממשלה, לאנשי שב"כ, משטרה, מכבי אש. כולם מגיעים ויוצאים מלאי הערכה מהמקום, מהמורשת שהם נחשפים אליה – ומהעשייה הגדולה שלנו.

ערות לכך מצאנו בדברים המרגשים שאמר נשיא המדינה, עזר ויצמן, שהתארח אצלנו בטקס אזכרה שנתי ביוני 1995: "לדאבוני הרב, אני מכיר אנדרטאות של חילות רבים במדינה, אבל המיוחד באנדרטה ביהוד הוא בכך שהינה אנדרטה חיה. כעת, כשאנחנו יושבים כאן, נמצאים בחדרים עולים חדשים ובני הארץ ולומדים את המלאכה. לא יכולה להיות אנדרטה טובה יותר לבניכם ולבנותיכם מאשר לראות בני ישראל חיים ולומדים הלאה את אותו מקצוע בשביל להמשיך בדרך של הקשר והאלקטרוניקה".

תקציב בית חיל הקשר והתקשוב בנוי כיום מכמה מרכיבים: תרומות של חברי העמותה, תורמים שונים שאינם חברי עמותה, הכנסות מכנסים, אירועים, הערכות וקורסים שונים שאנחנו מקיימים כאן, והמתנדבים כמובן, שהם שווי ערך כסף. יש לנו אתר עם נשמה, אבל אתר שמנוהל גם כעסק לכל דבר. מעולם לא לקחנו הלוואות, לא מבנקים ולא משום גוף אחר. מוציאים רק ממה שיש. הגוף היחיד שאני מוכן לקבל ממנו הלוואה זו קרן מיוחדת שהקמנו, קרן אחזקה, שיש בה כמה מאות אלפי שקלים, כספים שהצלחנו לחסוך מהתקציבים השוטפים. זה המקום היחיד שממנו אני מוכן לקבל הלוואה, כשאני יודע שיש לי את האמצעים להחזיר את הכספים לקרן.

יש עוד קרן חשובה: קרן ביטחון, שגם אותה יזמתי והקמתי. נכון שבשגרה הכול עובד על פי התוכנית: ההכשרות, הכנסים, חדר האוכל, הקורסים למיניהם, אבל מה יקרה בשעת חירום? כשנגלה שכל הפעילויות שבנינו עליהן פשוט נעצרו? אין הכשרות, אין הערכות, אין אירועים, אבל אסור שהבית הזה יעמוד חישבנו כמה יעלה לנו להחזיק את המקום במשך שנה שלמה ללא מקורות ההכנסה הרגילים. התשובה היתה 600 אלף שקלים. זה הסכום שאנחנו משתדלים שיהיה בקרן הביטחון, ואיש לא נוגע בכסף הזה. הוא מיועד לאפשר לנו להמשיך לקיים את המקום בכל מצב. זה נותן לנו ביטחון שהפעילות החשובה שלנו לא תיפגע בשעת חירום.

אנחנו אף פעם לא שוכחים מהיכן באנו: מחיל הקשר. כולנו גדלנו בחיל הקשר בתפקידים

שונים ובתקופות שונות, כולנו מחוברים לחיל, וכשהוא צריך אותנו - אנחנו מיד מתייצבים. כך, למשל, במבצע "צוק איתן" התקשר אלינו מג"ד וסיפר שלחיילים שלו יש בעיה: הם כבר שבוע בשטח, לא מחוברים לחשמל, וכל סוללות הפלאפונים ריקות לגמרי. התגייסנו מיד. בתוך יומיים הצלחנו לגייס 300 אלף שקלים, קנינו מאות מטענים, הטענו אותם ושלחנו לדרום. בנוסף, דאגנו גם לערכות קפה, ולחבילת טואלטיקה לחיילות. הכול במהירות וביעילות.

ואסור לשכוח את נושא המורשת וההנצחה. הרי זה הייעוד המרכזי שלנו. להנציח את הנופלים, לספר את מורשתם ואת מורשת החיל. זה היה החזון שלי מהרגע הראשון שלקחתי על עצמי את התפקיד: מרכז רוחני על בסיס פרקטי של עשייה יומיומית, שמורכבת מהדרכה ומהנחלת מורשת, והכול בתוך מקום שהוא גוף חי ונושם, מלא פעילות.

המורשת היא מילת המפתח. עם שלא מכיר את עברו - לא יוכל לבנות ולקיים את עתידו. אני לא המצאתי את נושא המורשת, אבל דחפתי אותו בכל הכוח קדימה. עבורי הוא ערך עליון. המורשת שלנו, של עם ישראל לדורותיו, של צה"ל ושל חיל הקשר. זה התפקיד של העמותה שלנו: לקיים גוף עם משימה ערכית-רוחנית על מנת לחזק את כוח הלוחמים דרך הזהות החילית. אין עוד דוגמה לגוף הנצחתי שעוסק בפעילות כזו.

היו שני אירועים מיוחדים, קרובים זה לזה, שהפכו עבורנו לאתגר הסברתי-מורשתי: 50 שנה למלחמת ששת הימים - 2017, ו-70 שנה להקמת מדינת ישראל - 2018. קיבלנו החלטה להקים בחצר העמותה אוהל גדול ובתוכו לרכז את כל ציודי הקשר לדורותיהם: מיוני הדואר ופנסי האיתות ששימשו את הנוטרים ואנשי ה"הגנה" והפלמ"ח, ועד למערכות מתוחכמות שמשמשות כיום את חיל הקשר. היסטוריה במיטבה. בתחילה, מסיבות תקציביות, הוחלט שזה יהיה אוהל הודי שמשמש למגורי חיילים. אני התעקשתי: זה צריך להיות משהו גדול, מרווח, שאפשר להכניס אליו עשרות חיילים ולצייד אותו במכשור אלקטרוני מתאים. וכך היה. באוהל, שהוקם ב-2017, יש מערכות חשמל והוא מוגן מגשם ומהצפות. במשך חודשים הגיעו אלפי חיילים וחיילות מחיל הקשר, כל פעם קבוצה של כמה עשרות, ליום הדרכה מרוכז. הם עברו בין המכשירים ההיסטוריים וקיבלו המחשה על הדרך הארוכה שעבר החיל מאז ועד היום. בסיום כל יום כזה, קיימנו מסדר זיכרון לנופלים. התגובות שקיבלנו, ממפקדים ומחיילים, היו מצוינות. כולם יצאו מכאן לאחר שספגו מטען חשוב של אהבת המולדת והכרת ערכו של חיל הקשר.

באחד הימים הגיעה אלינו קבוצה של תלמידי תיכון מיהודה, נועד למופת, מלח הארץ. הושבנו אותם באוהל הגדול, ואני ביקשתי לדבר איתם.

"מי מכם רוצה להתגייס לצנחנים?" שאלתי.

ידיים הורמו.

"מי לשריון?"

עוד ידיים הורמו.

"מי למודיעין? ל-8200?"

ים של ידיים. כולם הרי רוצים 8200...

"מי רוצה להתגייס לחיל הקשר והתקשוב?" שאלתי.

כמעט שלא ראיתי ידיים שהורמו. ממש מעט.

התחלנו בהדרגה. הם שמעו על ההיסטוריה של החיל, על משימות העבר, על התפתחות החיל. שמעו בקשב רב על המשימות העומדות כיום בפני חיל הקשר והתקשוב. על החשיבות שמייחסים לו כיום בצה"ל. על החדירה העמוקה של הקשר כמעט לכל היחידות. הם ישבו מרותקים כשהמדריכים, כולם ותיקי החיל, קצינים בכירים, הסבירו ופירטו.

ההדרגה הסתיימה, ואני לקחתי את המיקרופון לידי: "עכשיו, מי היה רוצה להתגייס לחיל הקשר?" שאלתי.

ידיים רבות הורמו.

אני לא יודע כמה מאותה קבוצת תלמידים הגיעו, בסופו של דבר, לחיל הקשר והתקשוב, אבל הנתונים שאנחנו מקבלים מאכ"א אינם משקרים: יותר ויותר צעירים בוחרים בחיל הקשר. לעתים הביקוש גבוה פי ארבע ופי חמש מהצרכים של יחידות מסוימות בחיל. לבית הזה יש חלק לא מבוטל בשינוי התודעתו.

הקמנו בעמותה ועדת מורשת, תחילה באחריותו של סגן-אלוף חגי גרי, ולאחר פטירתו היא עתה בראשותו של אלוף-משנה (במיל') דניאל רוזן. אנחנו מפיקים ספרים על מורשת החיל, ספרים שמתארים את ההיסטוריה של התקשורת, החל מימי המנדט ועד ימינו. את סיפורו של חיל הקשר מעידן יוני הדואר ופנסי האיתות - ועד לוחמי הסייבר - סב"ר והטכנולוגיה הכי חדישה שלנו, לצד ספרים שמתארים את פעילות ה"גדעונים" - אנשי הקשר שפעלו על ספינות המעפילים - או לוחמי הקשר בתקופת המצור על ירושלים במלחמת השחרור. כולם נכתבים בידי אנשים שלנו, שמקדישים מזמנם לתחקיר ולכתיבה.

אנחנו מכינים ערכות מורשת לשימוש מש"קיות חינוך בנושאים מוגדרים. עד היום הוכנו 16 ערכות כאלה. בעבר הן היו בשימוש בלתי פוסק. כיום, עם המחשבים הניידים והאינטרנט - משתמשים פחות באותן ערכות, אבל הן עדיין כאן. יזמתי לימוד נושאי מורשת בחומר שנלמד בקורסי מפקדים, וקידמנו הכנת עבודות מורשת על ידי צוערים בקורס קצינים. כל צוער שביקש להכין עבודה כזו - עד היום הוכנו 130 עבודות - הודרך בידי קציני מילואים של חיל הקשר הפעילים בעמותה.

הבית הזה, בית חיל הקשר והתקשוב, השיג את המטרות שראיתי לנגד עיני בימים הראשונים: טקסי, חברתי-קהילתי וחינוכי. אין יחידה בחיל הקשר שלא מכירה את המקום הזה, שלא הגיעה לכאן. אין קצין בחיל הקשר שלא עבר כאן כמה פעמים במהלך המסלול שלו בחיל ולא ספג כאן את הערכים שכל כך חשובים לנו ולחיל. לקחנו על עצמנו דבר שידעתי מראש שהחיל עצמו לא יוכל לספק לחיילים. החיל הרי מכשיר אותם להיות חיילים יותר טובים, יותר מקצועיים. מלמד ומתרגל על מכשירים, על טכנולוגיה, על מערכות. אנחנו נותנים להם את הנשמה, את החיבור לעבר, למורשת, ומשלבים את אלה עם ההתקדמות הגדולה שידע החיל במהלך השנים. המוזיקה שאנחנו משרדים חייבת להגיע עמוק לנשמה. הם פוגשים כאן מפקדי עבר. שומעים את הסיפורים ומתחברים להיסטוריה של החיל – ודרכה גם להיסטוריה של עם ישראל.

לאחרונה חנכתי אגף חדש שנמצא במבואה שלנו: יודאיקה, יהדות. זה לא קשור לחיל הקשר; זה חלק מהמורשת היהודית שלנו: ספרי תורה וספרי קודש לצד שופר, חנוכיות ועוד חפצים, שהם חלק כל כך חשוב בהיסטוריה שלנו. זו התורה שלנו, לא רק של חיל הקשר. של העם היהודי כולו, ומאוד היה לי חשוב שגם אגף כזה יהיה אצלנו.

חיל הקשר איבר 596 לוחמים בכל מלחמות ישראל ופעולות האיבה. לזכרם הקמנו אגף התייחדות וזיכרון. שמותיהם חקוקים בהיכל השמות ולכל אחד מהם אוגדן שהכנו ובו מתואר הלוחם, סיפור חייו, שירותו הצבאי והקרב שבו מסר את חייו, או נסיבות מותו. יש לנו אולם שמות לחללי העיר יהודה, ואולם הגבורה, שבו מופיעים סיפוריהם של לוחמי חיל הקשר שקיבלו עיטורים במלחמות ישראל, 12 לוחמים שזכו בעיטורים. גם את זה חייבים לספר ולהנחיל. לוחם קשר הוא לא רק זה שיושב במפקדה ומתחבר לרשת הקשר. בקרב הוא תמיד קדימה. צמוד למפקד המחלקה, הפלוגה, הגדוד והחטיבה. בולט למרחוק עם האנטנה הגבוהה, וחשוף לאש האויב, שיועד לא פעם שאם יצליח לפגוע באיש עם האנטנה, יצליח לשבש את כל פעילות היחידה. כולנו זוכרים ומוקירים את הקשרים האמיצים שישבו במעוזי התעלה במהלך מלחמת ההתשה ומלחמת יום הכיפורים, כשהמיקרופון או השפופרת שהחזיקו בידיהם היו הקשר היחיד עם העורף. וגם כשגברה האש הקשר לא חדל.

נוסף למקבלי העיטורים, יש לנו גם חתני פרס ביטחון ישראל על תרומה ייחודית לביטחון המדינה, שהפעילות שבזכותה קיבלו את הפרס אסורה לפרסום גם היום. גם אלה הם אנשי חיל הקשר שלנו.

הבית הזה הוא, קודם כול, ביתן של המשפחות השכולות. אלמנות, ילדים, הורים, אחים ובני משפחה. אלה שהקריבו את היקר מכול. אנחנו מכבדים ומחבקים אותן. הן הסיבה העיקרית לבית הזה, להנצחה הזו. אנחנו מקיימים כאן את טקס האזכרה החילי, את

טקסי יום הזיכרון, נוסף לאזכרות פרטניות. אחת לשנה אנחנו מקיימים נופש למשפחות השכולות, נוסף לנופש לאלמנות החללים. במהלך השנה אנחנו מחלקים מלגות לחיילים, שממומנות על ידי המשפחות השכולות ונושאות את שמו של החלל. פורום מיוחד, שכולל את נציג המשפחה, את ועדת המורשת ואותי, מחליט מי יקבל את המלגה. חלוקת המלגות מתקיימת אצלנו, באולם הכנסים או במגרש הגדול שמול האנדרטה. בכל אירוע כזה מגיעים מאות אנשים, ואני, יחד עם נציג המשפחה וקצין הקשר הראשי, מעניקים את המלגות. אירוע שללא ספק מחזק את הקשר של החיל למקום הזה ולמורשת שלנו.

43 שנים אני כאן, חי ונושם את המקום הזה. יוזם, מפקח, מתווה דרך. לפעמים מתרגש כילד קטן כשאני רואה את החיילים הצעירים שמגיעים לכאן. מיטב הנוער. חיילים וחיילות. עומדים ברחבה ומשוחחים, יוצאים ונכנסים מחדרי הלימוד וההדרכה, חיים את המקום, סופגים אותו לתוכם.

אני לא נשאר אדיש. מדבר איתם, מתרשם מהם, שואל, מסביר. כל שיחה כזו יכולה להוביל ליוזמה חדשה, לרעיון חדש.

אני מכיר כל מכשיר ואביזר שנמצאים כאן. מכיר אותם עוד מקורס הקשר הראשון בשפיים, דרך השירות הארוך. חלק מהם נוצרו בעקבות יוזמות והחלטות שקיבלתי בתפקידי השונים, ואני מרגיש מחובר אליהם. כל אחד מהם וכולם ביחד הם חלק בלתי נפרד מההיסטוריה האישית שלי, שהיא גם ההיסטוריה של המקום הזה, של החיל הזה, חיל הקשר והתקשוב. זה החיל שאני מחובר אליו יותר מ-77 שנים. בהשקט, בבטחה, בהצנע לכת, ובכל הכוח קדימה.

אינדקס

א

אלעזר דוד, רב אלוף 123, 80, 66, 48

איתן רפאל, רפול, רב אלוף 164, 163, 162, 141, 48

אייזנשטיין יחיאל 14, 13

אייזנשטיין פרידה 15, 14, 13

אייזנשטיין נחמה 15, 14, 13

אמיתי עובד 22

אלתרמן נתן 30

ארבל זיוה 35

אבן דן, אלוף 50

אבן דורה 50

אלמוג יצחק, אלוף משנה 61, 57

אלעזר תלמה 66

ארנן אברהם, תת אלוף 119, 109, 108

אשל דוד, סגן אלוף 80, 79

אדן אברהם, ברן, אלוף 100, 80
 אילוני אברהם, סגן אלוף 109, 108
 אמיד צבי, תת אלוף 179, 175, 141, 140
 ארדינסט גיורא, סרן 138
 אולניק אליעזר 174
 איתן מרים 162

ב

בן גוריון דוד 72, 53, 43
 בגין מנחם 164, 159
 בר-לב חיים, רב אלוף 100, 85, 84, 83, 82, 80, 79, 73
 בר דגן מוטי, תת אלוף 174, 173
 בנטוב אריה, אלוף משנה 120, 119, 118, 114
 בדיחי יהושע, רב סרן 49, 9
 בורשטיין יששכר 32, 20, 18, 16, 15, 50
 בורשטיין מלכה (סבתא) 15
 בורשטיין מלכה (אחות) 25, 23
 בורשטיין רוזה 15
 בורשטיין-אייזנשטיין יהודית 14, 13, 46, 23, 15
 בורשטיין יצחק 16, 15
 בורשטיין ראובן 16
 בורשטיין יוסף, יוז'יק 16, 15, 10
 בורשטין ג'ניה 16
 בורשטין יחיאל 26, 23
 בעל שם יעקב, אלוף משנה 137, 136, 131, 127, 123, 98, 81
 בן עמי עובד 32, 29, 27, 26
 בן עמי חנה 29, 27
 בן ארי אורי, תת אלוף 73

בן פורת יואל, תת אלוף 123, 127, 131, 133

בונן זאב 149

ברנע יוסקה, סגן אלוף 132, 133, 134, 135

בלום ראובן, סגן אלוף 109

בית הלחמי אהרון, תת אלוף 159

ביגר אברהם 168

בלומברג בנימין 168, 169

ג

גור מרדכי, מושה, רב אלוף 97, 144, 145, 146, 147, 156, 158, 159, 162

גדרון משה, מוסיק, אלוף 64, 92, 93, 96, 98, 99, 100, 102, 104, 105, 121, 123,

124, 132

גונן שמואל, גורודיש, אלוף 101, 133

גבאי מאיר 20

גלכוע עמוס, תת אלוף 108

גריין דוד, רב סרן 101

גרי חגי, סגן אלוף 72, 184

גנץ יהודה, רב סרן 139

גרונדמן קלוד 178, 179

גלינקא שמואל, אלוף משנה 73

ד

דיין משה, רב אלוף 68, 70, 73, 74, 138, 139

דגני דוד, סגן אלוף 64

דיסטלמן אביהו, תת אלוף 174, 175

דן מיכאלי, תת אלוף 129, 130

דמארי שושנה 35

ה

הראל יוסף 44

הררי אליעזר, מונטי, אלוף משנה 59, 60

ו

ויצמן עזר, אלוף 93, 147, 155, 159, 163, 164, 182

ואלך יהודה, אלוף משנה 73

וולטון צבי 49

ז

ז'בוטינסקי זאב 16, 37

זמיר צבי, אלוף 126, 135

זעירא אלי, אלוף 116, 126, 127

זינגר אברהם, אלוף משנה 52, 53, 55, 56, 57, 61, 97, 98, 99, 135, 139

זעירא מרדכי 35

זמיר ישראל, תת אלוף 123, 135, 136, 137, 145, 147

זהבי יעקב, אלוף משנה 85, 86

ח

חופי יצחק, חקה, אלוף 134

חורב עמוס, אלוף 104, 105, 106, 118

חתוכה סעדיה 174, 175, 179

חזון שמואל 180

ט

טרומפלדור יוסף 27

טל ישראל, טליק, אלוף 80, 81, 93, 96, 102, 103, 136

טמיר אברהם, אברשה, אלוף 164, 150, 106, 105, 104

טטרקה אהוד 47

טופניאן חסן 159, 155, 154

י

יריב אהרון, אלוף 123, 114, 113, 109, 108, 107, 106, 104, 76, 64

ירדור ראובן, אלוף משנה 114, 112

ינאי יעקב, יאן, אלוף משנה 178, 61, 57, 52, 38, 37

יגורי אסף, סגן אלוף 142

ינובסקי יעקב

ירקוני יפה 56, 55

כ

כרמלי הילל, סגן אלוף 140

כרמי בוריס 35

כהן מנדל 39

ל

למברגר-לביא ישעיהו, אישי, תת אלוף 175, 120, 114, 99, 87, 84, 83, 76, 67, 66, 36

לבנת אברהם 28

להב פנחס, אלוף משנה 86, 85

לוי גדעון 60

לסקוב דוד, אלוף משנה 96

ליניק מרדכי 179

לוברני אורי 154, 153

מ

מנדלר אברהם, אלוף 138

מעייין יוסף, תת אלוף 159

מן חגי, סגן אלוף 134

מכנס גר 26

מוסקוביץ' יצחק 27

מילר עמנואל 40, 39

מוסקוביץ' חנה 27

מורג יהודה 120, 118

מתתיהו יהודה, סגן אלוף 181, 179

מגן קלמן, אלוף 71

מיידוף ברני 172, 171

נ

נבון גר, אלוף 130

נגל מיכאל 125, 99, 95, 89, 72, 71, 62, 36

ס

סנש חנה 37

סירני אנצו 37

סאדאט אנואר 163

ע

ענבר שרה, שרה'ל'ה 140, 130, 129, 128, 88, 87, 74, 68, 65, 57, 54, 52

ענבר לאה 171, 170, 163, 162, 159, 158, 147, 145, 130, 129, 128, 55

ענבר מוטי 74, 68, 57, 23

ענבר מירון 158, 129, 128, 57

ענבר מעוז 158, 129, 128, 57

ענבר שרי 171, 170, 163, 158

עילם עוזי, תת אלוף 147, 146, 145

פ

פרס שמעון 155, 154, 153, 149, 146, 57

פלד בני, אלוף 156

פארן משה, סרן 66

פארה דיבה 155

פלצוב איצ'ה 16

פלצוב ציפורה 22, 16

צ

צור צבי, רב אלוף 168

צ'חנובר יוסי 164

ציפורי מרדכי, תת אלוף 164

ק

קין נחמיה, אלוף 127

קיים אברהם, סגן אלוף 140

קאול יצחק, סגן אלוף 171

קדרון יצחק 150

ר

רוזן דניאל, אלוף משנה 184, 142, 137, 125, 99, 95, 89, 72, 71, 62, 54, 36, 21, 20

רייק חביבה 37

רבינוביץ בנימין 38

רובינשטיין אמנון 174, 171

ש

שרה יצחק, אלוף 48

שטראוס נתן 28

שמחוני אסף, אלוף 73

שביט אהרון, יאלו, תת אלוף 163

שיף זאב 147

שפיצר דבורה 29

שלו אריה, תת אלוף 127

שושן צבי 168

שמיר שלמה, אלוף 44, 49

ת

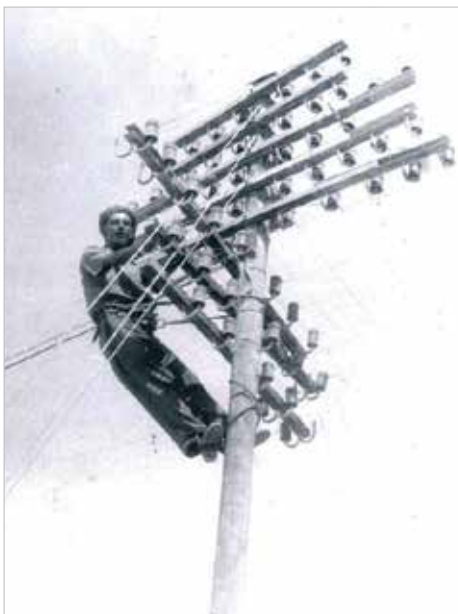
תירוש דב, סגן אלוף 66

בית משפחת בורשטיין בשכונת "גבע" בנתניה. לכאן עברה המשפחה לאחר שהאב, יששכר בורשטיין, החל לעבוד בדואר בנתניה (מקור: ארכיון ה"הגנה")

סבא וסבתא בורשטיין בחזית ביתם בשכונת "גבע" בנתניה

יששכר בורשטיין על עמוד טלפון בנתניה,
ב-1933. יששכר התקין את עמוד הטלפון הראשון
בנתניה (מקור: אוסף שלמה ענבר)

יששכר ויהודית בורשטיין, עם שלמה, רק בן שנה,
בתקופה שהתגוררו בשכונת שפירא בתל אביב
(מקור: אוסף יחיאל בורשטיין)

שלמה עם חברתו דבורה שפיצר, על שפת הכינרת,
ב-1945. נפרדו לאחר שדבורה הצטרפה ללח"י
ושלמה ל"הגנה"

יוז'יק בורשטיין, דודו של שלמה, נוטר, שנהרג
בספטמבר 1939, לאחר ששוטר בריטי פלט כדור
בעת ששניהם היו בעמדת שמירה (מקור: ארכיון
שלמה ענבר)

בני הכיתה בתיכון ביאליק בנתניה. שלמה - רביעי מימין. חמישית משמאל - חנה בן עמי, בתו של עובד בן עמי

זיוה ארבל, קצינת הקשר הראשונה בצה"ל. עברה עם שלמה את קורס הקשר הראשון של שירות הקשר, בקיבוץ שפיים (מקור: אוסף העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב, באדיבות זיוה ארבל)

ישעיהו, "אישי" לביא, משדר בתחנת הרדיו המחתרנית "תלם שמיר בועז". "אישי" היה אחד ממניחי היסוד לחיל הקשר (צילום: זולטן קלוגר, באדיבות אוסף התצלומים הלאומי)

אלחוטנית עם מק-191, דצמבר 1948, בעיצומה של מלחמת העצמאות (צילום: יצחק מיכלין, באדיבות ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון)

תעודת הקצין של שלמה בורשטיין מיום 22.9.1950

1950, עם שרה'לה בשרונה. שרה'לה - עומדת ראשונה משמאל. שלמה - עומד משמאל (מקור: אוסף שלמה ענבר)

סבא וסבתא שפק בצעירותם

מאי 1950: שלמה ושרה ל'ה (מקור: אוסף שלמה ענבר)

1961: מג"ד קשר בגייסות השריון במהלך תרגיל באזור אילת (מקור: אוסף שלמה ענבר)

1968: חבר בצוות תכנון ההיערכות בסיני, מלחמת ההתשה

1969: אלחוטן בבונקר פיקוד באחד המעוזים בקו התעלה. שלמה היה בצוות התכנון שקבע את מיקום המעוזים ותוכנית הקשר בכל אחד מהם (צילום: חנניה מילר, באדיבות ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון)

שרה'ה ענבר, הייתה אחת מהצועות הראשון של חיל הקשר שעסק בהצפנה. היא נפטרה לאחר מחלה קשה, שבועות מספר לפני מלחמת יום הכיפורים. תחנת חובבי הרדיו הארצית שבכית חיל הקשר והתקשוב נקראת על שמה

אירוע פרידה משלמה, לאחר סיום תפקידו כמפקד 848. משמאל: אלוף אהרון יריב, שמינה את שלמה לתפקיד, שלמה ענבר, אל"מ יואל בן פורת, מפקד היחידה הנכנס, וסא"ל אריה בנטוב, סגן מפקד היחידה (מקור: אוסף אריה בנטוב)

סלילת כבל שדה ח-10, בעזרת שני קוונים (מקור:
אוסף העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב)

אנטנת עורק זירוי טרופוספרי, שהוקמה במהלך
מלחמת ההתשה ונועדה לאפשר קשר טוב יותר
עם הבסיסים בסיני (מקור: אוסף העמותה להנצחת
חללי חיל הקשר והתקשוב)

1973: שלמה מקבל דרגת תא"ל ומתמנה לקשר"ר. מימין: הרמטכ"ל, רא"ל דוד אלעזר, דדו, תא"ל מוסיק
גדרון, הקשר"ר היוצא, תא"ל שלמה ענבר, ואלוף ישראל טל, טליק, סגן הרמטכ"ל

פברואר 1973: עם שר הביטחון, משה דיין, הרמטכ"ל דוד אלעזר, וקצינים בכירים נוספים, במפגש עם לוחמים לאחר פעולה מוצלחת בלבנון. תא"ל שלמה ענבר - שני משמאל

בחזית הצפון במלחמת יום הכיפורים. מימין: תא"ל שלמה ענבר, רא"ל דוד אלעזר, סא"ל אבנר שלו, רל"ש הרמטכ"ל, ויצחק רבין (באדיבות ארכיון צה"ל)

דבאלס

סמרי

— 189 —

דרגה : סגן לוט

השם : שלום אביב (עניבר)

התפקיד : קצין לוחם

מידע אישי :

1929 • נולד בן ישראל

נשא בן ישראל ונשא לימודיו האמצעי בה

נשוא מן שורה ונשוא לילד אחדם עמל שביטא בלחם

והוא מן משפחה ירושלמית ונשוא עמל משרת על שורה התלמידות

בן ישראל

השירות הצבאי :

1945 • נשוא לימודיו האמצעי ונשוא לימודיו האמצעי בן ישראל

ודור מדינת ישראל

1946 • נשוא לימודיו האמצעי בן ישראל

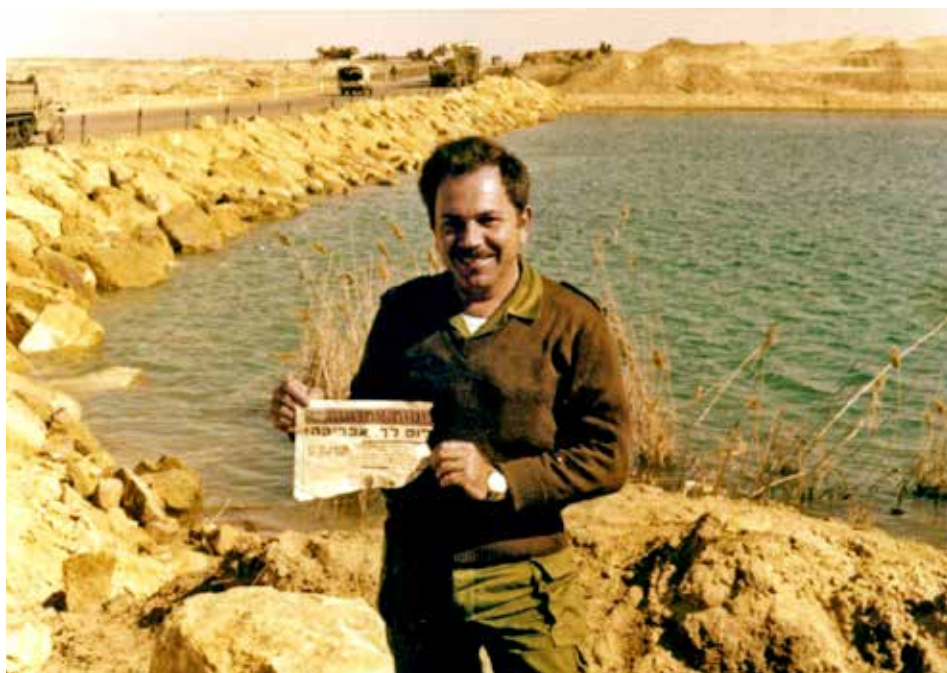
בן ישראל

1947 • נשוא לימודיו האמצעי ונשוא לימודיו האמצעי בן ישראל

1948 • נשוא לימודיו האמצעי בן ישראל

סמרי

דוח מודיעין מצרי, על תא"ל שלמה ענבר, שנתפס באחד הבסיסים של צבא מצרים, בגדה המערבית של תעלת סואץ. הדוח מפורט מאוד, מתאר את המסלול הצבאי של שלמה ענבר, ומזכיר גם את אביו, יששכר בורשטיין, עובד דואר בנתניה...

ינואר 1974: זמן קצר לפני הנסיגה הגדה המערבית של תעלת סואץ. "שלום לך אפריקה" נכתב על השלט כידיו של שלמה ענבר (מקור: אוסף שלמה ענבר)

1975: העברת הפיקוד לידי של הקשר"ר הנכנס, תא"ל ישראל זמיר (מקור: דובר צה"ל)

ראש מפא"ת, אלוף שלמה ענבר, מקבל מידי נשיא המדינה, אפרים קציר, והרמטכ"ל מוטה גור, כנציג היחידה, את פרס ביטחון ישראל

ראש מפא"ת, אלוף שלמה ענבר, בקוקפיט של F-15, במהלך ביקור בארצות הברית

אפריל 1980, אלוף שלמה ענבר לצדו של שר הביטחון עזר ויצמן, בכנס של הקרן הקיימת לישראל שהתקיים במיניאפוליס, ארצות הברית

1978: אלוף שלמה ענבר, הנספח הצבאי בווינגטון, עם הרמטכ"ל רא"ל רפאל איתן, רפול, במפגש עם גנרל אמריקאי

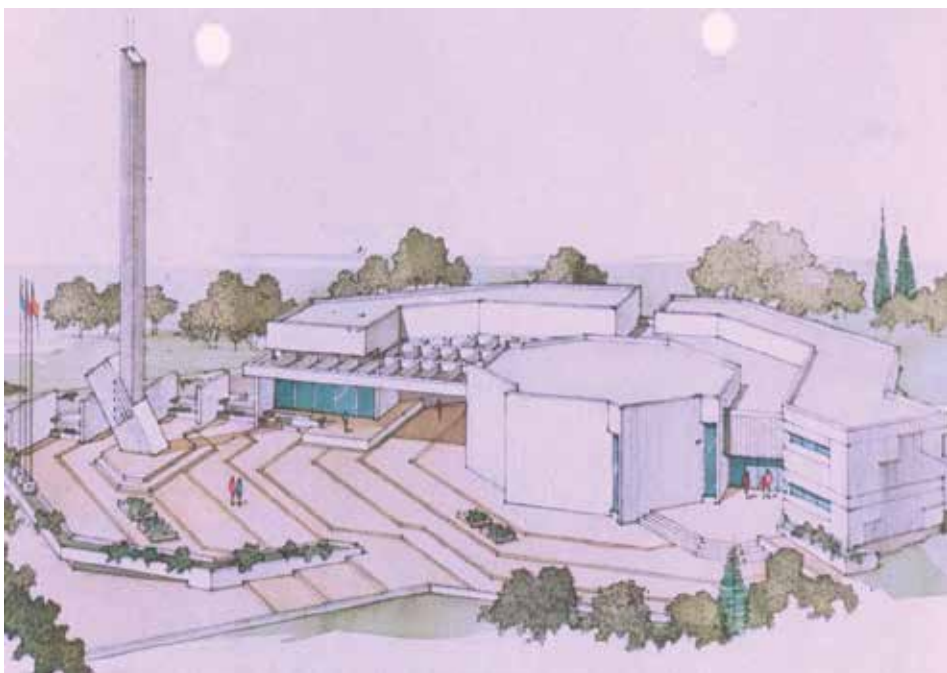
אלוף שלמה ענבר, נספח צה"ל בושינגטון, במדי ייצוג. משמאל: עיטור האיכות והמצויינות האמריקאי (Legion of Merit), שניתן על הצטיינות והישגים יוצאי דופן

1982: פרידה מצה"ל לאחר 33 שנות שירות. עם הרמטכ"ל, רא"ל רפאל איתן, רפול, וסגן הרמטכ"ל אלוף משה לוי (צילום: דובר צה"ל)

1988: שלמה ענבר ומרדכי ליניק, ראש מועצת יהוד, חותמים על הסכם לחכירה לדורות של השטח שעליו יוקם בית חיל הקשר והאלקטרוניקה להנצחת חללי החיל (מקור: אוסף העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב)

התוכנית האדריכלית להקמת בית חיל הקשר והאלקטרוניקה, והביצוע (צילום מרחפן ב־2018, צבי סגל)

האנדרטה שהוקמה
בשנות השבעים כיער
חרובית והועברה
ב־1979 לאתר ההנצחה
ביהוד (מקור: אוסף
העמותה להנצחת חילי
חיל הקשר והתקשוב)

באירוע נסיעת גן ההנצחה בבית חיל הקשר והאלקטרוניקה (מקור: אוסף העמותה להנצחת חילי חיל הקשר והתקשוב)

1989: שר הביטחון, יצחק רבין, מבקר בבית חיל הקשר והאלקטרוניקה (מקור: אוסף העמותה להנצחת חילי חיל הקשר והתקשוב)

קצין קשר ראשי של צבא ירדן מניח זר פרחים ליד האנדרטה להנצחת חילי חיל הקשר והתקשוב (מקור: אוסף העמותה להנצחת חילי חיל הקשר והתקשוב)

1992: הרמטכ"ל, רא"ל אהוד ברק, עם תא"ל שלמה וקס, קשר"ר, ושלמה ענבר בבית חיל הקשר והתקשוב
(מקור: אוסף העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב)

1994: יפה ירקוני באירוע יום ההולדת 65 לשלמה ענבר (מקור: אוסף העמותה להנצחת חלי חיל הקשר והתקשוב)

ערב יום הזיכרון ברחבת חיל הקשר והתקשוב (מקור: אוסף העמותה להנצחת חילי חיל הקשר והתקשוב)

בכירי חיל הקשר והתקשוב עם נשיא העמותה, שלמה ענבר (מקור: אוסף העמותה להנצחת חילי חיל הקשר והתקשוב)

2008: טקס חנוכת גן ההנצחה "יד לבנים" בעמותה, עם אלוף עמי שפרן, ראש אגף התקשוב, אלוף מיל', מוסיק גדרון אלוף שלמה ענבר הקשר"ר תא"ל שמוליק קינן (משמאל) (מקור: אוסף העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב)

הדלקת נר חנוכה בבית חיל הקשר והתקשוב (מקור: אוסף העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב)

1995: ביקור הנשיא עזר ויצמן בבית חיל הקשר והתקשוב. מימין: שלמה ענבר, עזר ויצמן ותא"ל אביהו (סאשה) דיסטלמן, הקשר"ר (מקור: אוסף העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב)

2001: שר התקשורת, רובי ריבלין, לימים נשיא המדינה, בביקור בבית חיל הקשר והתקשוב (מקור: אוסף העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב)

2005: רא"ל דן חלוץ בביקור בעמותה (מקור: אוסף העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב)

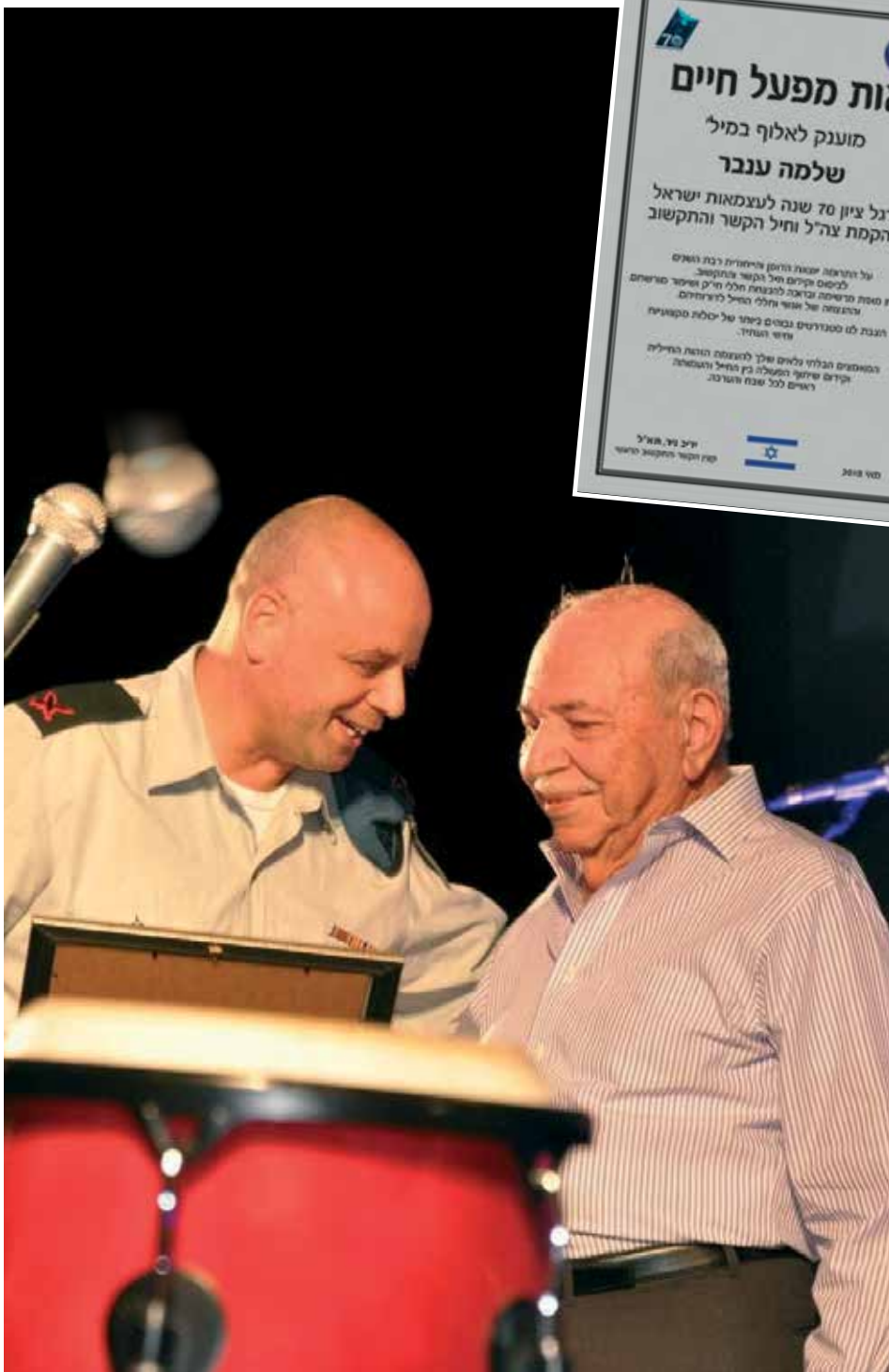
2018: הרמטכ"ל, רא"ל גדי אייזנקוט, בביקור בעמותה. מימין: תא"ל נתי כהן, קשר"ר, שלמה ענבר, רא"ל גדי אייזנקוט, אלוף ליאור כרמלי, ראש אגף תקשוב (מקור: אוסף העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב)

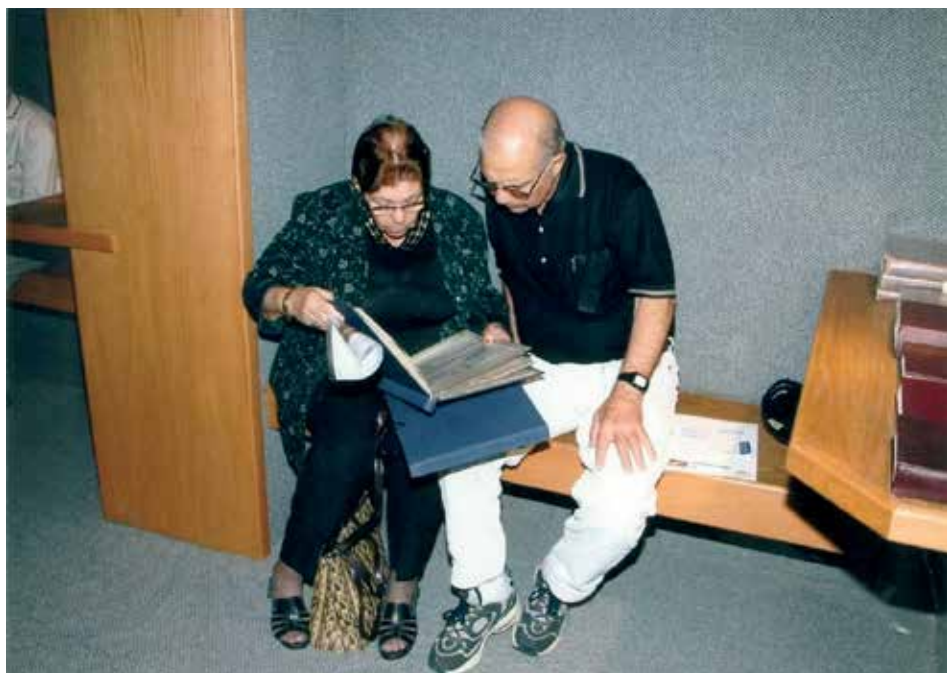
שמעון פרס בביקור בעמותה (מקור: אוסף העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב)

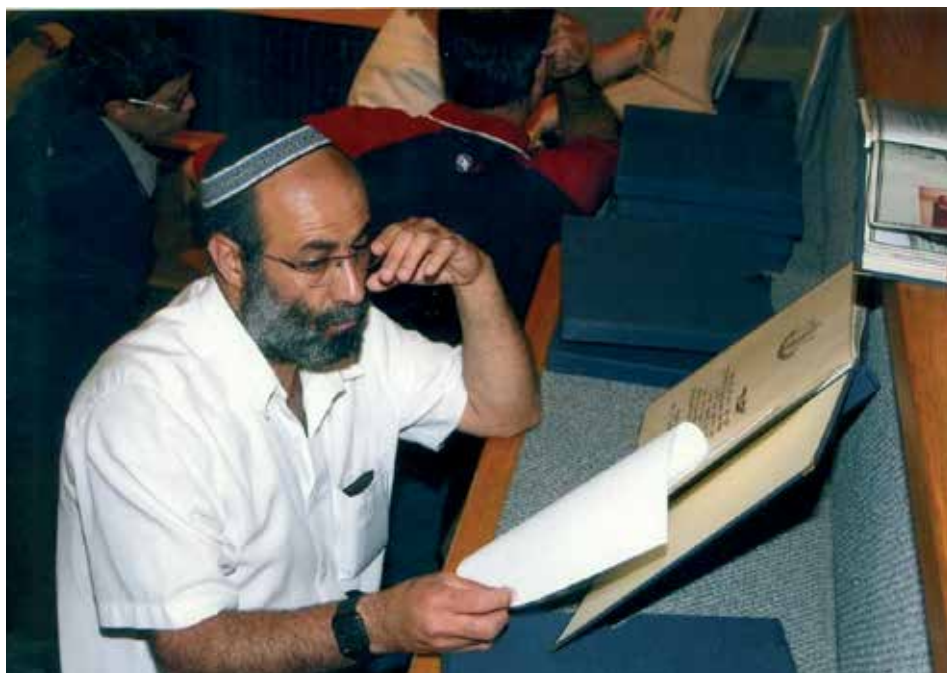
ילדי יהוד ביום העצמאות בבית חיל הקשר והתקשוב. אחת ממטרות העמותה שהוקמה היתה לחזק את הקשר בין תושבי יהוד לבין בית חיל הקשר והתקשוב. מימין: תא"ל איל זלינגר, קשר"ר, שלמה ענבר, עו"ד פני מרינסקי, סטלה יוסף (מקור: אוסף העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב)

2018: תא"ל יריב ניר, קצין הקשר והתקשוב הראשי, מעניק לשלמה ענבר אות מפעל חיים לציון "תרומתו יוצאת הדופן והייחודית רבת השנים לביסוס ולקידום חיל הקשר והתקשוב; עשיית מופת מרשימה וברוכה להנצחת חללי החיל ושימור מורשתם של אנשי החיל לדורותיהם" (מקור: אוסף העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב)

הבית הזה הוקם עבורם. בני משפחות שכולות מעיינים באוגדנים שהוכנו על יקריהם. 577 לוחמים איבד חיל הקשר והתקשוב, ולכל אחד מהם הוכן אוגדן ובו סיפור חייו, שירותו הצבאי ונסיבות מותו (מקור: אוסף העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב)

אגף התייחדות וזיכרון בבית חיל הקשר והתקשוב (מקור: אוסף העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב)

היכל הגבורה בבית חיל הקשר והתקשוב. סיפורם של 12 לוחמי קשר שקיבלו אותות - אות גבורה, עוז, מופת וצל"ש - במהלך שירותם הצבאי, לצד מקבלי פרס ביטחון ישראל (מקור: אוסף העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב)

הכניסה לאתר ההנצחה (מקור: אוסף העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב)

האנדרטה ברחבת המסדרים ובראשה נר התמיד. "והקול נשמע עד למרחוק", עזרא ג, יג (מקור: אוסף העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב)

פתק קטן שנמסר לידיו של שלמה בורשטיין, עדיין לא בן 19, ובתוכו הודעה שעליו להתייצב מיד בתל אביב, שינה את מסלול חייו: את לימודי הכימיה שתכנן להתחיל באוניברסיטה העברית בירושלים, החליף בקורס קציני הקשר הראשון של ה"הגנה", ואת מדי החאקי שהחל ללבוש בקורס הקשר בשפיים בדצמבר 1947, הסיר רק כעבור 35 שנה, ועליהם דרגות אלוף.

"האיש שידע יותר מדי", משלב את סיפור חייו של אלוף שלמה ענבר-בורשטיין, עם ההיסטוריה המפוארת של חיל הקשר והתקשוב, שהיה לו חלק משמעותי בעיצובה בכל התפקידים שמילא: מקצין הקשר של נפת "אשר" במלחמת העצמאות ועד קצין קשר ראשי במלחמת יום הכיפורים.

האיש שידע יותר מדי - כך נימקו האמריקאים את העיכוב באישור המינוי שלו כנספח צה"ל בארצות הברית - שימש גם בתפקידים נוספים מחוץ לחיל הקשר: מפקד 8200, ראש מפא"ת ונספח צה"ל בווינגטון. בכל אחד מהם הטביע את חותמו.

מאז שפשט את מדיו, אלוף שלמה ענבר הוא המנוע שמאחורי הקמת בית חיל הקשר והתקשוב ביהודה יוזם, מעורב בכל שלב, ובראש המעבירים בהתנדבות לאלפי החיילים והחיילות שמגיעים לאתר את המסר שמלווה אותו לאורך כל ימי חייו: אהבת האדם, ציונות ואהבת ארץ ישראל.

ISBN 978-965-599-249-6

9 789655 992496

